

TAMPEREEN YLIOPISTO

Osmo Palonen

POLIITTINEN TEHDAS

Kemijärven sellutehtaalle asetetut tavoitteet ja niiden toteutuminen

Suomen historian pro gradu -tutkielma

Tampere 2011

OSMO PALONEN

Poliittinen tehdas – Kemijärven selluloosatehtaalle asetetut tavoitteet ja niiden toteutuminen

Tampereen yliopisto

Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

Suomen historian pro gradu -tutkielma, 122 + 2 liitesivua

Toukokuu 2011

Pro gradu -työssäni tutkin Kemijärven selluloosatehtaan perustamista ja rakentamista sekä ensimmäisiä tuotantovuosia. Kemijärven tehtaan rakensi 1961 perustettu Kemijärvi Oy, joka sulautettiin Veitsiluotoon vuonna 1968. Kemijärvi Oy rakensi Patojärvelle Kemijärven silloiseen maalaiskuntaan valkaistua sulfaattiselluloosaa 110 000 tonnia vuodessa valmistavan tehtaan. Rakennustyöt aloitettiin 1962 ja tehdas valmistui vuoden 1965 alussa. Tehdas tuotti markkinaselluloosaa vientiin ja se oli yksi 1960-luvun alun selluntuotanboomin toteutuksista. Maailman ainoa napapiirin pohjoispuolelle rakennettu selluloosatehdas ehti toimia Kemijärvellä yli 40 vuotta. Tehtaan omistus oli siirtynyt Veitsiluodolta Enson kautta Stora Ensoon, joka lopetti sen 2008. Työni on rajattu vuoteen 1975 ja käsittelee pääasiassa 1950- ja 1960-lukua.

Tämä tutkimus on poliittista taloushistoriaa, joka pyrkii sijoittamaan tutkittavan yritystoiminnan siihen vaikuttavaan yhteiskunnalliseen kontekstiin. Tutkimusmetodi on narratiivinen ja sen tavoitteena on esittää tutkimuksen tekijän käyttämistään lähteistä muodostama tulkinta tapahtuneesta. Poliittisen taloushistorian perusajatuksen mukaisesti tehtaan historia liitetään sen toimintaympäristöön, jonka muodostavat poliittiset toimijat kuten eduskunta, valtioneuvosto, puolueet ja kunta, mutta myös selluloosateollisuuden markkinat ja Lapin puuraaka-aineen hankintaympäristö.

Tutkimusaineistona on käytetty valtiopäiväaineistoa 1950-luvulta 1960-luvun lopulle, valiokuntien aineistoja ja valtion komiteamietintöjä. Poliittisen keskustelun kuvaajana on käytetty myös sanomalehtijuttuja, jotka ovat suurelta osalta peräisin tehtaan laajoista leikekokoelmista. Tehtaan toimintahistorian selvittämiseen on käytetty Elinkeinoelämän Keskusarkistossa juuri järjestettyä Stora Enson Kemijärven sellutehtaan arkistoa. Tehtaan tuotannon markkinaympäristöä olen tutkinut Suomen Selluloosayhdistyksen arkistosta 1950-luvun lopulta 1970-luvun puoliväliin ja paikallista päätöksentekoa Kemijärven kaupunginarkistossa. Tutkimuskirjallisuutena olen käyttänyt 1900-luvun yleis- ja yrityshistorioita, Metsäteollisuuden maa -sarjaa ja Metsähallituksen historiaa. Lisäksi olen hyödyntänyt valtion ja tiedotusvälineiden verkkopalveluja kuten eduskunnan verkkosivuja ja Ylen Elävää arkistoa. Lisäksi olen haastatellut kahta entistä Kemijärvi Oy:n hallintoneuvoston jäsentä.

Tutkimus selvittää ensin valtion teollistamispolitiikkaa 1950-luvulla, koska Kemijärven tehdas oli tämän politiikan luomus. Seuraavaksi kuvataan selluloosateollisuuden maailmanlaajuisten ja kotimaisten markkinoiden tilanne ja tehtaan tarvitseman raakapuun tarjonta ja riittävyys unohtamatta ns. nollarajan käsitettä. Sellutehdasta edelsi 10 vuoden jakso, jolloin Kemijärvellä suunniteltiin erilaisia puunjalostuslaitoksia. Tutkimus esittelee niistä keskeisimmät, niin että niitä voidaan verrata toteutettuun ratkaisuun. Ne ovat osa tehtaan rakentamiseen johtanutta poliittista prosessia.

Tehtaan historia alkaa eduskunnan ensimmäisestä määrärahapäätöksestä ja kertoo yhtiön perustamisesta ja siihen vaaditun paikallisen pääoman keräämisestä. Arkistoaineiston perusteella seurataan Kemijärvi Oy:n teknillis-taloudellista tapahtumaketjua, ja aikaan liittyvän sanomalehtiaineiston avulla aikalaisten käsityksiä yhtiöstä. Näin yritetään luoda kuva tehtaan ensimmäisestä vuosikymmenestä. Koska kyseessä on yrityksen toiminnan kuvaus, työ sisältää numeerista aineistoa tehtaan tuotannon ja talouden kehityksestä ja niistä vaikeuksista ja saavutuksista, mitä tehtaalla on kirjattu.

Kemijärven sellutehtaan historiaa ei aiemmin ole kirjoitettu. Poliittisen taloushistorian käsittelytapa on tässä tapauksessa itsestään selvä, suorastaan pakollinen. Tehdas perustettiin poliittisen prosessin perusteella eduskunnan myöntämän aloitusrahoituksen turvin ja Kemijärvi Oy oli esillä lähes joka vuoden tulo- ja menoarvion käsittelyn yhteydessä, koska jokainen valtion lähes kokonaan omistamaan yhtiöön sijoittama tai lainaama markka piti käydä eduskunnassa päätettävänä. 1960-luvulla Kemijärvi ei suinkaan ollut ainoa, vaan valtion riskirahaa saivat samalla tavalla esimerkiksi Rautaruukki, Enso-Gutzeit, Veitsiluoto ja pohjoisen koskia rakentava Kemijoki Oy. Poliitikkojen lisäksi yhtiön ohjaukseen osallistuivat virkamiehet ja ns. asiantuntijat kuten Suomen Pankin pääjohtaja Klaus Waris. Kun tehdas oli virkamies- ja talouseliitin mielipiteen vastaisesti eduskunnassa hyväksytty hanke, sitä pyrittiin ohjaamaan ja läheltä asiaa seuranneiden aikalaisten mielestä suoraan sen toimintaa haittaamaan. Vaikka kyseessä oli osakeyhtiö ministeriön miehet ohittivat yhtiön päätöksenteon jopa niin, että yhtiön toimitusjohtaja kertoi saaneensa tietää uutisista, että valtion budjettiesitykseen on varattu rahat yhtiön sulauttamiseen toiseen lappilaiseen valtionyhtiöön. Hallintoneuvosto tosin oli uppiniskainen. Se ei suostunut hyväksymään saneltuja päätöksiä tehtaan rakentamisen hidastamisesta eikä yhtiön sulauttamisesta, vaan valtion edustaja joutui tekemään päätökset yhtiökokouksessa painavan osakesalkkunsu voimalla.

Kemijärvi Oy oli osa Pohjois-Suomen teollistamisprosessia, joka lähti käyntiin sodanjälkeisessä Suomessa valtion teollisuuspolitiikkana Asiasta Urho Kekkosen kirjoitti pamflettinsa *Onko maalamme malttia vaurastua?* Kemijärven tehdas oli Kekkoselle tärkeä hanke, vaikka tehtaan asiakirjoista sitä ei suoraan voikaan lukea. Presidentin osallistuminen sekä tehtaan peruskiven muuraukseen että vihkiäisiin ja hänen puheensa 1958 presidentinvaalikampanjan aikana vahvistavat haastatelussa kerrottua kuvaa. Tehdas leimautui myös maalaisliiton mallitehtaaksi, koska sen alkuvaiheen rahoitusta vietiin eteenpäin maalaisliiton vähemmistöhallituksissa ja sen äänekkäin kannattaja eduskunnassa oli Kemijärveltä kotoisin oleva kansanedustaja Olavi Lahtela. Hän oikeastaan jatkoi siitä mitä isänsä M.O. Lahtela oli tehnyt eduskunnassa aiemmin. Lahtelat tekivät vahdinvaihdon 1958 eduskuntavaaleissa.

Tehdas joutui oikeiston valtionyhtiöitä vastustavan kampanjan kohteeksi viimeistään kun kävi ilmi, että se teki kahtena ensimmäisenä tuotantovuotenaan yhteensä viiden miljoonan markan tappiot liikevaihdon ollessa 21 ja 42 miljoonaa. Tappiollisuus kolmena ensimmäisenä vuonna oli jo suunnitelmassa tiedetty, mutta kun niitä syvensivät alan tuotannonrajoitukset, huonot hinnat ja ennenkaikkea valtion rahoituksen supistuttua otetut korkeampikorkoiset lainat ja indeksikorotukset, näytti tilanne herkulliselta niille, jotka tehdasta olivat vastustaneet. Tuure Junnilan ja Georg C. Ehrnroothin kaltaisten oikeistosaarnaajien ohella lehdet ja poliitikot yhtyivät kuoroon ymmärtämättä, että selluloosatehtaan rakentamisen onnistumisen tarkastelu-aika on paljon eduskunnan vaalikautta pidempi. Kemijärveä käytettiin voimallisesti käsikassarana etelän oikeistopiireissä ja 1968 presidentinvaaleissa, jossa Kekkosen kilpailijoina olivat vain talouseliitin edustaja KOP:n pääjohtaja Matti Virkunen (kok) ja Veikko Vennamo (smp). Jo ennen vaaleja yhtiön lopettamisesta ja tehtaan liittämisestä Veitsiluotoon oli todennäköisesti tehty vasemmiston ja maalaisliiton ministerien kesken sopimus, joka näkyi valtion budjettiesityksessä. Kun Kemijärven vastuut siirrettiin Veitsiluudolle kesäkuun alussa 1968, ei juuri kukaan päässyt näkemään kuinka hyvä tulos kysynnän lisääntyneitä ja hintojen parannuttua devalvaation ansoista itsenäiselle Kemijärvi-yhtiölle olisi tullut. Veitsiluodossa sitten tehdasta kehuttiinkin.

Nykypäivästä katsoen tehtaan historian voi määrittää kansanedustaja Markus Mustajärveä lainaten: ”Täytyy sanoa, että sen minkä Kekkosen loi, sen Vanhanen vei.”

Asiasanat: Kemijärvi, selluloosa, massa- ja paperiteollisuus, teollisuuspolitiikka, Pohjois-Suomi, metsäteollisuus, Lappi, metsätalous, Veitsiluoto Oy, Kemijärvi Oy, Urho Kekkosen

SISÄLLYSLUETTELO

1 JOHDANTO	1
1.1 Työn rakenne	2
1.2 Tutkimuskysymys	2
1.3 Lähteet ja menetit.....	3
2 TEOLLISTAMISPOLITIikka KYLMÄN SODAN SUOMESSA.....	5
2.1 Teollistaminen 1950-luvun politiikassa	5
2.2 Eduskunta teollistamispolitiikan keskiössä.....	6
2.3 Teollisuuspolitiikan perusta luotiin komiteoissa ja julkisessa keskustelussa	7
3 METSÄTEOLLISUUDEN MARKKINAT 1950-LUVUN LOPULTA 1970-LUVULLE.....	18
3.1 Suomen metsäteollisuuden yleiskuva 1950-1970.....	18
3.2 Sulfaattiselluloosateollisuuden markkinat ja kilpailutilanne 1960-luvulla.....	19
4 METSIEN RIITTÄVYYS JA SIITÄ TEHDYT SELVITYKSET.....	29
4.1 Itä-Lapin puureservi.....	29
4.2 Tehdas hävitti nollarajan.....	30
4.3 Sittenkin puupula?.....	33
4.4 Luonnonsuojelusta uusi uhka metsäteollisuudelle.....	39
5 SUUNNITELMISTA YHTIÖN PERUSTAMISEEN.....	40
5.1 Kuitulevytehtaasta Puu-Lappiin.....	41
5.2 Kuntien sanomalehtipaperitehdassuunnitelma	42
5.3 Lapin teollisuustoimikunnan suunnitelma	45
5.4 Eduskunnan aloitteista yhtiön perustamiseen	50
5.5 Yhtiö perustettiin, mutta alueen kerättävä 200 miljoonaa	55
6 PÄÄTÖKSET PROSESSISTA JA PAIKASTA – SITTEEN RAKENTAMAAN.....	59
6.1 Pöyry vertasi neljää tehdastyyppeä.....	59
6.2 Paikka Patojärvellä	64
6.3. Rakennustyöt alkoivat toukokuussa 1962.....	66
6.4 Rakennusajan rahoitus – poliitikkojen ja virkamiesten peliä.....	71
7 TEHDAS TUOTANNOSSA.....	79
7.1 Vihkiäisissä kiitettiin Kekkoista.....	79
7.2 Uitto kesti vain hetken.....	80
7.3 Jo syksyllä tuotettiin Lapponia-merkkituotetta.....	81
7.4 Täyteen tuotantoon, mutta huonoin hinnoin.....	83
7.5 Veitsiluoto Osakeyhtiön Kemijärven tehdas	87
7.6 Tehtaan rahoituksessa paljon työtä ja politiikkaa.....	91
8 SULAUTTAMISELLA SIIVOTTIIN JÄLJET.....	102
8.1 SKDL halusi Lapin metsäyhtiöt yhteen.....	102
8.2 Valtion budjettiin rahat yhtiön kanssa keskustelematta.....	103
8.3 Kansanrintamahallitus haki perusteita Ruotsista	105
8.4 Pohjoisen porvarilehdet valtionyhtiöiden fuusiota vastaan – muut puolesta.....	109
8.5 Päätös fuusiosta tehtiin viime tingassa valtioneuvostossa.....	111
8.6 Hallintoneuvoston kanta esiin lehdissä.....	112
8.6 Ei nimellishintaa osakkeista, ei korvauksia kunnalle.....	114
9. KEKKOSEN AJAN POLIITTINEN TEHDAS.....	117
9.1 Mitä tavoitteita asetettiin.....	117
9.2 Miksi hankkeessa onnistuttiin?.....	118
9.3 Miten tavoitteet saavutettiin?.....	118
9.4 Lopuksi.....	119
10 LÄHTEET	120
Liitteet 1 ja 2	

1 JOHDANTO

Valtion rooli teollisuudessa on vuosisatojen kuluessa vaihdellut, mutta usein sillä on ollut ratkaiseva merkitys jonkin teollisuudenalan syntymiseen tai menestymiseen joko aktiivisena toimijana tai vaikuttamalla olosuhteisiin. Suomessa valtion aktiivinen rooli osui viime vuosisadan puoliväliin toisen maailmansodan jälkeisestä ajasta 1980-luvulle.¹ Tämän opinnäytetyön tavoitteena on tuoda omalta osaltaan esille millaisia tavoitteita valtiolla ja sen toimista päättävillä organisaatioilla, poliitikoilla ja virkamiehillä on noin 50 vuotta sitten ollut, kun Kemijärvi Oy perustettiin ja se rakensi maailman pohjoisimman selluloosatehtaan napapiirin pohjoispuolelle Koillis-Lappiin.

Koska Kemijärven sellutehtaasta ja sen toiminnan aloittaneesta yhtiöstä ei aiemmin ole tehty historiantutkimusta, käytän hyväkseni mahdollisuuden tallentaa yhtiön ja tehtaan vaiheet siitä näkökulmasta, jonka olen onnistunut käyttämäni aineiston pohjalta muodostamaan. Koska kyseessä on maisterin tutkintoa varten tehty Pro gradu -työ rajaa se työn laajuutta ja tutkimukseen käytettyä aikaa. Monia tutkimusalueelle luontevasti kuuluvia ja mielenkiintoiseksi havaitsemiani asioita – kuten Lokan ja Porttipahdan allasalueiden hakkuut – olen joutunut jättämään sivuun. Olen keskittynyt lähinnä aikaan ennen tehdasta ja sen toimintaan itsenäisenä valtiojohtoisena Kemijärvi-yhtiönä. Valtionyhtiön perustamisen ja sen tekemän tuotantosuunnan valinnan ymmärtämiseksi on kuvattava myös olosuhteita, jotka vallitsivat tehtaasta päätettäessä. Pysin kuvaamaan valtion teollistamispolitiikkaa, selluloosateollisuuden tilaa ja puuta jalostavan teollisuuden raaka-aineiden tarjontaa. Vasta sitten ryhdyn tarkastelemaan niitä prosesseja, joiden kautta tehdas rakennettiin ja saatettiin tuotantoon. Näistä keskeisin oli poliittinen prosessi, jossa päätettiin tehtaan rahoituksesta, siksi työn nimenä on *Poliittinen tehdas*. Valintaa tukee myös se, että Kemijärvi Oy oli lyhyen toimintansa ajan sekä eduskunnassa että tiedotusvälineissä käydyn keskustelun kestoaihe. Se oli myös yksi niistä asioista, jolla pohjoissuomalaiset osasivat erottaa ystävät ja viholliset.

Aihe on ajankohtainen siksi, että valtion roolista teollisuudessa on herännyt keskustelua.² Siksi on hyvä katsoa, mitä 1900-luvun keynesiläisellä kultakaudella³ tapahtui. Kemijärven tehtaan taustojen tunteminen on kiinnostavaa myös siitä syystä, että kolmesti fuusioitu, mutta valtion yhä merkittävästi omistama sellutehtaan omistajayhtiö lopetti tehtaan vuonna 2008. Se huolehti koneet nopeasti pois kuljettamalla, ettei selluntuotantoa voida jatkaa; sen sijaan yhtiö laajentaa Etelä-Amerikassa⁴. Kansanedustaja Markus Mustajärven (vas) sanat kuvaavat mistä Kemijärvellä oli kysymys: ”Täytyy sanoa, että sen minkä Kekkonen loi, sen Vanhanen vei.”⁵

1 Metsäteollisuudeksi nykyisin kutsutulla teollisuudenalalla valtion vaikutus toki alkoi aiemmin Enso-Gutzeitin kansallistamisella 1918 ja Veitsiluodon sahan perustamisella 1927. Ahvenainen, Jorma: *Enso-Gutzeit Oy 1872–1929*, Jyväskylä, 1992 s. 228–230 ja Puro, Pentti: *Veitsiluodosta valtavyylille*. Veitsiluoto Osakeyhtiö yrityksenä vuosina 1921–1971, Veitsiluoto Oy, Kemi 1971. s. 16–17.

2 Esimerkiksi: HS Digilehti, Arkisto 8.10.2010: *Ministeri Pekkarinen haluaa Suomesta kaivosalan mahtimaan*.

3 Hobsbawm, Eric [Junila, Pasi]: *Äärimmäisyyksien aika: lyhyt 1900-luku (1914–1991)*, Vastapaino, Tampere, 1999, s.326–328.

4 HS Digilehti, Arkisto 19.1.2011 *Stora Enso investoi 280 miljoonaa Uruguaihin*. Yhtiö toimii myös Brasiliassa.

5 Kontinen, Seppo: *Kansallisuusmuutoksen ryöstö*, Barrikadi n:o 13 barrikadi.fi, Vantaa, 2009 s. 43.

1.1 Työn rakenne

Ehdotukset puunjalostustehtaan rakentamiseksi Kemijärvelle muuttuivat vakaviksi 1950-luvulla ja paikallisten toimijoiden lisäksi asiasta kiinnostuivat myös valtakunnan poliitikot. Selvitän työn toisessa luvussa, mitä teollistamispolitiikalla 1950-luvulla tarkoitettiin, miten se kuului päivän politiikkaan ja millä foorumeilla teollistamispolitiikkaa puhuttiin, kirjoitettiin ja tehtiin. Tässä nojaan vahvasti eduskunnan ja valtioneuvoston päätöksiin, eduskunnan pöytäkirjoihin kirjattuihin puheenvuoroihin, mutta myös valtion komiteamietintöihin sekä tutkimuskirjallisuuteen ja muuhun julkaistuun aineistoon. Tämän osuuden tavoitteena on nostaa esille myös teollistamispolitiikan tavoitteet.

Kolmannessa ja neljännessä luvussa esittelen tehtaan toiminnan edellytyksiä kahdesta näkökulmasta. Ensiksi kuvailen kolmannessa luvussa millainen oli selluloosateollisuuden ja -markkinoiden toimintaympäristö ja kilpailutilanne, kun tehtaasta päätettiin, se rakennettiin ja tuotanto aloitettiin. Neljännessä luvussa käsittelen tehtaan raaka-ainetilannetta eli puun saatavuutta Lapissa. Seuraavissa luvuissa käsittelen tehtaan historiaa. Viidennessä luvussa esittelen tehtaasta tehdyt suunnitelmat ja prosessin, jonka päätteeksi Kemijärvi Oy perustettiin. Kuudennessa luvussa Kemijärvi Oy päättää prosessin, paikan ja rakentaa tehtaan. Seitsemännen luvun aikana tehdas pääsee normaaliin tuotantoon, mutta sulautuu lopuksi Veitsiluoto Osakeyhtiöön, jonka toimintaa seurataan käytettävissä olleen aineiston sallimissa rajoissa vuoteen 1975. Näissä kolmessa luvussa pyrin kujettamaan yhtiön ja tehtaan tapahtumia sekä lehdistön ja poliitikkojen päivän tapahtumiin perustuvaa keskustelua samassa kronologiassa, mutta olen erottanut rahoituksesta käydyn keskustelun omaan alalukuunsa, koska tapahtumien seuranta olisi muuten muuttunut vaikeasti hallittavaksi. Tämä aiheuttaa ajallisia siirtoja taaksepäin, mutta pidän sitä silti kokonaisuuden käsittelyn kannalta parhaana vaihtoehtona. Yhtiön sulauttaminen on niin laaja poliittinen prosessi, että se on käsiteltävä omassa luvussaan. Toisaalta näinhän tehdaskin toimi: sellua tuotettiin ja prosessi toimi pääosin riippumatta siitä mitä politiikassa puhuttiin. Yhdeksännen luvun tarkoituksena on vastata tutkimuskysymykseen ja arvioida tehtaalle asetettujen tavoitteiden toteutuminen aikajanalla, joka päättyy vuoteen 1975.

1.2 Tutkimuskysymys

Tutkimuskysymykseni on: Mitä valtiojohtoisen puunjalostustehtaan perustamisella Kemijärvelle tavoiteltiin ja saavutettiin nämä tavoitteet? Ajallisesti tarkastelu alkaa 1950-luvulta ja kattaa Kemijärvi Oy toiminnan 1968 asti. Koska sellutehtaan onnistumista ei voida arvioida puolentoista tai kolmen tuotantovuoden perusteella, olen saatavilla olevan arkistoaineiston perusteella yrittänyt luoda kuvaa kymmenestä täydestä toimintavuodesta 1975 saakka. Puolitoista tai kolme vuotta toki riitti 1960-luvun virkamiehille ja poliitikoille yhtiön ja tehtaan yhdistämisestä päättämiseen. Samalla toivon, että kuvaukseni Kemijärven tehtaasta antaa yleisempääkin kuvaa 1950- ja 1960-lukujen teollisuus- ja talous- ja aluepolitiikasta.

Kemijärven sellutehdas oli yksi ilmentymä 1950-luvulla voimakkaasti vaikuttaneesta poliittisesta pyrkimyksestä, jota teollistamispolitiikaksi kutsuttiin. Näkyvien poliitikkojen pyrkimyksenä oli laajentaa teollisuutta, jotta sen avulla voitaisiin poistaa jatkuvasti tiettyjä alueita vaivaavaa työttömyyttä ja sijoittaa järkevästi työttömyyden hoitoon kuluneita kymmeniä miljardeja.⁶ Kun tämän teollistamispolitiikan perusteella syntyi teollisuuslaitoksia, keskustelu jatkui koskien erityisesti niiden kannattavuutta ja merkitystä. Erityisen voimakasta tämä keskustelu oli Kemijärvi Oy:n kohdalla.⁷ Tappiollista alkuvaihetta pidettiin poliittisessa keskustelussa maalaisliitto-keskustapuolueen valtiojohtoisen teollistamispolitiikan loistavana esimerkkinä.⁸

Voidakseni vastata tutkimuskysymykseeni käsittelen ensin 1950-luvun teollistamispolitiikkaa, joka seuraavan vuosikymmenen aikana muuttui laajemmaksi kehitysaluepolitiikaksi. Tehtaan perustamisen, rakentamisen ja käynnistymisen aikana poliittisen keskustelun ja politiikan asema Suomessa oli nykyiseen verrattuna erilainen. Pyrin lähteiden avulla kuvaamaan, että politiikka oli kamppailua aatteiden puolesta ja ehtojen parantamisesta, modernisaatiosta. 1950- ja 1960-luvun luvun politiikassa keskusteltiin paljon teollistamisesta ja valtion roolista – siitä äänestettiin ja päätettiin eduskunnassa jo siksi, että monet perustetut ja laajentuvat valtionyhtiöt tarvitsivat jatkuvasti valtion varoja. Kemijärvi Oy:n ohella esimerkiksi Rautaruukki, Otanmäki, Enso-Gutzeit ja Neste Oy tarvitsivat omistajalta osakepääoman korotuksia, lainoja ja takuita, joita käsiteltiin ministeriöissä, eduskunnassa ja julkisessa sanassa. Lehtien sivuja täyttivät kuvat ja uutiset, mitä eduskunta, valtioneuvosto, tai esimerkiksi Urho Kekkonen, Väinö Leskinen, Ahti Karjalainen ja Kansallis-Osake-Pankki oli päättänyt ja tehnyt. Valtiojohtoinen televisio- ja radioyhtiökin välitti pääasiassa tietoa.

Tehtaan toiminnasta antamani kuva perustuu lähinnä arkistoaineistossa oleviin kirjallisiin dokumentteihin: pyrin kuvaamaan tapahtunutta myös erilaisten määrällisten mittareiden, kuten investointien, tuotannon, puun ja työllistyneiden määrän avulla jotta voidaan mitata toteutusta tavoitteisiin. Vielä sellutonnien tuottamisen rinnalla jatkui keskustelu valtion osallistumisesta yritystoimintaan, sekin on osa tehtaan historiaa. Tässä yhteydessä voin toivoa, että tämä työ on vain alku tehtaan historiatyölle. Nyt kun tehtaan arkistoaineisto merkittävältä osaltaan on järjestettynä Elkassa ja toisaalta myös tehtaaseen vaikuttaneita henkilöitä vielä virkeänä elossa, voitaisiin näiden tylsien lukujen ja kuivien asiakirjojen rinnalle saada myös ihmisten historiaa. Tässä työssä se ei ollut mahdollista.

1.3 Lähteet ja metodit

Työni alkuperäislähteiksi olen valinnut eduskunnan täysistuntojen pöytäkirjat Kemijärven tehtaaseen liittyvältä osalta vuosien 1957–1969 valtiopäiviltä. Suurin osa tästä aineistosta liittyy valtion

6 Valtion menot vuonna 1959 olivat noin 360 miljardia, kun tehoittomiin työttömyyksiin saatettiin käyttää määrittelemättömien ns. pitkien momenttien kautta 20–40 miljardia markkaa. Kts. esim. kansanedustaja Lahtelan puheenvuoro VP 1957 Ptk. s. 1911.

7 Ed. Tallgren Valtion lisäbudjetin käsittelyssä VP 1966 Ptk. s. 287-288, kertoo myös valiokuntakäsittelystä tai Ed. Junnilan suullinen kysymys VP 1966 Ptk. s. 806.

8 I-S 11.5.1963 Pääkirjoitus: Tehdas Lapissa. Tästä keskustelusta runsaasti myöhemmissä luvuissa.

vuosittaisiin tulo- ja menoarvioiden ja lisäbudjettien käsittelyyn, mutta mukana on myös aloitteiden käsittelyä ja muuta asiaan liittyvää lainsäädäntöä. Olen tutkinut myös eduskunnan arkistoa valio-kuntien osalta. Elinkeinoelämän Keskusarkistossa (Elka) olen päässyt käyttämään 2010-2011 järjes-tetyn Stora Enson Kemijärven tehtaan arkistoa ja Suomen Selluloosayhdistyksen arkistoa sekä kir-jaston tutkimuskirjallisuutta ja historiikkeja. Tehtaan perustamisvaiheen osalta olen tarkistanut muutamia asioita Keskustan ja maaseudun arkiston maalaisliiton eduskuntaryhmän aineistoista. Kir-jallisiin lähteisiin kuuluvat edelleen 1950-luvulla teollistamiseen liittyvät komiteamietinnöt ja muu-tamat samana aikana julkaistut kannanotot. Varsinainen tutkimuskirjallisuus liittyy ajan metsäteolli-suuteen ja valtion teollisuus- ja teollistamispolitiikkaan. Muuna kirjallisuutena olen käyttänyt myös Pohjois-Suomen metsäteollisuusyritysten ja valtion organisaatioiden historia- tai historiikkiteoksia. Aikalaisnäkemysten saamiseen olen käyttänyt hyväkseni sanomalehtien aineistoa Päivälehdessä Ar-kistossa käytettävissä olevasta Helsingin Sanomien sähköisestä arkistosta, Lapin Kansan arkistossa sekä erityisesti Kemijärven tehtaan laajaa lehtileikearkistoa. Aikalaisnäkemystä edustavat myös teh-taan syntyyn vahvasti vaikuttanut silloinen Kemijärven kunnanjohtaja ja Kemijärvi Oy:n hallinto-neuvoston jäsen kaupunkineuvos Kaarlo E. Liimatainen ja samoin hallintoneuvoston jäsenenä ja Kemijärven Osuuskassan pankinjohtajana toiminut Matti Lahtela, joita olen haastatellut. Kemijär-veltä olen saanut tietoa myös yhteismetsän ja metsänhoitoyhdistyksen arkistoista, yhteismetsän Ris-to Junttilalta sekä tehtaan lopettamista vastustaneen Massaliikkeen Juha Pikkaraiselta. Sähköisiä lähteitä olen käyttänyt myös Yleisradion Elävästä arkistosta ja eri verkkosivuilta.

Historiantutkimuksen valtavirran mukaisesti kyseessä on narratiivinen tutkimus, jonka tavoitteena on selittää, miten asiat näyttävät tutkijan silmälasien takaa valittujen lähteiden perusteella tapah-tuneen. Eduskunnan tai yritysarkiston aineisto, haastattelut ja tiedotusvälineiden tuottama materiaali vaatii käyttäjältä kukin erilaista lähdekritiikkiä. Tehtaan arkistoon tallennettu aineisto on tehty eri-laisia tarkoituksia varten. Sen tekijän tarkoituksena ei ole välttämättä lainkaan ollut, että historian-tutkija sitä lukisi ja yrittäisi ymmärtää mitä on tapahtunut. Myös se, että säilymisessä sattumallakin on osuutensa, pitää yrittää ymmärtää. Koska tutkimus on vain tutkijan totuuden etsintää, olen yrittä-nyt antaa erilaisille lähteille puheenvuoron, jota lukija voi omalla tavallaan tulkita.

Tutkimuksen arviointia varten kerron olevani syntyjäni ja mieleltäni pysyvästi pohjoissuomalai-nen. Metsä- ja metalliteollisuuteen olen perehtynyt olemalla työssä Varkaudessa 19 vuotta; lyhim-killään matka kotoa sellutehtaaseen oli alle puoli kilometriä, paperikoneeseen vähän vähemmän eikä sooda- ja höyrykattilatehtaallekaan täyttä kilometriä. Myös opintoihini on kuulunut teollisuus-historiaa. Juuri siksi olen sitä mieltä, että Tehtaan valossa on oikeampi lähtökohta kuin Tehtaan var-jossa. Mieluummin olisin kestänyt myös sen sulfaattisellutehtaan hajuhaitan, joka etelätuulella saat-toi yltää talvisille vakiokäyntipaikoille Pelkosenniellä, kuin työn katoamisen sadoilta ja nollarajan paluun uhkan alueen usein pienituloisten metsänomistajien kiusaksi.

2 TEOLLISTAMISPOLITIikka KYLMÄN SODAN SUOMESSA

Suomi toipui sodasta 1940-luvun loppupuolen ja kehitti teollisuuttaan pääasiassa sotakorvausten toteuttajana. Suurimman teollisuudenalan, puunjalostusteollisuuden investoinnit olivat vielä pieniä, niillä lähinnä korvattiin sodan aikana rapistunutta kapasiteettia, eikä tuotantokyky yltänyt ennen talvisotaa olleelle tasolle vielä 1940-luvulla.⁹ Metsäteollisuuden jalostusasteen nostossa päästiin alulle 1950-luvun alussa, mutta investointiboomi oli tulossa vasta 1957 devalvaation jälkeen ja 1960-luvun alussa.¹⁰ Neuvostoliiton määrittelemä sotakorvausohjelma oli vuorostaan pakottanut suomalaiset kehittämään metalliteollisuuttaan, olihan korvauslistalle kirjattu paljon laivoja ja tuotantokoneita, joiden tuottamista varten teollisuudenalaa oli voimakkaasti kehitettävä. Neuvostoliitto myös halusi korvausten jälkeenkin olla metalliteollisuuden ainakin merkittävä jos ei pääasiallinen asiakas.¹¹

Idän ja lännen kauppapolitiikan tasapaino oli Suomen 1950-luvun teollisuus- ja ulkomaankauppapolitiikan keskeisimpiä kiistakapuloita. Puolueilla ja poliitikoilla oli asiasta eri kantoja ja se näkyi käytännön politiikassa ainakin valtion tukien ohjaamisena joko metalli- tai puunjalostusteollisuuden tavoitteena vaikuttaa Suomen kauppavaihtoon. Suomen länsi- ja itäkaupan osuutta seurattiin ns. Kylmän sodan aikakaudella paitsi Suomessa, myös kansainvälisesti.¹²

2.1 Teollistaminen 1950-luvun politiikassa

Sodanjälkeinen läntinen maailma uskoi keynesiläiseen valtion suhdanteita tasaavaan osallistumiseen talouselämään.¹³ Suomessa tätä kehitystä tuki myös vasemmiston vahvistuminen, kun aiemmin kielletty äärivasemmistokin pääsi osallistumaan politiikkaan 1944 lähtien. Eri alojen kehittämistä miettimään asetettiin useita komiteoita, joiden kokoonpanoon vaikuttivat vahvasti niiden asettajat eli poliitikot, mutta niiden jäsenistö oli pääasiassa ns. asiantuntijoita. Kenen mielipiteitä komiteat heijastivat, olisi oma tutkimuksenaiheensa. Mietintöjä lukiessa ei voi välttyä käsitykseltä, että poliitikot saivat näissä ajatuksiaan kovin rajallisesti lävitse.

Teollistamispolitiikan ja kylmän sodan aikakauden keskeinen yhteys oli myös talousjärjestelmien kilpailu. Läntisten valtioiden päättäjät pelkäsivät äänestäjien enemmistön saavan tarpeekseen kapitalistiseen järjestelmän varjopuolista ja äänestävän vasemmistoa. Sen pelättiin merkitsevän ainakin Neuvostoliiton vaikutusvallan kasvua tai suorastaan Tsekkoslovakian tietä¹⁴ sosialistiseen ryhmään. Suomen luopuminen sodasta toipuvien maiden kehitykseen ja länsisidoksen vahvistamiseen tarkoitetusta Marshall-avusta aiheutti jatkuvaa huolta 1940- ja 1950-lukujen läntisille diplo-

9 *Teollistamiskomitean mietintö*, Komiteanmietintö 1951:12, Helsinki 1951 s. 32.

10 Jensen-Eriksen, Niklas: *Läpimurto. Metsäteollisuus kasvun, integraation ja kylmän sodan Euroopassa 1950–1973*, SKS Helsinki 2007, s. 197–199

11 Kuisma, Markku: *Kylmä sota, kuuma öljy. Neste, Suomi ja kaksi Eurooppaa*, WSOY, Porvoo 1997 s. 30–32.

12 Tätä kuvaa esim. Kuisma 1997 s. 21–33.

13 Hobsbawm, 1999, s.338

14 Ilmauksen ”Tsekkoslovakian tie” taustalla on Tsekkoslovakian luisuminen rauhanomaisesti osaksi itäblokkia 1948. Kts. esimerkiksi http://fi.wikipedia.org/wiki/Hertta_Kuusinen (Luettu 28.4.2011)

maateille. Esimerkiksi 1950-luvun lopussa Maailmanpankin (International Bank for Reconstruction and Development) Suomelle myöntämän rahoituksen tarkoituksena oli parantaa työllisyyttä vauraampien alueiden ulkopuolella Pohjois- ja Sisä-Suomessa.¹⁵

2.2 Eduskunta teollistamispolitiikan keskiössä

Teollisuuspolitiikka ei syntynyt 1950-luvullakaan ns. markkinoilla omia aikojaan, vaan sen määrittelivät poliittiset päätöksentekijät, virkamiehet ja yritykset omilla toimillaan. Nyt vaikuttajien järjestys on päinvastainen, kuten esimerkiksi valtion omistajaohjauksesta olemme oppineet¹⁶. Vaikka virkamiesten ja talouselämän vaikutus 1950-luvullakin oli suuri, vahvat poliitikot pyrkivät muokkaamaan Suomesta haluamaansa: kansandemokraatit ja kommunistit (reaali)sosialistista, sosialidemokraatit vahvan valtion ja kapitalistisen vientikaupan yhdistelmää ja oikeisto joko pysäyttämään muutosta tai vahvistamaan markkinayhteiskuntaa. Maalaisliiton K-linjalaiset siinä välissä etsivät nykyisinkin joskus esiin nostettua kolmatta tietä, joka itse asiassa oli teollisuuspolitiikassa aika lähellä sosialidemokraattien linjaa.

1950-luvun lopun politiikkaa tutkiessa pitää muistaa, ettei tasavallan johtaminen vuoden 1956 yleislakon ja Kekkonen yhdellä valitsijamiesäänellä voittamien presidentinvaalien jälkeen ollut kovin vahvoissa kantimissa. Presidentinvaalien jälkeen kasattu kansanpuolueilla vahvistettu Fagerholmin punamultahallitus pysyi koossa vain runsaan vuoden maaliskuusta 1956 toukokuuhun 1957, Sukselaisen hallituspohjaa kesken kaiken vaihtanut vähemmistöhallitus vain toukokuusta marraskuuhun 1957, von Fieandtin virkamieshallitus vain marraskuusta 1957 toukokuuhun 1958. Vielä ennen Fagerholmin ns. yöpakkashallitusta ehti olla Kuuskosken virkamieshallitus toukokuusta kesävaalien yli elokuuhun. Fagerholmin 3. hallitus oli toki laajapohjainen, sen ulkopuolelle jätettiin eduskunnan suurimmaksi puolueeksi noussut SKDL. Neuvostoliiton kauppapoliittisen painostuksen eli ns. yöpakkasten takia sen iäksi jäi vain runsaat neljä kuukautta, eikä täysipainoisesti sitäkään.¹⁷ Kun seuraava eli Sukselaisen kakkoshallitus oli vähemmistöpohjainen, ei eduskunnan budjettikäytäytymistä voinut hallituksen riihissä määrätä, kuten nykyisessä kolmannessa tasavallassa, vaan tulo- ja menoarvioon tehtiin merkittäviä muutoksia eduskunnassa.¹⁸

Koska valtion varojen käyttö vaati niiden sisällyttämistä budjettiin tai eduskunnan erillistä lupaa, pääsivät kansanedustajat esittämään omat ja päättämään yhteiset teollisuuspoliittiset linjaukset suuressa salissa ja valiokunnissa. Erillisten rahantarpeiden kohteena olivat usein suuret teollistamishankkeet, joiden toteuttajana toimivat valtiojohtoiset yhtiöt.¹⁹ 1950-luvun puolivälin mielenkiintoi-

15 Jensen-Eriksen 2007, s. 207 – 220.

16 Omistajaohjauksen nykyisestä kannanotosta esimerkiksi <http://www.demari.fi/arkisto?id=10576> (Luettu 28.4.2011)

17 Hallitusten kokoonpanot ja kestoajat löytyvät osoitteesta <http://www.hallitus.fi/hakemisto> (Luettu 5.3.2009)

18 Maalaisliiton eduskuntaryhmä pohti esimerkiksi valtion vuoden 1960 käsittelystä kantaansa määrittäessään, voiko hallitus hyväksyä eduskunnan lihottaman budjetin vai eroaako se. KMA Maalaisliiton eduskuntaryhmän pöytäkirjat 1957-1961, mikrofilmi rulla 48.

19 Typpi Oy:n, Otanmäen kaivoksen, Raahen rautatehtaan ja Outokummun terästehtaan perustamisesta Palonen, Osmo: *Pohjois-Suomen teollistaminen, sen poliittiset tukijat ja vastustajat*, Faravid 32/2008 Pohjois-Suomen historiallisen yhdistyksen

sin puolueiden välinen teollisuuspoliittinen sopimus – jota myös ajan terminologian mukaan lehmänkaupaksi nimitettiin – koski Suomen ensimmäisen öljynjalostamon rakentamista Neste Oy:n voimin sekä Oulussa vuosikymmenen alussa aloittaneen lannoitetehtäks Typpi Oy:n tuotannon kak-sinkertaistamista. Loppuvuonna 1954 elinkeinopolitiikassaan usein eri linjoilla olleet maalaisliitto ja sosialidemokraatit, vieläpä Nesteeseen aiemmin kapitalistien juonena suhtautunut SKDL, saatiin molempien hankkeiden taakse. Sopimuksen aloitteentekijänä toimi pääministeri Urho Kekkonen ja muina pelimiehinä sosialidemokraattien ministerit Penna Tervo, Väinö Leskinen ja Aarre Simonen sekä Kekkosen käsikassara, kansanedemokraatit Nesteen puolelle kääntänyt maalaisliiton puoluesihteerit Arvo Korsimo.²⁰

Vuosikymmenen lopun teollisuuspoliittinen pääkeskustelunaihe taas oli Otanmäki-liike, joka sai aloitteista liikkeelle lähteneen terästehtaan rakentamisen taakse kahdesti eduskunnan selkeän enemmistön. Liikkeen kannatuspohja syntyi vasemmiston ryhmäpäätöksistä ja pohjoissuomalaisen aktiivisesta vaikuttamisesta.²¹ Myös puunjalostusteollisuuden rakentaminen – yhtenä osana Kemijärvi – oli tärkeä osa jokapäiväistä politiikkaa ja poliittista keskustelua; vuoden 1957 valtiopäivillä tehtiin 32 pelkästään puunjalostusteollisuuden perustamiseen tai perustamisen tutkimiseen liittyvää raha-asia- tai toivomusaloitetta.²² Seuraavina vuosina kansanedustajilla taisi olla muutakin miettimistä, koska aloitteiden määrä putosi 15:een 1958 ja yhdeksään 1959.²³ Kemijärven toteutus lisäsi uudeleen intoa: 1962 20 tehdasaloitetta.²⁴ Aloitteet olivat tänä aikana eräänlainen kansanedustajalotto: niiden avulla osoitettiin, että edes yritetään tehdä jotakin kannattajien onnen saavuttamiseksi, vaikka todennäköisyys voittoon olikin pieni. Toivomusaloitteiden kautta enemmistön kannatuksen saanut asia saattoi päästä myös komiteaan: optimistin mielestä tutkittavaksi ja pessimistin näkökulmasta haudattavaksi.

2.3 Teollisuuspolitiikan perusta luotiin komiteoissa ja julkisessa keskustelussa

Suomalaisen teollisuuspolitiikan linjauksia siis virallisesti kirjoitettiin komiteoissa ja eduskunnassa – toki myös yrityksissä ja niiden yhteenliittymissä²⁵, jotka olen pääosin jättänyt tämän työn ulkopuolelle. Komiteoista otan tarkemmin käsittelyyn kolme: vuonna 1949 asetetun Teollistamiskomitean²⁶, vuonna 1951 tehtävänsä määrätyn Valtakunnansuunnittelukomitean²⁷ ja vuoden 1955 lopulta lähtien istuneen Teollisuusneuvottelukunnan²⁸. Koska teollistaminen oli myös selkeästi

vuosikirja, Rovaniemi 2008 s. 232–238.

20 Kuisma 1997, s. 157–158.

21 Palonen 2008, s. 243. Maalaisliitosta KMA Maalaisliiton eduskuntaryhmän pöytäkirjat 1957–1961, mikrofilmi rulla 48.

22 VP 1957 Ptk. Asialuettelo s. 5276–5277.

23 VP 1958 Ptk. Asialuettelo s. 1443, VP 1959 Ptk. Asialuettelo s. 2379.

24 VP 1962 Ptk. Asialuettelo s. 2830.

25 Teollisuuden yhteenliittymistä vaikutusvaltais on Puunjalostusteollisuuden Keskusliitto. Metalliteollisuuden piirissä vahvoja vaikuttajia olivat idänkaupasta hyötyneet ns. punaiset vuorineuvokset kuten Wärtsilän Wilhelm Wahlfors.

26 Teollistamiskomitea 1951 s. 3.

27 *Valtakunnansuunnittelukomitean mietintö*, Komiteanmietintö 1954:4, Helsinki 1954.

28 *Teollisuusneuvottelukunnan mietintö teollistumisen edellytyksistä ja toimenpiteistä sen edistämiseksi*, Komiteanmietintö 1959:4, Helsinki 1959.

poliittinen aihe, käytiin siitä myös julkista keskustelua. Tätä käsittelen esimerkkien perusteella tämän luvun viimeisessä osassa.

2.3.1 Teollistamiskomitea 1949 – 1951

Vuonna 1949 asetetun Teollistamiskomitean 1951 valmistuneen mietinnön loppukatsauksen alussa todetaan havaitun, ”että käyttämättömiä mahdollisuuksia on vielä melkoisessa määrässä olemassa ja että näin on laita erityisesti myös Pohjois-Suomessa”. Samaan hengenvetoon komitea ”toisaalta” totesi jatkuvan teollistamisen tiellä olevan esteitä ”joista suurin ja vaikeimmin voitettava on pääomanpuute ja siihen liittyvät seikat”, mutta erityisesti korosti asian tärkeyttä ja tekemiensä ehdotusten merkitystä.²⁹

Vaikka Teollistamiskomitean tehtäväksi oli annettu

”tutkia Suomen edelleen teollistamisen edellytyksiä ja tehdä tästä ehdotuksia; sekä kiinnittää tehtäväänsä suorittaessaan myös erityistä huomiota Pohjois-Suomen luonnonvarojen saattamiseksi nykyistä enemmän palvelemaan tuotantoelämää ja tämän yhteydessä tehdä ehdotuksia, joiden avulla voitaisiin aikaansaada teollisen toiminnan elpymistä sanotulla alueella.”³⁰

varoi komitea ottamasta kantaa siihen mikä olisi valtion ja valtionyritysten rooli teollistamisessa. Komitea ilmoitti loppukatsauksessa, ettei se ota kantaa valtion rooliin, mutta kuitenkin piti tärkeänä, ettei valtionyhtiöiden avulla mahdollisesti toteutettavaa teollisuutta rakennettaisi verorasitusta kiristämällä, koska se kaventaisi yksityisen teollisuuden käytössä olevia investointivaroja. Komitea kuitenkin myönsi, että on ”tapauksia, joissa yleiseltä kannalta toivottavaa teollisuutta ei voida riittävästi saada aikaan ilman valtion varojen käyttöä”. Tällöinkin komitea olisi käyttänyt lainattuja varoja, joita valtio voisi jakaa edelleen lainana tasaveroisella kilpailulla myös yksityiselle teollisuudelle.³¹

Komitea kieltäytyi myös toimimasta teollisuuden sijoituspaikkojen määrittelijänä ja ilmoitti että tällaiset asiat kuuluvat yritysten vastuunalaiselle johdolle. Liikennejaosto oli kuitenkin laskenut lähinnä puunjalostusteollisuuden kuljetuskustannuksia ja päätenyt siihen, että jalostaminen lähellä raaka-ainelähdettä saattaa olla edullisempaa kuin jos raaka-aineita joudutaan kuljettamaan esimerkiksi rannikolla sijaitsevaan tehtaaseen. Päätelmää pyrittiin vielä vesittämään sillä, että vuoden 1948 rautatie- ja uittokuljetusten hintasuhde ei ollut normaali.³² Tämä oli kuitenkin se kannanotto, joka komitealta voitiin tulkita joko tueksi tai tuen puutteeksi Kemijärvelle aiottuun tehtaaseen.

Kun teollisuus on kansantalouden avaintekijöitä, pitäisi teollistaminen ottaa komitean mielestä valtiovallan talouspolitiikan olennaiseksi osaksi, ”mikä seikka sitten kaikissa ratkaisuisa asianmukaisesti huomioitaisiin.” Tätä varten kuitenkin tarvittaisiin selväpiirteinen teollisuuden kehittämisohjelma, jota varten mietintö ”pyrkii antamaan aineksia ja viitteitä.”³³ Erityisesti mietinnön mukaan tällaista ohjelmaa tarvittaisiin Pohjois-Suomen talouselämän kehittämiseksi, mutta komitea varoitti

29 Teollistamiskomitea 1951 s. 123.

30 Emt. s. 3.

31 Emt. s. 124.

32 Emt. s. 125.

33 Emt. s. 9.

jälleen, ettei valtion teollistamispolitiikka saisi rajoittaa tai tukahduttaa yksityistä aloitteellisuutta ja yritteliäisyyttä.³⁴

Komitea teki kuitenkin puunjalostusteollisuutta varten viisivuotisen ehdotuksen, jossa se piti ensisijaisesti tavoitteena laitosten uusimista ja laajentamista, mutta totesi, ettei vanhentuneiden tehtaiden uudistaminen enää ole järkevää. Vuoden 1950 hintatason perusteella komitea päätyi 34,5 miljardin markan investointitarpeeseen, josta 22,5 miljardia kuluisi selluteollisuuteen ja 5,5 miljardia paperi- ja kartonkiteollisuuteen.³⁵ Komitea totesi, ettei puunkäytön lisääminen ole kaikkialla mahdollista, mutta näki, että mm. syrjäseutujen puuvarojen käyttöönotto ja tiettyjen kulutusmuotojen pienentäminen voisi antaa teollisuuden käyttöön useita miljoonia kiintokuutiometrejä raakapuuta.³⁶ Komitea laski selluloosan tuotannon kasvattamismahdollisuudeksi 370 000 tonnia, joka jakautuisi puoliksi uusiin tehtaisiin ja vanhojen laajentamiseen. Lisää raaka-ainetta olisi ollut saatavissa lähinnä Pohjois-Suomesta. Kaikkiaan komitea päätyi siihen, että puunjalostusteollisuuden uuden tuotannon ja entisen tuotannon laajentamisen ja jalostusasteen korottamisen kokonaiskustannukset olisivat lähivuosina 71,5 miljardia markkaa. Loppulausunnossaan komitea piti ensisijaisena voimalaitosten rakentamista sekä olemassa olevan teollisuuden vanhentuneiden ja kuluneiden laitosten uusimista. Se kuitenkin katsoi tärkeäksi myös ”sellaisen tuotantotoiminnan aikaansaamista, jonka avulla saataisiin jalostetuksi mahdollisimman suuri osa siitä puuraaka-aineesta, joka nykyisin viedään sellaisenaan ulkomaille tai joka jää kokonaan taloudellista käyttöä vaille.”³⁷ Komitea mainitsi tällaisista alueista esimerkiksi Kuusamon puuvarat, joiden käyttöön saamiseen se suositteli erillisten metsärajojen rakentamista Taivalkoskelta. Sen sijaan Inarin puulle komitea suositteli kansainvälistä sopimusta puun kuljettamiseksi Jäämeren rantaan, mutta piti myös mahdollisena Inarin puun Kemijoen vesistöön tuovan rautatien tutkimista.³⁸

Teollistamiskomitean jäsenet olivat pääasiassa ns. asiantuntijoita eli teollisuuden ja elinkeinoelämän piirissä toimivia johtajia, kuten puheenjohtajana toiminut Veitsiluodon vuorineuvos Lauri Kivinen ja Puunjalostusteollisuuden Keskusliiton asiamies J.O. Söderholm, mutta komitean asettanut sosialidemokraattinen vähemmistöhallitus huolehti, että mukana oli myös ammattiyhdistysliike, kuten SAK:n puheenjohtaja Aku Sumu ja pääsihteeri Olavi Lindblom. Kansanedustajista oli kelpuutettu mukaan Martti Miettunen (ml) ja Vilho Väyrynen (sd) Lapin, Heikki Kannisto (ed/kp) Oulun ja Eeno Pusa (sd) Kymen vaalipiiristä.

Komitealla oli merkitystä siis myös Kemijärven sellutehtaalle, vaikka painettu mietintö ei sisällekään Kemijärven ja Kemin vertailulaskelmaa. Mietinnöstä tuli virallinen foorumi, jossa esitettiin

34 Emt. s. 10

35 Emt. s. 33.

36 Emt. s. 34.

37 Emt. s. 124.

38 Emt. s. 98.

sellutehdasta Kemijärvelle, kun komitean jäsenet Miettunen, Väyrynen ja Eeno Pusa (sd) kirjasivat eriävään mielipiteeseensä kannanoton sellutehtaan sijoittamiseksi Koillis-Lappiin:

”...Kun Kemijärvi sijaitsee tuolle teollisuudelle riittävän raaka-ainealueen ja kun siellä on myöskin vesivoimaa, emme voi päästä siitä käsityksestä, etteikö Kemijärvi näillä edellytyksillä ole sopivampi paikka, sillä todennäköisenä voitaneen pitää, että raakapuun uittokustannukset Kemijoen voimalaitosten tultua rakennetuiksi tulevat kohoamaan. Tämän vuoksi ja huomioon ottaen teollisuuden sijainnin myöskin työllisyyskysymyksenä, olisi Kemijärven sopivaisuus massateollisuuden paikaksi perusteellisesti harkittava.”

Komiteamietinnön eriävissä mielipiteissä tuettiin myös Taivalkoskea, jonne puunjalostusteollisuutta esitti oululainen komitean jäsen, juuri edistyspuolueesta Suomen kansanpuolueeksi muuttuneen eduskuntaryhmän jäsen oululainen jäsen H.A. Kannisto.³⁹

2.3.2 Valtakunnansuunnittelukomitea

Valtakunnansuunnittelukomitea oli eduskunta-aloitteen perustella asetettu komitea, jonka tehtävänä oli selvittää, mitä valtakunnansuunnittelua jo tehdään ja mitkä tähän liittyvät kysymykset vaatisivat kiireellistä ratkaisua. Sen tuli tehdä esitys myös valtakunnansuunnittelun organisoinnista. Komitea aloitti työnsä määrittelemällä mitä tällä muhkealla termillä oikeastaan tarkoitetaan ja totesi, että:

”...valtakunnansuunnittelu on lähinnä valtiovallan suorittamaa järjestely- ja ohjaustoimintaa, jolla pyritään valtakunnan eri osissa vallitsevien olosuhteiden ja alueittaisten edellytysten pohjalla edistämään kokonaisuuden kannalta parhaalla mahdollisella tavalla elinkeinoelämän ja asutuksen sijoittumista ja yhteiskunnallisten olojen kehittymistä. Näin ollen valtakunnansuunnittelu tähtää toisaalta valtakunnan talouselämän kehitysedellytysten lisäämiseen ja toisaalta väestön sosiaalisten olojen ja muiden viihtyvyystekijöiden parantamiseen.”⁴⁰

Nuoren polven poliitikon, tohtori Johannes Virolaisen (ml) johtama komitea vertasi työtään myös ulkomaisiin esikuvuihin, mutta ei löytänyt maista, ”joissa valtiollinen järjestelmä on verrattavissa omaan maahamme” yhtään esikuvaksi sopivaa ratkaisumallia. Neuvostoliiton ”valtakunnansuunnittelusta” komitea ei maininnut. Komitean mielestä oli ”päätaavoitteeksi asetettava maamme taloudellisten ja henkisten voimavarojen tähänastista tehokkaampi käyttöön saaminen sekä käytön edistäminen ja ohjaaminen kokonaisuutta parhaiten hyödyttävällä tavalla”.⁴¹

Komitea laati lähinnä aiempien erityisalojen komiteoiden työn perustella 150 sivun katsaukset kansakunnan osa-alueista, jotka se on luokitellut väestö-, maatalous- metsätalous-, teollisuus-, voimatalous-, liikenne- ja muihin kysymyksiin. Teollisuuden osalta komitea kertasi Teollistamiskomitean vaatimuksen tehdä yhtenäinen teollisuuden kehittämisohjelma, jota varten pitäisi ”määrittää eri teollisuusalojemme valtakunnalliset laajentamistavoitteet niiden määräaikaista toteuttamista varten”. Toisaalta olisi otettava huomioon eri alueiden raaka-ainevarat ja muut luontaiset edellytykset. Ympäripyöreästi todettiin, että teollisuuden hajakeskityksellä ”voitaisiin varmaan saavuttaa myös tärkeitä sosiaalisia etuja”.⁴²

39 Emt. s. 126.

40 Valtakunnansuunnittelukomitea 1954 s. 11.

41 Emt. s. 10.

42 Emt. s. 44.

Puunjalostusteollisuuden komitea totesi olevan tärkein teollisuudenala ja sen myös sellaisena pysyvän. Teollisuuden puunhankintaan komitea puuttui toteamalla, että vuoden 1949 metsätalouskomitean tutkimusten mukaan maassa oli laajoja alueita, joilla korkeasuhdanteenkin aikana puulla oli varsin rajoitettu menekki. Näitä ns. nollarajan takana olevia alueita oli noin viisi miljoonaa hehtaaria, lähinnä Pohjois-Suomessa ja Pohjois-Karjalassa, mutta myös kaikkialla maassa oli metsäalueita, joissa teiden tai uittoväylien puute rajoitti menekkiä tai ainakin alensi kantohintoja.⁴³ Tässä Virolaisen johtama komitea katsoi asiaa metsänomistajan, yksityisen ja valtion, näkökulmasta. Sama näkökulmahan tuli usein eduskunnassa 1950-luvulla tyypillisesti käydyssä keskustelussa raakapuun viennistä, kun pyöreä puutavara ja kaivospuu muuttuivat lisenssipakon alaiseksi 1950-luvun alun Korean suhdanteesta lähtien ja siitä kannettiin vientimaksua 1957 devalvaation jälkeen⁴⁴.

Puunjalostusteollisuuden kehittämistä komitea siis kertasi Teollistamiskomitean lausuntoja, mutta halusi erityisesti tutkia alan kehittämisedellytyksiä selvittäessä, mihin osiin maata teollisuutta olisi sijoitettava. Lisäksi olisi ”asioita tarkasteltava alueittain mm. puuraaka-aineen saannin, käyttövoiman, kuljetusten ja tariffien kannalta”. Jo ennen tutkimustuloksien saantia komitea olisi mukauttanut puunjalostusteollisuutta ”kansantalouden kokonaisetujen mukaisesti” jotta ”varsinaisen metsätalouden nykyiset ja tulevat edut ja muut kokonaisuuden kannalta tärkeät tekijät tulisivat otetuksi riittävässä määrin huomioon”. Mietinnön puunjalostusteollisuutta käsittelevän yhteenvedon mukaan tämä olisi tarkoittanut, että alueilta, joilla ei tällaisia edellytyksiä olisi, lopetettaisiin vanhentuneita tehtaita. Kirjoittaessaan kehittämismahdollisuuksista komitea lainaa ympäripyöreän yhteenvetokielen sijasta Teollistamiskomiteaa, joka totesi nimenomaan Pohjois-Suomessa olevan mahdollisuuksia erityisesti mäntyyn perustuvan paperi- ja selluloosatuotannon laajentamiseen ja että tästä puolet toteutettaisiin rakentamalla uusia laitoksia.⁴⁵

2.3.3 Teollisuusneuvottelukunta

Kekkosen viides hallitus asetti marraskuussa 1955 neuvottelukunnan, jonka tehtävänä oli antaa lausuntoja ja valmistavia esityksiä teollisuus- ja voimatalouspolitiikkaa koskevista kysymyksistä, antaa lausuntoja yritysten hakemista työllisyyslainoista ja ehdottaa tarvittavia kustannus- ja markkinatutkimuksia. Johtavien virka- ja teollisuusmiesten lisäksi neuvottelukunnassa oli kaksi maalaisliitolaista poliitikkoa ja ammattiyhdistysliikkeen edustus. Neuvottelukunta oli 12-jäseninen mutta kun sillä oli yleisjaoston lisäksi seitsemän muuta jaostoa, joissa käytettiin pysyviä asiantuntijoita, laajeni joukko puoleensataan henkilöön. Neuvottelukunnan puheenjohtajana oli KTM:n teollisuusosaston päällikkö, ylijohtaja Erkki Kinnunen, varapuheenjohtajana Suomen Pankin pääjohtaja Klaus Waris

43 Emt. s. 39.

44 VP 1957 Ptk s. 2811–2817, jossa käsitellään ehdotusta laiksi maan ulkomaankaupan ja talouselämän turvaamisesta ja raakapuun vientilisensseistä. Kts. myös ed. Vennamon kirjallinen kysymys ja kauppa- ja teollisuusministerin vastaus s.3400–3401.

45 Valtakunnansuunnittelukomitea 1954. s. 48–49.

ja jäsenenä mm. Postisäästöpankin pääjohtaja Teuvo Aura ja Outokummun vuorineuvos Petri Bryk sekä Wariksen alainen ja Kekkonen luottomies, pankinjohtaja Ahti Karjalainen.⁴⁶

Neuvottelukunta tutki eri teollisuudenalojen ohella myös väestön kehitystä. Se näki työikään 1960-luvulla tulevat suuret ikäluokat ei niinkään poliitikkojen tapaan työllistämisingelmana, vaan resurssina. 15–65-vuotiaiden lisäyksen laskettiin olevan noin 550 000 vuosien 1956–1970 välillä⁴⁷, mutta mietintö totesi, että ”kaikki tulee riippumaan siitä, voidaanko myös maan muuta tuotantovoimaa tarpeellisessa määrässä lisätä”. Vertailutietona komitean lukuihin tässä voi todeta että koko teollisuuden työntekijämäärä oli 367 000 vuonna 1957.⁴⁸ Neuvottelukunta myös vertasi tilannetta vuosiin 1911–1930, jolloin vastaavanikäisen, siis 15–65-vuotiaiden, ryhmän lisäys oli 500 000; siis suhteellisesti enemmän kuin nyt oli odotettavissa. Kun itsenäisyyden alkuvuosina onnistuttiin sijoittamaan ihmiset työmarkkinoille, niin miksei nytkin, neuvottelukunta arvioi. Se kuitenkin totesi, että elinkeinorakenteen muutos ja teollisen tuotannon automaatio sekä silloinen työttömyys muodostavat ongelmaryhmän, joka olisi ”huomattava vastavoima mietinnöissä esitetyille väestönkehitys- ja työvoimansijoittamisarvioille”.⁴⁹ Väestöluvusta neuvottelukunta arvioi lisäksi vuotuisen siirtolaisuuden olevan noin 5000.⁵⁰ Tämä arvio osoittautui 1960-luvulla pahasti virheelliseksi.⁵¹

Neuvottelukunta arvioi v. 1951 Teollistamiskomitean esityksiä ja totesi niiden toteutuneen voiman tuotannon, puunjalostusteollisuuden ja kemian teollisuuden osalta, puunjalostuksessa laajemminkin, mutta teollisuuden yleisiä edellytyksiä, kuten pääoman saantia ja veropolitiikkaa, ei ollut esitetyllä tavalla kehitetty. Tästä syystä neuvottelukunnan mielestä teollisuuden laajeneminen ja kehittyminen ei ollut niin nopeaa, että se voisi taata riittävän työllisyyden kasvaneelle väestölle.⁵²

Puunjalostusteollisuuden osalta neuvottelukunta arvioi ensin puun saatavuutta eri tutkimusten perusteella ja totesi, että ainespuuta oli tutkitulla seitsemällä vesistöalueella käytettävissä silloisen kulutuksen lisäksi 3,6 miljoonaa pinokuutiometriä, josta neljäsosa Kemijoen itäisellä vesistöalueella. Näiden lisäksi oli komitean arvion mukaan Saimaan vesistöalueella runsaasti koivupaperipuuksi kelpaavaa ainespuuta ja Jäämeren alueella puuvarantoja, joiden käyttöä suunniteltiin Norjan vastavien viranomaisten kanssa.⁵³ Toimikunta kävi läpi puunjalostusteollisuuden eri sektorit ja eritteli tapahtuneita muutoksia sitten Teollistamiskomitean mietinnön. Selluloosatuotannon määrä saavutti toista maailmansotaa edeltäneen vuoden 1938 tason vasta 1954, mutta kasvoi koko 1950-luvun, viennin määrä ei kuitenkaan noussut vastaavasti, vaan sellua jalostettiin tehtaiden omissa paperiko-

46 Teollisuusneuvottelukunta 1959. s. 7–10.

47 Emt. s. 13.

48 Emt. s. 18.

49 Emt. s. 15

50 Emt. s. 16.

51 Huippuvuosina 1969 ja 1970 Ruotsiin muutti vuosittain 40 000 suomalaista.

52 Teollisuusneuvottelukunta 1959. s. 12.

53 Emt. s. 47–48. Mainintaa Saimaan alueen koivuvaroista voi verrata siellä 1960-luvulla syntyneeseen Savon Selluun, Jäämeren vesistöalueen puunkäyttö taas viittaa Norjan kanssa yhteistyössä suunniteltuun Kirkkoniemen sellutehtaaseen, jossa Jäämeren alueen nollarajan takana ollutta puuta suunniteltiin käytettäväksi, mutta suunnitelma ei Norjan positiivisesta päätöksestä huolimatta toteutunut.

neissa yli kolminkertaisesti verrattuna sekä vuoteen 1938 että vuoteen 1950.⁵⁴ Teknistä kehitystä arvioidessaan neuvottelukunta kirjasi lehtipuun käytön aloittamisen niin sulfiitti- kuin sulfaattisellun tuotannossa ja piti erityisesti koivua tärkeänä teollisuuden raaka-ainepohjan laajentamisessa. Myös valkaistun selluloosan tuotantoa olisi ollut lisättävä ja tuotantoa modernisoitava niin että kemikaalien talteenotto ja jätevesiongelmat ratkaistaisiin.⁵⁵

Toimikunta selvitti teollisuuden tuotannon laajentamissuunnitelmia ja totesi jo päätetyissä ja 1962 mennessä valmistuvissa eli ensi vaiheen suunnitelmissa voimakkaimmin kasvavan sulfaattiselluloosan tuotannon, 480 000 tonnia, josta puolet uusissa tuotantoyksiköissä. Sanomalehtipaperin tai kartongin valmistuksessa käytettävän hiokkeen tuotannon kasvusta tapahtuisi yli puolet uusissa laitoksissa ja puoliselluloosan tuotannon kasvu kokonaan. Toisen vaiheen eli lähes valmiiden suunnitelmien, joiden toteutukset valmistuisivat 1962 jälkeen, mukaan rakennettaisiin voimakkaimmin hiomokapasiteettia, seuraavaksi sulfiittisellun ja kolmantena sulfaattisellun tuotantoa. Kun neuvottelukunta vertasi näitä suunnitelmia hakkuureserviin, se totesi, että jo ensivaiheen suunnitelmien toteutus edellytti, että vientiin menevästä raakapuusta osa päätyisi kotimaisille tehtaille. Ensi vaiheen toteuttamisen jälkeen ei mietinnön mukaan olisi mahdollista laajentaa tuotantoa Etelä-Suomen nykyisten havupuuvarojen turvin. Erikseen pitäisi vielä selvittää vedenjakajaseutujen Suomenselän ja Savonselän länsiosan sekä Pohjanmaan puuvarojen käyttömahdollisuus. Pohjois-Suomessa näyttäisivät mahdollisuudet männyn ja Lapin läänissä myös kuusen osalta tulevan käytetyksi loppuun.⁵⁶ Laajentamisen taloutta arvioidessaan neuvottelukunta laski, että olemassa olevien laitosten laajentamiskustannukset olisivat 2/3 uusien rakennuskustannuksista. Ensi sijassa piti siis pyrkiä laitosten laajentamiseen, mutta uusienkaan tehtaiden perustamiselta ei voitaisi välttyä. ”Tähän johtavat mm. erinäisten puuvarojen sijainti sekä tuotantosunnassa tapahtuvat muutokset”, mietinnössä todetaan. Toimikunta laski yhteen myös vaadittavat kustannukset, jotka olisivat laajennusten osalta olleet 24,3, uusien laitosten osalta 28,5 ja jalostusasteen noston osalta 38,7 miljardia markkaa. Lisätynä vaadittavalla käyttöpääomalla summa olisi noussut 109,5 miljardiin. Vastapuolelle neuvottelukunta asetti valuuttatulojen lisäyksen vuoden 1958 hintatasolla 49 miljardilla markalla vuosittain.⁵⁷

Tästä mietinnöstä ei pysty varmuudella sanomaan, onko suunnitelmissa mukana sellutehtaan perustaminen Kemijärvelle vai ei. Pallo tehtaan perustamisesta oli vuoden 1959 valtion tulo- ja menoarviossa heitetty Veitsiluoto Oy:lle, jolle oli varattu 300 miljoonan markan pitkäaikainen laina edellyttäen että yhtiö alkaa rakentaa puunjalostuslaitosta Kemijärvelle. Tähän Veitsiluoto ei, ottamatta kantaa hankkeen kannattavuuteen, kuitenkaan katsonut voivansa ryhtyä, koska se piti muun jo päätetyn tuotannon kehittämistoiminnan toteuttamista ensisijaisena.⁵⁸ Teollisuusneuvottelukunta oli

54 Emt. s. 52 Taulukko 7.

55 Emt. s. 48–55.

56 Emt. s. 64–65.

57 Emt. s. 66–67.

58 VP 1959 Ptk, s.1571.

asettanut ennen mietintönsä jättämistä maaherra Martti Mieltusen johtaman Lapin teollisuustoimikunnan, jonka ensimmäinen osamietintö valmistui kesäkuussa 1960⁵⁹. Kun se oli selvästi osa samaa neuvottelukunnan prosessia, voi sitä pitää valtion komitealaitoksen vastauksena kysymykseen pitääkö Kemijärvellä rakentaa puunjalostusteollisuutta.⁶⁰ Tämä mietintö käsitellään tarkemmin myöhemmissä luvuissa. Teollisuusneuvottelukunta taas siirtämällä asian alueelliselle tasolle välttyi itse ottamasta asiaan kantaa, kuten se oli joutunut tekemään Otanmäen terästehtaan osalta⁶¹.

2.3.4 Teollistaminen julkaisuissa ja ammattikeskustelussa

Politiikan sisäpiirien ja eduskunnan lisäksi keskustelua käytiin myös kirjojen ja lehtien välityksellä. Urho Kekkosen yhä edelleenkin siteerattu – toki useimmiten sen sisältöä tuntematta – pamfletti *Onko maallamme malttia vaurastua?* perustui pitkälti Teollistamiskomitean ehdotuksiin, joihin kirjoittaja pyrki hakemaan käytännön toteutusmahdollisuutta. Pamfletti ilmestyi siis vuonna 1952 ja se kertasi komitean ajatuksia uuden teollisuuden rakentamisen tarpeesta, mutta pohti myös maatalouspolitiikkaa, kuten maalaisliiton johtohahmolle pakollista olikin. Miksi Kekkosen teos pitää ottaa vielä tässäkin esille, johtuu siitä, että se kertoi selkeästi, ettei Pohjois-Suomen teollistaminen toteudu yksityisen pääoman voimin, vaan se on valtion toteutettava.⁶² Kekkosen kirjassaan esittämänä ajatuksena oli kerätä varat Pohjois-Suomen teollistamiseen verotuksella, kun sotakorvauksien maksamiseen kerätty verorasitus päättyi.⁶³ Tällaista verojen keruuta ei kuitenkaan tapahtunut eikä Pohjois-Suomen teollistaminen saanut erityistä ohjelmaa, paremminkin kertaluonteisia kamppailuja, joissa Kekkonen toki oli useimmiten julkisesti tai peitetysti hankkeiden takana.⁶⁴

Vaikka Kekkosen kirjanen ei keskeisiltä osiltaan toteutunut, herättivät sen ajattelumallit huolta taloudellisten liberalistien joukossa, koska he tunnistivat Kekkosen linjaksi valtiojohtoisen teollisuuden perustamisen ja laajentamisen: 1950-luvulla esimerkiksi Typpi Oy:n ja Nesteen jalostamon, joita poliittinen oikeisto ja yritysmaailma vastustivat. Kekkosen eturivin oppositenttina toimi kansantaloustieteen professori Bruno Suviranta, joka julkaisi varsinaisen Kekkosen kirjan kritiikin vuonna 1952 Kansantaloudellisessa Aikakauskirjassa. Suviranta julkaisi myös oman Kekkosta kritisoivan pamflettinsa *Taloudelliset realiteetit – ja poliittiset* hieman jälkijättöisesti, mutta ehkä lähestyviä presidentinvaaleja ajatellen vuonna 1955. Siinä hän myös päivitti vuoden 1952 kommenttinsa sen perusteella mitä oli tapahtunut. Suviranta näki eräänlaisen kekkoslais-vasemmistolaisen salaliiton, joka ohjaa kansan onnettomuuteen. Häneen oli voimakkaimmin vaikuttanut sen vakaumus, jolla Kekkonen ohjelmaansa toteuttaa, vaikkakaan hän ei tähän vakaumukseen voinut yhtyä, päinvastoin:

59 Lapin teollisuustoimikunta: *Osamietintö N:o I*, luovutettu kauppa- ja teollisuusministeriölle 1.7.1960, KSA n:o 284, Elka. Käytän toimikunnasta lyhennettä Ltt ja osamietinnöistä Ltt I ja Ltt II.

60 Tästä saa tiivistelmän kauppa- ja teollisuusministeri Ahti Karjalainen puheesta vuoden 1959 viimeisen lisätalousarvion käsittelyssä., VP1959 Ptk. s. 1570–1572.

61 Teollisuusneuvottelukunta 1959 Liite 2, s. 159–161.

62 Kekkonen, Urho: *Onko maallamme malttia vaurastua*, Otava, Helsinki 1952. s. 117–122.

63 Emt. s. 125.

64 Muista kuin metsäteollisuuden sijoituskiistoista Pohjois-Suomeen kts. esim. Palonen 2008. s. 232–238.

”Kuluneet kolme vuotta ovat osoittaneet, millä määrätietoisella sitkeydellä kirjan tekijä on ajanut ja ajaa talouspoliittista ohjelmaansa sekä miten taitavasti hänen on onnistunut sitoa se poliittisiin realiteetteihin. Hänellä on nyt takanaan paitsi omaa puoluettaan, niiden laajojen piirien kannatus, jotka ovat asettaneet tavoitteekseen kollektiivisen talouden laajentamisen yksilöllisen kustannuksella ja joista lisäksi osa tietoisesti pyrkii liittämään Suomen mahdollisimman kiinteästi Itä-Euroopan talousalueeseen.”⁶⁵

Suvirannan mielestä silloinen talouspolitiikka, johon hän pitää Kekosta vahvasti syyllisenä, vie johdonmukaisesti kollektiivisen sektorin laajentamiseen yksityisen yritteliäisyyden rinnalla ja lopulta ”tyhjän kukkaron diktatuuriin”, jossa Kekosen vaatima pakkosäästäminen on toteutettava. Suviranta vertaa ilmeisesti tarkoituksellisen yliampuvasti Kekosen julkaisua ja teollistamispolitiikkaa Leninin ja Hitlerin ohjelmajulistuksiin, joita aikalaiset eivät aikanaan ymmärtäneet ottaa todesta.⁶⁶ Mutta ehkä tämä oli tyypillistä 1950-luvulla, jossa julkisuus ei Kekosta säälinyt.

Koska tässä työssä pääpaino on pohjoisen puunjalostusteollisuudessa, keskityn julkisen keskustelun osalta lähinnä siihen ja tarkastelen aineistoja lähinnä siitä näkökulmasta. Lapin puunjalostusteollisuuden kehittämiseen liittyi teollistamispolitiikan ohella keskustelu puuvarojen riittävydestä. Näitä asioita käsitellään 1950-luvun eri julkaisuissa metsäntutkimuksen ammattilaisten ja teollisuuden näkökulmasta, joita tässä lainaan ja kommentoin yleisellä tasolla. Varsinainen puuvarojen arviointi Kemijärven tehtaan näkökulmasta käsitellään myöhemmin omassa luvussaan. Aikalaisten ajattelusta saa hyvän käsityksen Suomen Metsänhoitajaliiton Lapin metsäkysymyksiin keskittyneiden neuvottelu- ja retkeilypäivien julkaistuista esitelmistä ja puheenvuoroista teoksessa Lapin metsien mahdollisuudet⁶⁷. Syyskuun 6.–8. päivinä 1954 järjestettyjen neuvottelupäivien alustajakunta oli korkeatasoinen, mukana olivat niin akateemikko Yrjö Ilvessalo, metsähallituksen pääjohtaja N.A. Osara, professori V.K. Lihtonen kuin Kemin ja Veitsiluodon toimitusjohtajat Aulis O. Kairamo ja Lauri Kivinen, mutta myös silloinen Törngrenin hallituksen ulkoministeri Urho Kekkonen.

Metsäammattilaisista Ilvessalo kertoi esitelmässään Lapin metsävaroista ja metsien tilasta, toden, että Lapissa oli koko Suomen metsäpinta-alasta 29 ja kasvullisen metsämaan alasta 26 prosenttia, mutta niiden merkitys koko Suomelle ei ollut aivan viimeisen luvun luokkaa, koska metsämaat olivat niin karuja. Lapin taloudelle metsillä oli kuitenkin Ilvessalon mukaan aivan ratkaiseva merkitys: metsämaata asukasta kohden on 36,7 hehtaaria, kun Suomen eteläpuoliskolla se oli vain 3,2 ha. Tyypillistä Lapin metsille oli se, että ne olivat vanhoja ja niiden kasvu oli hidastunut: ne olisivat vaatineet Ilvessalon mielestä nopeasti uudistushakkuita, jotta metsän kasvu paranisi.⁶⁸

Osara varoitti vanhentuneista käsityksistä Lapin metsätaloudessa. Lapin metsät kasvoivat eivätkä etäisyydetkään olleet sen pidempiä kuin mitä eteläisessä Suomessa. Kuljetusten hyväksi oli Lapissa tehty kovin vähän, mutta talvi antoi siihenkin hyviä mahdollisuuksia. Osara myönsi, että ilmasto oli ankarampi, mutta kasvukausi pitikin laskea valoisina tunteina, ei vuorokausina. Myös maaperä olisi

65 Suviranta, Bruno: *Taloudelliset realiteetit – ja poliittiset*, WSOY Porvoo 1955 s. 84.

66 Emt. s. 84–76.

67 Kauhanen, V-M (toim): *Lapin metsien mahdollisuudet*, Suomen metsänhoitajaliitto, Helsinki 1955.

68 Ilvessalo, Yrjö: *Lapin metsävarat ja niiden tila*, emt. s. 12–20.

ihmisen toimin saatavissa tuottamaan siinä missä etelämpänäkin, huonoimmat alueet eli suot taas voitiin unohtaa muutamiksi vuosikymmeniksi ja keskittyä hyviin maihin. Osara muistutti että, jos Lapin metsien uudistamiseen pitäisi ryhtyä nopeammin kuin näihin asti, puusato vaatisi ostajia. Nii-tä oli löytynyt ulkomailta, mutta hän ei toivonut vientiä jatkettavan, vaan jalostusvoitto olisi saatava Suomelle ja se kuuluisi myös Lapille.⁶⁹ Osara julisti oman Lapin teollisuuspolitiikkaansa selkeästi:

”Jollemme me tätä hyväksy, me tunnustamme Lapin olevan usein mainitun siirtomaan. Sen on ainoastaan tuotettava raaka-ainetta, joka sitten muualla jalostetaan ja jolla muualla käydään kauppaa. Niinhän tällä hetkellä on, ja jollei ratkaisevaa muutosta tapahdu, näyttää eteenkinpäin asian laita samalta.”⁷⁰

Osara vertaili myös Suomea ja Ruotsiin ja totesi, että kun kolmen suurimman Pohjois-Ruotsissa toimivan metsäteollisuusyrityksen tuotannosta sahaus oli yhdeksän prosenttia oli se viidellä Lapista, Pohjois-Suomesta ja Pohjois-Karjalasta puunsa hankkivalla suomalaisyrityksellä 40. Lapista ja koko Pohjois-Suomen metsistä pitäisikin Osaran mielestä pystyä hakkaamaan hyvin paljon enemmän pinotavaraa ja nimenomaan sille olisi saatava omavarainen jalostus. Metsähallituksen laskelmien mukaan hakkuita pitäisi voida lisätä kahdella miljoonalla pinokuutiometrillä, joka tarkoittaisi 300 000 tonnin lisätuotantoa selluloosaksi laskettuna. Pääoman tarpeen Osara arvioi 10–20 miljardiksi, mutta Lapin metsätalouden kannalta rahat olisi välttämätöntä saada seuraavien vuosien investointiohjelmiin. Osara esitti myös, että Lapin metsätalous pystyisi suurelta osalta luomaan itse ne pääomat, jota tarvitaan, jos esimerkiksi Metsähallitus saisi Lapissa käyttöönsä kymmeneksi vuodeksi ne summat jotka se muuten toimittaa nettona valtion kassaan.⁷¹

Kekkonen muistutti ensiksi, että teollisuuden edellytyksistä Lapissa oli ainakin työvoimaa, edellisen talven koko Suomen työttömistä oli kolmasosa Lapista. Metsävarat taas tarjoaisivat poikkeukselliset edellytykset puunjalostusteollisuuden laajentamiselle, mutta Suomen talous- ja teollisuusmiehet eivät ole olleet siitä kiinnostuneita. Kun Teollistamiskomitea vuonna 1951 esitti 100 000 tonnin sulfaattiselutehtaan perustamista Kemiin tai Kemijärvelle – kannattavuuden kannalta paikkakunnilla ei ollut merkitystä – niin asiassa ei ollut tapahtunut mitään. Sen sijaan aivan viime aikoina on harrastusta vanhojen tehtaiden laajentamiseen ollut sekä Kemi-yhtiössä että Veitsiluodossa. Kekkonen kuitenkin epäili, onko vanhojen tehtaiden laajentaminen kokonaisuuden kannalta paras mahdollinen linja, ja kysyi eikö olisi sosiaalisesti edullisempaa ja tulevaisuuden kannalta hyödyllisempää, jos puunjalostusteollisuuden laitoksia rakennettaisiin uusille paikkakunnille. Hän arvioi, että tällöin rakentaminen ja riskit vaatisivat, että valtiojohtoinen yhtiö olisi tätä toteuttamassa: ”koska yksityiseltä pääomalta ei voi vaatia kaukaisempien – ehkä epävarmojenkin – tulevaisuudennäköalojen huomioon ottamista eikä koko maakunnan sosiaalisten kysymysten vastaanottamista.” Kekkonen sanoi myös seuranneensa miljardien leikkiä, joilla Etelä-Suomessa rakennettiin Summaa (4 mrd. mk) ja Kaipolaa (yli 4 mrd. mk) ja totesi, ettei Pohjois-Suomi ole pitänyt puoliaan. Tähän nu-

69 Osara, N.A.: *Lapin metsätalouden tulevaisuus*, emt. s. 21–24.

70 Emt. s.24.

71 Emt. s. 25–29.

rinkuriseen tilanteeseen oli syynä myös, ettei valtio ole ollut tarpeeksi myötämielinen Lapin teollisuuden edellytysten luomisessa. Se, että mielenkiintoa oli teollisuudesta poiketen riittänyt Lapin vesivoimavaroihin, oli ollut pelkästään pakko, koska muualla ei valjastamattomia koskia enää ollut.⁷²

Kekkonen palasi parin vuoden takaisen pamflettikirjansa ehdotuksiin ja kertoi olleensa sitä miltä, että Lapin teollistamisen hoitaa valtio, koska se ei muita kiinnosta. Nyt Lapin teollistamishankkeille ei ollut yhtä ratkaisua tai taikakeinoa, vaan oli oltava useita samaan suuntaan vaikuttavia toimia, joilla kiinnostus Lapin teollistamiseen nousisi. Kekkonen myönsi olleensa hyväuskoinen, kun ei ymmärtänyt, etteivät kaikki suhtautuneet Pohjois-Suomen teollisuuteen samalla tavalla välttämättömyytenä. Siksi valtion budjettiin ei voi odottaa kovin suurta osuutta Pohjois-Suomen ja Lapin teollistamisen edistämiseksi, Kekkonen arvioi. Hän esitti verotuksellisia helpotuksia, halvempaa sähkön hintaa ja Lapin teollistamisen yhteistä suunnitteluelintä.⁷³

Kairamo vastasi Kekkoselle, miksi yksityinen pääoma ei Lappiin tule ja luetteli joukon kustannuksia lisääviä tekijöitä Lapin lisästä talveen ja rahteihin, mutta kiteytti syyn olevan, että teollisuusyrittäjä pelkää joutuvansa nollarajan taakse siinä missä pohjoisen metsänmyyjäkin:

”Yhtä vähän kuin maanomistajan voidaan odottaa maksavan siitä, jos hän kantohintojen nollarajan takana luovuttaa metsänsä puut teollisuuden käyttöön, yhtä turhaa on toivoa yritteliäisyyttä sinne, missä kannattavuuslaskelmat eivät osoita voittoa, joka yksin ajan mittaan voi yksityiselle turvata itsenäisen aseman, jatkuvan työllisyyden ja elintason nousun. Ministeri Kekkonen mainitsi sanan kannattavuus katsoen kuitenkin, ettei ollut syytä siihen tässä yhteydessä puuttua. Yksityisyrittäjä ei voi tuota sanaa koskaan sivuuttaa, sillä voitto on kuin auringon säde, jota kohden yritteliäisyys versoo siitä kasvuvoimansa ammentaan, onhan se hänen palkkansa.”⁷⁴

Kairamo kertoi, että metsäteollisuudella oli kyllä suuria suunnitelmia. Juuri saadun esimerkin mukaan USA:n etelävaltioissa tehtiin vain yksiköitä, joissa lopputuotanto on vähintään 600 tonnia paperia tai kartonkia päivässä eli 200 000 tonnia vuodessa. Tällaisten yksiköiden oli sisällettävä kaikki toiminnot metsästä valmiisiin tuotteisiin. Kairamon mukaan tähän Suomessakin pyrittäisiin, mutta kun meiltä puuttui tarvittava pääoma, oli kehityksen oltava asteittaista. Kairamo piti Kekkosen tarjoamia lääkkeitä ainakin tilapäisinä kompensatiomahdollisuuksina sijainnista johtuville lisäkustannuksille ja kysyi miksi niitä ei ole tutkittu. Hän ehdotti myös Perämeren satamien jäätymisestä aiheutuvien kustannusten korvaamista, jos valtio ei voi pitää talviliikennettä käynnissä. Rautatierahti Kemistä Mäntyluotoon maksoi jo kymmeneksen sellutonnista saatavasta hinnasta. Edelleen Kekkosin ehdottama sähkön alempi hinta Lapissa siirtokustannusten puuttumisen takia sai Kairamolta kannatusta. Kemi Oy:n toimitusjohtajana hän sen sijaan hyökkäsi Kekkosin ehdottamaa uusien laitosten perustamista vastaan ja puolusti nykyisten teollisuuslaitosten laajentamista. Niiden kustannukset jäävät hänen mielestään puoleen uuden laitoksen rakentamisesta ja näin päästään myös paremmin kannattavaan tuotantoon.⁷⁵

72 Kekkonen, Urho: *Lapin teollistamishankkeet*, emt. s. 30–35.

73 Emt. s. 42–45

74 Kairamo, Aulis O: *Metsäteollisuuden mahdollisuuksista Lapissa*, emt. s.54

75 Emt. s. 51–59.

3 METSÄTEOLLISUUDEN MARKKINAT 1950-LUVUN LOPULTA 1970-LUVULLE

Teollisuuden toiminta perustuu raaka-aineen saantiin, prosessiin ja markkinoihin. Kannattavuus syntyy siitä, että raaka-aineiden, tuotantoprosessin, kuljetusten, myynnin ja hallinnon kustannukset ovat pienemmät kuin markkinoilta tuotteesta saatava hinta. Kemijärven tehtaasta päätettäessä kannattavuudesta oli saatu viimeisimmissä suunnitelmissa, kuten Niskalan ja Haaviston paperitehdas-mallissa⁷⁶ positiivisia tuloksia. Kaikki laskelmat kuitenkin perustuivat arvioihin kustannus- ja hintatasosta, jotka eivät edes yrittäneet ennustaa suuria muutoksia kummassakaan, vaan odotettiin niiden kulkevan lähes tasatahtiin. Pyrin tässä luvussa antamaan käsityksen millaisiin olosuhteisiin Kemijärven selluloosatehdas synnytetään: millainen oli suomalaisen metsäteollisuuden ja erityisesti valitun tuotteen eli sulfaattiselluloosan markkinatilanne.

3.1 Suomen metsäteollisuuden yleiskuva 1950-1970

Toisen maailmansodan jälkeisestä shokista selviytyttyään Suomen metsäteollisuus alkoi etsiä keinoja toiminnan laajentamiseen ja puun käyttämiseen uusiin jalostusasteeltaan korkeammalla tasolla oleviin tuotteisiin. Vuodesta 1950 vuoteen 1970 pisimmälle jalostetun tuotannon kasvu oli voimakasta. Toki lähtötasot esimerkiksi paino- ja kirjoituspaperin osalta olivat kovin alhaiset.

Taulukko 1. Suomen metsäteollisuuden tuotanto 1950 ja 1970

LAJI	1950	1970	MUUTOS %
Sahatavara (m ³)	5960	7310	23 %
Vaneri (m ³)	223	706	217 %
Puuhioke (tonnia)	644	1711	166 %
Selluloosa (t) , josta	1194	4187	251 %
- sulfaattiselluloosa (t)	475	2726	474 %
Paperi (t), josta	630	3011	378 %
- sanomalehtipaperi (t)	403	1305	224 %
- paino- ja kirjoituspaperi (t)	68	924	1259 %
Kartonki (t)	135	1247	824 %

Lähde: Taulukon tiedot Suomen Puunjalostusteollisuuden Keskusliiton tilastoista.⁷⁷

Jensen-Eriksenin lainaaman myöhäisen amerikkalaisarvion mukaan jos jossakin paikassa oli suomalaisia ja metsää, sinne rakennettiin sellutehdas.⁷⁸ Halun päästä tähän tilanteeseen voi hyvin perustella esimerkiksi eduskunnassa 1950- ja 1960-lukujen aikana tehdyistä eduskunta-aloitteista.⁷⁹ Toiseksi sen voisi uskoa 1960-luvulla, jolloin Kemijärven ohella aloittivat Metsäliiton Äänekosken,

76 Pohjois-Suomen sisämaakuntien teollisuustoimikunnan kirjelmä Valtioneuvostolle 3.7.1958 ja sen liitteenä oleva esite *Ehdotetaan: puunjalostustehdas Kemijärvelle*. Teollistamis- ja tuotannonedistämistoimikunnan pöytäkirjoja yms. siihen liittyvää 1951-56, (Arkistoyksikön otsikossa vuosilukuvirhe) KKA.

77 Jensen-Eriksen 2007 s.198.

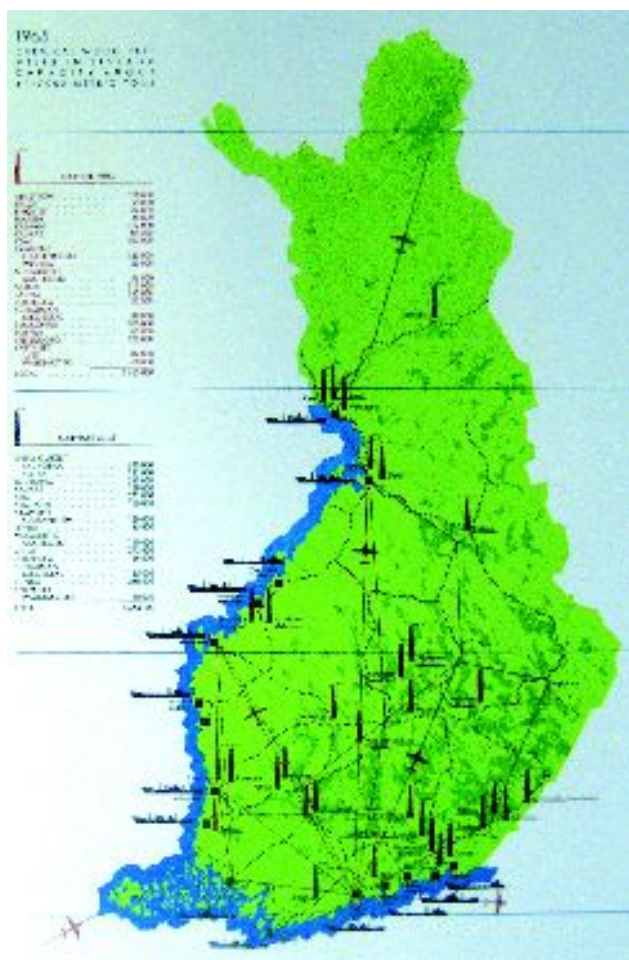
78 Jensen-Eriksen 2007 s.194 Lainaus on metsäteollisuudessaakin vaikuttaneen Tampellan johtajan Johan Nykoppin amerikkalaisystävän arvio, joka on kerrottu Markku Kuisman vuonna 1989 tekemässä haastattelussa.

79 VP 1957 Ptk. Asialuettelo s. 5276–5277, VP 1962 Ptk. Asialuettelo s.2890–2891, VP 1967 Ptk. Asialuettelo s. 2669.

Schaumanin Pietarsaaren, Kaukaan Lauritsalan, Kymin Kuusaanniemen sekä Enso-Gutzeitin Tainionkosken ja Uimaharjun tehtaat. Myös lähes kaikki vanhat tehtaat laajensivat 1960-luvulla tuotantoaan. Oheisessa kartassa näkyy selluteollisuuden sijainti vuonna 1965. Kartasta puuttuvat vielä Tainionkoski ja Uimaharju. Kemijärven jälkeen laajan poliittisen keskustelun ja valtion rahoituksen kohteena oli Savon Sellu, joka aloitti 1968, Valtiojohtoiseksi ajatellun tehtaan rakensi Kuopioon Metsäliiton johtama yhtiö. Nimestään huolimatta tehdas ei tuottanutkaan sellua vaan aallotuskartonkia. Nyt irlantilaisustaisen Powerflute Oyj:n omistama tehdas toimii tätä kirjoitettaessa edelleen.⁸⁰

Kartta 1: Suomen selluloosatehtaat v. 1965

Fincellin karttaan on sijoitettu tehtaat, satamat ja lentoreitit. Lähde: SSA, Elka. Piirroksiset ja layout Erik Bruun.⁸¹

3.2 Sulfaattiselluloosateollisuuden markkinat ja kilpailutilanne 1960-luvulla

Pyrin tässä kappaleessa selvittämään sitä liiketoimintaympäristöä, joka vallitsi sellutehdasta suunniteltaessa, rakennettaessa ja käynnistettäessä. Ulotan tämän katsauksen tehtaan ensimmäisen kymmenen vuoden ajalle, jotta voidaan verrata millaisia Kemijärvi Oy:n toiminnan kannalta ratkaisevat vuodet olivat verrattuna aikaan ennen ja jälkeen itsenäistä valtion sellutehdasta ja nähdä millaisia vaikeuksia ja mahdollisuuksia markkinatilanteesta tehtaalte ja sen taustaorganisaatioille aiheutui.

Kun käsitellään ajanjaksoa 1950-luvun lopulta 1970-luvun puoliväliin, pitää myös muistaa, että suomalaisen selluloosatehtaan toiminnan perusta oli kovin erilainen kuin nyt. Suomessa tehtaat lähes poikkeuksetta 1980-luvun puoliväliin saakka myivät tuotantonsa Suomen Selluloosayhdistyksen eli Finncellin kautta ja myyntiyhdistys toimi sääntöjensä ja hallintonsa päätösten mukaan. Myyntiyhdistys lopetti aktiivisen toiminnan vasta 1995. Lähes koko tarkastelujakson Finncell myös jakoi tuotantorajoituksia tehtaille, jotka se Suomen osalta oli neuvotellut pohjoismaisten tai myös pohjoisamerikkalaisten selluloosatuottajien kanssa. Nyt tätä toimintaa kutsuttaisiin kartelliksi, mutta tuolloin vapaa kapitalismi ja kilpailu eivät suinkaan olleet nykyisen kaltaisia valtavirran uskontoja,

80 http://fi.wikipedia.org/wiki/Savon_Sellu (Luettu 20.2.2011) ja www.savonsellu.net (Luettu 28.4.2011)

81 Kartat 1961 ja 1965 SSA n:o 797, Elka

vaan teollisuuden toimialakohtainen yhteistoiminta oli yleinen toimintamalli ja myös valtion vaikutus markkinoihin oli merkittävä.⁸²

Yhteinen myyntiyhdistys merkitsi Kemijärvellä mm. tuotannonrajoituksia, mutta se teki myös Kemijärven ja muidenkin uusien tuottajien aloituksen mahdolliseksi: uudet tehtaot pääsivät markkinoille liittymällä yhdistyksen jäseneksi, johon ne olivat oikeutettuja tuottamalla selluloosaa Suomessa. Uusien tehtaiden tuotannonrajoitusta kyllä korotettiin 1962 lähtien ensimmäisenä vuonna 50 prosentilla, mutta toisena toimintavuonna tehdas pääsi vanhojen kanssa samaan sarjaan. Jos Kemijärven olisi pitänyt itse myydä tuotantonsa kansainvälisille markkinoille, olisi se merkinnyt paljon työtä ja kustannuksia. Nyt tehdas keskittyi tuotantoon ja myyntiyhdistys huolehtimaan markkinoinnista.

3.2.1 Devalvaatio ja investointialto

Vuoden 1957 devalvaatio oli aiheuttanut paperi- ja selluteollisuudessa investointiaallon, joka tuotti useita uusia tuotannon laajennus- ja uustuotantohankkeita. Tähän liittyi myös maailmanpankin 1959 myöntämä 37 miljoonan dollarin laina, jonka valtion Mortgage Bank of Finland välitti yhdeksälle suomalaiselle puunjalostusyritykselle.⁸³

Kemijärven tehtaan perustamispäätöksen tekeminen kesti Teollistamiskomiteasta laskien kymmenkunta vuotta ja vei vielä viitisen vuotta ennen kuin tehdas saatiin tuotantoon. Vuodesta 1958 vuoteen 1964 pelkästään sulfaattiselluloosan tuotanto yli kaksinkertaistui vajaasta miljoonasta yli kahteen miljoonaan tonniin vuodessa, Kemijärven tehtaan tuotteen eli markkinasulfaattisellun puolestaan puolesta miljoonasta yli 1,1 miljoonaan tonniin. Uusista sulfaattitehtaista lähti käyntiin Äänekoski 1961, Pietarsaari 1962 sekä Kuusaanniemi ja Kaukas 1964. Vuonna 1958 sulfaattisellutuotantoa oli vain viidessä tehtaassa, joista suurin oli Enso-Gutzeitin Kaukopään tehdas Imatralla. Suurimmassa valtionyhtiössä se sai seurakseen vuonna 1967 Imatran Tainionkosken ja Uimaharjun tehtaot. Pohjois-Suomessa sulfaattisellua tuotettiin Kemi-yhtiössä, joka kaksinkertaisti tuotantonsa 230 000 tonniin vuodesta 1958 vuoteen 1964 ja Oulu Oy:ssä, jonka tuotanto lisääntyi yli 100 000 tonnilla samalla aikajaksolla. Uusinvestoinnit tehtiin nimenomaan mänty- ja koivuraaka-ainetta käyttävään sulfaattituotantoon, pääasiassa kuusta käyttävän sulfiitin tuotanto kasvoi vain hieman runsaasta miljoonasta lähes puoleentoista vuonna 1965, mutta pieneni jälleen kymmenessä vuodessa miljoonan tonnin luokkaan vuoteen 1975.⁸⁴

Uusien selluloosatehtaiden tuotanto kasvoi voimakkaasti 1960-luvun aikana. Niistä useat aloittivat markkinasellutehtaina, mutta siirtyivät myöhemmin jalostamaan itse tuotantoaan. Tehtaista Kaukas ja Schauman Pietarsaari nostivat tuotantokapasiteettia voimakkaasti, mutta Äänekoski, Ke-

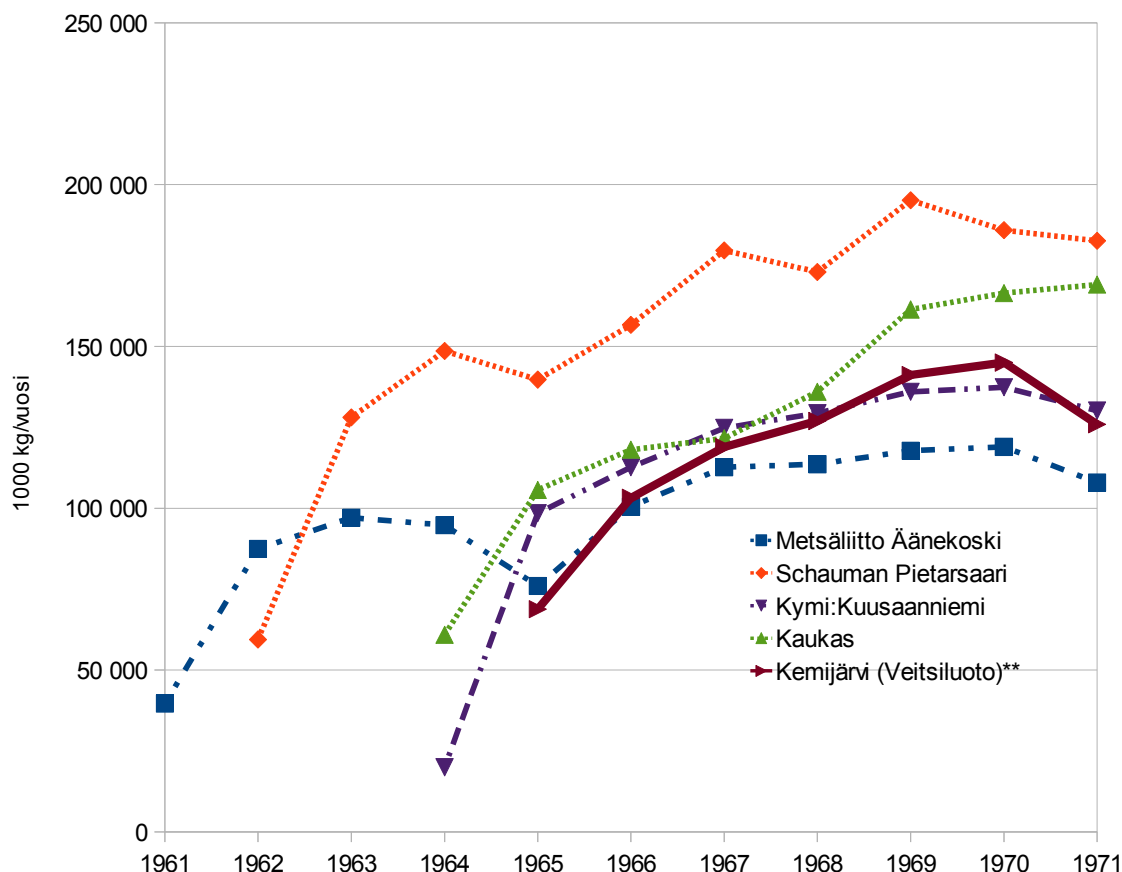
82 Jensen-Eriksen 2007 s.190-193.

83 Emt. s.218. Lainasta kerrottiin myös alaluvussa 2.1.

84 SSy Vuosikertomukset 1958-1975 SSA, n:o 130-133, Elka

mijärvi ja Kymi eivät tehneet 1971 mennessä kovin voimakkaita muutoksia. Aiemmin aloittaneista myös Joutsenon tehdas Etelä-Karjalassa yli kaksinkertaisti tuotannon 80 000 tonnista yli 210 000 tonniin vuodessa 1958 – 1969. Uusien tehtaiden joukossa Kemijärvi siis toimi samalla tasolla kuin muutkin. Kymmenvuotiskauden 1961-71 tuotanto esitetään kaaviossa 1.

Kaavio 1: Uusien sulfaattiselluloosatehtaiden tuotanto 1961-1971

Lähde: SSy:n vuosikertomukset 1961–1971, SSA n:o 130–133 , Elka

3.2.2 1960-luku alkoi lupaavasti

Selluloosayhdistyksen toimintakertomukset tilastoineen ja pöytäkirjat antavat kuvan teollisuuden alan toiminnasta. Kun Kemijärven tehdas oli vielä eduskunnan käsiteltävänä vuosina 1959 ja 1960 markkinatilanne oli pikkuhiljaa paranemassa ja työntöä antoi myös 1957 tehty markan devalvaatio. Vuoden 1959 vuosikertomuksessa katsotaan markkinatilanteen parantuneen toisella vuosipuoliskolla niin, että tuotannonrajoituksista voitiin luopua ja hinnat ”kiintenivät” vuoden lopussa. Tehtaiden tulokseen ei yhdistyksen vuosikertomuksen mukaan loppuvuoden kehityksellä ollut vielä vaikutusta.⁸⁵ Vuoden 1960 alkupuolella markkinat vetivät hyvin, koko pohjoismainen kapasiteetti saatiin myytyä ja hintatasoa pystyttiin korottamaan, vaikka Pohjois-Amerikan laajentunut tuotantokapasi-

85 SSy Vuosikertomus 1959 s.3, SSA, n:o 130, Elka

teetti etsi uusia markkinoita Euroopasta. Selluloosayhdistys tekikin uuden ennätysten vuositasolla, kun kokonaistoimitukset olivat 1,5 miljoonaa tonnia, joka ylitti edellisvuoden luvut 124 000 tonnilla eli pyöreästi yhden sellutehtaan verran.⁸⁶ Seuraavan vuoden loppu tuottikin jo pettymyksen ja marraskuussa jouduttiin palamaan tuotantorajoituksiin. Alkuvuoden hyvä kysyntä nosti vielä toimitusennätystä 39 000 tonnilla. Pitkäksi muodostuvan tuotannon rajoitusajan alkaminen kirjattiin kertomuksessa:

”Tuotantotehon nousu, joka jatkui koko viime vuoden ajan, tulee jatkumaan kuluvana vuonna ja osittain vielä myöhemminkin. Näin ollen Suomen selluloosan tuottajien oli kertomusvuonna, marraskuun lopulla, tehtävä päätös tuotannon verrattain laajamittaisesta supistamisesta. Vastaavanlaiset päätökset oli pakko tehdä myös muissa pohjoismaissa. Kaikesta tästä johtui, että vuoden 1961 perintö vuodelle 1962 ei ollut valoisa.”⁸⁷

Yhdistyksen aloitteesta oli jo syksyn aikana käyty yhteistyöneuvotteluja tuotannon rajoittamisesta niin pohjoismaisten kuin kanadalaisten tehtaiden kanssa ja rajoitusten ensimmäinen kausi oli 1.12. 1961 – 30.11. 1962. Tänä aikana koko Suomen tehtaiden tuotanto oli rajoitettava 1,7 miljoonaa tonniin, joka merkitsi 17 prosentin supistusta.⁸⁸ Vuoden 1962 aikana jatkettiin keskusteluja globaalista tuotannonrajoituksista, mutta helmikuussa Montrealiin kokoontuneet tuottajat eivät yhteisestä ymmärryksestä huolimatta saaneet tuloksia.⁸⁹ Vuoden ensimmäisessä kokouksessaan yhdistyksen työvaliokunta oli määrittänyt uudelle tuotannolle raskaammat rajoitukset, paperiselluloosa-tehtaiden ensimmäisenä tuotantovuonna tuotannonrajoitusta korotettiin 50 prosentilla.⁹⁰ Tuotannon supistustarve kohteli eri laatuja hieman eri tavalla ja alussa valkaistun sulfaatin tuottajilla oli ollut helpompaa, mutta syksyllä 1962 valkaistun sulfaatin hinnat olivat laskeneet ja Ruotsin tehtaiden varastoissa oli lähes 100 000 tonnia valkaistua selluloosaa. Syyskuussa 1962 arvioitiin koko pohjoismaisen tuotannon rajoitustarpeeksi 21,5 ja Suomen 6 prosenttia. Ruotsissa tuotanto lisääntyisi 150 000 tonnilla 1963 ja pohjoisamerikkalainen kilpailu nimenomaan valkaistussa sulfaattissa oli merkittävää.⁹¹ Loppuvuonna päädyttiin Suomen, Ruotsin ja Norjan selluloosanvalmistajien sopimukseen, jossa vuoden 1963 kokonaistuotannoksi määrättiin 5,15 miljoonaa tonnia, josta Suomen osuus oli 1,795 milj. tonnia, lisäksi rajoitettiin vielä hieman vuoden 1962 kiintiöitä. Valkaistun sulfaattisellun rajoitus oli pienin eli 10 %, esimerkiksi sulfiittilaaduilla se oli kolminkertainen.⁹²

Vuosi 1963 oli kuitenkin parempi kuin ennakoitiin. Maaliskuun lopulla todettiin myynnin sujuvan myönteisesti ja hinnankorotuksiakin saatiin läpi jo kesään mennessä. Tässä tukea saatiin myös pohjoisamerikkalaisilta tuottajilta. Kiintiöitäkin päästiin korottamaan syksyllä kolmella prosentilla, mutta samalla todettiin, että tuotannon rajoituksia jatketaan seuraavanakin vuonna.⁹³

86 SSy Vuosikertomus 1960 s.3, SSA, n:o 130, Elka

87 SSy Vuosikertomus 1961 s.3, SSA, n:o 130, Elka

88 SSy tk ptk, Liite 1 PM Selluloosan tarjonnan rajoittamisesta ajalla 1.12.1961.-30.11.1962 SSA n:o 57, Elka.

89 SSy tk ptk 20.3.1962 SSA n:o 59, Elka.

90 SSy tk ptk 16.3.1962. Tämä rajoitus oli edelleen voimassa Kemijärvi Oy:n ensimmäisenä tuotantovuonna SSA n:o 59, Elka.

91 SSy valkaistun ja puolivalkaistun sulfaattiselluloosan valiokunnan ptk 6.9.1962. Liite 1 PM täysvalkaistun sulfaatin tilanteesta, SSA n:o 59, Elka.

92 SSy tk ptk 19.10.1962 Liite 1: PM tarjonnan supistamisesta ja siitä johtuvien tuotanto- ja varastomäärien järjestelyistä vuodelle 1963, SSA n:o 59, Elka.

93 SSy tk ptk 26.3.1963; 17.6.1963; 5.9.1963; 8.-10.10. 1963, SSA n:o 61, Elka.

Yhdistyksen vuosikertomuksessa kuvattiin tilannetta:

”Toimenpiteet, joihin pohjoismaiset selluloosan valmistajat ryhtyivät vuoden 1962 lopulla saattaakseen selluloosan kysynnän ja tarjonnan tasapainoon jatkuvan paineen estämiseksi markkinoilla, johtivat kuluneen toimintavuoden aikana myönteiseen tulokseen. Selluloosan kysynnän ollessa kaikkialla hyvä ja luottamuksen markkinoihin palautuessa päästiin toivottuun tasapainoon ja vuoden aikana voitiin jonkin verran lisätä arvioituja toimituksia.”⁹⁴

Lisäksi kerrottiin, että hinnoissa on päästy ennen edellisen vuoden hinnanlaskuja voimassa olleelle tasolle, mutta lopuksi moitittiin, ettei taloudellinen tulos muodostunut tyydyttäväksi, koska työpalkat ja paperipuun hinta nousivat huomattavasti.⁹⁵

Selluloosateollisuuden suhdanteet vuonna 1964, jolloin Kemijärven tuotannon olisi pitänyt alkueraisen suunnitelman mukaan käynnistyä, kävivät kuumana. Vuoden lopussa todettiin että rajoituksia oli nostettu jo kahdesti ja valkaistun havupuusulfaatin tuotanto vapautettiin rajoituksista. Ainoita ongelmia tuotti koivusta tuotetun sulfaattiselluloosan lisäyksen myyminen.⁹⁶ Kemijärvi Oy hyväksyttiin yhdistyksen jäseneksi 1965 alusta ja käytännön mukaisesti toimitusjohtaja hallitukseen.

3.2.3 Tuotannon rajoituksia ja jälleen devalvaatio

Pysähdys tuli kuitenkin pian. Toukokuussa 1965 työvaliokunnan markkinakatsauksessa todettiin, että ostajien varastot ovat täynnä ja kauppa ei käy. Edellisenä syksynä sovitut kiintiöt osoittautuivat kysyntää suuremmaksi ja ruotsalaistuottajat olivat jo myöntäneet alennuksia hintoihin. Samalla valkaistun sulfaattiselluloosan tuotanto oli kasvanut Suomessa 200 000 ja Ruotsissa 100 000 tonnilla, josta markkinoita oli noin puolelle. Kanadassa tuotanto oli myös lisääntynyt voimakkaasti, mutta sieltä oli lupailtu, ettei Eurooppaan tuotaisi enempää. Kanadalaisten ja pohjoismaisten tuottajien kesken oli myös löytynyt sopu Englannin hinnoista seuraavalle vuodelle. Marraskuussa määrättiin vuodelle 1966 neljän viikon seisokki kaikkiin tehtaisiin. Seisokkiaikaan ei laskettu työehtosopimusten mukaisia seisokkeja ja tuotannonsupistusseisokeista oli ilmoitettava tarkastajille etukäteen.⁹⁷ Vuoden 1966 aikana markkinat hieman rauhoittuivat, mutta tuotannonrajoituksista oli pidettävä kiinni, koska hintojen nousu perustui tarjonnan rajoittamiseen. Tilannetta auttoi tasapainossa oleva Pohjois-Amerikan tuotanto ja kysyntä, siellä uudet tehtaot olivat myöhästyneet.

Selluteollisuudelle tuotti myös ongelmia paperin tullien poistuminen, vaikka se oli etu suomalaisille paperitehtaille; jos paperi toimitettiin Suomesta, ei suomalaista selluloosaa ostettu englantilaisessa paperitehtaaseen. Kehitys jatkui huonona vuonna 1967, Kanadan uudet tehtaot olivat valmistuneet ja työnsivät valkaistua sulfaattiselluloosaa Eurooppaan; kahdeksan ensimmäisen kuukauden aikana Kanadan lisäys oli lähes puolet edelliseen vuoteen verrattuna, tonneina 172 000, kun Suomesta toimitettiin lisää 49 000 ja Ruotsista 83 000 tonnia. Elokuussa Suomessa päätettiin kahden

94 SSy Vuosikertomus 1963 s.3, SSA, n:o 131, Elka

95 Emt.

96 SSy tk ptk 7.9.1964; 17.12.1964, SSA n:o 63, Elka.

97 SSy tk ptk 25.5.1965; 8.9.1965; 11.10.1965; 27.10.1965; 16.11.1965, SSA n:o 65, Elka.

viikon seisokista syys–joulukuussa.⁹⁸ Samaan aikaan Länsi-Euroopan yleinen suhdannetilanne heikkeni ja vähensi kysyntää, Pohjoismaissa ja Pohjois-Amerikassa päädyttiinkin ”Markkinoiden luhistumisen estämiseksi” rajoittamaan tuotantoa, mutta hinnat ehtivät laskea noin 5 %. Suomen valtio arvioi pelastukseen tarvittavan oman finanssipolitiikan tuttua keinoa ja alensi markan ulkoista arvoa 23.81 %, jolloin ulkomaisten valuuttojen kurssit nousivat 31,25 % markkaan verrattuna. Osa hyödyistä kerättiin vientimaksuilla valtiolle.⁹⁹ Tällä kertaa vasemmistoenemmistöinen hallitus tukenaan sama enemmistö eduskunnassa käytti merkittävän osan rahoista omiin tarpeisiinsa, myös valtionyhtiöiden osakepääomien korotuksiin. Vuoden 1957 vientimaksut oli pääosin palautettu myöhemmin teollisuuden investointeihin.¹⁰⁰

Kemijärvi Oy:n viimeisenä toimintavuonna 1968 tilanne alkoi hiljalleen parantua, vaikka kolmen viikon tuotannonrajoitus ennen syyskuuta olikin asetettu. Tilannetta kuvaa hyvin myös se, että Selluloosayhdistyksen työvaliokunta kokoontui vain kolme kertaa, kun edellisenä vuonna niitä oli kahdeksan. Markkinasellun tuotanto oli nyt Suomessa huipussaan, mutta jalostusasteen nosto siirsi seuraavalla vuosikymmenellä selluloosan tuotantoa omaan paperinvalmistukseen. Valkaistujen ja puolivalkaistujen massojen käyttö lisääntyi voimakkaasti Euroopassa ja Britannian kulutus kasvoi 8 %, EEC-maissa 5-8 %, Suomi on saanut lisää markkinaosuuksia, mutta valkaistussa sulfaattissa Kanada eteni yhä.¹⁰¹

Suhdanteet paranivat edelleen vuonna 1969. Vuosikertomuksessa todettiin jo, ettei kaikkien ostajien kasvavaa tarvetta ei voitu tyydyttää, mutta yleisesti kysyntä ja tarjonta olivat tasapainossa. Huhtikuussa saatiin hintojakin korotettua 7–9 dollaria ja lokakuussa vielä enemmän 12–15 dollaria tonnilta. Tehtaiden saamista hinnoissa korotukset vaikuttivat puolen vuoden viiveellä, koska tuotanto oli myyty etukäteen. Valtio keräsi vielä vientimaksuina vuoden alussa neljä prosenttia myynnistä, mutta se laskettiin tammikuun lopussa kolmeen ja poistettiin kokonaan huhtikuussa. Lapin tehtailta maksu oli vain puolet kulloinkin voimassa olleesta.¹⁰²

3.2.4 Dollari vajosi, valuuttajärjestelmältä katosi pohja mutta hinnat nousivat

Seuraavana vuonna suhdanteet alkoivat heiketä, vaikka paperiselluloosan hintoja nostettiin 9–12 dollaria huhtikuussa ja kustannustason nousuun perustuen 5–7 dollaria marraskuussa 1970. Edellisen vuoden suuruinen 2,4 miljoonan tonnin tuotanto oli myyty jo vuoden puoliväliin mennessä. Tilannetta helpottivat Kanadan lakot, jotka vähensivät tuotantoa 400 000 tonnia. Valtio tuli massa-teollisuuden kukkarolle perimällä 30 mmk suhdanneveroa vakauttamissopimuksen mukaisesti.

98 SSy tk ptk 26.5.1967; 27.6.1967; 28.8.1967; 12.9.1967, SSA n:o 69, Elka.

99 Jensen-Eriksen 2007 s. 287 ja SSy Vuosikertomus 1967 s.3, SSA, n:o 132, Elka.

100 VP 1967 Ptk. s. 1180–2002 Vientimaksulain 1. käsittelyssä käytetyt puheenvuorot, esimerkiksi T. Salo, Haarla ja Huurtamo.

101 SSy tk ptk 28.3.1968, 11.9.1968, 13.12.1968, SSA n:o 71, Elka.

102 SSy Vuosikertomus 1969 s.3 SSA n:o 132 Elka

SSy:n vuosikertomuksessa näytettiin myös markkamääräiset myyntiluvut. Kemijärven 87,9 mmk riitti neljänneksi Kemin, Oulun ja Joutsenon jälkeen. Myynnin kokonaismäärä oli 750 mmk.¹⁰³

Suhdanteet ehtivät heiketä vuonna 1971, jota kuvattiin selluloosateollisuuden yhtenä vaikeimmista, ellei vaikeimpana sitten toisen maailmansodan kaikkialla maailmassa. Lisäongelmia aiheutti dollarin devalvointi, joka revalvoi muita valuuttoja. Kun kuluttajilla meni huonommin kuin ennen, paperin kulutus väheni ja kun paperia ei ostettu, ei ostettu selluloosaakaan. Ostajat purkivat omia varastojaan ja teollisuuden varastot kasvoivat Suomessa yhden suuren tehtaan vuosituotannon verran 274 000 tonniin. Tuotannonrajoituksia olikin pakko taas ottaa käyttöön: valkaisemattoman sulfaattiselluloosan tuotantoa pysäytettiin kahdeksan ja muiden laatujen seitsemän viikkoa. Rahamarkkinoiden kriisi merkitsi myös tuonnin rajoituksia useissa maissa.¹⁰⁴ Vuosi 1971 muistetaan myös laajemmin rahamarkkinoiden kriisivuotena. Merkitsiväthän USA:n talousvaikeudet ja dollarin devalvointi ja irroittaminen kultakannasta myös koko läntisen maailman valuuttojen perustana olleen Bretton Woods -järjestelmän päättymistä¹⁰⁵.

Suhdanteiden notkahdus tässä vaiheessa 1970-lukua oli kuitenkin lyhyt, koska jo vuoden 1972 vuosikertomukseen voitiin kirjoittaa positiivisempia signaaleja. Suhdanteiden paraneminen oli nopeaa USA:ssa, mutta tuli Eurooppaan viiveellä. Varastot olivat edelleen suuria ja tuotantoa oli rajoitettava kaikkien paperiselluloosalajien osalta 20 %. Hinnossa ei ollut edellisen vuosikymmenen kaltaista suurta notkahdusta, vaikka keskihinnat jäivätkin alle vuoden 1971 tason. Vuoden lopussa voitiin tehdä keskimäärin 5,5 prosentin korotus, joka vaikutti seuraavana vuonna.¹⁰⁶ Dollarimääräisten hinnankorotusten vaikutuksia heikensi seuraavana vuonna toinen dollarin devalvointi kymmenellä prosentilla helmikuussa 1973 ja Suomen markan revalvointi. Selluloosan hinnoittelu vaihdettiin toukokuun puolivälissä Ruotsin kruunuihin. Suomalaisille tästäkään ei ollut pitkään apua, kun kruunu heikkeni Suomen markkaan nähden ja markkamääräiset keskihinnat alenivat edelleen. Hintoja laskutusvaluutoissa korotettiin helmikuussa kuusi, huhtikuussa yhdeksän ja syyskuussa 15 prosenttia.¹⁰⁷ Maailman taloudessa oli kuitenkin korkeasuhdanne, mutta siihen liittyi edelleen valuuttakriisien aiheuttama epävarmuus ja maailmanlaajuinen inflaatio. Ruotsin kruunun ja dollarin heikkeneminen aiheutti edelleen sen että keskihinnat eivät nousseet listahintojen tavoin. Menekki- vaikeudet alkoivat näkyä loppuvuodesta läntisen maailman taloutta vakavasti vaurioittaneen öljykriisin vuonna 1974. Keskihinnat nousivat vielä 40 prosenttia mutta vuoden 1975 hinnannousua kohtaan alkoi Finncellin vuosikertomuksen mukaan kerääntyä painetta. Hintojen nousun toisena osapuolena olivat kustannusnousut ja inflaatio. Kemijärven tehdas oli edelleen Finncellin sulfaatti-

103 SSy Vuosikertomus 1970 s.3 SSA n:o 133 Elka

104 SSy Vuosikertomus 1971 s.3, SSA n:o 133 Elka – Kun johdanto vuosikertomuksen kolmannella sivulla oli tähän asti ollut korkeintaan puoli sivua, vaikeuksien kuvaamiseen tarvittiin nyt koko sivu.

105 Bretton-Woods järjestelmän päättymisestä: http://fi.wikipedia.org/wiki/Bretton_Woodsin_järjestelmä (Luettu 28.4.2011)

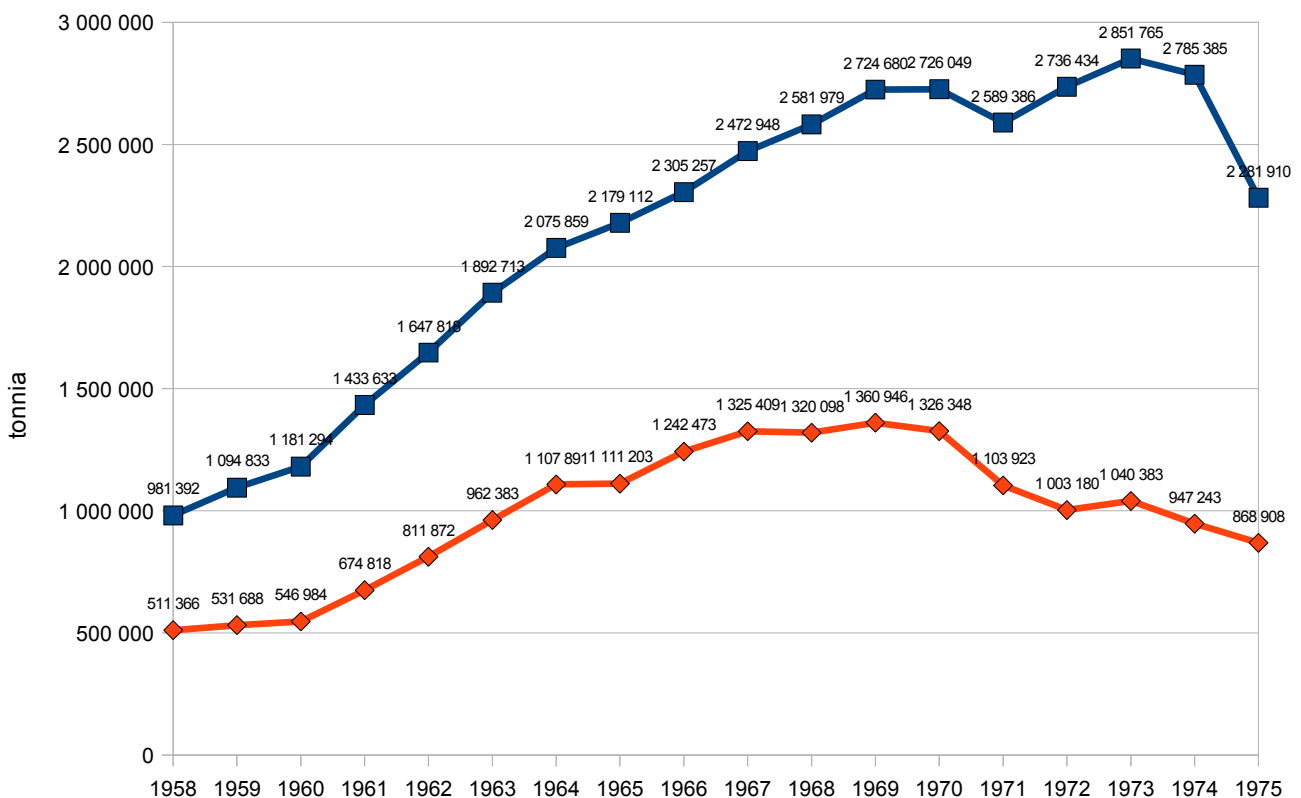
106 SSy Vuosikertomus 1972 s.3 SSA n:o 133, Elka

107 SSy Vuosikertomus 1973 s.3 SSA n:o 133, Elka

tuotannon neljänneksi suurin ja vastasi 140 mmk:n myynnillä 15,5 prosentista lajin kokonaismyynnistä.¹⁰⁸

Vuoden 1974 paperiselluloosan kokonaistuotanto laski jo huippuvuoden 1973 tuotannosta pari prosenttia, mutta 1975 merkitsi romahdusta, kun tuotanto putosi 18 %. Alkukuukausien paremman tilanteen jälkeen kysyntä supistui voimakkaasti ja Selluloosayhdistys joutui määrittelemään uuden ”sodan jälkeen heikoin” -vuoden. Loppuvuodesta varastot olivatkin maailmanlaajuisesti ennätyskorkealla, Suomessakin vuoden lopussa yli 400 000 tonnia. Markkinaselluloosan tuotanto väheni kymmenen prosenttia, mutta toimitukset peräti 32,5 prosenttia.¹⁰⁹ Vuoden 1974 lopulla alkanut öljykriisi päätti samalla kulta-ajaksi nimetyn kasvun ja yhteiskunnallisen kehitysjakson, joka alkoi toisen maailmansodan päättymisestä.¹¹⁰

Kaavio 2: Sulfaattiselluloosan kokonaistuotanto ja markkinaselluloosan tuotanto 1958-1975

Lähde: SSy:n vuosikertomukset 1958–1975, SSA n:o 130–133, Elka.

3.2.5 Tuotanto lähes kolminkertaistui, markkinasellu alkoi hiipua

Selluloosayhdistyksen vuosikertomusten ja pöytäkirjojen sanallisen kuvauksen lisäksi voi markkinoita kuvata määrällisesti vuositilastojen perusteella. Vuodesta 1958 vuoteen 1975 kerättyjen tuotantomäärien perusteella voidaan päätellä jotakin ainakin kysynnästä, koska varastoon tuottaminen ei pitkään ollut mahdollista. Tuotantomäärien tarkastelun ongelma on toki se, että se ei tarkastele kapasiteetin käyttöastetta eikä myöskään kannattavuutta. Tarkastelu kertoo kuitenkin sen minä vuonna

108 SSy Vuosikertomus 1974 s.3 SSA n:o 133, Elka

109 SSy Vuosikertomus 1975 s.3 SSA n:o 133, Elka.

110 Hobsbawm 1999 s. 327.

on ollut tilaa tuotannolle. Kun rinnalle otetaan perinteisempi sulfiittiselluloosan tuotanto voi markkinoista saada yleisempää kuvaa ja vähentää kapasiteetin kasvun vaikutusta. Samoin hyvien ja huonojen vuosien erottumista voi tarkastella sellaisten yksittäisten tehtaiden perustella, jolloin laajentuneen vaikutusta on helpompi eritellä. Vuosien 1958–1975 aikana sulfiittiselluloosan tuotanto oli huipussaan 1964–1965 ja lähellä samaa tasoa 1969–1970, jolloin tuotanto alkoi laskea. Sulfaattiselluloosan tuotantohuippu 2,85 miljoonaa tonnia saavutettiin vuonna 1973 mutta yli 2,7 miljoonan tonniin yllettiin myös 1969–1970, 1972 ja 1974. Heikoimmat vuodet olivat taas 1966, 1971 ja 1975, joista viimeisenä sulfaattiselluloosan tuotanto laski 18 prosenttia. Vuoden 1975 vaikeutta kuvaa se, että laajentuneesta tuotantokapasiteetista huolimatta kokonaistuotanto putosi vuoden 1965 tasolle. Vuonna 1975 Suomessa toimineesta 12 sulfaattiselluloosatehtaasta ja neljä teki kauden 1958–75 tuotantoennätyksensä vuonna 1969, kaksi 1970, yksi 1971, kaksi 1973 ja yksi 1974. Tuotantomääristä nähdään myös tuotantorakenteen muutos. Finncellin kautta myytävän markkinasellun määrä alkoi laskea sulfiittiselluloosan osalta 1965 ja sulfaattiselluloosan osalta 1970 lähtien puolivalmisteksi luokiteltavan tuotteen päätyessä yhä enemmän yhtiön omaan tai omistajien jalostukseen. Markkinasellun tuotannossa käännteet tapahtuivat aiemmin: maailmanmarkkinoille myytävän sulfiittiselluloosan huippuvuosi oli 1965 ja sulfaattiselluloosan neljä vuotta myöhemmin. Kun yli 200 000 tonnia sulfaattiselluloosaa markkinoille tuotti 1969 kolme tehdasta, pääsi kolme suurinta tuottajaa niukasti yli 150 000 tonnin 1974.

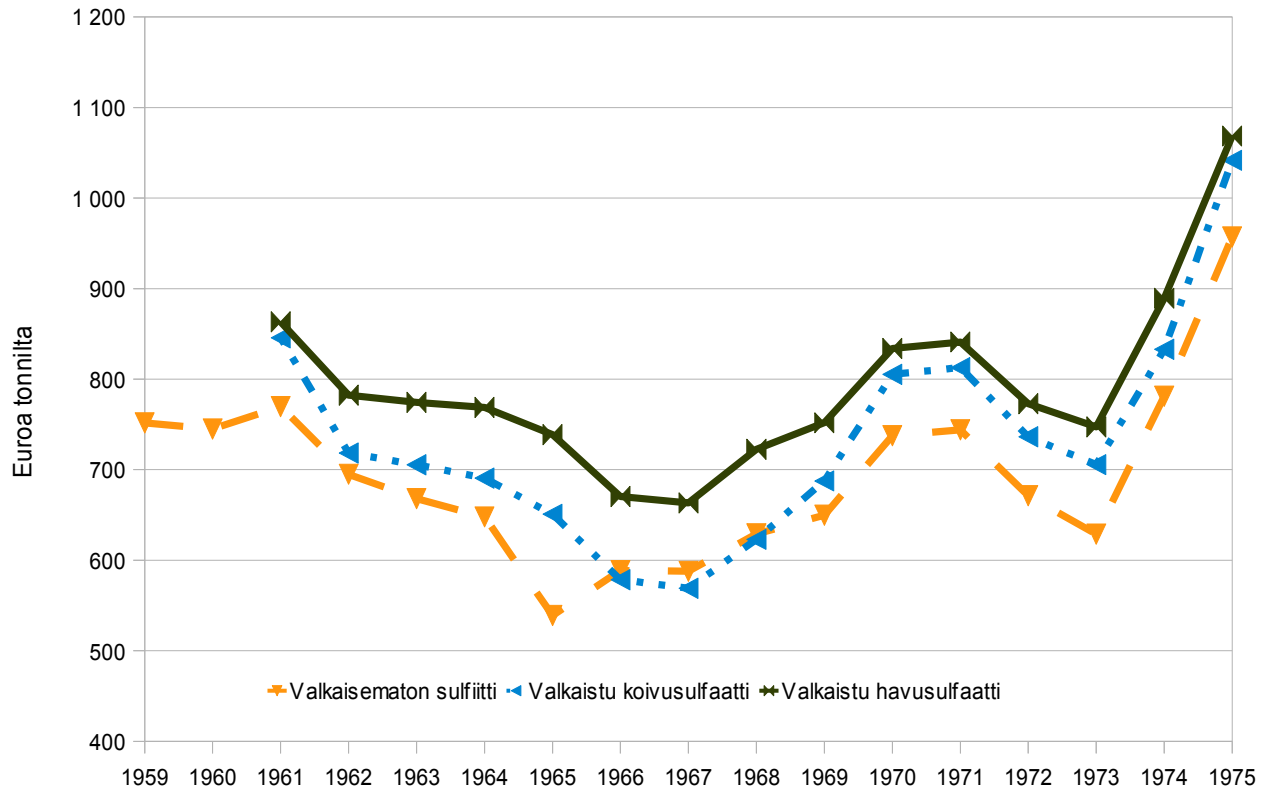
Selluteollisuuden markkinoita voidaan tarkastella myös sellun hintojen perustella. Hintojen tarkasteluun pitäisi pystyä yhdistämään kustannustiedot tonnilta, mutta koska sellaista tilastoa ei ole hintojen ja tuotannon tapaan saatavilla, on tyydyttävä tarkastelemaan hintoja tämän päivän rahanarvoon korjattuna. Rahan arvon määrittelyssä olen käyttänyt Tilastokeskuksen rahanarvokerrointa¹¹¹, joka perustuu elinkustannusindeksiin.

Oheisessa kaaviossa esitetään hinnat perustuotteelle eli valkaisuvedelle sulfiittiselluloosalle ja Kemijärven tehtaan tuotteille valkaistulle koivu- ja havuselluloosalle. Vuoden 2010 rahanarvoon korjatut hinnat kertovat selvästi, että vuosien 1965–1968 hintataso oli selkeästi alemmalla kuin ennen vuotta 1965 ja vuodesta 1969 lähtien. Myös vuoden 1971 taantuman vaikutus hintoihin näkyy selvästi. Öljykriisin vuosina 1974 ja 1975 nousseiden hintojen osalta voi olettaa että kustannusten nousu näkyi enemmän kuin mitä rahan arvon muutoksesta voidaan arvioida. Koko Kemijärven tehtaan ensimmäisen kymmenvuotiskauden suhdanteet kertovat, että hyviä vuosia olivat vain 1969, 1970 ja 1972. Heikoimmat vuodet olivat taas 1966, 1971 ja 1973. Sulfaattiselluloosan kokonaistuotannon huippuvuosi oli 1973 ja toiseksi korkein tuotanto saavutettiin seuraavana vuonna. Vuoden 1975 vaikeutta Suomen 12 sulfaattiselluloosatehtaassa kuvaa se, että laajentuneesta tuotantokapasiteetista

111 Tilastokeskuksen rahanarvokerroin 1860–2010 muuttaa elinkustannusindeksin perusteella aikaisempien vuosien markat ja eurot vuoden 2010 rahan arvoon. http://www.tilastokeskus.fi/til/khi/2010/khi_2010_2011-01-14_tau_001.html (Luettu 10.4.2011)

huolimatta kokonaistuotanto putosi vuoden 1965 tasolle. Huonojen ja hyvien vuosien erot näkyivät selvimmän markkinasellun tuotannossa. Tätä voi tarkastella kaaviosta 2 sivulla 26.

Kaavio 3: Valkaisemattoman sulfiittiselluloosan sekä valkaistun koivu- ja havusulfaattiselluloosan hinnat 1959-1975

Lähde: Suomen selluloosayhdistyksen vuosikertomukset, SSA, Elka

4 METSIEN RIITTÄVYYS JA SIITÄ TEHDYT SELVITYKSET

Teollisuuden raaka-aineen eli Suomen metsien riittävyys oli ajankohtainen asia aina Ruotsin vallan ajalta lukien ja jos aikalaisarvioita olisi uskottu, metsät olisivat loppuneet jo moneen kertaan. Asiaan on palattu vuosikymmenien kuluessa yhä uudelleen. Suomessa tehtiin 1900-luvulla tilanteen tieteelliseksi arvioimiseksi perusteellisia metsänarviointeja, joissa pyrittiin laskemaan tarkkaan metsien kasvun tuottama potentiaali. Metsätieteellinen koelaitos julkaisi ensimmäisen valtakunnallisen inventoinnin vuonna 1927, mutta toinen 1936–1938 kerättyyn aineistoon perustuva inventointi saatiin valmiiksi vasta maailmansodan aikana.¹¹² Lapissa hakkuusuunnitteisiin oli sisällytettävä myös metsien uudistamisen tarpeet. Tämän työn käsittelemänä aikana lähtökohtana oli vuosina 1951–1953 toimeenpantu III valtakunnallinen metsänarviointi, jonka akateemikko Ilvessalo esitteli Metsänhoitajien retkeily- ja neuvottelupäivillä 1954. Samassa tilaisuudessa pääjohtaja Osara kertoi Lapin metsien pääomistajan, Metsähallituksen käsityksiä.¹¹³ Molemmista edellä alaluvussa 2.3.4 esittelystä kannanotosta voitiin päätellä puuta tehtaalle riittävän. Ilvessalo toimi Kemijärven tapauksessa useita kertoja asiantuntijana puun riittävyydestä. Osara ja myös yksityismetsien omistajat taas painottivat puun arvottomaksi muuttavan nollarajan olemassaoloa.

4.1 Itä-Lapin puureservi

Metsähallituksen Perä-Pohjolan piirikunnan arvioimistoimiston johtaja, metsänhoitaja A.E. Järvinen, oli tehnyt Kemijärven puunjalostusteollisuus mielessään helmikuussa 1950 hakkuusuunnitelman Itä-Lapin metsien käytöstä. Suunnitelman loppulauseessa hän esitti puunjalostustehtaiden perustamista ”aivan lähitulevaisuudessa” ainakin miljoonan kiintokuutiometrin vuotuisen hakkuumäärän jalostamiseksi.¹¹⁴ Yleisenä käsityksenä olikin, että rannikolla toimivien puunjalostustehtaiden omistajat ovat perinteisesti pyrkineet osoittamaan, ettei puu riitä. Heidän tavoitteenaan oli varata puuta nollarajan taakse odottamaan tulevien vuosikymmenten tarpeita, jolloin niillekin löytyisi ehkä jopa pieni kantohinta.

Kemijärven tehtaan rahoituksen ensimmäisen vaiheen ollessa ajankohtainen Kemi Oy:n toimitusjohtaja Kairamo pyrki Helsingin Sanomissa julkaistussa artikkelissa osoittamaan, ettei puu riitä sekä Veitsiluodon ja Kemijärven tehtaiden että Kemi-yhtiön tarpeisiin. Hän sai Ilvessalon hakkuusuunnitteista ja professori V. Pöntynsen 1950-luvun puolivälissä tutkimasta puun käytöstä aikaan laskelman, jonka mukaan kuusipaperipuun vajoitus Perämereen Lapin läänissä laskevien jokien sadealueella olisi Veitsiluodon Kemin laajennusten ja Kemijärven esitetyn tehtaan toteutuessa yli 500 000 ja mäntypaperipuun vajoitus 370 000 pinokuutiometriä. Ainoa missä Kairamo saa laskettua ylijäämää on koivupaperipuun. Kairamo esittää, että puun riittävyyden ohella on kannettava huolta

112 Parpola, Antti – Åberg, Veijo: *Metsävaltio – Metsähallitus ja Suomi 1859–2009* Edita 2009 s. 118–119.

113 Kauhanen 1955.

114 A.E. Järvisen kirjoittama Hakkauslaskelma Puunjalostustehtaan suunnittelua varten Kemijärvelle 21.2.1950 KKA Teollistamistoimikunnan aineisto ja PoSa 16.2.1960 *Puunjalostustehtaita olisi saatava lähelle raaka-aineita*.

kannattavuudesta, niin että vain maailmanmarkkinoilla kilpailukykyisimmät laajennukset toteutetaan ja puun riittävyys varmistetaan. Uudishankkeista, joilla Kairamo tarkoitti Kemijärveä ja vielä osittain tapetilla ollutta Kirkkoniemeä, luovutaan.

Metsänomistajat vuorostaan ovat valittaneet 1950-luvulta nykyhetken puun kysynnän olemattomuutta. Metsähallituksen historian lisäksi nollarajasta kirjoittaa Ilmo Massa, joka toteaa 1950-luvulla suurimman osan itäistä ja pohjoista Lappia olleen kannattavan metsätalouden ulottumattomissa. Massan mukaan nämä nolla-alueet supistuivat 1960-luvun nousukausina olemattomiin. Hän kuitenkin arvioi, että haloilla ja ainespinotavaralla on ollut kysyntää vain tehtaiden ja asutuskeskusten läheisyydessä.¹¹⁵

4.2 Tehdas hävitti nollarajan

Puun nollarajalla tarkoitetaan paikkaa, jota kauempaa ei puuta kannata myydä, koska puusta saatava hinta on sama kuin myyjän kustannukset puun tuottamiseksi tähän paikkaan. Myyjän kannalta se tarkoittaa, että pystykaupoissa metsän hoitoon liittyvät tai hankintakaupoissa lisäksi puun hakkuiden ja kuljetusten kustannukset ovat samat kuin puusta maksettava hinta. Nollaraja on myös laji-kohtainen, tukeille ja pinotavaralle tai kuuselle ja koivulle se on erilainen eri hinnoista johtuen.¹¹⁶ Nollarajaa ei voi määritellä pysyväksi, vaan korkeasuhdanteen, kovan kysynnän ja korkeiden tuotteiden hintojen aikana raaka-ainekustannuksetkin voivat olla korkeammat ja matalasuhdanteen aikana ne taipuvat keskiarvon alapuolelle. Korkeasuhdanteessa ostaja kiinnostuu puusta, joka sijaitsee kauempanakin, mutta nollaraja siirtyy tehdasta ja kuljetusreittiä kohti taantuman aikana.

Nollarajaa käsiteltiin edellä 1950-luvun näkökulmasta Teollisuuskomitean ja Valtakunnansuunnittelukomitean yhteydessä, mutta Metsävaltio-kirjan kartan kuvateksti havainnollistaa tilannetta:

Uittokelpoisten jokien ulottumattomissa olevat alueet muodostivat vielä 1950-luvulle tultaessa ns. nollarajan, jonka takaa puuta ei kannattanut hakata. 1950-luvun voimakkaat hakkuut kohdistuivat nollarajan lähelle ja uittokelpoisten jokien latvoille, minkä seurauksena näille alueille syntyi laajoja aukeita aloja. Kuljetuskustannusten pienentyessä nollaraja hävisi 1960-luvun kuluessa, joskin näissä laskelmissa otettiin huomioon vain korjuukustannukset. Metsänuudistamisen kustannuksia nollarajaa määriteltäessä ei huomioitu. (Lähteet: Metsähallitus; Massa 1994, s.226-229.)¹¹⁷

Nollarajan olemassaolon osoittavat jäljempänä tässä luvussa olevat tiedot Kemijärven seudun puun kysynnästä. 1950-luvun yksityismetsissä ja myös metsähallituksen puunmyynneissä käytettiin hankintahakkuuta, jossa puun huonoa hintaa korvasi myyjälle osittain työ, jolla puutavara hakattiin ja vietiin tien tai uittoväylän varteen. Yksityinen metsänomistaja hakkuuta ja kuljetuksia tehdessään pystyi laskemaan tämän omaksi palkakseen. Esimerkiksi Kemijärven yhteismetsän puunmyynnissä hakkuukaudella 1957-58, jolloin tehtiin sekä suuria pystykauppoja että hankintahakkuuta, pystyyn myydystä pinokuutiometrissä saatu hinta oli vain runsaat 11 prosenttia hankintakaupan hinnasta.¹¹⁸

115 Massa, Ilmo: *Pohjoinen luonnonvalloitus Suunnistus ympäristöhistoriaan Lapissa ja Suomessa*, Gaudeamus 1994 s.225

116 *Talouselämä* n:o 32–33. 15.8.1958: Gripenberg, H: *Nollaraja ja Lapin metsätalouden kehittäminen*.

117 Parpola – Åberg 2009 s. 265.

118 Kemijärven tilallisten yhteismetsän (Kty) vuosikertomus tilivuodelta 1.5.1957–30.4.1958. Yhteismetsän arkisto, Kemijärvi. Yhteismetsän vuosikertomuksista 1956–1964 on saatavissa sekä myyntimääriä, että hintoja. Hankintahakkuiden puutavaran

Yhdistelmä 1: Saha- ja pinotavaran kysyntä ja hintataso 1958–1968

Vuosi	Sahatavara		Kuusipinotavara		Mäntypinotavara	
	Kysyntä	Hinnat	Kysyntä	Hinnat	Kysyntä	Hinnat
1958	On	Alenee	Laimeaa	Alhaiset	Ei kysyntää	
1959	Syksyllä	Hintapiikki syksyllä	Laimeaa	Alhaiset	Ei kysyntää	
1960	On	Ennätykskorkeat	On	2100	Heikko	1500
1961	On	Nousivat yhä	On	2300-2370	Heikko	1650-1700
1962	On	Pysyi korkella	Heikkenee	2200	Heikko	1500-1600
1963	Vilkastui	Nousi 5-10p	Parempi	23 mk	Parempi	18 mk
1964	Tasaantui	Nousi 5-10p	Parempi	25 mk	Parempi	21-23 mk
1965	Loppuvuonna heikkeni	1,66 j3 veteen	Loppuvuonna romahti	25 mk	Lokakuusta romahti	21 mk
1966	Heikko	1,62->1,48	Heikko	19,35->17,10	Heikko	17->13,90
1967	Heikko	-30% v.64/65	Heikko	-45% v.64/65	Heikko	-50% v.64/65
1968	Lopussa vilkastui	laskeneet	Parempi	alhaiset	Parempi	alhaiset

Lähde: Kemijärven tilallisten yhteismetsän ja metsänhoitoyhdistyksen vuosikertomukset.

Nollaraja olikin Kemijärven puunjalostustehtaan perustamisen keskeisenä vaikuttajana katsottiinpa sitä sitten valtion tai yksityisten metsänomistajien näkökulmasta. Myös Metsävaltio-kirjan alaviitteen kuvaus Kemijärven tehtaan asettamista uusista vaatimuksista Metsähallitukselle Inarin ja Utsjoen alueella tiivistää tilanteen muuttumisen: ”Tehtaan perustaminen paitsi kasvatti puuntarvetta, myös muutti kysynnän rakennetta. Aiemmin vain järein tukkipuu oli ollut pohjoisessa kysyttyä, mutta nyt kasvoi myös ainespinotavaran kysyntä.”¹¹⁹ Kemijärven tehdas vaikutti myös yksityismetsätalouteen alueella. Tehtaan aloittaessa puunostot vuonna 1964 ja tehtaan käynnistyessä vuonna 1965 vaikutus oli selvästi nähtävissä Kemijärven metsänhoitoyhdistyksen (Mhy) ja yhteismetsän toimintaan.

Kemijärven yhteismetsän maat sijaitsevat pääosin hyvien kuljetusyhteyksien äärellä ja se pystyi aiemminkin myymään tukkipuun lisäksi jonkin verran sekä kuusi- että mäntypinotavaraa. Koko kunnan alueella toimivalla yksityismetsien omistajien metsänhoitoyhdistyksellä oli selvästi vaikeampaa. Metsänhoitoyhdistyksen mäntypinotavaran myyntitilannetta vuosina 1958-1968 kuvattiin

hintaan kuuluvat hakkuu ja puutavaran ajo joko uittoväylän, maantien tai rautatien varteen tai tehtaalle. Pystykaupassa ostaja huolehtii kaikista töistä ja kuljetuksista puiden leimauksen jälkeen. Jos pystykauppoja on vähän, niin kuin useimpina vuosina kyseisen yhteismetsän toiminnassa, vaihteli pystypuun hinta 25-35 prosentin välillä. tässä ilmeisesti vaikuttaa myös leimikoiden laatu ja sijainti.

119 Emt. s. 462

vain neljänä vuonna jotenkin positiivisesti, kahtena ei ollut lainkaan kysyntää ja viitenä kysyntä oli heikkoa. Hintataso oli yhdistyksen vuosikertomusten mukaan parhaimmillaan 21-23 markkaa pino-kuutiometriltä, mutta yleensä 15 markan tasolla. Vuoden 1967 hinnan kuvataan olleen puolet kolmen vuoden takaisesta huippuhinnasta. Paikallisen tehtaan myötä ei kuitenkaan enää syntynyt 1950-luvun lopun tilannetta, jolloin kysyntää ei ollut lainkaan. Yhdistyksen jäsenten oli kuitenkin 1960-luvun lopun suurtyöttömyyden vuosina kuitenkin pakko myydä, koska rahaa tarvittiin. Mäntyä parempi tilanne oli kuusipinotavarassa, mutta senkin markkina vaihteli huomattavasti. Sellu- ja paperitehtaiden massaksi päätyvää pinotavaraa myytiinkin usein järeiden sahapuiden kylkiäisenä.¹²⁰

Kemijärven tehtaan vaikutus on molempien paikallislähteiden perusteella selkeä. Mhy:n vuoden 1964 vuosikertomus raportoi merkittäväksi, että kaikilla puulajeilla on enemmän kysyntää. Nyt ostohalukkuutta oli myös havuohutpuulle ja koivulle, jotka tähän asti useimmiten jäivät metsään mätänemään. Seuraavanakin vuonna kauppa kävi lokakuuhun asti, mutta heikennyt paperiteollisuuden markkinatilanne alkoi näkyä lokakuussa.¹²¹ Yhteismetsän toimintakauden 1964–1965 kertomus arvioi, että vuoden alussa käynnistynyt Kemijärven sulfaattiselluloosatehdas tuottaisi kaikelle puutavaralle hyvän menekin, koska yhteismetsän palstat olivat 50 km säteellä tehtaasta. Entistä heikompi laatuinen mäntypaperipuuta menisi kaupaksi ja myös koivupaperipuulla olisi entistä suurempi kysyntä. Metsäpalkkojen edellisvuosien voimakas nousu kuitenkin aiheutti kertomuksen mukaan sen, että pienpuu ja koivu jäivät edelleen ainakin osaksi metsään, koska metsänomistajalle ei jäänyt niistä aina edes hankintakustannuksia. Yhteismetsä oli jo edellisinä vuosina ottanut hakkuissaan talteen pienpuun 6 sentin läpimittaan ja tehnyt koivuista halkoja, joilla oli menekkiä ja parempi hinta kuin koivupaperipuulla. Yhteismetsän leimikoista oli näin saatu 15–20 % enemmän puutavaraa.¹²²

Nollarajan poistaminen oli Kemijärven puunjalostustehtaan keskeisenä tavoitteena ja siinä se näyttää onnistuneenkin. 1966 iskenyt taantuma kuitenkin palautti huonot hinnat, mutta säilytti jonkinlaisen kysynnän. Metsäteollisuuden huippuseisonki 1963-65 taas oli näyttänyt, että puuta kannattaa joskus kuljettaa kauaskin. Yhteismetsän vuosikertomukseen oli kirjattu:

Keväällä 1963 Kemijärven yhteismetsä myi eteläsuomalaisille ostajille huomattavan määrän kuusipaperipuuta. Kuluneella tilikaudella yhteismetsä myi suurimman osan ainespinotavarastaan Yhtyneille Paperitehtaille, Nokia Oy:lle ja Itä-Suomen Puunviejät Oy:lle. Paikalliset ostajat eivät syksyllä 1963 olleet halukkaat korottamaan hintoja kuin nimeksi ja heidän tarjoamat hinnat jäivät huomattavasti jälkeen uusien ostajien tarjouksista. Mainittakoon, että pisimmät rautatiekuljetukset olivat 950 km.¹²³

Myös Kemijärven metsänhoitoyhdistys myi 1963 puuta Rauma-Repolalle ja Yhtyneille.¹²⁴

120 Kemijärven metsänhoitoyhdistyksen vuosikertomukset 1958-1968.

121 Mhy:n vuosikertomukset 1965 ja 1965.

122 Kty:n vuosikertomus 1.5.1964–30.4.1965 s.17. Kty:n arkisto.

123 Kty:n vuosikertomus 1.5.1963–30.4.1964 s.3. Kty:n arkisto.

124 Mhy:n vuosikertomus 1963.

4.3 Sittenkin puupula?

Tehtaasta päättämisen ja tuotannon aloittamisen välisenä aikana raaka-ainetilanne Lapissa ehti kuitenkin muuttua. Tähän vaikutti kaksi tekijää: puunjalostuskapasiteetin kasvatus Kemijokisuulla ja valtion metsänhoidon muutokset. Kemi-yhtiön selluloosan tuotantokapasiteetti noin kaksinkertaistui 1950- ja 1960-luvun taitteessa¹²⁵ ja Veitsiluoto käynnisti kaksi paperikonetta ja puuhiomon¹²⁶. Metsähallitus taas havahtui huomaamaan, että sen suuriin hakkuualoihin, ns. Osaran aukioihin perustunut hakkuutapa oli metsien uudistamisen kannalta epäonnistunut.¹²⁷

4.3.1 Lapin teollisuustoimikunta arvioi puun riittävyttä

Kemijärvi Oy:n perustamisen ehdoksi oli eduskunnassa vuoden 1959 lopussa asetettu, että tehtaan toimintaedellytykset tutkitaan perusteellisesti, kansanedustajien puheissa ja valiokuntien käyttämien asiantuntijoiden lausunnoissa oli epäilty puun riittävyttä.¹²⁸ Teollisuusneuvottelukunnan 24.9.1959 asettama ja eduskunnan selvityksen tekijäksi kannattama¹²⁹ Lapin teollisuustoimikunta sai työnsä valmiiksi kesällä 1960 ja luovutti 1. heinäkuuta esityksensä Teollisuusneuvottelukunnalle ja kopiot pääministeri Sukselaiselle ja kauppa- ja teollisuusministeri Karjalaiselle.¹³⁰

Toimikunta totesi mietinnössään, että sen ensimmäinen ja keskeinen tehtävä oli raaka-ainepohjan tutkiminen. Se halusi katsoa puun saatavuutta ja riittävyttä koko Lapin teollisuuteen vaikuttavalta alueelta Kiiminkijoelta Jäämeren vesistöalueelle. Tilatun erillistutkimuksen teki MTT Matti Halme-koski, jonka työ perustui Ilvessalon kolmanteen valtakunnalliseen inventointiin ja sen hakkuusuunnitteeseen sekä Pöntynsen 1960 julkaistuun, mutta vuoden 1955 tilannetta kuvaavaan kolmanteen yleiseen puunkäyttötutkimukseen. Lapin teollisuuden puun käyttöä ja sen lisääntymistä selvitettiin KTM:n helmikuussa 1960 tekemällä kyselyllä, jossa otettiin huomioon Kemijokisuun teollisuuden käynnissä olevat ja lähivuosina tulevat laajennukset sekä suunnitelma tehtaasta Norjan Kirkkonie-meen. Toimikunnan varsinaisessa mietinnössä keskityttiinkin erityisesti paperipuukelpoisen mänty- ja kuusipuun riittävyteen, mutta mietintöön sisältyi myös lehtipuun saatavuutta koskeva osuus.¹³¹

Ltt:n mielestä oli Ilvessalon ja Pöntynsen tutkimusten perusteella ilmeistä, että Lapin puureservit ja lisähakkuiden mahdollisuudet olivat Itä-Lapissa Kemijoen itäisellä ja Jäämeren vesistöalueilla. Toimikunta myönsi, että Ilvessalon inventoinnin jälkeen oli esitetty tutkimuksia, joiden mukaan hakkuumahdollisuudet eivät olisi niin suuret kuin akateemikko esittää. Tällä ilmeisesti tarkoitettiin Metsätalouden suunnittelukomitean tilaamaa tutkimusta¹³². Lisäksi toimikunta sai metsäneuvos Linnamieheltä lausunnon Kemijärvelle suunnitellun puunjalostuslaitoksen raaka-ainepohjan riittävy-

125 Virtanen, Sakari: *Lapin leivän isä 100 vuotta. Kemi-yhtiön historia*. Kemi Oy, Kemi 1993, s. 259 – 265.

126 Puro 1971 s. 83 – 93.

127 Parpola – Åberg 2009 s. 266 – 267.

128 VP 1959 Ptk. s. 2158–2160. Esim. Ed. Rantala ja Haapasalo.

129 Vp 1959 A.K. Eduskunnan vastaus Hallituksen esitys n:o 108.

130 Lt I 1960, KSA N:o 284, Elka.

131 Emt.

132 Kyseessä on Heikurainen, Kuusela, Linnamies ja Nyyssönen: *Metsiemme hakkuumahdollisuudet 1960*. Moniste.

destä ja oli kuullut asiantuntijoina Koillis-Suomen piirimetsälautakunnan päämetsänhoitajaa Eero Karppista sekä Kemi-yhtiön ja Veitsiluodon edustajia.¹³³

Taulukko 2. Puun lisäkäyttömahdollisuus Pohjois-Suomessa Ltt:n mukaan

MILJOONAA K-M3	MÄNTY	KUUSI	YHTEENSÄ
Varsinaiset puureservit ja käyttö			
Hakkuiden lisäys	0,750	0,530	1,280
Viennin supistuminen 75%	0,141	0,255	0,366
Toiminta-astereservi 7%	0,034	0,053	0,087
Kelopuu			0,500
Laajennusten vaikutus	-0,863	-0,486	-1,349
Veitsiluodon PK2		-0,328	-0,328
Käytettävissä (nettoreservi)	0,062	0,024	0,556
Lisäreservit			
Viennin lopettaminen	0,047	0,075	0,122
Kuusitukin ylijäämä		0,343	0,343
Jäämeren alue	0,338	0,072	0,410
Lehtipuu			0,680
Käyttöön saatavissa	0,385	0,490	1,555

Lähde: Lapin teollisuustoimikunnan osamietintö I 1960, KSA N:o 284, Elka.

Toimikunta päätti nojata Ilvessalon arvioon eikä katsonut sillä ”olevan edellytyksiä asettaa muita, ansiokkaitakin tutkimuksia sen edelle”. Toimikunta piti tärkeinä tavoitteina Ilvessalon suunnitelman mukaisesti hukkapuun määrän pienentämistä ja metsänhoito- ja metsänuudistusohjelman toteuttamista. Numeerisissa laskelmissaan toimikunta päätyi arvioon, että havupaperipuun hakkuita olisi koko alueella mahdollisuus lisätä lähes 1,3 kiintokuutiometrillä. Raakapuun viennistä olisi mahdollista supistaa 75 %, joka jättäisi käyttöön 366 000 k-m³ lisää raaka-ainetta. Pönttövuoden 1955 puun käyttö taas oli toimikunnan arvion mukaan korkeasuhdanteen takia seitsemän prosenttia yli keskiarvon: tämä antaisi laskelmaan 86 500 lisäkuutiota ja aiemmin teollisuuspuuna lähes hyödyntämätön kelopuu puoli miljoonaa kuutiota. Yhteensä laskelma päätyi koko alueella olevan saatavissa 2,23 miljoonaa kiintokuutiometriä lisää havupaperipuuta teollisuuden käyttöön, josta jo toimiva teollisuus käyttäisi 1,35 miljoonaa k-m³. Tämän ”nettoreservin” lisäksi toimikunta piti mahdollisena saada 122 000 k-m³ lopettamalla vienti kokonaan, 340 000 k-m³ käyttämällä kuusitukin ylijäämä paperipuuna ja 410 000 k-m³ Jäämeren alueelta. Viimemainitusta luvusta toimikunta varaa Kirkkoniemen mahdollisesti toteutettavalle tehtaalte kolme neljäsosaa. Lisäksi koivupaperipuuta olisi saatavilla 700 000–800 000 k-m³. Toimikunta myös totesi, ettei Ilvessalon hakkuusuunnitteeseen kuuluvaa ohuthavupuuta ja koivua kannattaisi kuljettaa Kemijoki-suon tehtaille. Toimikunnan kuulemien asiantuntijoiden mukaan tehtaan vaikutusalueella on myös

133 Ltt I, KSA N:o 284, Elka. Linnamiehen lausuntoa ei valitettavasti ole saatavilla tehtaan arkistossa.

sellaisia alueita, joista järeämmänkin paperipuun kuljettaminen Kemijokisuulle ei ole todennäköistä, eli nollaraja oli edelleen olemassa.¹³⁴

Johtopäätöksissään toimikunta toteaa, että nettoreservi oli niin suuri, että se oikeutti aloittamaan tehtaan teknillisen ja taloudellisen tehdastyypiselvityksen. Näin arvioitiin, vaikka Ilvessalon laskelmat edellyttivät ”voimaperäisiä metsänhoidollisia toimenpiteitä”, eikä tuotannon käytönaikaisen tehostumisen aiheuttamaa kapasiteetin ”hiipivää kasvua” ollutkaan otettu laskelmissa huomioon.¹³⁵

4.3.2 Tehdassuunnitelman arviot

Lapin teollisuustoimikunnan mietintöön sisältyvän DI A-J. Braxin tekemän alustava tehdassuunnitelman mukaan tehdas käyttäisi vuodessa 490 000 k-m³ puuta, josta 200 000–220 000 k-m³ olisi ohutpuuta, hakkutähteitä ja keloja, jotka siihen asti olivat jääneet metsiin. Raaka-aineen riittävyttä arvioitaessa piti hänen mielestään muistaa, että alle kolmasosa eli 130 000–150 000 k-m³ olisi sellaista puuta, jota voitaisiin jalostaa Kemijokisuulla. Brax puntaroi myös Ilvessalon, Halmekosken ja Linnamiehen arvioita puun riittävydestä ja totesi ”valtavat mittasuhteet saaneiden” valtakunnallisten inventointien olleen ainoan niin luotettavan näkemyksen, että sen perustalle voitaisiin rakentaa teollisuuden kehittäminen ja uuden teollisuuden perustaminen. Brax piti Linnamiehen arviota konservatiivisena ja näki, että kymmenkertaisesti teollisuuspuuta antava Ilvessalon hankintaohjelma otettaisiin kansantaloudellisin perustein lähtökohdaksi. Brax myös huomautti, ettei Linnamies ottanut huomioon esimerkiksi havuhaloiksi määritellystä, mutta kuitupuuksi kelpaavasta aineksestä ja metsiin jäävästä havuohutpuusta kertyviä määriä. Linnamiehen esitystä tarkemmin tutkiessaan Brax arvioi, että sitä pohjusti metsänhoidosta vastuulliselle virkamiehelle luonnollinen puuraaka-aineen loppumisen pelko.¹³⁶

Brax pyrki määrittelemään sen puutavaran määrän, joka jäi muun käytön ulkopuolelle. Hän arvioi tehtaalle soveltuvan ja saatavan havuohutpuun määräksi 160 000 k-m³, josta 120 000 saataisiin tehtaalle, hakkuutähteistä puolet tarkoittaisi 49 000 k-m³ ja haloiksi nyt menevistä 10 % eli 11 000 k-m³. Brax oletti, että hakkuualueelta otettaisiin käyttöön kerralla kaikki ainespuu ja jolloin keloista kertyisi vielä 40 000 k-m³. Lisäksi Brax toteasi Kemin tehtaiden kannalta nollarajan takana olevan paperipuuta, mutta ei pystynyt sen määrää arvioimaan, mutta totesi esimerkiksi Kuusamossa olleen vaikeasti uittoon saatavaa puuta. Laskelmissaan hän päätyi siihen, että sellaista puuta, jota voitaisiin hyödyntää vain Kemijärvellä, oli 220 000 k-m³. Laskiessaan kuinka paljon varsinaista havupaperipuuta muun teollisuuden ja sen laajennusten käytön lisäksi oli alueella tarjolla, päätyi hän Halmekosken lukujen perusteella 488 000 k-m³:iin alueen itäosassa.¹³⁷

134 Emt.

135 Emt.

136 A-J. Brax 1960: Kemijärven tehdassuunnittelua koskeva asiantuntijatehtävä s. 11-12, KSA N:o 284, Elka.

137 Emt. s. 14–18.

Braxin suunnitelman liitteenä oli päämetsänhoitaja Karppisen arvio alueen metsien tilasta, joka antoi valtakunnallisiin inventointeihin ja teoreettisiin laskelmiin verrattuna kuvan käytännön tilanteesta Itä-Lapin ja Kuusamon alueilla, jotka lautakunta kattoi. Karppinen painotti, että alueen metsien ongelma oli metsien ikä, yli 100-vuotiaita metsiä oli 75 % kasvullisen metsämaan alasta. Metsien kunnostuksen pääpaino olisi oltava uudistamisessa, kun 1,2 miljoonasta metsähehtaarista vain 133 000 ha oli hyvässä kunnossa ja hoitotehtävä viivästynyt 463 000 hehtaarilla. Kehittämiskelvottomia, vajaatuottoisia ja siten uudistettavia metsiä oli 347 000 ha. Yli-ikäisten metsien lisäksi toinen ongelma olivat alueet, joissa oli toteutettu vain järeän puuston hakkuut. Tukkipuut saatiin kaupaksi ja hakattua, mutta muu puutavara jäi odottamaan edes jonkinlaista hintaa pinotavaralle ja uudistus jäi kesken. Samasta syystä viivästyivät harvennushakkuutkin. Metsänhoito-ohjelman mukaan pelkästään yksityismetsissä olisi ollut uudistettava ja hakattava paljaaksi 7 000 ha, mutta näin tapahtui vain tuhannelle hehtaarille. Valtion metsissä oli Linnamiehen mukaan päästy vajaan kolmanteen osaan asetetuista kylvö- ja istutustarpeista. Karppinen totesi, että valtakunnallisista metsänhoito-ohjelmaa ei voitu noudattaa kuin pieniltä osin, koska pinotavaralla ei ollut menekkiä varsinkaan syrjäisillä alueilla.¹³⁸

4.3.3 Tiedon varjelua ja julkista keskustelua

Lapin teollisuustoimikunnan mietintöä ei julkistettu ennen kuin vasta tammikuussa 1961 Kemijärvi Oy:n perustamisen jälkeen. Ehkä tehdasta ajanut maalaisliitto halusi välttää julkista keskustelua tehtaasta ennen päätöksentekoa. Mutta oliko raportin julkaisemattomuudella vaikutusta tehtaasta ja yhtiöstä käynnistyneeseen keskusteluun, on nyt vaikea sanoa. Saattoihan olla, että ainakin osa raportista vuoti julkisuuteen. Toimikunnassa mukana ollut Kaarlo E. Liimatainen muistaa työn seurannan toimineen korkealla tasolla, koska kokousten jälkeen maaherra Martti Miettunen raportoi heti Kekkoselle ja myös Kemi Oy:n vuorineuvos Kairamo sai tiedon, mitä oli päätetty ja keskusteltu.¹³⁹

Marraskuussa Kemijärvi Oy:n perustamista seuraavana päivänä Helsingin Sanomain pääkirjoitus ampuu ensiksi alas Kirkkoniemi-hanketta Kairamo siteeraten ja käyttää Kemijärven osalta samaa tietolähdettä väittäessään, että saman kapasiteetin tuottaminen rannikon tehtaiden laajenuksena saataisiin vain 40 prosentin kustannuksilla Kemijärven tehtaaseen verrattuna. Saman väitteen esitti Tuure Junnila (kok) viisi vuotta myöhemmin kysymyksessään eduskunnassa.¹⁴⁰

Valtakunnansuunnittelutoimisto oli julkaissut jo keväällä 1960 Halmekosken tutkimuksen nimellä *Tutkimuksia Lapin metsävarojen ja puun käytön keskinäisistä suhteista*. Halmekosken mukaan Lapissa olisi voitu hakata vuoden 1955 tasoon verrattuna yli kaksinkertaisesti eli 5,3 miljoonaa kiinto-m³:ä puutavaraa teollisuuden ja muuhun käyttöön. Paperipuun hakkuuta olisi voitu lisätä La-

138 Emt. Liite 3. Koillis-Suomen metsänhoitolautakunnan alueen metsien metsänhoidollinen tila ja metsänhoito-ohjelman toteuttaminen puutavaran menekisuhteiden valossa

139 Kaupunkineuvos Kaarlo E. Liimataisen haastattelu 11.3.2011. Haastattelu tallennettu tekijän arkistoon.

140 HS 4.11.1960 s.2 Pääkirjoitus: *Hatarilla perusteilla*. Junnilan kysymyksestä VP 1966 Ptk. 806.

pissa 1,8 miljoonaa k-m^3 ja lisää puuta oltaisiin saatu Halmekosken mukaan hakkuutähteistä ja ottamalla vientipuut kotimaiseen käyttöön yli miljoona k-m^3 . Teollisuusneuvottelukunta halusi ilmeisesti vielä varmistaa Lapin teollisuustoimikunnan mietintöä ja tilasi osamietinnön luovutuksen jälkeen arviot Halmekosken työstä, vaikka Ltt käyttikin laskelmissaan tutkimuksen tietoja varovaisesti. Arviot kirjoittivat kaksi nuoremman polven tohtoria: metsänarvioimistieteen assistentti Kullervo Kuusela ja metsäntutkimuslaitoksen Gustaf Sirén. Molemmista tuli myöhemmin professoreita ja Kuuselaa voi pitää Ilvessalon jälkeisenä metsänarvioinnin kansallisena auktoriteettina.¹⁴¹

Tutkijoista Kuusela totesi, etteivät Pohjois-Suomen uudet metsiköt kehity niin nopeasti kuin aiemmin on arvioitu. Erityisesti Jäämeren vesistöalueen (Inarin) hakkuiden toteuttaminen Halmekosken arvion mukaisina olisi johtanut puuston loppumiseen 40–50 vuodessa. Kuusela huomautti, että Halmekoski oli hakkuutähteitä käsitellessään paitsi ylioptimistinen, myös laskenut samat puut kahteen kertaan. Hän päätyi omassa arviossaan Lapin metsien lisätuotosta 1,63 miljoonan k-m^3 :n, joka kuuluu jo päätetyissä hankkeissa.¹⁴² Pohjois-Suomen metsien erityisasiantuntijaksi itsensä nimenyt Sirén puolestaan piti vääränä jo Halmekosken tutkimusaluetta, johon oli sisällytetty Simo- ja Kiiminkijoen vesistöalueet sekä Kirkkoniemen tehdashankkeelle varattu Jäämeren alue. Nämä alueet pois jättämällä metsän kasvutase oli Sirénin mukaan jo negatiivinen perinteisten puulajien kuusen ja männyn osalta. Kun hakkuusuunnitteeseen sisältyi myös metsien uudistamista, päästiin ylijäämään vain Kemijoen vesistön itäosassa kuusen ja koivun osalta. Sirénin mukaan männyn osalta olisi voitu päästä ylijäämään vain, jos mukaan olisi luettu myös Jäämeren vesistöalue. Lapin metsäteollisuuden maksimaaliseksi hakkuumäärän lisäykseksi Sirén päätyi 1,36–1,68 k-m^3 :iin ja totesi Halmekosken arvion olleen 2 miljoonaa k-m^3 :ä liian suuri.¹⁴³ Kemijärven tehtaan kannalta Sirénin lausuntoa voi jälkikäteen pitää realistisena, vastasihan Sirénin määrittelemä alue tehtaan toteutunutta hankinta-aluetta, kun Kirkkoniemen tehtaasta luovuttiin ja puuta tuli myös Kuusamon alueelta.¹⁴⁴

Metsäntutkimuslaitoksen Sirén jatkoi keskustelua puun riittävydestä esitellessään yhdessä Metsähallituksen metsäneuvos Linnamiehen kanssa uusimpia tutkimuksia valtioneuvostolle elokuussa 1961. Nyt syyksi metsävarojen yliarviointiin esitettiin kelopuuvarojen käytön paisutus. Sirénin mukaan kelopuureservi oli yliarvioitu 556 000 k-m^3 :iin, kun se hänen laskelmiensa mukaan olisi ollut 37 000 k-m^3 :ä.¹⁴⁵ Muutama viikko tämän jälkeen Veitsiluodon vuorineuvos Pelkonen vastasi Kalevan kysymykseen puuvarojen riittämisestä vältellen ja totesi asiaan vaikuttavan useita tekijöitä: raa-

141 Palo, Matti: Kullervo Kuusela. <http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/8209/> ja Leikola, Matti: Gustaf Sirén <http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/7303/> Kansallisbiografia-verkkojulkaisu. Studia Biographica 4. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1997- (luettu 26.3.2011)

142 Kuusela, Kullervo: Lausunto julkaisusta: Halmekoski, Matti: *Tutkimuksia Lapin metsävarojen ja puun käytön keskinäisistä suhteista*. Valtakunnansuunnittelutoimiston julkaisuja A-7. KSA N:o 295, Elka.

143 Sirén, Gustaf: Teollisuusneuvottelukunnalle. Lausunto päivätty 22.6.1960. KSA N:o 295, Elka.

144 PoSa 22.12.1963: *Suomi luopuu Kirkkoniemen tehdashankkeen toteuttamisesta, Valtioneuvosto teki tätä koskevan päätöksen lauautaina*.

145 Kva 1.8.1961 *Lapin metsävarat laskettua paljon vähäisemmät – Kemijärven ja Kirkkoniemen tehtaita ei voi yhtä aikaa toteuttaa*. KSA n:o 54, Elka.

kapuun teollisen käytön tehokkuus ja monipuolisuus, metsänhoitotoimenpiteet ja raakapuun viennin kääntäminen kotimaan käyttöön. Ellei näissä onnistuttaisi, olivat puunjalostuksen laajentamismahdollisuudet Pelkosen mielestä oletettua rajoitetummat. Kemijärven tehdasta saattoi Pelkosen mielestä oikeutetusti perustella toisarvoisen raakapuun jalostuksella ja laajan alueen kehittämällä.¹⁴⁶

4.3.4 Puupula ongelmaksi, mutta edelleen eri näkemyksiä

Puun saatavuudesta alkoi 1960-luvun kuluessa tulla ongelma. Suhdanteiden kuumentuessa myös puusta käytävä kilpailu nosti hintoja. Teollisuus ei pitänyt Metsähallituksen avoimista Aulangon huutokaupoista, joihin MTK-taustaisen pääjohtajan Antero Pihan kaudella päästettiin myös ulkomaiset ostajat. Perä-Pohjolan puutkin tulivat hetkeksi avoimen huutokaupan piiriin, kun ne aiemmin oli myyty kirjallisten tarjousten perusteella. Metsähallituksen historian mukaan tilanne kärjistyti erityisesti Pohjois-Suomessa, jossa teollisuus nojasi valtion metsiin eikä nyt ollut varma, että kasvanut tuotanto sai tarpeeksi puuta. Tilanteen parantamiseksi palattiin jo 1950-luvulla käytettyihin Metsähallituksen ja teollisuuden välisiin pitkäaikaisiin toimitussopimuksiin.¹⁴⁷ Metsähallituksen osalta on myös muistettava, että organisaatiossa oli pääjohtaja Osaran erottamisen aikaan 1960 liikkeellä eri suuntaisia pyrkimyksiä, kuten vaatimuksia hakkuiden ja hakkuualojen pienentämiseksi metsänhoidon tulosten varmistamiseksi.¹⁴⁸ Tässä voi hyvin nähdä myös koulukunta- ja sukupolvieroja sekä metsäalan organisaatioiden, kuten Metsähallituksen ja Metsäntutkimuslaitoksen erilaisia käsityksiä.

Kemijärven tehtaan vihkiäisissä keväällä 1965 piti juhlaesitelmän professori Kuusela, joka kertoi valtakunnan metsien uuden inventoinnin vuodelta 1963 pienentäneen puuston kuutiomäärää kymmenen vuotta aiemmasta arviosta 13 %. Hän piti pahimpana puunsaannin vaarantajana metsänhoidon laiminlyömistä ja taimettumisen viivästymistä. Kuusela myös muistutti että Lt:n mietintöön sisältyvä metsänhoidon tavoiteohjelma odotti täysimääräistä toteuttamissaan.

”Tämä ei ole ainoa tapaus, jonka yhteydessä on vaikea välttää vaikutelmaa, että teollistamishankkeiden yhteydessä valmistetut puuntuotannon tehostamishjelmat ovat kuin tehtaan rakentamisen lupakirjoja, jotka menettävät merkityksensä, kun rahoituspäätökset on tehty.”¹⁴⁹

Kuusela vaati, että Perä-Pohjolan oman tuotantopotentiaalin valjastaminen puun kasvattamiseen toteutettaisiin samalla määrätietoisuudella, millä tehtaita rakennettiin. Puun saannin laajentamista Oulujoen vesistöön hän ei pitänyt mahdollisena, mutta arvioi puun ostolla Neuvostoliitosta olevan tärkeän merkityksen, joskin silläkin oli omat rajoituksensa. Kuusela piti tehtaan tärkeimpänä

146 Kva 27.8.1961 *Pohjois-Suomen puunjalostusteollisuuden kehitysmahdollisuudet ja sen esteet, vuorineuvos Pelkonen vastaa Kalevan kysymyksiin. KSA n:o 54, Elka.*

147 Parpola-Åberg 2009 s. 275–281.

148 Emt. s. 262–267. Teoksessa kerrotaan mm. suunnittelun ja kentän toteutuksen ristiriidoista ja erilaisista mielipiteistä soveltuviksi hakkuumääräksi.

149 HS 16.4.1965 Prof. Kullervo Kuusela: *Puuntuotanto-ohjelmat eivät saa jäädä pelkiksi ”lupakirjoiksi”*. Kuuselan esitelmästä tehty juttu oli osana lehden uutisointia tehtaan vihkiäisistä. Lehti esitteli muutenkin Kemijärven tehdasta uutispalstoillaan asiallisesti, vaikka piti Kemijärvi Oy:tä pääkirjoituspalstoillaan jatkuvasti hampaissaan. KSA n:o 54, Elka.

merkityksenä sitä, että se ratkaisee lahoavan puun ongelman: ”kelot ja vanhat poroaidatkin ovat teollisuuden tuotantokyvyn suurenemisen takia Koillis-Lapissa käypää tavaraa”.¹⁵⁰

Parin vuoden päästä Pelkonenkin oli menettänyt toivon raaka-ainepohjan laajentamiseen ja tuki Kuuselan vaatimuksia. Lapin Kansassa hän myönsi, ettei raaka-ainepohjan lisääminen ollut mahdollista, kasvua sai jalostusasteen nostamisesta.¹⁵¹ Syksyllä 1968 Pohjolan Sanomat otsikoi etusivullaan puupulan olevan tosiasia. Metsäteollisuuden tiedotuspäiviltä Rovaniemeltä tehdyssä jutussa Kemi Oy:n metsäpäällikkö Mauri Melamies totesi viisivuotiskaudella 1961–1966 valtion metsissä ylitetyn hakkuusuunnitetta 300 000 k-m³:ä.¹⁵² Konsensusta metsien tuotantokyvystä ei tässäkään tilanteessa kuitenkaan syntynyt. 1971 asiasta oli Kalevan raportin mukaan edelleen erimielisyyttä ammattimiesten kesken. Uutisen mukaan Suomen Metsäyhdistyksen retkeilypäivillä Saariselällä keskusteltiin taas kerran puun riittävydestä. Veitsiluodon metsäpäällikkö Antti V. Pitkänen piti tilannetta kutakuinkin tasapainoisena, mutta professori Kuusela arvioi teollisuuden käsitysten olevan liian optimistia ja toisaalta viranomaisten politiikan huojuvan äärimmäisyydestä toiseen.¹⁵³ Männyn hankkimisessa ainakin ajateltiin olevan ongelmia, kun Hannunkari kirjoitti tehtaan kehittämismahdollisuuksista KTM:lle vuonna 1966. Sen sijaan koivua oli ainakin tarkasteluaikana lisää saatavissa.¹⁵⁴

4.4 Luonnonsuojelusta uusi uhka metsäteollisuudelle

Jos teollisuudella alkoi olla pulaa puusta metsien huonon hoidon vuoksi, muuttuva aika toi sille konaan uusia haasteita. Luonnonsuojelusta oli tullut erityisesti nuorison keskuudessa suosittua ja sen kritiikki kohdistui ei vain puunjalostusteollisuuden saastepäästöihin, vaan myös metsien käyttöön teollisuuden puupeltoina. Esitykset laajoista luonnonsuojelualueista tehtiin myös Itä-Lappiin, jossa niiden koettiin uhkaavan teollisuuden puunsaantia. Vaikka paikallisesti Suomen Luonnonsuojeluliiton aloitetta Itä-Lapin kansallispuiston muodostamiseksi vastustettiin metsäteollisuuden tuotantoa vaarantavana¹⁵⁵ alkoi Metsähallitus jo olla myötäsukaisempi vaatimuksille. Luonnonsuojeluliiton 1960-luvun lopulla tekemä esitys 5500 neliökilometrin kansallispuistosta olisi laskelmien mukaan merkinnyt 210 000 kuution hakkausmahdollisuuksien, 63 000 metsurityöpäivän ja 3 miljoonan markan vuosittaista menetystä alueella. Näistä vuotuinen hakkuumahdollisuus vastasi 40 % Kemijärven tehtaan vuotuisesta raakapuuntarpeesta vuonna 1967¹⁵⁶. Luonnonsuojelijoiden vaatiman alueen sijasta Metsähallitus esitti 2040 km²:ä. Lopulta Urho Kekkosen kansallispuisto perustettiin 1983 ja siitä tuli Suomen toiseksi suurin kansallispuisto alaltaan 2550 neliökilometriä.

150 Emt.

151 LK 2.4.1967: Vuorineuvos Aarne Pelkosen haastattelu: *Vain jalostusasteen korottamista puuta käyttävässä teollisuudessa*. Pelkonen vakuuttaa haastattelussa raakapuuta silti olleen riittävästi myös Kemijärven tehdasta varten. KSA n:o 55, Elka.

152 PoSa 26.9.1968 s.1: *Puupula tosiasia pohjoisessa – Tavoitteet ylitetty hakkuissa*. KSA n:o 56, Elka.

153 Kva 18.6.1971: *Lapin puuvarojen riittävydestä erimielisyyttä metsäretkeilyllä*. KSA n:o 57, Elka.

154 LH: Kemijärvi Oy:n toiminnan kehittämismahdollisuuksista 22.9.1966, KSA n:o 287, Elka.

155 K-L 18.7.1967 Toimitusjohtaja Lars Hannunkari: *Sompion-Nuortin kairan rauhoittamisella vaarannetaan koko Lapin peruselinkeinojen jatkuvaisuutta*. KSA n:o 55, Elka.

156 HS 6.8.1967 s.5: *Itä-Lapin puistohanke vaatii vielä tutkimista*.

5 SUUNNITELMISTA YHTIÖN PERUSTAMISEEN

Ennen Kemijärvi Oy:n perustamista oli puunjalostusteollisuutta haluttu Koillis-Lappiin useita kertoja. Vuoden 1949 Teollistamiskomitean asettamisen seurauksena alueen kunnissa heräsi ajatus vaihtaa komitean työhön. Saman vuoden elokuussa kokoontuivat Koillis-Lapin kuntien edustajat Kemijärvelle pohtimaan teollistamista yhdessä kansanedustajien M.O. Lahtelan (ml, Kemijärvi), Erkki Koiviston (kok, Salla) ja Vilho Väyrysen (sd, Rovaniemi) sekä Metsähallituksen piiripäällikkö Yrjö Pöyhösen kanssa.¹⁵⁷ Kokouksen päätösten mukaisesti kuntien lähetystö vieraili Helsingissä elosyyskuun vaihteessa neuvotellen Teollistamiskomitean jäsenten, eduskuntaryhmien ja valtioneuvoston kanssa. Lähetystö ja kansanedustajat lisättyä Eino Tainiolla (skdl, Kemi) kokoontuivat 5. syyskuuta eduskuntaan Koiviston työhuoneeseen. Kokouksessa päätettiin esittää valtioneuvostolle komitean asettamista tutkimaan Koillis-Lapin teollistamista, erityisesti puutavarateollisuutta. Kokouksessa oli mukana kuntien edustajat Sallasta, Posiolta, Kuusamosta, Pelkosenniemeltä ja Kemijärveltä. Pöytäkirjan mukaan asiasta oli keskusteltu Metsähallituksen metsäneuvos K. Lihtosen ja pääjohtaja Mauno Pekkalan kanssa, jotka olivat ilmaisseet tukensa teollisuuslaitokselle.¹⁵⁸

Tämän kokoontumisen jälkeen Tainio teki raha-asianaloitteen syksyllä 1950 Kemijärven puunjalostustehtaan rakentamiseksi ja sen allekirjoittivat myös Toivo Friman (skdl, Kittilä), Koivisto ja Väyrynen.¹⁵⁹ Aloitteen tuloksettomuus ei Tainiota lannistanut, vaan hän teki puunjalostusteollisuuden rakentamisesta Kemijärvelle aloitteet myös jokaisilla valtiopäivillä 1955–1958, M.O. Lahtelan poika Olavi Lahtela taas 1958 ja 1959¹⁶⁰. Aloitteiden perusteella ei tehtaita perustettu, mutta ne vaikuttivat valtioneuvostoon ja poliittiseen keskusteluun. Joissakin tapauksissa tehtaan perustamisessa oli taustana poliittinen tahdonilmaus eduskunnan aloitteissa. Kemijärven jälkeen ainakin Enso-Gutzeitin Uimaharjun ja Metsä-Botnian Kaskisten tehtaiden sekä Savon Sellun tapauksissa näin kävi.¹⁶¹

Kemijärven kanssa kilpailevia hankkeita 1950-luvulla olivat ns. Amperlan suunnitelma, jossa Tornion Röyttään olisi rakennettu suuri puunjalostustehdas. Hanke tunnettiin myös nimellä Simonen satutehdas. Ministerinä toiminut Aarre Simonen määrittelee sen ainoana tehtävän olleen pakottaa pohjoisen vanhat tehtaat vihdoinkin laitostensa mittavaan laajentamiseen ja kohentamiseen.¹⁶² Edellä on kerrottu myös, että Inarin puuta suunniteltiin jalostettavaksi Norjan rannikolle tulevassa tehtaassa ja että Taivalkoskelle suunniteltiin sellutehdasta, mutta mikään näistä ei siis toteutunut.

157 Ptk. 29.8.1950 KKA, Teollistamistoimikunnan aineisto.

158 Ptk. 5.9.1950 KKA, Teollistamistoimikunnan aineisto

159 VP 1950 Rah.al. 173 Liitteet B I-XII s. 921-922

160 VP 1958 Rah.al. 13 Liitteet s. 335. ja VP 1959 Rah.al. 164 Liitteet 878. Lisää kappaleessa 5.4.

161 Esimerkiksi VP 1962 Ptk. s. 2890–2891 Asialuettelo. Backlundin t.al. 238 ja Korsbäckin t.al. 239 (Etelä-Pohjanmaa), Pekkarisen t.al. 243 ja Pulkkinen t.al. 244 (Pohjois-Savo), Niirasen t.al. 239 (Pohjois-Karjala). Aloitteita oli muinakin vuosina.

162 *Kauppa- ja teollisuusministeriö 75 vuotta 1888 – 1938 – 1963*, Kauppa- ja teollisuusministeriö, Helsinki, 1963.s. 335.

5.1 Kuitulevytehtaasta Puu-Lappiin

Kemijärven kaupunginarkistoista löytyvä ensimmäinen konkreettinen suunnitelma on ilmeisesti yksityiseen rahoitukseen perustuvan sahan ja kuitulevytehtaan sisältänyt selvitys, joka on päivätty Veitsiluodossa 4.6.1952. Tekijää tai tilaajaa ei aineistosta eikä Kemijärven teollistamistoimikunnan saatavilla olevista pöytäkirjoista löydy. Muistion aluksi todetaan, että Kemijärveen laskevien vesien varrella on runsaasti puunjalostusteollisuudelle sopivia, käyttämättä jääviä raaka-ainevaroja. Olemassa oleva teollisuus saa puunsa lähempää ja hankkii Kemijärven vesistöalueelta vain välttämättömän. Muistion mukaan metsiin jää suurelle sahalaitokselle ja selluloosatehtaalle riittävä raaka-ainemäärä ja lisäksi erittäin runsas raaka-ainevarasto heikompileatuisiin kuituvalmisteisiin kuten ns. puoliseluloosaa ja kuitulevyä tuottavaan laitokseen. Muistio esitti rakennettavaksi 15 000 tonnia vuodessa tuottavaa puoliseluloosatehdasta ja sen yhteydessä toimivaa 18 000 standarttia tuottavaa sahaa tai puoliseluloosan vaihtoehtona 8 000 tonnia huokoista kuitulevyä tuottavaa tehdasta. Laskeumat oli tehty sahalle ja kuitulevytehtaalle, jotka yhdessä toimivina arvioitiin juuri ja juuri kannattaviksi.¹⁶³ Pankinjohtaja Matti Lahtelan käsikirjoituksen mukaan tämä oli Kemijärven kunnan elinkeinolautakunnan esitys, joka osaltaan tukeutui ajatukseen, että Taivalkoskelta rakennettaisiin rautatie Kemijärvelle ja se kulkisi tehtaan paikaksi suunnitellun Narkiperän kautta Kemijärven keskusta liittyen Sallan–Rovaniemen rataa.¹⁶⁴ Ratahankekaan ei toteutunut.

Hallituksen eduskunnalle antamassa kertomuksessa vuodelta 1956 kerrotaan valtioneuvoston antaneen maaliskuussa 1955 Insinööritoimisto Kaarlo Amperlan tehtäväksi laatia suunnitelma kustannusarvioineen Pohjois-Suomeen mahdollisesti perustettavaa puunjalostustehdasta varten. Suunnitelma valmistui vuonna 1956 ja siitä oli pyydetty lausuntoja ja lisäselvityksiä ja se oli kertomuksen mukaan edelleen ministeriön käsittelyssä. Tehtaan raaka-aineena käytettäisiin paitsi mäntyä, myös kuusta ja koivua.¹⁶⁵ Tämä suunnitelma, jossa oli 80 000 tonnin vuosituotantoon suunniteltu sulfaattiseluloosatehdas ja saman tuotannon tuottava sanomalehtipaperitehdas, päättyi Puu-Lappi Oy:n käyttöön. Yhtiön käynnistäjäksi tuli Olavi Lahtela, joka keräsi siihen toistatuhatta osakasta yksityiseltä sektorilta. Pankinjohtaja Matti Lahtelan mukaan Olavi Lahtela käytti yhtiön osakemerkinnässä yhteyksiä, jotka hän oli luonut toimiessaan maalaisliiton nuorisojärjestön Maaseudun nuorten liiton toiminnanjohtajana.¹⁶⁶ Yhtiön perustamisesta käytiin sananvaihtoa eduskunnassa ainakin vuoden 1958 valtion tulo- ja menoarvion lähetekeskustelussa, kun Toivo Friman syytti maalaisliittoa Lapin teollistamisen kääntämistä puoluepolitiikaksi, jossa jo rakennetaan organisaatioita pitäjittäin ja kansakoulupiireittäin. Tällä hän tarkoitti Olavi Lahtelaa, joka toimi Puu-Lappi Oy:n yliasiamiehenä ja

163 P.M. Uuden puunjalostusteollisuuden edellytyksistä Kemijärvellä, Veitsiluodossa 4.6.1952 päivätty asiakirja. KKA Teollistamistoimikunnan aineisto.

164 Matti Lahtelan käsikirjoitus *Kemijärven sellutehtaan taustoista*, aiottu julkaista paikallisessa lehdessä. Kopio kirjoittajan hallussa.

165 VP 1957 A.K. s. 136, Hallituksen kertomus 1956

166 Pankinjohtaja Matti Lahtelan haastattelu 11.3.2011. Haastattelu tallennettu tekijän arkistoon.

valmistautui samalla eduskuntavaaleihin.¹⁶⁷ Olavi Lahtelan isä, M.O. Lahtela vastasi Frimanille ja esitteli yhtiön tehdashanketta kertoen osakkaita olevan toista tuhatta, ”tavallisesta pyykkäristä pappiin”, joten se ei ole vain yhden miehen tai puolueen yritys. Vanhemman Lahtelan mielestä ”vain ne muutamat pomot, joita kunnia on vähän kutkuttanut, kun he eivät olleet sitä perustamassa, asiattomasti hankaavat sitä vastaan”. Viittaus tarkoittanee Kemijärven valtuuston päästöstä olla lähtemättä mukaan hankkeeseen, josta Friman puheessaan Lapin Kansaa lainaten kertoi. Alueen kunnat oli sitoutuneet suunnittelemaan sanomalehtipaperitehtaasta ja valtion voimin perustettavaan yhtiöön. Puu-Lapin osakkaiden määrästä huolimatta osakepääomaa ei saatu riittävästi kokoon. Tavoitteena tässäkin oli valtion osallistuminen yhtiöön, kuten Lahtela puheenvuorossaan mainitsi.¹⁶⁸ Frimanin väite eduskuntavaaleista piti sikäli paikkansa, että Olavi Lahtela nousi 1958 vaaleissa isänsä tilalle eduskuntaan tittelinään Puu-Lappi Oy:n yliasiamies.

5.2 Kuntien sanomalehtipaperitehdassuunnitelma

Sisä-Lapin kunnat teettivät 1957 syksyllä suunnitelman puunjalostustehtaasta Kemijärvelle. Matti Lahtelan mukaan sen käynnistäjänä ja keskeisimpänä vetäjänä oli kunnanjohtaja Liimatainen, joka sai kunnat yhteistyöhön ja nuorena miehenä jaksoi viedä asiaa eteenpäin.¹⁶⁹ Liimatainen itse toteaa kymenlaaksolaisen taustansa saaneen hänet ajattelemaan, että puuta jalostava teollisuus voisi täälläkin olla ratkaisu työllisyyden parantamiseen ja elinkeinoelämän vilkastuttamiseen.¹⁷⁰

”Ryhdyimme 1950-luvun puolivälissä tekemään sellaisia suunnitelmia, jotka olisi otettava vakavasti ja hakemaan niitä tekemään suunnittelijoita. Vanha teollisuus ei tänne tehdasta halunnut ja ilmeisesti siksi kaikille merkittävälle asiantuntijoille tuli aina jokin muu kiireellinen tehtävä. Tunsin Maaseudun keskusrakennustoimiston kautta DI Martti Niskalan, joka oli suunnitellut mm. Kaipolan paperitehtaan ja Nesteen jalostamon ja oli sittemmin TVH:n pääjohtaja. Pyysin häntä tehtävään ja hän suostui, mutta totesi, että hänen lisäksi tarvitaan myös konepuolta tunteva henkilö. Jonkin ajan kuluttua Niskala ehdotti, että hän tietäisi nyt sopivan, joka oli DI Helge Haavisto, Wärtsilä-yhtymän paperikoneita tekevän Kone ja Sillan silloinen teknillinen johtaja, myöhempi Rautaruukin pitkäaikainen toimitusjohtaja ja vuorineuvos. Varmistimme vielä ministeri Kleemolalta, että suunnittelijamme kelpaavat myös kauppa- ja teollisuusministeriölle Tämä suunnitelma sitten pakotti ottamaan asian valtionhallinnossakin vakavasti. Seuraavana vaihe oli valtioneuvoston asettama Lapin teollisuustoimikunta ja määrärahat valtion tulo- ja menoarvioissa”, kaupunkineuvos Kaarlo E. Liimatainen kertoo.¹⁷¹

167 VP 1957 Ptk. s. 1872

168 VP 1957 Ptk. s. 1912-1913

169 Lahtelan haastattelu.

170 Liimataisen haastattelu .

171 Emt.

Koska Niskalan–Haaviston suunnitelma¹⁷² oli aikalaisten mielestä ratkaiseva askel teollisuuden saamisessa Kemijärvelle, on sen tarkempi esittely tässä työssä perusteltua. Suunnitelman lähtökoh- tana olivat Lapin yli-ikäiset ja – kuten ainakin silloin ajateltiin – paremmin männylle sopivalla maalla kasvavat kuusikot ja niiden määrän vähentäminen. Tehtaan suunnittelussa oli otettava huo- mioon viisi periaatetta:

1. Investointi on edullinen verrattuna sen käyttämään puuraaka-ainemäärään verrattuna.
2. Tehdas tukee metsänhoidollisia näkökulmia niin että kuusivoittoisia metsiä voidaan muuttaa mäntyvaltaisiksi ja roska- ja lehtipuuta voidaan käyttää joko raaka- tai polttoaineena.
3. Tuotteiden pitää olla niin arvokkaita, että niitä voidaan tuottaa sisämaassa ja kuljettaa ympä- ri vuoden avoimena oleviin satamiin.
4. Tuotteilla olisi pysyvä menekki ja siinä vähän suhdannevaikutuksia.
5. Alueen väestö voi ilman koulutusta tai kohtuullisen peruskoulutuksen jälkeen saada jatkuvaa työtä ja toimeentuloa.¹⁷³

Tehtaan tuotteeksi valittiin sanomalehtipaperi, jonka tuotannon oli oltava riittävän suuri kannatta- vaan toimintaan. Sanomalehtipaperin menekki oli tutkimuksen mukaan vakaa ja hintojen heilahtelut suhteellisen vähäiset. Tehdas käyttäisi 200 000 pino-m³ kuusta, jota selvityksen mukaan olisi alueella tarjolla 500 000 p-m³ vuodessa; tämä merkitsisi, että tuotanto voitaisiin kaksinkertaistaa myöhemmin. Kustannusarvio jakautui seuraavasti:

Taulukko 3: Niskalan–Haaviston suunnitelman kustannukset¹⁷⁴:

KUSTANNUSLAJI	V. 1957 MK	V. 2010 €
Koneistot asennettuna	1 920 000 000	46 848 000
Rakennukset	840 000 000	20 496 000
Laitteet ja apuosastot	590 000 000	14 396 000
Yleisiä kustannuksia	850 000 000	20 740 000
Käyttöpääoma	600 000 000	14 640 000
YHTEENSÄ	4 800 000 000	117 120 000

Lähde: Niskala–Haavisto 1957, KSA N:o 284, Elka.

Tehtaan puuhiomo olisi tuottanut 85 % tarvittavasta materiaalista, 15 % sulfiitti- tai sulfaattisel- luloosaa, eli 6 000-12 000 tonnia, voitaisiin hankkia muilta Lapin tehtailta ja mahdollisesti myö- hemmin korvata kemiallisesti esikäsitellyllä hiokkeella (chemigroundwood), jota voidaan tehdä leh- tipuustakin. Puuhiomo kuluttaisi runsaasti sähköä, jota Kemijärvellä on tarjolla ja kapasiteettia lisää rakenteilla, tehtaan tarvitsema höyry voitaisiin tuottaa lehti- ja roskapuusta saatavalla hakkeella, kun sen hintapolitiikka hoidettaisiin oikein. Tämä myös työllistäisi alueen ihmisiä, suunnitelmassa

172 Kemijärven vesistöalueelle ajatellun 60000 t/v:ssä tuottavan sanomalehtipaperitehtaan alustava suunnitelma kustannuslaskelmi- neen. Suunnitelmadokumentissa ei ole mainittu tekijöitä, mutta käytän siitä nimeä Niskala–Haavisto 1957. KSA N:o 284, Elka.

173 Emt. s.1

174 Emt. s. 11-12.

todettiin. Paperikoneen tarvitsema sähkö saataisiin vastapaineturpiinilla, mutta hiomon sähkö ostettaisiin ulkoa. Tehtaan työvoimaksi tarvittaisiin suhteellisen vähän ammattityövoimaa, joka voitaisiin kouluttaa suunnittelu- ja rakennusvaiheen aikana kotimaassa alueen omasta väestöstä. Tehtaan koneistot voitaisiin ostaa kotimaasta, eikä valuuttaa tähän tarvittaisi. Kuorimo, puuhiomo, paperikonesali ja -varasto sekä höyry- ja voimakeskus vaatisivat yhteensä 170 000 kuutiometriä rakennuksia.¹⁷⁵ Käyttökustannuksiksi arvioitiin 1,836 miljardia markkaa, joka sama summa saataisiin myymällä 60 000 tonnia sanomalehtipaperia hintaan 30 600 mk/tonni lähtösatamassa. Suunnitelmassa pidettiin tätä vuosituotantoa miniminä kannattavaan toimintaan, mutta siinä oli laskettu myös 120 000 tonnin kahden koneen tehtaan kustannukset, jotka olisivat 7,2 mrd mk. Tekijät arvioivat että sellaisen ”kannattavuus on siten moninverroin parempi ja vakaampi.” Tästä syystä suunnitelmassa ja tehtaan sijaintipaikassa on tekijöiden mielestä otettava huomioon tuotannon kaksinkertaistaminen ja mahdollisuus laajentaa tuotantoa mäntyä käyttävällä tuotantolinjalla.¹⁷⁶

Suunnitelmaan liittyvä rakentamis- ja rahoitusohjelma esitti, että tehdasta varten perustettaisiin osakeyhtiö, jonka omistaisivat valtio, valtion laitokset, tehtaan vaikutusalueen yksityiset metsänomistajat, tehtaan palveluksessa olevat työntekijät ja muut asiasta kiinnostuneet yksityiset. Rakentaminen kannattaisi tehdä mahdollisimman nopeasti, jolloin rakennusaikaiset rahoituskustannukset ja muut menot eivät nousisi liian korkeiksi. Tehtaan suunnittelu, rakentaminen ja koneiden hankinta ehdittäisiin tehdä kolmessa vuodessa, joista ensimmäinen kuluisi suunnitteluun, toinen rakentamiseen ja kolmas asennuksiin ja tuotantoon valmistautumiseen. Neljäntenä vuonna päästäisiin koe-käyttöön ja tuotantoon ja viides olisi ensimmäinen täysi tuotantovuosi, jolloin tuotannon laatu ja määrä olisi suunnitelmien mukainen. Osakepääomaa olisi oltava 30 % koko rahoituksesta ja valtion olisi katettava tästä valtaosa; yksityisten osuus 1,6 miljardista kaavailtiin olevan sata miljoonaa markkaa. Periaatepäätöstä ehdotettiin 1958 alussa, jolloin tehdas olisi täysin käynnissä 1962.¹⁷⁷

Suunnitelma esiteltiin Kemijärvellä marraskuussa 1957¹⁷⁸ ja sitä oli jo alkusyksystä 1957 esitelty kauppa- ja teollisuusministeriön ylijohtaja Kinnuselle, joka oli kannustanut kuntia aktiivisiksi. Kinnunen oli myös todennut, että jos valtion rahaa hankkeeseen aiotaan saada, tehtaan takana pitäisi olla yhtiö, jossa valtiolla olisi enemmistö. Tehdassuunnitelman esittelytilaisuuden avannut Kemijärven kauppalanjohtaja Tauno Heikkilä totesi Lapin voimatalouden tarjoavan sähkövoimaa, jatkuvan työttömyyden työvoimaa ja tehtaan hankinta-alueen puuta sen ollessa suurelta osalta ns. nollarajan takana. Näin tehdas ei vaikeuttaisi rannikon tehtaiden raaka-aineiden hankintaa. Heikkilä kertoi, että

175 Emt. s. 4–10

176 Emt. s. 12–14 ja sen liite: 60.000 ton/vuodessa tuottavan sanomalehtipaperitehtaan käyttökustannukset ja tuotto.

177 Emt. Liite: Kemijärvellä perustettavan sanomalehtipaperitehtaan rakentamis- ja rahoitusohjelma.

178 Pöytäkirja Lapin sisämaakuntien teollistamistoimikunnan kokouksesta, joka pidettiin 24.11.1957 klo 16 Ravintola Pohjanpirtissä. Paikalla olivat Kemijärven kauppalan ja Kemijärven, Pelkosenniemen, Posion, Sallan ja Sodankylän kuntien edustajat sekä lisäksi läsnä akateemikko Alvar Aalto Helsingistä, kauppalanjohtaja Lauri Kaijalainen ja arkkitehti Jaakko Kaikkonen Rovaniemeltä sekä alustajina diplomi-insinöörit Martti Niskala ja Helge Haavisto. Samassa tilaisuudessa, kun suunnitelmaa esiteltiin Sisä-Lapin kunnille, luovutettiin myös akateemikko Alvar Aallon laatima Lapin läänin aluesuunnitelman kuntainliiton ehdotus rakennussuunnitelma-alueiden rakennusjärjestykseksi. KSA N:o 284 Elka.

tehtaalle oli hankittu jo kaksi tonttiakin, joille oli saatu Niskalan hyväksyntä. Kauppalanjohtaja painotti, että kuntien yhteisen teollistamislautakunnan työvaliokunta on lähtenyt siitä, että hanketta pitää viedä eteenpäin kunnallisena hankkeena ja se on toteutettava valtioenemmistöisenä hankkeena. Ilmeisesti Puu-Lappi hankkeeseen viitaten hän totesi, ettei yksityiseltä sektorilta voida saada hankkeeseen riittävää rahoitusta, vaikka yksityisten metsänomistajien osallistuminen onkin toivottavaa. Käydyssä keskustelussa todettiin, että laskelmien pohjana käytetty puuraaka-aineen kustannus oli huomattavasti alueella saatua kantohintaa korkeampi ja että tehdas antaisi elannon välillisesti ja välittömästi noin 20 000 henkilölle.¹⁷⁹

5.3 Lapin teollisuustoimikunnan suunnitelma

Lapin teollisuustoimikunnan ensimmäisen osamietinnön pääosa oli Kemijärvelle suunnitellun tehtaan puun riittävyuden selvitys, jota edellä luvussa 4 on kuvattu. Mietinnön liitteenä oli DI A-J. Braxin tekemä selvitys, millainen tehdas Kemijärvelle olisi rakennettava.¹⁸⁰ Brax käsitteli edelleen raaka-ainekysymyksiä ja pohti erilaisia tehdasvaihtoehtoja. Vaikka olettaisi, että tämä selvitys olisi lähinnä tekninen, Brax otti kantaa poliittisiin tavoitteisiin ja lainasi myös Kemi-yhtiön Kairamon ja Veitsiluodon Pelkosen kannanottoja. Selvityksen ensimmäisen luvun otsikko onkin selkeästi kantaa ottava ”Näkemys niistä perusteluista, jotka tekevät puunjalostuslaitoksen rakentamisen Kemijärvelle välttämättömäksi”. Laitoksen toivotuiksi vaikutuksiksi hän kirjasi työllisyyden edistämisen ja toimeentulon vakinaistamisen, metsien hoidon ja tuottavuuden edistämisen, maakunnan vaurastuttamisen sekä elinkeinojen ja liikenneolojen kehittämisen. Hän arvioi, ettei tehdas suoraan työllistä kovinkaan suurta joukkoa työntekijöitä, mutta otaksui sen antavan välillisesti suuren joukon työpaikkoja. Perustamisen etuja hän arvioi:

Mainitut edut ovat ilmeisiä ja yleisen edun mukaisia. Tehtaan perustamisen ehkä vaatiman tavallista suuremman pääoman voidaan siten katsoa olevan verrattavissa yleishyödyllisten laitosten aiheuttamiin kustannuksiin. Vaikuttavaksi perusteluksi on tässä mielessä myös katsottava, että työttömyyden torjumiseksi tarkoitettuja varoja on nykyisellään vuosittain Lappiin suuria summia osoitettava. Väestön runsaan lisääntymisen takia odotetaan siellä tässä suhteessa samoin vielä lisääntyviä vaikeuksia. Jos tehtaan perustamisella Kemijärvelle voidaan lisäksi edistää Lapissa olevien metsien hoitoa, tuottoa ja käyttöön ottoa, liittyy sen perustaminen selvästikin myös valtion taloudellisiin pyrkimyksiin ja voisi sanoa myös sen velvollisuuksiin, sillä valtio on Lapin läänin suurin metsänomistaja (n.50 %).¹⁸¹

Braxin mielestä esitetyt perustelut olivat olleet riittäviä, että valtion olisi vakavasti tehtaiden perustamista harkittava. Brax esittää, että on pyrittävä pitämään suoranaiset tuotantokustannukset, siltä osin kun ne eivät ole rahoituksen aiheuttamia, yhtä edullisina tai mieluiten edullisempina kuin kilpaillevissa tehtaissa.¹⁸²

179 Niskala-Haavisto 1957, Kuntien asettaman teollistamistyövaliokunnan toimintaselostus ja Selostus toimenpiteistä teollisuuden aikaansaamiseksi Kemijärven alueelle. KSA N:o 284, Elka.

180 Tämä luku perustuu suunnitelmaan, joka on nimetty Kemijärven tehdassuunnittelua koskeva asiantuntijatehtävä, sen tekijäksi on merkitty A-J Brax ja päivätty Helsingissä kesäkuussa 1960. KSA N:o 284, Elka. Käytän siitä tunnusta Brax 1960. Suunnitelman puun riittävyteen ja käyttöön liittyvät osat on käsitelty puun käyttöä koskevan luvun 3. yhteydessä.

181 Emt. s. 3–4.

182 Emt. Näkemys niistä perusteluista, jotka tekevät puunjalostuslaitoksen rakentamisen Kemijärvelle välttämättömäksi, s.3–4.

Ennen tehdasvaihtoehtojen punnintaa Brax käsitteli hänelle luovutettuja asiantuntijalausuntoja, joiden toteamusten perusteella hän teki ratkaisuun vaikuttavia johtopäätöksiään. Hän aloitti arvionsa Kemijoen uitosta, jonka totesi voimakkaasti kasvaneen sotien jälkeen ja oletti kasvun edelleen jatkuvan. Koko Kemijoen uiton volyymi vuonna 1958 oli 44,4 miljoonaa sylinteri kuutiojalkaa, josta Kemijärven Luusuan yläpuolelta tuli 20,8 miljoonaa yksikköä. Braxin käyttämän Metsähallituksen arvion mukaan tuleva keskimääräinen uittomäärä olisi 55,7 ja ennuste noin vuodelle 2000 75,2 yksikköä. Kemijärvestä eteenpäin lähtisi näistä 29,8 ja 40,2 yksikköä.¹⁸³ Brax piti Kemijokea Suomen ylivoimaisesti edullisimpana puun kuljetusreittinä suuren puumäärän ja vain yhden tarvittavan lajitelun takia. Arvio näyttikin pätevältä, vaikka voimalaitosten rakentaminen Kemijärven alapuoliseen Kemijokeen oli jo hyvässä vauhdissa, nousivat uittomäärät vielä 1960-luvun alkupuoliskolla. Uitto väheni ja päättyi Kemijoessa kuitenkin vuonna 1991 syynä nopeammat auto- ja junakuljetukset sekä puutavaran laatuvaatimukset.¹⁸⁴

Käyttämiensä lukujen perusteella Brax päätteli, että puutavaraa Kemiin oli hankittu lähinnä Lapin eteläisiltä ja läntisiltä alueilta ja että Itä-Lapissa nollarajaa oli synnyttänyt alueelta hankittavan puutavaramäärän vähyys, koska uiton järjestämisen kustannusten yksikköä kohden alenisivat, jos puuta olisi enemmän. Teollisuuden laajennuksien hän uskoi poistavan nollarajan kokonaan, kun kysyntä lisääntyy. Väitettä, että puun jalostuskapasiteetin rakentaminen sisämaahan ei hankintatilanteeseen vaikuttaisi, Brax kritisoi toteamalla sisämaahan sijoitetun teollisuuden rakentavan vakiintuneen hankintapiirin luonnollisten kuljetusteiden suunnassa ja pienentävän huonojen ja hyvien hankintavuosien eroa. Eduiksi hän näki myös puun huomattavasti tarkemman käytön, joka vähentää hakkuutähteiden ja raivauspuun määrän minimiin. Tärkeä havainto oli myös se, että maakuljetuksia käyttäen työllisyys jakautuisi ympärivuotiseksi ja vähentäisi käyttöpääoman tarvetta, koska puuta ei tarvitsisi varastoida uiton syklien mukaisesti. Uiton käyttöä Kemijärven tehtaalla Brax epäilee muutenkin, koska puutavara jouduttaisiin erottelamaan ennen Kemijärveä ja koko tämän erottelun kustannukset kohdistuisivat yhdelle tehtaalle, ellei voida sopia vain määrään perustuvasta erottelusta. Toisena vaihtoehtona olisi uiton toteuttaminen jonkinlaisena erillisenä jälkiuittona.¹⁸⁵

Brax lähti tehdassuunnitelmassaan siitä, että Kemijärven laitos perustuisi sulfaattiselluloosan tuotantoon ja käyttäisi vuodessa 350 000–400 000 k-m³:ä havukuitupuuta ja 100 000–150 000 koi-vua. Kaikki raaka-aine voitaisiin saada Kemijoen itäiseltä vesistöalueelta ja Kuusamosta Neuvostoliittoon laskevien Kitka- ja Oulankajokien alueelta. Tehtävänannon mukaan hän tutki neljän vaihtoehtoa: sulfaattiselluloosatehtaan, voimapaperi-, aallotus- ja linerkartonkitehtaat, sanomalehti-paperitehtaan sekä kuitulevytehtaan. Hän totesi, että vain suurteollisuudella voidaan saavuttaa en-

183 Brax ilmoittaa lukujen perustuvan J. Granfeltiltä saatuihin tietoihin. Lapin teollisuustoimikunnan mietinnössä ilmoitetaan lähdeksi: P.M. Lapin läänin ja erityisesti Kemijoen vesistöalueen uitoista (J. Granfelt, Helsinki 30.1.1960)

184 Itkonen, Martti *Kemijoen Uittoyhdistys 1901–2001*, Tornio 2001, s.203–204 ja s.213–215.

185 Brax 1960 s. 5–8.

simmaisessa luvussa määritellyt tavoitteet. Valinta tarkoitti samalla, että tehtaan tuotanto suuntautuisi ulkomaankauppaan, joka tasoittaisi kotimaan kauppaa paremmin erot eri puolilla Suomea toimivien teollisuuslaitosten välillä. Koska tehtaan pitäisi pystyä käyttämään kaikenlaista puuta, raaka-aineesta johtuvat erot eivät saisi näkyä valittavan tuotteen tuotannossa. Yritys olisi saatava valmistuskustannuksiltaan riittävän kannattavaksi, jolloin paikan vaikutus kustannuksiin oli tunnettava.¹⁸⁶

Selvityksessään Brax vertasi raaka-aineen kuljetuskustannuksia Kemijärven korkeudelta Kemiin ja toisaalta valmiiden tuotteiden kuljettamista Kemijärveltä Kemiin ja tuotannossa tarvittavien muiden raaka-aineiden kuljetuskustannuksia Kemistä Kemijärvelle. Koska uitto oli halpaa, tuotanto Kemijärvellä tulisi sitä edullisemmaksi, mitä enemmän se käyttäisi puuta ja mitä vähemmän siihen kuulisi muualta tuotavia tarveaineita. Oli siis pyrittävä mahdollisimman korkeaan jalostusasteeseen, joka myös hintansa puolesta kestäisi suhteellisen korkeat kuljetuskustannukset. Koska raaka-ainepohja oli Braxin mukaan rajoitettu, voitiin hyvä tulos saavuttaa vain tuotteiden korkeaan laatuun ja yksilölliseen käsittelyyn perustuvalla tuotannonalalla. Varsinaisia massatuotteita tuottavat tehtaat olikin suunniteltava suuremmiksi kuin yksilöllisempiä tuotteita valmistavat, Brax painotti. Tehdasvaihtoehdoista sanomalehtipaperitehdas ei Braxin mielestä tullut kysymykseen, koska siinä käytetään vain ensiluokkaista kuusta ja koska hänen mielestään koneita pitää olla kaksi, kokonaistuotannoltaan 160 000–200 000 tonnia vuodessa. Esteenä on myös se, että Veitsiluoto on juuri toteuttamassa vastaavaa projektia ja heidän esittämänsä näkökohdat Kemijärvelle toteutettavaa tehdasta vastaan olivat Braxin mielestä perusteltuja. Liner ja fluting ovat pakkauslaatikkotuotannossa käytettäviä kartonkeja, jotka oli kehitetty USA:n nopeasti kasvavia karkeasyisiä puuvaroja käyttämään. Lapin hienosyinen hitaasti kasvava puuaines oli Braxin mielestä tähän liian arvokasta ja rahdikustannukset olivat niissä merkittävät. Kuitulevyn markkinatilanne oli Braxin mukaan heikko ja tehtaan raaka-aineen tarve niin pieni, ettei sillä olisi ollut Lapissa merkitystä.¹⁸⁷

Tuotantovaihtoehdoksi Braxin mielestä jäi sulfaattiselluloosaan perustuva teollisuus, joka ainoana voi käyttää kaikenlaista puutavaraa raaka-aineena. Havupuista ja koivusta valmistettuja sulfaattimassoja käytetään kuitenkin eri tarkoituksiin. Brax esitti, että tässä päädyttäisiin jalostamaan havupuussa voimapaperiksi ja valkaistun koivuselluloosan valmistus olisi tehtaan toinen prosessi. Toisena vaihtoehtona hän esitti valkaistun selluloosan valmistamista. Hän kuitenkin piti valkaistun massan tuotantoa Kairamoa lainaten ”rikkaan miehen tienä”, koska valkaistusta tuotteesta saatava lisähinta menisi lähes kokonaan valkaisuprosessin kustannuksiin. Paperikoneiden hankinta vaatisi kyllä lisää pääomia, mutta ei lisää raaka-aineita; sen sijaan tarvitaan enemmän työtä, lämpöä ja sähkövoimaa, jota Lapissa sai halvemmalla kuin muualla Suomessa, tosin työ oli kalliimpaa ja höyryn tuotantoon tarvittavan puupolttoaineen oli kilpailtava tuontipolttoaineen kanssa. Brax päätyi esittä-

186 Emt. s. 20–22

187 Emt. s. 25–28

mään voimapaperituotantoa, mutta niin että sen rinnalla tuotettaisiin valkaistua koivuselluloosaa. 300–330 tonnin vuorokausituotannolla päästäisiin 100 000 tonnin vuosituotantoon, joka Braxin mielestä jakautuisi 2/3 paperia kahdella koneella ja 1/3 koivuselluloosaa. Ratkaisu antaisi tarvittaessa mahdollisuuden myös valkaistun voimapaperin tuotantoon, jolloin koivusellu pitäisi myydä valkaisemattomana. Tuotantoa varten päälaadut varastoitaisiin omissa siiloissaan, keitto-osasto ja lipeän regeneraatio olisivat yhteisiä, jonka jälkeen laadut käsiteltäisiin omilla linjoillaan. Paperin tuotannossa voitaisiin ajatella Braxin mielestä myös paperinjalostusta. Brax totesi, että tehdas muistuttaisi Metsäliiton Äänekosken tehdasta, jossa vastaavaan ratkaisuun oli päädytty eri syistä. Myös suuruusluokaltaan tehtaat olisivat samanlaiset. Paperitehdas vastaisi Valkeakosken ja Porin tuotantoa. Paperitehdassuunnitelmassa oli Braxin mielestä kuitenkin vielä ongelma, kun yhteismarkkinoiden¹⁸⁸ ratkaisut olivat avoimia. Kustannuksissa valkaistun selluloosan kahdella linjalla tehtävän tuotannon ja paperikone-koivusellulinja -ratkaisun välillä ei Braxin mielestä ollut merkittävää eroa.¹⁸⁹

Taulukko 4: Kaksilinjaisen selluloosatehtaan kustannusarvio Braxin mukaan:

KUSTANNUSLAJI	V. 1960 MK	V. 2010 RAHASSA €
Koneistot	5 690 000 000	121 197 000
Rakennukset	1 505 000 000	32 056 500
Yleiset kohteet	230 000 000	4 899 000
Käyttöpääoma	800 000 000	17 040 000
YHTEENSÄ	8 225 000 000	175 192 500

Lähde: KSA N:o 284, Elka.

Brax halusi vielä selvittää kuljetuskustannusten vaikutuksen ja päätyi yllättäväksi määrittelemäänsä tulokseen, että huolimatta uittokustannusten halpuudesta, puuta ei lainkaan kannattaisi kuljettaa Kemijärveltä Kemiin. Kaikissa tapauksissa rahti- ja kuljetuskustannusten summa ja samalla tuotantokustannus tulisi Kemijärvellä halvemaksi kuin Kemissä. Raaka-aineen kuljettaminen kauemmaksi, esimerkiksi Ouluun tulisi vielä epäedullisemmaksi. Laskelmassa valkaisuamatonta selluloosaa laivattaisiin vientiin Kemin Ajoksesta 75 % ja talvikaudella Kaskisista 25 %. Korkeammalle jalostetuissa tuotteissa Kaskisten osuus valkaistussa selluloosassa olisi 35 ja voimapaperissa 55 %. Koivutuotannon osalta vertailua ei Braxin mukaan kannattanut tehdä, koska koivua ei voinut uittaa, vaan se olisi jalostettava Kemijärvellä tai vietävä kalliimpina maakuljetuksina Kemiin.¹⁹⁰

Varsinaisessa kannattavuuslaskelmassa puun kuljettaminen pientä uitossa tulevaa osuutta lukuunottamatta perustui maakuljetuksiin ja laskelmissa Brax käytti ykkösluokan puolipuhdasta (kuoritua) kuusi- ja mäntypaperipuuta. Heikompilaatuisen raaka-aineen Brax totesi olevan halvempaa, ja sen käytön parantavan tehtaan kannattavuutta. Puun hinnat laskelmassa perustuivat päämetsänhoitaja Karppisen antamiin maakuljetuspuun hintoihin, jotka olivat 1100–1500 markkaa pinokuutio-

188 Suomen ja EFTAn väliset järjestelyt olivat vielä lopullista ratkaisua vailla.

189 Brax 1960, s. 28-33.

190 Emt. s. 38-51

metriltä. Brax totesi käytännöllisesti kaiken tehtaalle hankittavan raakapuun sijaitsevan nollarajan takana. Maakuljetuksien käyttämisellä oli Braxin mukaan merkittävä vaikutus tarvittaviin varastoihin ja sitä kautta korkokustannuksiin. Uitossa tuleva puu olisi tuotava tehtaalle vuotta ennen kuin seuraava erä puuta saadaan. Maakuljetuksilla riitti Braxin mukaan kolmen kuukauden varasto ja hän laski varaston kustannuksissa säästettävän käytännössä yhden vuoden korkokustannukset. Puun hinta olisi uitto- ja korkokustannukset huomioon ottaen 500 mk pinokuutiometriltä kalliimpi Kemissä kuin Kemijärvellä, joka tarkoittaisi tuotteen hinnassa 3500 mk lisäkustannuksia, joita ei mitenkään voisi kompensoida. Brax laski keskimääräiseksi kantohinnaksi havupuulle 450 mk ja koivupaperipuulle 250 mk/p-m³. Luvuista päästiin laskelmaan, jonka mukaan alueen metsänomistajille tilitettäisiin vuodessa 300 mmk kantohintoina. Brax totesi laskelmansa antavan koivusellun tuotannolle todellista paremman tuloksen, koska kaikkia kustannuksia ei ole tarkasti jaettu tuotantolinjoille.¹⁹¹

Taulukko 5: Valkaistun massan tuotannon kannattavuuslaskelma/tuotettu tonni Braxin mukaan

KUSTANNUSLAJI	HAVU	KOIVU
Raaka-aine tehtaalla	15 785	11 357
Kemikaalikustannus/massa	1 563	1 217
Kemikaalikustannus/valkaisu	4 522	3 552
Höyry	494	435
Kulutus- ja pakkaustarvikkeet	750	750
Korjaustarvikkeet	550	550
Työntekijät	1 596	1 596
Pääomakustannukset (korot&kuoletukset)	10 468	10 468
Muut yleiskustannukset + kk-palkat	3 558	3 094
Rahdit	2 275	2 275
Tuotantokustannukset yhteensä satamassa	41 561	35 294
Nettohinta	43 820	39 440
Tulos/tonni	2 259	4 146
Tulos 70 000 t + 35 000 t selluloosaa	158 113 200	145 110 000

Lähde: KSA N:o 284, Elka.

Yhteenvedossaan Brax painottaa vielä, että teollisuuslaitoksen rakentamista Kemijärvellä voidaan parhaiten

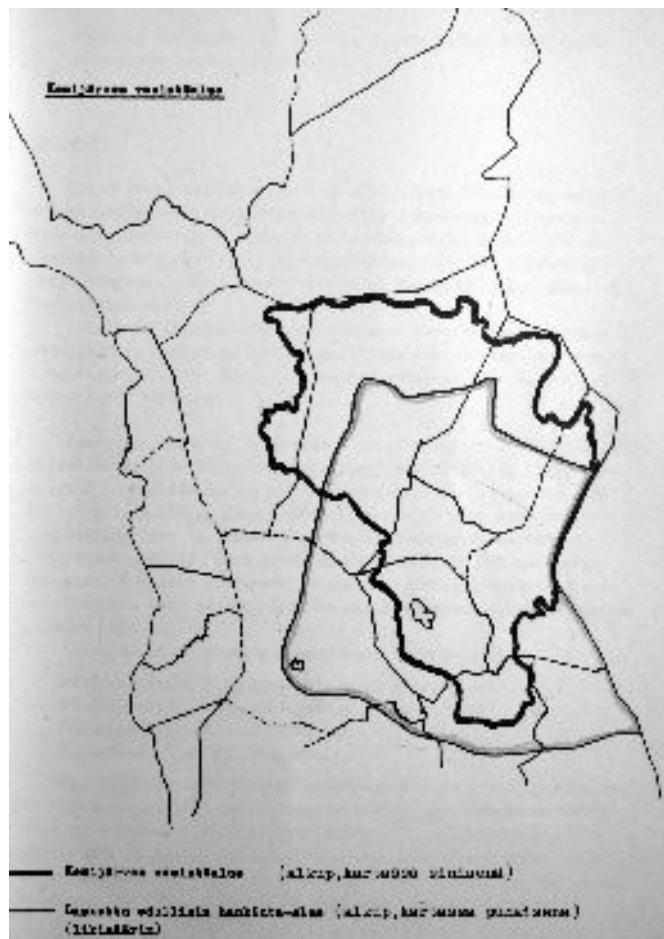
puoltaa ja perustella sellaisen puuraaka-aineen olemassaololla, josta normaalia kuitupuuta vastaava jae näyttäisi kaatopaikkansa sijainnin vuoksi epätaloudellisen hankalalta kuljettava Kemien tehtailla jalostettavaksi, muun osan siitä ollessa puulaji- ja laatukoostumuksensa puolesta ainakin mahdollista jalostaa vain sisämaassa.

Brax siis tarkoittaa tällä mutkikkaalla ilmaisullaan nollarajan taakse jäävää kuitupuuta, mutta valitsee ettei asiantuntijalausunnoista löytynyt tällaisen alueen tarkkaa määrittystä. Vaikka tehtaalla investointia ja kannattavuutta koskevat laskelmat on tehty selluloosatehtaan vaihtoehdon mukaisesti,

191 Emt. s. 51–54

Brax kuitenkin suosittelee ensisijaisesti esittämäänsä voimaperituotantoa. Rahoituksesta hän toteaa tehtaan rakentamiskustannuksiin sisältyvän 900 mmk liikevaihtoveroa ja että rakennusaikaiset korkokulut ovat 584 ja perustamiskustannusten vuotuiset korot 520 mmk.¹⁹²

Päämetsänhoitaja Karppisen tekemä laskelma Kemijärvelle perustettavan tehtaan raaka-aineen hankintakustannuksista on Braxin suunnitelman liitteenä. Karppinen määrittelee tehtaan hankinta-alueeksi Kemijärven vesistöalueen sekä osia Sallan etelä- ja Kuusamon pohjoisosasta, Posiolta ja Rovaniemen maalaiskunnasta. Karppinen toteaa alueen muodostavan keskitetyn kokonaisuuden, jonka keskellä tehdas sijaitsee ja tehtaan kaikki kuljetukset voidaan hoitaa maakuljetuksina.¹⁹³

Kartta 2: Kemijärven tehtaan hankinta-alue

Lähde: Karppinen 1960, KSA n:o 284, Elka

Omien selvitystensä ja Braxin asiantuntijalausannon perusteella Lapin teollisuustoimikunta ehdotti teollisuusneuvottelukunnalle, että se kiireellisesti ryhtyisi toimiin kemiallisen puunjalostuslaitoksen rakentamiseksi Kemijärvelle.¹⁹⁴

5.4 Eduskunnan aloitteista yhtiön perustamiseen

Vuoden 1958 valtiopäivillä tehtiin kaksi aloitetta Koillis-Lapin puunjalostuslaitoksesta. SKDL:n lappilaiset kansanedustajat Eino Tainion johdolla ja Vilho Väyrysen (sd) tuella tekivät toivomusaloitteen, jossa toteutettaisiin kuntien suunnittelema sanomalehtipaperitehdas.¹⁹⁵ Olavi Lahtelan raha-asiainaloite viittasi KTM:n suunnitelmaan mutta esitti Tainion tapaan kuntien teettämän sanomalehtipaperitehtaan toteuttamista. Perusteluissa todettiin ainakin sanomalehtipaperilla olevan jatkuvan menekin. Lahtelan aloite käsiteltiin vuoden 1959 budjetin yhteydessä, mutta hylättiin.¹⁹⁶

¹⁹² Emt. s.55–60

¹⁹³ Eero Karppinen, 1960: Laskelma Kemijärvelle ajatellun puunjalostustehtaan raaka-aineen hankintakustannuksista. KSA N:o 284, Elka.

¹⁹⁴ Lt 1, s. 15–16. KSA N:o 284, Elka.

¹⁹⁵ VP 1958 Tainion ym. (Lapin SKDL ja Vilho Väyrynen) toivomusaloite n:o 120 valtioneummistöisen osakeyhtiön muodostamisesta puuhioketta ja sanomalehtipaperia tuottavan tehtaan rakentamiseksi Kemijärvelle. Liitteet 280 L. Aloitteessa esitettiin kuntien suunnitelman toteuttamista uuden valtionyhtiön avulla.

¹⁹⁶ VP 1958 Lahtelan ym. (37 allekirjoittajaa mm. Johannes Virolainen, Martti Miettunen) raha-asiain aloite N:o 13 Liitteet I-IX s. 335: Viittaa KTM:n selvityksiin 1957 ja suunnitelmaan jonka tehtaan alueen kuntien edustajat luovuttivat viime kesäkuussa (1958) valtioneuvostolle.

Eduskunta myönsi kuitenkin vuoden 1959 talousarviossa Veitsiluoto Oy:lle 300 miljoonan markan pitkäaikaisen lainan Kemijärvelle perustettavan puunjalostustehtaan suunnitteluun. Valtion vuoden 1959 tulo- ja menoarvion käsittelyssä eduskunnassa käydyssä keskustelussa Olavi Lahtela kiitteli budjetin valmistellutta Fagerholmin yöpakkashallitusta siitä, että 50 vuotta vireillä ollut hanke toteutetaan ja oletti, että valtion omistama yhtiö noudattaa hallituksen pyrkimystä sijoittaa tehdas sisämaahan. Hän esitteli tehtaasta vastikään tehtyä suunnitelmaa ja kauppa- ja teollisuusministeriön niihin liittyvää laskelmaa, jonka mukaan Kemin tehtaiden laajennusten jälkeenkin tehtaalle jää käytettäväksi 790 000 pinokuutiometriä mäntyä ja 420 000 kuusta. KTM:n ennen devalvaatiota ja Pohjois-Suomen teollisuuden verovapauslakia tehtyjen laskelmien mukaan selluloosa- ja paperitehdas olisi tappiollinen 8–9 prosentin korkotasolla, mutta Lahtelan mukaan kannattaisi jo seitsemän prosentin korkotasolla ilman devalvaation ja verohuojennuslain vaikutusta. Lahtela nosti esiin myös uiton kustannusten nousun, kun Kemijärven alapuolisen Kemijoen voimalat on rakennettu ja vertaili sisämaassa toimivan Kajaani Oy:n kannattavuutta rannikolla toimivaan Kemi Oy:öön. Vertailulla hän yritti kiistää vaatimuksia sijoittaa uusi teollisuus vanhan laajennukseksi. Lahtela määritteli ajatusta tukeneet niiden yhtiöiden ”virkamiehiksi tai toimitusjohtajiksi, jotka haluavat laajentaa omaa teollisuuttaan halvalla valtion järjestämällä pääomalla”. Lahtelan lopputoivomus ”että hallitus huolehtii että Veitsiluoto ryhtyy todella rakentamaan tehdasta Kemijärvelle eikä jätä niille, jotka muista kuin asiallista syistä vastustavat” ei auttanut, kun Veitsiluoto vetosi muihin laajennuskiireisiinsä.¹⁹⁷

5.4.1 Lisäbudjetissa raudan ja puun paketti

Vuoden 1959 viimeinen lisätalousarvio tuli eduskuntaan joulun alla. Siinä oli kaksi täysin uutta määrärahaa: valtion osuus raudanjalostusyhtiön ja Koillis-Lapin puunjalostustehtaan osakepääomiin. Ensin mainittuun 255 ja jälkimmäiseen 300 mmk. Jo menettely sai aikaan kritiikin, ensimmäisissä puheenvuoroissa sosialidemokraattien Viljo Rantala ja Kalervo Haapasalo moittivat Sukselaisen hallitusta siitä, että tällaisia uusia asioita tuodaan lisäbudjetin osana eikä varsinaisen tulo- ja menoarvion yhteydessä.¹⁹⁸ Puhujat viittasivat varsinaisessa budjetissa jo olevaan Otanmäen terästehtaaseen. Haapasalo valaisi valiokuntakäsittelyä:

”Kemijärven tehdashankkeesta, joka on sijoitettu 19 Pl. I luvun 36 a momentin kohdalle, on sanottava lyhyesti, että useat talouselämämme ja puunjalostusteollisuutemme korkeimmat asiantuntijat lausuiivat, heitä asiantuntijoina kuultaessa, hyvin vankat epäilykset suunnitellun puunjalostustehtaan kannattavuuteen nähden kuin myös siihen, ettei tällä alueella ole käytettävissä puuraaka-ainetta sen jälkeen kun uittoväylän suussa olevien suurtehtaiden laajennussuunnitelmat on toteutettu. Lausuiipa eräs korkeinta taloudellista asiantuntemusta edustava pääjohtaja, ettei hallituksen esitystä voida muuten kuin poliittisesti motivoida. Näistä lausunoista huolimatta on kauppa- ja teollisuusjaoston kuin myös valtionvarainvaliokunnan enemmistö säilyttänyt määrärahan, mutta edellyttää, että Lapin teollisuustoimikunta löytää perustettavalle tehtaalle niin kannattavuusedellytykset kuin myöskin puuraaka-ainetta. Jos näin tapahtuu, on varattu 300 miljoonaa käytettäväksi valtioenemmistöisen yhtiön osakepääoman merkitsemistä varten.”¹⁹⁹

197 VP 1958 Ptk. s. 1134–1135

198 VP 1959 Ptk. s. 2158–2159.

199 Emt. s. 2159-60.

Yleiskeskustelussa Lahtela puuttui väitteisiin, ettei Kemijärven puunjalostustehdasta varten olisi suunnitelmia eikä puu riittäisi sen käyttöön. Hän totesi tehdashanketta tutkitun 50 vuotta ja arvioin-
teja puunjalostusteollisuuden kannattavuudesta Kemijärvellä tehdyn viisi, joista hän mainitsi kolme.

”Ensimmäinen on vuodelta 1951, jonka Veitsiluoto Oy teetti insinööri Kulvikilla. Siinä suunnitelmassa päädyttiin 100 000 tonnin vuosituotantaiseen selluloosatehtaaseen ja todettiin, että selluloosatonnin valmistaminen Kemijärvellä 65 mk edullisemmaksi kuin Kemissä. Toinen suunnitelma on vuodelta 1957. Sen on teettänyt kauppa- ja teollisuusministeriön teollisuusosasto insinööri Amperlalla ja kirjelmän, jolla tämä suunnitelma lähetettiin Puu-Lappi Oy:lle, on allekirjoittanut ylijohtaja Erkki Kinnunen. Tässä suunnitelmassa lähdettiin siitä, että olisi rakennettava puunjalostustehdas, jonka vuosituotanto on 80 000 tonnia sulfaattiselluloosaa ja 80 000 tonnia sanomalehtipaperia. Koillis-Lapin kunnat ovat teettäneet insinööri Niskalalla ja insinööri Haavistolla suunnitelman 60 000 tonnin vuosituotantaisen sanomalehtipaperitehtaan rakentamiseksi. Kaikista näistä tehtaista ovat myöskin alustavat rahoitussuunnitelmat olemassa.”²⁰⁰

Lahtelan mielestä suunnitelmat olivat osoittaneet hankkeiden kannattavuuden ja kun sitä ei voitu kiistää, oli taas palattu kysymykseen puun riittävydestä. Tämän hän osoitti vääräksi esittelemällä Ilvessalon laskelmia, joihin perustuvat myös Amperlan sekä Niskasen ja Haaviston suunnitelmat, sekä ylimetsänhoitaja A.E. Järvisen arvion, jonka mukaan hakkuuvajaus valtion metsissä on 765 000 kiintokuutiometriä ja yksityismetsissä 190 000. Lahtela lisäsi lukuihin vielä suuren luontaisen poistuman 250 000 tonnia ja päätyi hakkuutähteiden kanssa 2,63 miljoonaan kiintokuutiometriin. Edelleen Lahtela muistutti metsäneuvos Linnamiehen esiin nostamista laskelmista, joiden perusteella valtion metsissä Pohjois-Suomessa jää 850 000 kiintokuutiota polttopuuta ja 645 000 kuitu- tai selluloosapuuta käyttämättä. Lahtela kiittelee Sukselaisen hallitusta Kemijärven tehtaan edistämisestä, mutta moittii asiantuntijoita, jotka ”ponnistelevat teollisuuden vastustamiseksi kaikki voimansa ja aivojensa kyvyn”. Tämä aiheutti Johannes Virolaisen (ml) ja kauppa- ja teollisuusministeri T.A. Wiherheimon (kok) välinen sanailun. Virolainen tuki puheenvuorossaan Lahtelaa ja toivoi että hallitus panisi tarvittaessa järjestykseen virkamiehet, jotka jarruttavat eduskunnan päätösten toteutusta. Wiherheimo kysyi tarkoittaako tämä, että virkamiesten suu on tukittava? Virolainen vastasi, että jopa virkamiestenkin pitää totella eduskunnan päätöksiä.²⁰¹

Pääosa lisäbudjetista käydyistä keskustelusta keskittyi terästeollisuuteen. Eduskunta oli jo antanut rahat Otanmäen terästehtaan rakentamiseen Raaheen hyväksyessään erityisen terästehtaan rahoituslain ja nyt vähemmistöhallitus harasi päätöstä vastaan halutessaan perustaa uuden yhtiön, joka ei toteuttaisi jo eduskunnan hyväksymää suunnitelmaa.²⁰² Kemijärven tehdas oli osa maalaisliiton tekemää pakotintia: jos kerran eduskunta haluaa rakentaa terästehtaan vasemmiston ja pohjoissuomalaisen äänin, ne saavat hyväksyä myös maalaisliitolle tärkeän puunjalostusteollisuuden laajentamisen. Kumpikin jäi vielä ehdolliseksi. Ensin piti perustaa yhtiöt ja löytää muut osakkaat, jonka jälkeen vasta yhtiö päättäisi rakennetaanko tehdas. Otanmäki-puolueen sosialidemokraatit epäilivätkin, että raudanjalostusyhtiötä ei tulisi, eivätkä siksi hyväksyneet hallituksen esitystä. Kemijärven osalta eduskunta halusi jo ennakoon selvityttää hankkeen komitean asettamassa toimi-

200 Emt. s. 2170 Lahtelan puheenvuoro lisätalousarvion ainoan käsittelyn yleiskeskustelussa.

201 Emt. s. 2170-2173.

202 Palonen 2008 s. 235.

kunnassa. Eduskunnan päätökseen kirjattiin, että uuden puunjalostuslaitoksen toimintaedellytykset on tutkittava ja uuden valtioenemmistöisen yhtiön perustamista viivytettävä niin kauan kuin Lapin teollisuustoimikunnalle annettu tutkimus olisi valmis. Tutkimustulosten perusteella päädyttäisiin joko myönteiseen tai kielteiseen suuntaan. Nyt varattu määräraha oli eduskunnan mielestä käytettävä kokonaan mahdollisen uuden yrityksen osakepääomaan ja selvityksen tekeminen rahoitettava teollistamistutkimuksille myönnetystä määrärahadista.²⁰³

5.4.2 Eduskunnan kestoaihe

Vuoden 1958 jälkeenkin tehdas palasi säännöllisin väliajoin eduskunnan päiväjärjestykseen. Edustajat kuudesta eduskuntaryhmästä olivat luovuttaneet huhtikuussa 1959 valtioneuvostolle kirjelmän, jossa vaadittiin puunjalostustehtaan rakentamisen aloittamista vielä samana vuonna joko Veitsiluodon tai perustettavan uuden valtioenemmistöisen yhtiön voimin. Lahtela, torniolainen Markus Niskala (ml) ja kansanpuolueen oululainen Armas Leinonen tekivät kirjelmään viitaten helmikuussa 1960 raha-asiainaloitteen 300 miljoonan markan määrärahadista vuoden 1961 tulo- ja menoarvioon. Aloitteen perusteluissa käytettiin erityisesti työllisyyden parantamista, kun alueelle suunnatut työllisyysmenot ovat noin kaksi miljardia markkaa. Työllisyyteen liittyi myös Lahtelan usein puheissaan liittyvä huoli suurten ikäluokkien tulosta työmarkkinoille, joka myös mainittiin aloitteessa. Tuossa vaiheessa yhtiön perustaminen ja valtion osuus osakepääomaan ei vielä ollut varmistunut²⁰⁴.

Kemijärvi Oy:n perustamisen jälkeen Lahtela esitti vuoden 1961 tulo- ja menoarvioon 150 miljoonaa lisää valtion rahaa 500 miljoonaa markan osakepääoman hankkimiseksi, siitä syystä, että yksityisiltä kerättäväksi määrätyn 200 miljoonan kokoaminen tuntui epävarmalta.²⁰⁵ Lahtelan tekemä esitys kuitenkin kaatui 135–50, 3 tyhjää ja 11 poissa. Aloite sai taakseen 25 SKDL:n, 17 maalaisliiton, 4 SDP:n ja 3 sos.dem. opposition edustajaa sekä Veikko Vennamon. Lapin kansanedustajista lisärahaa vastaan äänesti torniolainen Markus Niskala (ml) ja sallalainen Erkki Koivisto (kok) oli poissa. Alueellisesti kannattajajoukko oli hajautunut, mutta Lahtelan oman puolueen, maalaisliiton etelän vaalipiiriläisiä oli vähän. Vastaa äänestivät mm. tehdashanketta tukenut Virolainen ja pääministeri Sukselainen.²⁰⁶

Vuoden 1962 tulo- ja menoarvioesitykseen sisältyi määrärahoja useiden valtionyhtiöiden osakepääomien korottamiseen, Kemijärvi Oy:lle 1 miljardi markkaa. Maalaisliiton sotkamolainen kansanedustaja J.E. Partanen oli laskenut rahaa sisältyvän yhteensä 7,17 mrd mk ja väitti lähetekeskustelussa, että maalaisliittolaiset vähemmistöhallitukset ovat tehneet teollisuustoiminnan hyväksi tässä maassa muutamassa vuodessa enemmän kuin aikaisemmin vuosikymmenissä.²⁰⁷ Sven Högström

203 VP 1959 Edusk. vastaus Esitys N:o 108 A.K.

204 VP 1960 Liitteet Rah.al 9 s. 236-237.

205 VP 1960 Ptk. s. 2299 Lahtela puheenvuorossaan arvioi valtion ulkopuolisilta omistajilta kerättävän osakepääomaa liian suureksi aukoksi.

206 VP 1960 Ptk. 2299–2300, 2305, 2314.

207 VP 1961 Ptk. s. 1348. Partanen laski mukaan myös edellisen vuoden Uimaharjun tehtaalle varatun rahan 850 000 mk.

(rkp) piti enemmistöhallituksen puuttumisen merkkinä pitkäjänteisen ja tiukan valtiontalouden puuttumista. Esimerkkinä hän piti yli 6 miljardin veromarkan käyttämistä valtionyhtiöihin, joiden pitäisi toimia taloudellisilla periaatteilla ilman ylimääräistä julkista tukea.²⁰⁸ Joensuulainen Raino Hallberg (kok) väitti, ettei kadehdi Kemijärven rahoja kun vertasi niitä Enso-Gutzeitin Pankakosken puoliseluloosa- ja kartonkitechdashankkeeseen, jonka toteuttamisesta valtionyhtiön hallintoneuvosto oli päättänyt kesällä 1961. Hän valitti ettei ole oikein kun vähävaraisia maakunta kohdellaan eri tavoin. Pankakosken hankkeen kustannusarvio oli budjettiesityksen mukaan 5,37 silloista miljardia ja siihen hyväksyttiin käytettäväksi aiemmin Uimaharjun selluloosatehdasta varattu 850 000.²⁰⁹ Kemijärvi sai myös yksittäisen uhan, kun lappeenrantalainen Kaarlo Kajatsalo (kp) oli Lahtelan mukaan esittänyt Kemijärven osakepääoman korotuksen poistamista budjetista valtiovarainvaliokunnassa. Lahtela puhui Kemijärvestä vasta yleiskeskustelussa ja yksityiskohtaisessa käsittelyssä. Yleiskeskustelussa Kajatsalo sai Lahtelan moitteet, joiden mukaan Etelä-Karjalaan käytetyistä valtion varoista hyötyneiden ei pitäisi puuttua jos jossakin syrjäkulmalla pyritään elinkeinoelämää elvyttämään. Muistutuksena Lahtela totesi tämän eduskunnan aikana molempien sosialidemokraattien ryhmien, SKDL:n ja maalaisliiton sitoutuneen tehtaan toteuttamiseen.²¹⁰ Kajatasalo ei vienyt esitystään valiokuntaa pidemmälle.

Myös Helsingin lehdistö valitsi pääkirjoituspalstoillaan puolensa Kemijärvi Oy:n suhteen. Vuoden 1962 budjettiehdotuksen kommentissaan Uuden Suomen pääkirjoitus nimitti valtionyhtiöiden osakepääomiin tehtäviä sijoituksia propagandapolitiikaksi²¹¹, Ilta-Sanomat taas kirjoitti:

...eikä siinä vielä kyllin, vaan niiden seuraavien vuosien rahoitustarvetta on kaavailtu tavalla, joka ei veronmaksajia miellytä. Niinpä Kemijärvi Oy:lle suunnitellaan vv. 1963–64 valtion kukkarosta 6,2 miljardin markan rahoitusta, minkä lisäksi valtion takauksia annettaisiin muille lainoille vastavakuudetta. Kahdet lähestymässä olevat vaalit ovat lyöneet leimansa hallituksen budjettiesitykseen.,,²¹²

Suomen Sosialidemokraatti taas otti positiivisen asenteen *Lappia herätellään* otsikoidussa pääkirjoituksessaan.²¹³ Helsingin Sanomat oli jo kesällä ilmaissut kantansa kirjoittamalla Lapin teollistamistoimikunnan II osamietinnöstä jälkiartikkelin *Yrittäjät unohdettiin*. Siinä lehti määritteli Kemijärven puunjalostustehtaan kannattavuudeltaan hyvin kyseenalaiseksi ja paheksui että sille esitetään miljardeja markkoja, ”mutta yritteliäisyyden kannustamisesta valtiovallan toimenpitein ei puhuta mitään”.²¹⁴ Kansan Uutiset taas kommentoi samaa mietintöä ja katsoi, että Kemijärven puunjalostuslaitoksesta on alettu puhua vakavammissa mielessä, mutta ei tiennyt miten asiaan pitäisi suhtautua. Lehti totesi, että ”asiaa tuntemattoman on mahdotonta lausua mitään tämän kiistellyn hankkeen taloudellisuudesta”.²¹⁵

208 VP 1961 Ptk. s.1252–1954

209 VP 1961 Ptk. s. 1318–1320.

210 VP 1961 Ptk. s.2140–2141, 2347

211 US 12.9.1961 Pääkirjoitus: *Paisuva budjetti*, KSA n:o 51, Elka.

212 I-S 11.9.1961, Jälkiartikkeli: *Menojen kasvu*, KSA n:o 51, Elka.

213 SSd 8.9.1961 Pääkirjoitus: *Lappia herätellään*, KSA n:o 51, Elka.

214 HS 4.7.1961 Jälkiartikkeli: *Yrittäjät unohdettiin*, KSA n:o 51, Elka.

215 KU 20.7.1961 Pääkirjoitus: *Pohjois-Suomen teollistaminen*, KSA n:o 51, Elka.

5.5 Yhtiö perustettiin, mutta alueen kerättävä 200 miljoonaa

Valtiojohtoinen Kemijärvi Oy perustettiin valtion ja valtion omistamien Veitsiluoto ja Kemijoki osakeyhtiöiden päätöksellä 18.11.1960 ja yhtiö merkittiin kaupparekisteriin toukokuussa 1961. Näiden ajankohtien välillä hankittiin muut osakkeenomistajat osakeannilla ja pidettiin ensimmäinen yhtiökokous 30.3.1961. Yhtiöön haluttiin ainakin aluksi myös yksityistä rahaa, olihan valtion ja sen yhtiöiden omistusosuus ensimmäisessä annissa vain vajaat 60 prosenttia.

5.5.1 Alueen rahoitusosuus tarkoitettu este?

Kemijärvellä 11. joulukuuta 1960 asiaa esittelemässä käynyt KTM:n ylitarkastaja Pentti I. Saarikko oli Lapin Kansan mukaan ilmoittanut, että ellei yksityisille suunnattua 200 000 markan osakemerkintää saada toteutetuksi, saattaa koko yhtiön perustaminen raueta.²¹⁶ Edellisenä päivänä Rovaniemellä järjestetyssä vastaavassa tilaisuudessa oli saman lähteen mukaan pidetty mahdollisena, että valtio voi merkitä puuttuvan osuuden ja varata siihen määrärahan lisäbudjetissa.²¹⁷ Kaupunkineuvos Liimataisen mukaan alueen oma rahoitus oli asetettu tahallaan niin korkealle, ettei sitä saavutettaisi ja valtio voisi pysäyttää hankkeen siihen. ”Minulla on vieläkin sellainen käsitys, että yksinomaisena tarkoituksena oli tyrmätä tämä hanke, kun valtio päätti toteuttamisen edellytykseksi, että paikkakunnalta kerätään 200 miljoonaa. Sanottiin että yksityissektorilta, mutta jokainen ymmärtää, että maantieteellinen alue, jossa ihmiset olisivat kiinnostuneita sijoittamaan oli pieni ja pääomaköyhä. Pidetään asiaa selvänä, ettei täältä sitä rahaa löydy”, Liimatainen arvioi.²¹⁸

Puu-Lappi Oy:n osakepääoma, jota ei saatu kerättyä, oli juuri tuo 200 miljoonaa. KTM:n tilaisuuksissa keskusteltiin erityisesti Koillis-Lapissa ja Koillismaalla merkittävien yhteismetsien mahdollisuudesta osallistua osakemerkintään. Perustamisvaiheessa asia oli vielä osittain auki, koska eduskunta käsitteli parastaikaa omistuksen mahdollistavaa lakia, mutta oli epävarmaa ehtisikö se voimaan ennen osakeannin päättymistä 30.3.1961.²¹⁹ Lopulta asiasta ei syntynyt ongelmaa, yhteismetsät osallistuivat ja osakeanti merkittiin kokonaan. Osakepääoma oli aluksi 500 miljoonaa markkaa, josta valtion ja valtionyhtiöiden osuus oli 294 135 000 mk ja muiden osuus 205 865 000 mk.

Osakepääoman merkitsemisestä tuli suoranainen kansanliike²²⁰, merkintöjä tehtiin alueen pankeissa, kunnanvirastoissa ja metsäalan organisaatioiden toimistoissa. Vaikka kaikki eivät osakkeita itse ostaneetkaan, tuli asia esille kansalaisyhteiskunnan organisaatioissa, jossa paljon suurempi joukko oli mukana kun päätettiin osallistuuko kunta, seurakunta, kylän osuuskassa tai alueen metsänhoitoyhdistys tehtaan hankintaan. Asiaa saattoi hämmentää, että Puu-Lappi Oy:n osakeantikin oli yhä auki.

216 LK 13.12.1960 *Yhteismetsän hoitokunta halukas merkitsemään Kemijärvi Oy:n osakkeita 25 miljoonan arvosta.*

217 LK 11.12.1960 *Kemijärvi Oy:n osakemerkintä alkaa tämän kuun 15. päivänä.*

218 Liimataisen haastattelu.

219 Emt.

220 Eero A. Leskelä: *Kemijärven yhteismetsä 1935–1985*, Kemijärven tilallisten yhteismetsä, Kemijärvi 1985. s. 21.

Kemijärvi Oy:n antiin osallistui lähes tuhat yksityishenkilöä ja yhteisöä lähinnä Lapista, mutta myös eri puolilta maata, panostipa Turun Muusikot ry:kin 25 000 silloista markkaa viiteen Kemijärvi Oy:n osakkeeseen.²²¹ Kemijärven tilallisten yhteismetsän kokouksessa hoitokunta esitti osakkeiden 5000 osakkeen merkintää 25 miljoonalla markalla, mutta kokous päätti nostaa sijoituksen 50 miljoonaan markkaan.²²² Kun Sallan yhteismetsä päätti sijoittaa 30 miljoonaa oli 40 prosenttia osakkeista merkitty. Nämä yhteismetsät olivatkin valtion jälkeen suurimmat osakkaat, muista alueen toimijoista osuuskassat merkitsivät yksityisten osuudesta neljänneksen ja kunnat vajaat 10 prosenttia. Säästöpankkien rahat kanavoitiin keskuspankki SKOP:n kautta, joka sijoitti kymmenen miljoonaa. Yksityishenkilöiden ja muiden pienosakkaiden merkintä tuotti 130 600 markkaa.

5.5.2 Kemi Oy merkitsi puuttuvan osuuden – OKO lupasi varmistaa annin

Vielä perustavan kokouksen kokouspäivän aamuna oli merkittävä osa osakepääomasta merkitsemättä. Kemijärven Osuuskassan pankinjohtaja Matti Lahtela kertoo: ”OKO:n pääjohtaja soitti minulle ja sanoi, että Kemijärvi Oy:n perustava kokous on tänään. Mene sinne ja jos rahaa puuttuu, ilmoita, että OKO ottaa loput. Menin palokunnantalolle ja törmäsin Martti Miettuseen, jolle kerroin asiasta. Miettunen vastasi, että olipa hyvä uutinen, mutta Kemi-yhtiö teki merkinnän juuri.”²²³ Kemi Oy olikin yhteismetsien jälkeen kolmanneksi suurin yksittäinen omistaja.

Taulukko 6: Kemijärvi Oy:n 25 suurinta yksityisosakasta:

OSAKAS	SIJOITUS 1960 MK	2010 RAHASSA €
Kemijärven tilallisten yhteismetsä	50 000 000	1 050 000
Sallan yhteismetsä	30 000 000	630 000
Kemi Oy	27 590 000	579 390
Kemijärven Osuuskassa	27 000 000	567 000
Sallan Osuuskassa	11 000 000	231 000
Kemijärven kunta	10 000 000	210 000
Säästöpankkien Keskus-Osakepankki	10 000 000	210 000
Kemijärven kauppala	5 000 000	105 000
Pelkosenniemen Osuuskassa	5 000 000	105 000
Posion Osuuskassa	5 000 000	105 000
Sallan kunta	2 000 000	42 000
Sodankylän Osuuskassa	2 000 000	42 000
Kemijärven Metsänhoitoyhdistys	1 000 000	21 000
Kemijärven seurakunta	1 000 000	21 000
Pelkosenniemen kunta	1 000 000	21 000
Koilliskuntain Osuuskauppa	750 000	15 750
Kemijärven manttaalikunta	500 000	10 500
Kursun sahaosuuskunta	500 000	10 500
Osuusliike Salla	500 000	10 500
Savukosken kunta	500 000	10 500
Teräs Oy	500 000	10 500
Posion MHY	490 000	10 290
Koillis-Lapin Sähkö Oy	300 000	6 300
Kemijärven Ylikylän osuuskassa	250 000	5 250
Sallan MHY	150 000	3 150

Lähde: KSA N:o 284, Elka.

221 Kemijärvi Oy:n osakasluettelot ja merkintälistat KSA N:o 271, Elka.

222 Leskelä 1985, s. 21.

223 Lahtelan haastattelu.

Tässä työssä käyttämässäni kahdessa Kemi-yhtiön historiateoksessa asiasta ei ole mainintaa, mutta maaherra Miettusesta oli samana vuonna tullut yhtiön hallintoneuvoston puheenjohtaja.²²⁴ Hän on todennäköisesti vaikuttanut siihen, että Kemijärven kiivaimman vastustajan vuorineuvos Kairamon yhtiö varmisti näin yhtiön perustamisen, eikä Osuuskassojen keskuspankin rahoja tarvittu. Kemi-yhtiö sai suurena osakkaana jäsenen hallintoneuvostoon ja pääsi seuraamaan mitä raaka-aineesta kilpailevassa yrityksessä tapahtuu.

5.5.3 Yhtiökokouksessa innostunut ja rohkea mieliala

Perustava yhtiökokous pidettiin Kemijärvellä 30. maaliskuuta ja siellä tarkastettiin ensiksi kaikkien osakkeenmerkitsijöiden valtakirjat. Lapin Kansa kuvaa kokousta:

”Kokouksessa mukana ollut sodankyläläinen kansanopistonjohtaja, maisteri Akseli Ollila lausui: Sodankyläläisenä panee merkille, kuinka kokouksessa vallitsi innostunut ja rohkea mieliala. Yhtiön perustaminen on, kuten näyttää, koko alueen yhteinen asia, sillä ei vain kemijärviläiset vaan myös sallalaiset, pelkosenniemiäiset ja savukoskelaiset ovat yhtä innokkaasti mukana.... Sodankylässäkin tunnetaan kovasti kiinnostusta teollisuuslaitoksen perustamista kohtaan. Tuleehan sen vaikutus tuntumaan Sodankylän joka kylässä.”²²⁵

Lehti oli seurannut kuntien, yhteismetsien ja metsänhoitoyhdistysten intoa osallistua osakemerkintään joulukuusta lähtien ja esitteli tammikuussa laajasti Lapin teollisuustoimikunnan I osamietintöä, joka oli nyt julkistettu. Lehti kertoi, että kauppa- ja teollisuusministeriön alainen Teollisuusneuvottelukunta oli syyskuussa 1959 asettanut toimikunnan selvittämään Lapin läänin ja Koillis-Lapin teollisuustoiminnan monipuolistamiseksi. Lehtiutisoinnin perusteellakin mietintö kiistatta osoitti puun riittävän Kemijärven jalostuslaitosta varten, vaikka Pohjanlahden rannikon ns. vanhan teollisuuden laajentumissuunnitelmat ja Inarin puuhun nojaava Kirkkonniemen tehdashanke toteutuisi.²²⁶

Perustavaa kokousta jatkettiin 4. huhtikuuta ja siinä valittiin yhtiön hallintoneuvosto. Matti Lahtelan kertoman mukaan kokouksessa läsnä olleet osakkaat alkoivat pohtia nimiä, mutta valtion edustaja, kokouksen puheenjohtajanakin toiminut varatuomari Pentti I. Saarikko ilmoitti hänellä olevan niin paljon osakkeita, ettei äänestyksiä tarvita. ”Siinä sitten osakkaiden oli huomattava, ettei tässä missään osuuskunnan kokouksessa ollakaan”, Lahtela kertoo.

Yhtiön hallintoneuvoston johtoon valittiin poliisitarkastaja Kauko Liisanantti, varapuheenjohtajaksi kansanedustaja Lahtela ja jäseniksi kansanedustaja Friman, kunnanjohtaja Liimatainen, Sallan osuuskassan toimitusjohtaja Arvid Leskelä, päämetsänhoitaja Karppinen, diplomi-insinööri Lars Hannunkari Kemi-yhtiöstä, Metsäliiton teollisuudessa toiminut tekn.lis. P.E. Johansson Helsingistä ja ministeri Arvo Korsimo Helsingistä. Huhtikuun 21. kokoontunut hallintoneuvosto valitsi johtokuntaan Veitsiluodon toimitusjohtaja Pelkosen puheenjohtajaksi, KTM:n ylitarkastaja Saarikon varapuheenjohtajaksi ja Hannunkarin, Kemijoki Oy:n diplomi-insinööri Lauri Laurilan ja Veitsiluodon metsäpäällikön, metsäneuvos Yrjö Simolan jäseniksi. Kun Hannunkarista tehtiin toimitus-

224 Virtanen 1993, s.503.

225 LK 31.3.1961 s. 1 ja 7

226 LK 18.1.1961 s.2 ja 5.

johtaja 16. kesäkuuta, valittiin hallintoneuvostoon Kemi Oy:n metsänhoitaja Mauri Melamies. Valtionyhtiöiden hallintoneuvostot olivat yleensä haluttuja johtavien poliitikkojen pelipaikkoja, mutta nyt valinnat tehtiin lähinnä paikallisista ja muiden omistajien mandaateilta. Matti Lahtelan mukaan Olavi Lahtelaa ei haluttu puheenjohtajaksi ja tehtävään löydettiin Kemijärven entinen nimismies Liisanantti.²²⁷ Entinen puoluesihteerä Arvo Korsimo ilmeisesti edusti lähinnä maalaisliittoa tai ehkä paremminkin tehtaan kummisetää tasavallan presidentti Kekkonen.

227 Lahtelan haastattelu.

6 PÄÄTÖKSET PROSESSISTA JA PAIKASTA – SITTEEN RAKENTAMAAN

Yhtiö oli nyt perustettu ja se päätti vielä selvittää tehtaan vaihtoehdot ja tehdä uuden ja aiemman Braxin selvityksen perusteella lopullisen päätöksen tehtaan tuotantolinjasta. Sen jälkeen oli vielä päätettävä tehtaan paikka, suunniteltava prosessit ja rakennukset. Eduskunnan kanssa käytävässä otelussa oli myös monta erää vielä jäljellä. Mutta rakennustöihinkin päästäisiin kesän 1962 aikana. Lapin metsäteollisuuden vaikuttava yksi epävarma tekijä poistui yhtiön ensimmäisen toimintavuoden aikana, kun Kirkkonniemen yhteisyritys päätettiin lopullisesti haudata.²²⁸

6.1 Pöyry vertasi neljää tehdastyyppiä

Kemijärvi Oy teetti Jaakko Pöyryllä touko-kesäkuussa 1961 selvityksen kustannuksista ja kannattavuudesta, johon perustui tehtaan tuotantoprosessin valinta.²²⁹ Siksi sen esitleminen on tehtaan historian kannalta oleellista. Selvitys perustui neljään tuotantovaihtoehtoon:

1. Valkaistun kuivan mänty- ja koivuselluloosan tuotantolaitos 110 000 tonnia vuodessa (V1).
2. Valkaistua kuivaa mänty- ja koivuselluloosaa ja valkaisuamatonta märkää mäntyseluloosaa 140 000 tonnia vuodessa tuottava tehdas (V2).
3. Krafliner- ja aallotuskartonkia 140 000 tonnia vuodessa tuottava tehdas (V3).
4. Voimapaperia 60 000 ja valkaistua koivuselluloosaa 50 000 tonnia tuottava tehdas (V4).

Lähetekirjeessään Pöyry totesi, että 140 000 tonnia vuodessa tuottava V2 olisi laskelmien mukaan taloudellisesti edullisin, jos 17 % tuotannosta käsittävä märkä selluloosa olisi täysin markkinoitavissa. Se arvioitiin kuitenkin selvästi vaikeammaksi kuin kuivatun sellun myyminen. Konsultti piti Braxin tapaan voimapaperia ja valkaistua koivuselluloosaa tuottavaa kaksilinjaista tehdasratkaisua V4 taloudellisesti varminpana ratkaisuna. Jos päädyttäisiin V1:n mukaiseen, lähes yhtä kannattavaan valkaistun selluloosan tuotantoon, olisi mitoituksessa otettava huomioon mahdollisuus rakentaa suhteellisen pian paperilinja ja korottaa kuitupuolen tuotantoa vastaavasti.²³⁰ Näin tehtaasta ei olisi tullut pelkkää markkinasellua vientiin tuottava, vaan jatkojalostus olisi monipuolistanut tuotantoa.

Kaikille tehdasvaihtoehdoille oli Pöyryn suunnitelmassa laskettu normaalituotannolla saavutettava tulostaso. Lisäksi V1:tä ja V4:ää oli vertailtu viiden vuoden aikajänteellä, jossa vertailussa V4 oli edelleen edullisempi. Tehtaan tavoitteisiin oli kuulunut puun kulutuksen sovittaminen mahdollisimman suureksi, mutta kuitenkin käytettävissä olevien resurssien mukaisena. Pöyry käytti mittayksikkönä pinokuutiometriä²³¹, jolloin raaka-aineen kulutus olisi ollut taulukon 7 mukainen. Taulukossa on myös tieto vuorokautisesta tuotannosta.

228 PoSa 7.11.1961 *Kirkkonniemi-hanke haudattu*. KSA n:o 51, Elka.

229 Insinööritoimisto Jaakko Pöyry: Kustannus- ja kannattavuusvertailuseloste, lähetekirje päivätty 1.7.1961, perustuu Kemijärvi Oy:n ja Pöyryn sopimukseen 5.5.1961. KSA, N:o 283, Elka.

230 Jaakko Pöyryn lähetekirje 1.7. 1961: Kemijärvi Oy:n suunnitteilla olevan puunjalostustehtaan Kustannus- ja kannattavuuslaskelmat, KSA N: 283 Elka.

231 Tässä työssä käytetään sekä pino- ($p\text{-m}^3$) että kiintokuutiometrejä ($k\text{-m}^3$). Yksi $p\text{-m}^3$ mäntyä on 0,717 ja kuusta 0,731 $k\text{-m}^3$.

Taulukko 7: Puun kulutus pinokuutiometreinä ja massan kokonaistuotanto Pöyryn mukaan:

VAIHTOEHTO	MÄNTYÄ	KOIVUA	YHTEENSÄ	TUOT.kg/vrk
V1 Valkaistu kuiva selluloosa	546 000	240 000	786 000	380 000
V2 Valkaistu ja valkaisuamaton sellul.	574 500	390 000	965 000	477 000
V3 Kraftliner ja aallotuskartonki	595 000	229 000	824 000	450 000
V4 Voimapaperi ja koivuselluloosa	486 000	325 000	811 000	380 000

Lähde: Pöyry 1961 KSA N:o 283, Elka.

Pöyryn suunnitelmassa tehtaan prosessi alkoi puunkäsittelystä, jonne puu tulisi maakuljetuksina, vain 15 % männystä uittaen. Puolet männystä ja kaikki koivu tulisi kuorellisena. Kuorimo työskentelisi jatkuvassa 3-vuorotyössä ja puut tulisivat esikuorinnan ja rumpukuorinnan jälkeen yhteen hakuriin. Kun mäntyä ja koivua ajetaan samalla linjalla, tapahtuisi se vuorotellen ja lastut säilöittäisiin välivarastosiiloissa. Keittämöratkaisu olisi valittu kapasiteetin mukaisesti ja oli V1:ssä ja V4:ssä samansuuruisen. Jatkuvan keiton mahdollisuutta ei tutkittu, vaan valittiin eräajo. Pesimöstä ja lajittamosta sellutehdasvaihtoehtoissa massa olisi päätynyt sakeamassatorniin ja sieltä osittain (V4) tai kokonaan (V1, V2) valkaisuun. Kartonki- tai paperikoneen sisältävissä vaihtoehtoissa (V3, V4) mäntyselluloosamassa olisi mennyt koneille. Valkaisuoprosessissa suunniteltiin käytettäväksi klooria, alkalia, klooridioksidia ja hypokloriittia. Kuivaamo vaihtoehtoissa V1 ja V2 oli samankaltainen, V4:ssä pienempi. V3:ssa olisi kartonkikoneen aallotuskartonkiaajojen aikana mäntyselluloosa otettu välivarastoon.

Paperikoneista kartonkia tuottavan koneen (V3) työleveys oli suunniteltu 6,3 metriksi, nopeus 500 m/min ja grammapaino 120-350 g/m². Voimapaperikoneen (V4) työleveys olisi ollut 5,3 m, nopeus 750 m/min ja grammapaino 40-125 g/m² ja koneella olisi voitu suunnitelman mukaan ajaa myös kraftliner-kartonkia, kunhan jauhinosaan tehtäisiin täydennyksiä. Soodakattilassa kehitettäisiin höyryä tehtaan tarpeisiin ja turpiinilla sähköä. Apuhöyrykattilassa olisi poltettu kuorta ja öljyä. Sähkön kulutus vaihtoehtoissa V1 ja V2 olisi ollut pienempi kuin tuotannon tarve ja olisi jättänyt noin 8 miljoonaa kWh vuodessa muuhun käyttöön tai myytäväksi. V3:ssa sähkön lisätarve oli 54 milj. ja V4:ssä vastaavasti 21 milj. kWh/v kartonki- ja paperikoneiden sähkönkulutuksen takia.²³²

6.1.1 Kaikki vaihtoehdot yli 10 miljardia markkaa

Pöyryn suunnitelmassa investointikustannukset nousivat kaikissa tapauksissa yli 10 miljardin markan, joka tarkoitti Braxin suunnitelman ylittymistä kahdella miljardilla. Taulukossa 8 on esitetty suunnitelman investointikustannukset siten, että todennäköisimpinä pidetyistä vaihtoehtoista 1 ja 4 on laskettu kustannus myös nykyiseen rahan arvoon. Luvut ovat miljoonia markkoja ja euroja.²³³

232 Pöyry 1961, s. 2–35.

233 Emt. s. 36–40.

Taulukko 8: Investointikustannukset Pöyryn suunnitelman mukaan 1961 ja 2010 rahassa

KOHDE	V1 mmk	2010 m€	V2 mmk	V3 mmk	V4 mmk	2010 m€
Rakennukset	2482,8	52,139	2756,5	2728,2	2830,8	59,447
Tehdasalue	235,5	4,946	235,5	260,2	263,5	5,534
Yhdistys liikenneverkkoon	50,9	1,069	50,9	50,9	50,9	1,069
Puuvarastoalueet	65,7	1,380	65,7	65,7	65,7	1,380
Tehtaan koneistot	5994,4	125,882	6771,4	8476,1	7518,6	157,891
Sekalaista	114,7	2,409	114,7	124,1	124,1	2,606
Vaihtopääoma	1650,0	34,650	2100,0	2100,0	1725,0	36,225
YHTEENSÄ	10 594,0	222,474	12 094,7	13 805,2	12 578,6	264,151

Lähde: Pöyry 1961 KSA N:o 283, Elka.

Käyttökustannuksista puuraaka-aineen kustannukset merkitsivät yli kolmannesta, V1:ssä ja V4:ssä yli 1,5, V2:ssa yli 1,8 ja V3:ssa yli 1,6 mmk. Valkaisun kustannukset olivat pelkkää selluloosaa tuottavissa V1 ja V2 vaihtoehdoissa lähes 0,5 mmk.²³⁴ Palkkojen osuus vuosikuluista oli laskettu yhteensä 300–400 miljoonan luokkaan, josta vajaa puolet tuntipalkkalaisille. Palkkakulut olisivat olleet halvimmat pelkässä sellutuotannossa. Kartonki- ja paperikonevaihtoehdoissa paperikoneet olisivat toimineet omina osastoinaan omalla henkilökunnalla. Konttorihenkilökunnaksi oli arvioitu ajan tavan mukaan tehtävät jakaen 31 miehelle ja 21 naiselle, näistä metsäosastolla 17 miestä ja 3 naista. Toimitusjohtajasta kahteen juoksutyttöön tehdyssä määrittelyssä naiset olivat korkeimmillaan päälliköiden apulaisia tai sihteereitä ja kirjeenvaihtajia. Selluloosatehtaan ja yleisissä tehtävissä oli suunnitelmassaan kirjattu V1: 373, V2: 400, V3: 391 ja V4: 384 henkilöä. Näistä olisi insinöörejä 7, teknikoita 34, naisia 40 tai 42 ja tuotannossa 292–317 miestä tuotannon mukaan. Kartonkitehtaassa olisi tarvittu lisäksi 93 miestä 4 naista ja 16 työnjohdon tehtävissä, voimapaperin teossa 72 miestä, 4 naista ja 13 työnjohdossa. Kokonaishenkilömäärä olisi siis ollut vähintään: V1 426, V2 453, V3 557 ja V4 526.²³⁵

6.1.2 Vain kartonkitehdas jäisi tappiolle

Pöyryn suunnitelma sai valkaistun sellutuotannon (V1) vuosivoiton samalle tasolle kuin Brax, hieinan alle 300 miljoonaan, V2:lle yli 550 miljoonaan ja V4:lle yli 350 miljoonaan markkaan. Kartonkituotanto (V3) olisi yli 230 miljoonaa tappiollinen. Luvut ovat tarkemmin taulukossa 9. Pöyryn suunnitelmassa oli laskelma myös tulos 5 % alemmalle selluloosan ja 3,5 % alemmalle paperin hinnalle. Näinkin tulos olisi voitollinen V1: 64,3, V2: 283,2 ja V4: 149 mmk, V3:n tappio olisi yli 400 mmk.²³⁶

Todellisuudessa selluloosan hinnat laskivat kuitenkin enemmän. Valkaistun koivuselluloosan hinta aleni 1961–1962 11 %, vuoden 1961 nimellinen hintataso ylitettiin vasta 1968 ja vuoden 2010

²³⁴ Emt. s. 57–67

²³⁵ Emt. s. 69–71

²³⁶ Emt. s. 40

rahanarvon perusteella laskettuna vasta 1975. Valkaistun mäntyseluloosan hintakehitys oli rauhallisempaa, alennus 1961–1962 oli 5 % ja nimellishintataso saavutettiin jo 1964, mutta vuoden 2010 rahanarvoon korjattuna päästiin 1961 tasoon vasta 1974.²³⁷

Taulukko 9: Tuotanto- ja muut kustannukset ja tulot mmk normaalivuonna Pöyryn mukaan:

Laji	V1	V2	V3	V4
Raaka-aineet ja tarvikkeet	2300,8	2662,8	2273,0	2236,7
Sähkö	0	0	189,0	73,0
Muuttuvat palkat ja sosiaalikulut	153,4	170,4	221,9	192,3
Vakuutukset ja muut maksut	48,1	57,8	58,0	58,0
Vaihtopääoman korko	71,0	94,3	106,5	79,0
Kiinteät palkat, sosiaalikulut ja hallinto	255,9	257,5	290,0	298,2
Korjaus- ja kulutustarvikkeet	55,0	77,0	112,0	77,0
Korot	625,0	700,0	820,0	760,0
Poistot	602,0	675,5	812,0	739,5
Verot	31,0	37,1	32,8	34,4
Kulut yhteensä	4142,2	4732,4	4915,2	4548,1
Myynnin nettotulot	4434,1	5287,7	4679,6	4907,0
Voitto/tappio	291,9	555,3	-235,6	358,9

Lähde: Pöyry 1961 KSA N:o 283, Elka.

Pöyryn toimisto tuotti myös viiden vuoden tuloslaskelman vaihtoehtoille V1 ja V4. Laskelma on liitteenä 2. Sen mukaan molemmat mallit olisivat voitollisia kolmantena vuonna ja kahden ensimmäisen vuoden tappiot olisivat V1:ssä 346 mmk ja V4:ssä 687 mmk. Viiden vuoden tulos olisi suoraan yhteen laskien 833 ja 746 mmk ja kääntyisi Pöyryn käyttämän nykyarvolaskennan perusteella vaihtoehdon neljä hyväksi numeroin 574 mmk ja 684 mmk.²³⁸

Vielä syyskuun alussa 1961 Kemijärvi Oy teetti Pöyryllä selvityksen puhtaan aallotuskartonkitehtaan kustannuksista ja kannattavuudesta viidentenä vaihtoehtona tehdassuunnitelmaksi. Selvityksen mukainen tehdas olisi käyttänyt raaka-aineena noin 400 000 tonnia koivua ja siihen kuului puoliselluloosatehdas ja kartonkitehdas. Tehtaan, jonka vuosituotanto olisi 100 000 tonnia kartonkia, pääomakustannus olisi ollut 9 772,4 miljoonaa markkaa eli vajaan miljardin edullisempi kuin V1:n mukainen sulfaattiselluloosatehdas. Tehdas ei kuitenkaan olisi ollut kannattava, koska nettomyyntihinta 25 300 mk/tonni ei olisi kattanut 20 997 mk/t tuotanto- ja 12 363 mk/t pääomakustannuksia.²³⁹ Miksi tämä suunnitelma on tehty, ei arkistolähteistä selviä, olihan tehtaan tuotantomenetelmä jo tuolloin valittu, kuten seuraavasta kappaleesta ilmenee. Todennäköisesti joku yhtiön hallinnossa tai KTM:ssä on vielä halunnut tämänkin selvitettäväksi.

237 SSy vuosikertomukset 1958–1975, SSA n:o 129–133, Elka. Hintakehityksestä on esitys kaaviossa 3 sivulla 28.

238 Pöyry 1961, s. 41.

239 Insinööritoimisto Jaakko Pöyryn lähetekirjelmä viitteenä Flutingkartonkitehtaan kustannus- ja kannattavuusvertailuselostus 2.9.1961 ja sen liitteenä oleva viitteen mukainen seloste. KSA n:o 283, Elka.

6.1.4 Valkaistua sulfaattiselluloosaa tuottava tehdas – paperitehdas myöhemmin

Toimitusjohtaja Hannunkari teki elokuussa 1961 muistion, jossa käytiin läpi erilaisia tuotantovaihtoehtoja. Mukaan oli vielä kerran otettu mekaaniset menetelmät kuitu- ja lastulevyn valmistamiseksi: kovaa kuitulevyä 16 000 tai 29 000 t/v tuottava ja 62 500 m³ tuottava lastulevytehdas. Kemiallisista menetelmistä mukana oli Pöyryn suunnitelman vaihtoehdot V1, V3 ja V4. Mekaaniset vaihtoehdot oli tutkittu soveltamalla Kemijärven olosuhteisiin valtion omistaman Metex Oy:n Etelä-Suomeen tehtyjä laskelmia. Selkeästi kannattamattomina kuitulevytehtaat ja kartonkitehdas V3 jätettiin lähemmän tarkastelun ulkopuolelle. Myös lastulevytehdas, vaikka se rakennettaisiin maksimikokoisena ja Suomessa toteutettuja tehtaita yli puolet suurempana, olisi tappiollinen.

Valkaistua selluloosaa tuottavan tehtaan laskelmia Hannunkari tarkisti alentamalla arvioitua tuotteen hintaa viidellä prosentilla ja arvioimalla tuotannon 90 %:iin kapasiteetista. Tämä jatkaisi kuoletusajan teoreettisesta 8,5 vuodesta 12,5 vuoteen. Voimapaperia ja valkaistua koivuselluloosaa tuottavan tehtaan osalta Hannunkari teki vastaavat korjatut laskelmat. Korkeammalle jalostettuna tuotteena paperin hintaan arvioitiin vain 3,5 % lasku pitkällä aikavälillä. Tehtaan kuoletusaika olisi tällöin 12 vuotta. Markkinoinnin kannalta monipuolinen tehdas antaisi arvion mukaan monipuolisemmat mahdollisuudet kuin vain valkaistua sellua valmistava vaihtoehto. Elokuun 5. 1961 päivätyn muistion loppupäätelmissä Hannunkari ei kuitenkaan tee valintaa näiden kahden vaihtoehdon välillä.²⁴⁰ Lapin Kansa kuitenkin otsikoi 18.8.1961 etusivullaan: *Kemijärvi Oy:stä sulfaattitehdas – Tuotanto 110.000 tonnia vuodessa.*²⁴¹ Hallintoneuvosto päättikin samana päivänä, että Kemijärvi Oy rakentaa valkaistua sulfaattiselluloosaa 110 000 tonnia vuodessa tuottavan tehtaan ja valitsi rakennustoimikunnan, johon valittiin johtokunnan puheenjohtaja Pelkonen, varapuheenjohtaja Saarikko ja toimitusjohtaja Hannunkari.²⁴²

Syyskuun 18. tehdyssä muistiossaan tehtaan rakennusohjelmaksi Hannunkari selittää tehdastyypin valintaa ja perustelee sitä pienemmällä investoinnilla kuin voimapaperi-sellutehdas yhdistelmä olisi ollut. Paperitehdas voitaisiin toteuttaa myöhemmin käyttämään nyt rakennettavan tehtaan tuotantoa. FAO:n ennustetta lainaten hän toteaa myös paperin kulutuksen lisääntyvän voimakkaasti Euroopassa ja tähän tarvitaan sulfaattiselluloosaa nimenomaan valkaistuna. Tästä hän päättelee, ettei valkaistun havupuuselluloosan sijoittaminen markkinoille kohtaa vaikeuksia ja koivuselluloosankin markkinat kasvavat. Muistioon sisältyvän rahoitusohjelman mukaan tehtaan rakentamiskustannuksien arvioitiin olevan 9 000 mmk ja vaihtopääoman tarpeen 2 000 mmk. Lisää osakepääomaa odotettiin valtiolta 1 000 mmk 1962 ja 1 500 mmk 1963 sekä pitkäaikaisia lainoja 5 700 mmk 1963–1964. Luottolaitoksilta lainattavaksi jäisi 2 300 mmk 1964–1965. Ohjelma pitäisi hyväksyä valtion 1962 budjetin yhteydessä, jonka jälkeen voitaisiin konehankinnat aloittaa. Tehdas valmistuisi 1964

240 LH: Muistio Kemijärvi Oy:n puunjalostustehtaan tuotantomenetelmän valinnasta, 5.8.1961. KSA n:o 238, Elka.

241 LK 18.8.1961 s.1.

242 Vuosikertomus 1961, KSA n:o 39, Elka. Kaikkia pöytäkirjoja ei ole säilynyt tehtaan arkistossa.

lopulla ja 1965 olisi ensimmäinen tuotantovuosi. Rakentamisessa tarvittaisiin enimmillään 1 400 työntekijää, tuotannon käynnistys tehtaalla 410 ja puun hankinnassa ja kuljetuksessa 3000.²⁴³

Tehtaan suunnittelu pääsi vauhtiin marraskuussa, kun yhtiö solmi sopimuksen yleissuunnittelusta Insinööritoimisto Jaakko Pöyryn kanssa.²⁴⁴ Suunnittelussa yrityksen omat avainhenkilöt johtivat ja valvoivat omien erikoisalojensa suunnittelua ja rakentamista, suunnittelutoimistot tarjosivat asiantuntemusta ja työtä. Rakennussuunnittelusta sovittiin oululaisen Arkkitehtitoimisto Uki Heikkisen kanssa. Suunnittelun kustannukset arvioitiin 200 mmk:ksi, joista Pöyryn osuus 70-80 mmk ja Heikkisen 19 mmk.²⁴⁵

6.2 Paikka Patojärvellä

Suunnittelu siis aloitettiin, mutta ratkaisematta oli vielä tehtaan paikka. Kemijärven kauppala tarjosi Karvakkoperää rautatieaseman pohjoispuolelta Kemijokivarresta. Laajalla maalaiskunnalla oli viisi paikkaehdokasta ja vielä kolme muutakin mahdollisuutta. Paikkaa haettaessa kiinnitettiin huomiota kuuteen kysymykseen 1. maaperään rakennuspohjana, 2. vesi- ja jätehuollon järjestelyyn, 3. puutavarauittokuljetusten vaatimiin ruoppauskustannuksiin, 4. alueelle vedettävän rautatien, maantien ja voimalinjan rakennuskustannuksiin, 5. alueen sijainnista johtuviin asunto- ja muihin sosiaalisiin kustannuksiin ja 6. alueen yleiseen soveltuvuuteen liikennekysymyksineen teollisuus- ja asutusalueeksi. Loppusuoralle alueista jäivät Karvakkoperä sekä maalaiskunnan Patojärven ja Termusniemen alueet, joista viimeinen putosi pois rauta- ja maantien rakennuskustannusten takia.²⁴⁶ Kaksi viimeistä mahdollisuutta on sijoitettu kartalle 3 seuraavalle sivulle.

Pöyryn liikenteeseen ja sen rakenteisiin perustunut ensimmäinen laskelma näytti Karvakkoperän olevan vain alle puolet Patojärven alueen vastaavista kustannuksista, tässä eroa olisi ollut noin 120 mmk. Kun tutkimuksia laajennettiin maaperä- ja vesihuoltokysymyksillä ja tehtaiden sijaintipaikat alueilla tarkentuivat, Patojärvi osoittautui hieman edullisemmaksi. Arvioitiin myös, että toiminnan laajentaminen esimerkiksi paperitehtaalla olisi siellä helpompaa niin ympäristön kuin maaperänkin kannalta. Sijoituspaikkalausunnoissa todettiin, että Karvakkoperällä olisi jouduttu mm. poistamaan turvekerrosta ja kuivattamaan suopälviä, joka olisi viivästyttänyt rakennustöitä. Patojärven alueelta saataisiin myös routimatonta täytehiekkää, jota tarvitaan rakennus- ja aluetöihin runsaasti, kun Karvakkoperälle se jouduttaisiin tuomaan 8 km etäisyydeltä. Perustus- taseus- ja maansiirtötöissä etu Patojärven hyväksi laskettiin 70 mmk:ksi. Patojärvellä jätevesien laskeminen voitiin tehdä keskustan alapuolelle, kun paineviemärin tekeminen Karvakkoperältä vastaavaan paikkaan olisi aiheuttanut 120 mmk:n lisäkustannukset. Uittoväylän kustannuksissa etu olisi ollut 25 mmk Karvakkoperän eduksi.

243 LH: Muistio Kemijärvi Oy:n puunjalostustehtaan rakentamisesta, 18.9.1961, KSA KSA n:o 238, Elka.

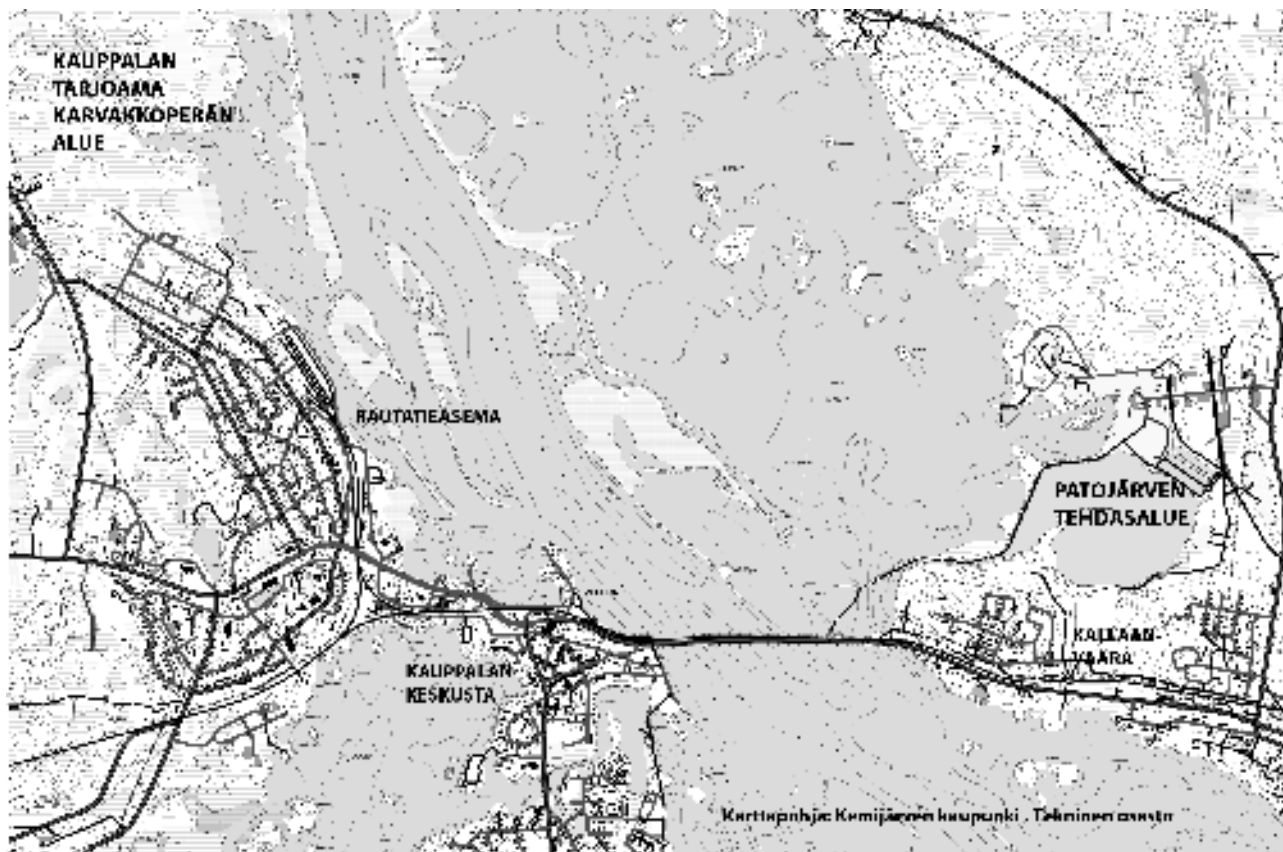
244 Suunnittelusopimus, allekirjoitettu 11.11.1961. KSA n:o 283, Elka.

245 LH: Muistio Näkökohtia suunnittelusopimuksista, 9.11.1961 KSA n:o 238, Elka.

246 LH: Muistio Kemijärvi Oy:n sulfaattiselluloosatehtaan paikan valinnasta 23.2.1962, KSA n:o 238, Elka.

Ongelmia uhkasi aiheuttaa Kemijärven säännöstely, jota suunniteltiin ja rakennettiin tehtaan kanssa samanaikaisesti. Jos alivesi laskisi kevättalvella alle silloisen +146 m tason, aihetuisi hankaluuksia niin vesi- kuin jätevesijärjestelyissä sekä uittopuun varastoinnissa. Kasvava veden nopeus vedenotossa olisi taas aiheuttanut massan laatuongelmia, kun pohjalietteet olisivat voineet lähteä liikkeelle ja pilanneet prosessiin tulevan veden laatua. Säännöstelyn aiheuttama järven korkeusvaihtelu oli määritelty seitsemäksi metriksi, joka olisi jo uhannut tehtaan toimintaa. Pohjapadon avulla ongelma luvattiin ratkaista aiotuilla tehdasalueilla.²⁴⁷

Kartta 3: Kemijärven kauppalan ja kunnan tarjoamat tehtaan sijaintipaikat

Myös jätevesien käsittely Patojärvellä olisi helpompaa, ”mitä seikkaa on vesien suojelun tulevan kehityksen kannalta pidettävä tärkeänä tämän alueen etuna”, todettiin toimitusjohtajan muistiossa. Kiviperän laaksopainanne voitiin muistion mukaan edullisesti padota laajaksi selkeytys- ja hapetusaltaaksi, kun Karvakkjoen puolella vastaava altaiden lisäys kävisi kalliiksi. Muistion mukaan Patojärven alue antoi myös asutuksesta kauempana sijaitsevana vapaammat kehittämismahdollisuudet. Hannunkari esittikin 23.2.1962 päivätyssä muistiossaan tehdasta sijoitettavaksi sinne.²⁴⁸ Tehtaan rakentaminen Patojärvelle päätettiin 28.2. hallintoneuvostossa.²⁴⁹

247 Kemijärvi Oy:lle tarjottujen tehdaspaikkojen teknillis-taloudellinen vertailu asiantuntijalausuntoineen, johtokunnan kokoukseen, 23.3.1962, Helsingissä 14.2.1962, J. Marjasalo. Yhteenvedo ja liitteet. KSA n:o 295, Elka.

248 LH: Muistio Kemijärvi Oy:n sulfaattiseluloosatehtaan paikan valinnasta 23.2.1962, KSA n:o 238, Elka.

249 Kemijärvi Oy:n vuosikertomus 1962, KSA n:o 39, Elka.

Tehtaan paikka ei kuitenkaan ollut Kemijärvellä niin yksinkertainen asia, kuin se muistioita lukien Helsingissä silloin vielä sijainneen yhtiön konttorin silmin on dokumentoitu. Tehtaan paikan mukana kauppa menettäisi yhtiön kotipaikan ja pääkonttorin verotusoikeuden. Kun 1960-luvulla sellutehtaan työmiehillä ei kuviteltu olevan autoja pysäköitäväksi tehtaan portin pieleen, rakennettiin yhtiön asunnotkin kävely- tai pyörämatkan päähän tehtaasta. Kauppa ja maalaiskunta olivat sopineet, etteivät yritä kamppata tai kilpailla hengiltä toisiaan, vaan tyytyvät asiantuntijoiden ratkaisuun.²⁵⁰ Kummankin kunnan valtuusto istui samaan aikaan 9. tammikuuta 1962 suljetuin ovin ja hyväksyi oman sopimustarjouksensa, jota yhtiö oli pyytänyt. Kauppalan maan ja vesialueen hinta oli 15 mmk josta vähennettäisiin VR:lle ja muille maksettavat osuudet, asuntoalueista sovittaisiin erikseen. Maalaiskunta tarjosi tonttia 5 mmk:lla + puuston arvo, vesialueet 225 000 mk:lla ja asuntoaluetta 400 000–900 000 mk/ha. Kumpikin kunta oli joutunut jo tekemään sopimuksia tarjottavasta alueesta turvatakseen tehdasalueen saannin yhtiön käyttöön.²⁵¹ Lapin Kansan Koillis-Lapin asioista kirjoittanut nimimerkki Juho Kustaa kirjoitti *Kairalta katsottua* palstallaan joulukuussa 1961, että päältä katsoen kunnan ja kauppalan suhteet ovat hyvät, mutta pinnan alla käydään ankaraa kilpailua tehtaan paikasta. ”Jos kauppalanjohtaja Heikkilä menee Helsinkiin, niin varmasti siellä jossakin mutkassa tulee häntä vastaan kunnanjohtaja Liimatainen. Ja päinvastoin.” Juho Kustaa moitti myös valtuuston kokouksien julistamista salaisiksi.²⁵² Tehtaan paikka kiinnosti myös muualla maassa. Päätös Kemijärvi Oy:n tehtaan sijaintipaikasta oli uutinen liki kaikissa lehdissä Hufvudstadsbladetia myöten. Kun uutinen ei osunut paikallislehden normaaleihin julkaisupäiviin, Koillis-Lappi teki lisänumeron.²⁵³ Aprillipäivänä 1962 Lapin Kansan Juho Kusti palasi vielä asiaan kirjoittaen maalaiskunnan tehneen edullisia maatarjouksia, mutta kauppalanvaltuustossa oltavan ärtyneitä tehtaan päädyttyä maalaiskuntaan. Julkaisupäivästä huolimatta kyseessä ei ollut aprillijuttu.²⁵⁴

6.3. Rakennustyöt alkoivat toukokuussa 1962

Työt Patojärvellä päästiin aloittamaan toukokuussa 1962, kun Veitsiluoto korjasi alueen puut. Kuun lopussa henkilövahvuus työmaalla oli 30, heinäkuun lopussa 140 ja syyskuussa jo 400. Joulukuun lopussa tehdasta rakentamassa oli 391 urakoitsijoiden miestä ja yhtiön omia 15, työväki oli pääasiassa Kemijärveltä. Pääkonttorissa, joka vielä oli Helsingissä, työskenteli 20. Vuoden lopussa oli työn alla 60 % talonrakennuksista, joita tulisi yhteensä 400 000 kuutiometriä. Myös koneistoista oli 2/3 tilattu. Vaikka työväki olikin pääosin paikallista, urakoitsijoita tämän kokosiin hankkeisiin ei alueelta löytynyt. Tehdasalueen rakennustöitä ja Kallaanvaaraan aloitettua ensimmäistä asuintaloa urakoi Halonen & Juntunen Oy Oulusta, maansiirtotöitä samoin oululainen Tie ja Vesi Oy ja ruop-

250 Kemijärven kauppalan teollistamistoimikunnan ptk. 17.9.1957, KKA.

251 Kemijärven kauppalan ja maalaiskunnan sopimustarjoukset, joista päätettiin yhtä aikaa salaisissa valtuuston kokouksissa 9.1.1962. KSA n:o 293, Elka.

252 LK 13.12.1961 *Kairalta katsottua*, KSA n:o 51, Elka.

253 LK 1.3.1962 *Kemijärven kunta sai* tehtaan, myös K-L 1.3.1962. KSA n:o 51, Elka.

254 LK 1.4.1962 *Kairalta katsottua*, Lehtileikearkisto, KSA n:o 51, Elka.

pauksia helsinkiläinen Vesi-Pekka Oy. Pääkoneiden tilauksista oli vuoden lopussa tehty noin 60 % ja kauppoja oli sovittu 3,4 mrd markan arvosta. Asuintaloja oli aloitettu kaksi aravataloa kauppalan alueelle ja yksi Kallaanvaaraan.²⁵⁵

6.3.1 Presidentti Kekkonen peruskiven muurarina

Syyskuussa 1962 muurattiin peruskivi, jota olivat tekemässä arvovaltaiset henkilöt: tasavallan presidentti Kekkonen perässä laastia heittivät kauppa- ja teollisuusministeri Wiherheimo, maaherra Miettunen, I varapuhemies Paavo Aitio, valtiovarainvaliokunnan teollisuusjaoston puheenjohtaja Haapasalo, Kemijärven kauppalanvaltuuston puheenjohtaja Vilho Karanta ja kunnanvaltuuston puheenjohtaja Mauno Jankkila sekä viimeisenä yhtiön miehet hallintoneuvoston puheenjohtaja Liisanantti ja varapuheenjohtaja Lahtela, johtokunnan puheenjohtaja Pelkonen ja varapuheenjohtaja Saarikko sekä toimitusjohtaja Hannunkari ja rakennustyömaan pääluottamusmies Veikko Tuomainen. Kaikki eivät kuitenkaan Kemijärvelle ehtineet, poissa olivat esimerkiksi maalaisliiton voimahahmoista puhemies Kleemola, pääministeri Ahti Karjalainen ja TVH:n pääjohtajaksi kohonnut Niskala. Karjalainen oli tosin vierailut tehtaalla syyskuun alussa.²⁵⁶ Voima-aseman kattilapilariin talletettiin peruskirja, jossa todetaan: ”Tämän tehtaan tarkoituksena on jalostaa lähinnä Koillis-Lapin alueen metsistä saatavaa puuraaka-ainetta, turvata työllisyyttä Koillis-Lapin talousalueella ja lisätä tämän alueen ja koko maan hyvinvointia ja vaurautta.” Mukana oli myös paikkakunnan muurauispäivän sanomalehti ja tasavallassa silloin käytössä olleet metallirahat yhden markan kolikosta tuhannen markan kolikkoon.²⁵⁷

Peruskiven muurauksen kunniaksi kehoitettiin kemijärveläisiä liputtamaan²⁵⁸ ja lehdet julkaisivat isoja ennakkojuttuja tehtaasta. Oululainen SKDL:n Kansan Tahto otsikoi tapahtuman aivan oikein *Koillis-Lapin juhlapäivä*. Jutussa verrattiin sellutehdasta Rautaruukkiin ja painotettiin kansandemokraattien osuutta tehtaan saamisessa alkaen 1947 tehdystä ryhmäaloitteesta ja Tainion 1951 aloitteesta päätyen Tiekson ja Frimanin aloitteisiin 1955 ja 1956. ”Kemijärvi Oy:n vaiherikkaasta esihistoriasta voidaan jälleen havaita, että sitkeällä yrityksellä ja joukkovoimalla päästään tuloksiin”, lehti totesi.²⁵⁹ Kemiläinen maalaisliiton Pohjolan Sanomat kiitteli pääkirjoituksessaan alueen aloitteellisuutta: ”On annettava tunnustus kemijärvisille itselleen etteivät he jarrutuksesta lannistuneet. Mitä sisukkaammin vastustettiin, sitä sisukkaammin he puskiivat eteenpäin, joskus eri linjojakin etsien”, lehti totesi viitaten viime kommentissaan Olavi Lahtelan Puu-Lappiin.²⁶⁰ Koillis-Lappi julkaisi peruskivenmuurauispäivänä juhlanumeron luonteisen lehden, jossa paikallinen osuuskassa ilmoitukses-

255 Kemijärvi Oy:n vuosikertomus 1962 ja kolmannesvuosikatsaukset. KSA n:o 39, Elka.

256 LK 9.9.1962: *Pääministeri Karjalainen vierailulla Kemijärvellä*, KSA n:o 51, Elka.

257 Peruskiven muuraus 26.9.1962: Ohjelma, kutsuvierasluettelot, peruskirja, KSA n:o 295, Elka.

258 K-L 21.9.1962: *Liputus Kemijärvellä ensi viikon keskiviikkona*, KSA n:o 51, Elka.

259 KTa 26.9.1962. KSA n:o 51, Elka.

260 PoSa 26.9.1962 Pääkirjoitus: *Juhla Kemijärvellä*, KSA n:o 51, Elka.

saan kehui sijoittaneensa tehtaan pääomaan enemmän kuin mikään muu rahalaitos.²⁶¹ Oikeiston Uusi Suomikin oli tuottanut positiivisen etukäteisjutun, jossa kerrottiin sulfaattiselluloosatehtaan avaavan valoisia näkymiä tulevaisuuteen.²⁶² Itse peruskiven muurauksesta julkaisivat lehdet laajoja juttuja, jopa Hufvudstadsbladet julkaisi neljän palstan kuvallisen uutisen *Presidenten murade grundstenen för Kemijärvi Oy:s massafabrik*²⁶³ ja tehtaan kanssa vastahangassa ollut Helsingin Sanomat uutisen *Koillis-Lapin taloudellisessa elämässä alkaa uusi aikakausi* pääuutissivullaan ja puolen sivun jutun sisäsivuilla.²⁶⁴ Oululainen Kaleva taas käytti muuraukseen puolet etusivusta ja sivun sisältä, mutta pääkirjoituksessaan halusi pitää Kuusamon puut Oulun teollisuudella. Kirjoitus arveli kuitenkin että ”sitä mukaa kun Kemijärven tehdas nousee, Kirkkoniemen tehdas laskee”²⁶⁵.

6.3.2 Valtion rahapula hidastajana

Tehtaan oli suunnitelmien mukaan oltava tuotannossa 1964 loppupuolella ja jokseenkin kaikki rakentaminen oli vuoden 1963 alussa aloitettu. Valtion rahavaikeudet, joista enemmän alaluvussa 6.4, kuitenkin muuttivat suunnitelmat. Vuoden loppuun mennessä oli jo valmiina tai viimeistelyä vaille 40 % rakennusohjelmasta: konttori- ja porttirakennus, korjaamo, voima-asema ja selluloosavarasto. Kuivaamo, keittämö ja kaustistamo olivat niin valmiina, että koneasennukset voitiin aloittaa. Tämä tarkoitti lähes kolmannesta rakentamisesta. VR teki alkuvuodesta omat ratatyönsä, niin että tehdasraide avattiin toukokuussa. Asuntoja oli saatu valmiiksi jo 69 ja koneistohankinnoista oli tehty 5/6.

Kesäkuusta lähtien asennusten pääpaino oli voimalaitoksella, niin että se valmistuisi toimintakuntoiseksi syksyllä 1964, kuten toimitusjohtaja oli muistiossaan 22.3.1963 edellyttänyt. Talveksi 1964-1965 oli valmiina suuri rakennusmassa, joka vaati lämmitystä.²⁶⁶ Työntekijöiden kokonaismäärä oli vuoden alussa 406, kesäkuun lopussa 560 ja huippulukema marraskuussa 1006. Urakoitsijoiden palveluksessa oli 608 ja yhtiön palveluksessa 308, koko määrästä 80 % oli Koillis-Lapin alueelta. Helsingissä yhtiön väkeä oli 13. Vuoden aikana aloitettuihin uusiin kohteisiin tulivat myös uudet urakoitsijat. Helsinkiläinen Insinööri Oy aloitti kesällä kuivaamon, keittämön ja kaustisointi-meesaunirakennuksen, oululainen Rakennusvoima Oy asuntoja ja syksyllä oululainen Insinööri-toimisto Betra Oy hake- ja glaubersuolavarastot. Kun vielä vesiaseman, raakaveden pumppaamon, kuorimon ja valkaisimon rakentaminen, jota tekivät Betra ja Ravekta Oy yhteisvastuullisesti, aloitettiin loppuvuodesta, olivat kaikki tehdasalueen osastot rakenteilla.²⁶⁷

Kemijärvi Oy:n vuoden 1963 vuosikertomukseen oli arvioitu tehtaan alunperin 90 miljoonaksi laskettujen rakennuskustannusten nousseen indeksin vaikutuksesta 7 mmk ja rakennustyön lykkää-

261 K-L 26.9.1962. KSA n:o 51, Elka.

262 US 26.9.1962: *Kemijärven selluloosatehdas avaa valoisia näkymiä tulevaisuuteen*, KSA n:o 51, Elka.

263 Hbl 27.9.1962, KSA n:o 51, Elka.

264 HS 27.9.1962, KSA n:o 51, Elka.

265 Kva 27.9.1962 Pääkirjoitus: *Kemijärven selluloosatehdas*, KSA n:o 51, Elka.

266 LH: Muistio 22.3.1963, KSA n:o 238, Elka.

267 Kemijärvi Oy:n vuosikertomus 1963 ja kolmannesvuosikatsaukset. KSA n:o 39, Elka.

misestä 10 mmk, joiden perusteella tehtaan rakennuskustannuksiksi tulisi 107 mmk. Tämän lisäksi yhtiö rakensi itse asuntoja 3 mmk:lla, jotka oli alun perin ajateltu kiinteistöyhtiöiden tehtäväksi. Näin päädyttiin 110 mmk:n kustannuksiin, joihin oli vielä lisättävä 20 mmk vaihto-omaisuuden hankintaan eli kokonaiskustannuksina 130 mmk. Yhtiön osakepääoma nostettiin 1963 aikana 25 mmk:aan, josta valtio omisti nyt 91,8 %. Kun 1964 talousarvioehdotuksessa esitetty korotus tehtiin seuraavana vuonna, pääoma oli 35 mmk ja valtion omistusosuus 94,1 %.²⁶⁸

6.3.3 Rakentajien lakkoja – Paperiliiton osasto 84 perustettiin

Työmaalla töitä hidasti Halonen & Juntunen Oy:öön kohdistunut lakko, joka alkoi 12. helmikuuta 1963 ja päättyi 15.5. Lakon aloittivat ammattimiehet, mutta siihen liittyi mukaan myös aputyövoimaa, niin että lakossa oli yhtiön mukaan noin 130 henkilöä.²⁶⁹ Lakon aiheuttajana oli rakennustyömaan etumiehen vaihtaminen²⁷⁰, mutta siinä oli myös järjestöllisiä piirteitä. Vuonna 1963 ammattiyhdistysliike oli jakaantunut: sosialidemokraatit hallitsivat oli SAJ:ä, kansandemokraatit ja sos.dem. oppositio SAK:a. Lehtitietojen mukaan poliisi pidätti kolme lakkovahtia ja lakko uhkasi laajentua koko maahan. Erityisesti vasemmiston Oulussa ilmestyvät lehdet kirjoittivat asiasta toisiaan syytellen.²⁷¹ Suomen Sosialidemokraatin kesäkuussa julkaistun jutun mukaan työmaalla oli keskusteltu uuden SAJ-läisen ammattiosaston perustamisesta, jota vastaan SAK-lainen Rakennusliitto aloitti lehden mukaan helmikuussa lakkonsa ja saarron toukokuussa.²⁷²

Tehtaan oma väki aloitti järjestäytymisen joka tähtäsi normaaliin tuotantovaiheeseen, ennen tehtaan käynnistymistä. Paperiliitto oli hajaannuksesta huolimatta pystynyt säilymään SAK:n jäsenliittona, jossa toimittiin yhteistyössä.²⁷³ Perustavassa kokouksessa, joka pidettiin 30.5.1963 oli paikalla yhdeksän tehtaalaista, jotka perustivat Paperiteollisuuden työntekijäliiton osaston numero 84 Kemijärvi. Paikalla oli myös paperiliiton ja SAK:n Lapin piirin edustajat. Puheenjohtajaksi valittiin Toivo Salmenaho ja pääluottamusmieheksi Eino Rissanen. Osasto päätti ryhtyä toimimaan teollisuusliittoperiaatteella, jossa kaikki työntekijät pyrittiin työtehtävistä riippumatta saamaan samaan osastoon ja liittoon. Osasto pyrki vakiinnuttamaan asemansa hankkimalla jäseniä. Ensimmäisen toimintavuoden jälkeen heitä oli 61. Tavoitteena ollutta 100 %:n järjestäytymisastetta päästiin lähelle kun 1960-luvun lopussa jäsenmäärä oli 275.²⁷⁴

Kemijärven osaston erikoisuus oli kolmen tasavahvan poliittisen ryhmän osallistuminen osaston toimintaan, kun SDP:n ja SKDL:n lisäksi mukana oli myös keskustapuoluelainen jäsenryhmä. Pik-

268 Kemijärvi Oy:n vuosikertomus 1963. KSA n:o 39, Elka.

269 Emt.

270 PoSa 27.2.1963: *Korpilakko Kemijärvellä*, KSA n:o 52, Elka.

271 PTyö 28.2.1963: *Rakennusliitto terrorisoi Kemijärvellä toisin ajattelevia*, KTa 26.3.1963: *Kemijärven työselkkaus uhkaa laajeta koko maahan*, KTa 30.3.1963: *Lakkovartijat pidätettiin Kemijärven tehdastyömaalla*, KTa 3.4.1963: *Työnseisuus Kemijärvellä jatkuu*, PTyö 18.5.1963: *Työläisten leipä puoluepelin välineenä Kemijärvellä*, KSA n:o 52, Elka.

272 SSd 14.6.1963: *Työmaaterroria Kemijärven rakennustyömaalla*. Lehtileikearkisto, KSA n:o 52, Elka.

273 Asiasta lyhyesti Paperiliiton verkkosivuilla <http://www.paperiliitto.fi/www/fi/paperiliitto/historiaa/index.php> (Luettu 2.5.2011).

274 Emt.

karaisen historiikin mukaan ryhmät kilpailivat voimakkaasti vallasta ammattiosastossa ja niistä syntyi erilaisia koalitioita. Tämä aiheutti myös sen, että osallistumisprosentti oli korkealla. Osaston historiikin kattamaan 40 vuoden aikaan mahtui myös kiistoja, jotka useimmiten selviteltiin neuvotellen.²⁷⁵ Sähkömiehet eivät kuuluneet osastoon.

6.3.4 Eduskunta palautti vauhtia rakentamiseen

Hidastetusta aikataulusta siirryttiin kohti nopeampaa, kun hallintoneuvosto siunasi asian lisärahoituksen järjestytyä. Taustalla oli eduskunnan huoli työllisyydestä ja toiveesta saada tehdas mukaan valkaistun selluloosan myynnin korkeasuhteeseen, josta enemmän seuraavassa alaluvussa. Nopeutus tarkoitti, että vuoden 1964 aikana oli tehtävä aikaisemman suunnitelman lisäksi viemäri- ja jätevesijärjestelyt, puukentän nosturirata sekä tehdasrakennusten ja -alueen sekä tiejärjestelyjen viimeistelyt. Työntekijöiden omatoiminen rakentaminen olisi saatava alkamaan suunniteltua nopeammin asuntotilanteen varmistamiseksi sekä pystyttävä järjestelemään myyntiin liittyvien ostajavierailujen majoitus. Konehankinnoissa ja asennustöissä nopeuttaminen merkitsi säiliö-, putki-, eristys- ja viimeistelytöiden sekä täydennyshankintojen tekemistä 1964 aikana, valkaisimon osalta vuoden 1965 alkukuukausina.²⁷⁶ Tässä onnistuttiin ilmeisen hyvin, koska 1964 vuosikertomuksen mukaan nopeutetun ohjelman tuloksena vuoden lopussa kaikki muu oli rakennettu valmiiksi ja valmiina koekäyttöön paitsi valkaisu. Viimeistä asuinkerrostaloa viimeisteltiin vuodenvaihteessa 1964-1965. Kesällä 1964 myös yhtiön johto siirtyi Helsingistä Kemijärvelle.

Ongelmia rakentamisessa oli kirjattu vain meesauunin perustusten liikkuminen, joka vaati korjausta ja asennusten keskeyttämisen. Myös täällä töitä oli vielä kesken vuodenvaihteessa. Hakesiilolla oli tulipalo 15.12.1964 ja se vaati kuljettimien osittaista uusintaa, joka myös oli kesken vuoden vaihteessa. Puun ja käyttökemikaalien vastaanotto aloitettiin viimeisen vuosikolmanneksen aikana.

Tehtaan työvoiman huippu oli joulukuun alkupuolella oli töissä 1530 henkilöä, vuoden lopussa 1300, joista tehtaan palveluksessa 598. Rakennusmiesten määrä oli laskenut pitkin syksyä ja koneasentajien määrä noussut, marraskuussa molempia oli 650. Kesällä oli aloitettu myös käyttöhenkilökunnan rekrytointi. Yhtiö haki myös lehti-ilmoituksilla väkeä moniin tehtäviin. Esimerkiksi Suomen Sosialidemokraatissa julkaistulla hakuilmoituksella haettiin ”hyvän kokemuksen saaneita miehiä” useisiin sellutehtaan tehtäviin²⁷⁷ ja Koillis-Lapissa ”miehiä koulutettavaksi tehtaan ammatitehtäviin”²⁷⁸. Tehdas kouluttikin 3 kk:n kurssilla 60 nuorta miestä tehtaan ns. ykkösammatteihin. Aputyövoiman saannissa oli vaikeuksia Kemijärven vilkkaan rakennustoiminnan takia, samaan aikaan rakennettiin Raajärven rautakaivosta ja tehtiin Kemijärven säännöstelyn vaatimia töitä. Tehdas alkoi olla valmis koekäyttöön puolisen vuotta alkuperäissuunnitelmaa myöhemmin, mutta saman

275 Emt. s. 25–26.

276 LH: Muistio 2.4.1964 Kemijärven sulfaattiselluloosatehtaan rakennus- ja rahoitusohjelman nopeuttaminen, KSA n:o 238 Elka.

277 SSd 1. ja 7.7.1964, KSA n:o 54, Elka.

278 K-L 12.7.1964, KSA n:o 54, Elka.

verran ennen hallituksen hidastushankkeen tavoitetta.²⁷⁹ Vuoden 1965 puolella saatiin muut työt valmiiksi niin että tuotanto alkoi tammikuussa, valkaisu valmistui maaliskuussa ja Kemmin ulkosatamaan Ajokseen tehty 10 000 tonnin selluloosavarasto elokuussa.²⁸⁰

Vuoden 1964 tilinpäätöksessä yhtiöön tappio 255 617 mk oli vain hiukan suurempi kuin verot, joita tosin palautettiin seuraavana vuonna 60 000. Yhtiön siis piti maksaa kunnalle veroa, vaikka se oli tappiollinen. Tämä perustui harkintaverotukseen kiinteistöjen arvon ja liiketulon perusteella.²⁸¹ Uutena yrityksenä Kemijärvi Oy nautti Pohjois-Suomen verohuojennuslain mukaista verovapautta yhtiöverosta 1965-1968.

6.3.4 Puunhankinta yhteistyössä Veitsiluodon kanssa – ei omaa metsäosastoa

Puun hankinnassa oli tehty joulukuussa 1964 sopimus Veitsiluodon kanssa, niin että omaa varsinaista hankintaorganisaatiota ei yhtiölle tullut. Kemijärvi Oy osti itse tehtaalle toimitettavan sahojen hakkeen Veitsiluodon Kemijärven ja Sodankylän hankinta-alueilta. Samoin meneteltiin Metsähallituksen toimituskaupoin tehtaalle, Kemijärven erotteluun tai Kemijoen uittoyhdistykselle hankitun mänty-, ohut- ja koivupaperipuun sekä yksityismetsänomistajien käteiskaupoin tehtaalle toimitettavien erien kanssa. Yhteistyössä Veitsiluodon kanssa ostettiin yhteismetsien vapaasti tehtaalle toimitettavat ja puutavarayhtiöiden toimittamat erät. Veitsiluoto taas osti ja toimitti Kemijärvelle pystymyöntierät metsähallitukselta ja yhteismetsistä ja erät joiden luovutuspaikka oli muu kuin tehtaan varasto sekä Neuvostoliitosta ostettavat erät. Veitsiluoto sitoutui toimittamaan puun omakustannushintaan ja hallintokustannukset jaettiin puumäärien suhteessa, Kemijärvi huolehti osuutensa ennakkorahoituksesta.²⁸²

6.4 Rakennusajan rahoitus – poliitikkojen ja virkamiesten peliä

Yhtiön rakennus- ja rahoitusohjelma perustui alun perin lähes kokonaan valtion rahoitukseen, josta päätettiin eduskunnassa ja valmisteltiin ministeriöissä. Kuten edellä alaluvussa 5.4 todettiin, yhtiö pysyi kestoaiheena yhtiön toiminnan loppuun saakka. Eduskunnasta ja hallituksen päätöksistä ja esityksistä asiat päättyivät aina julkisen sanan käyttöön ja siksi se oli myös jatkuva keskustelunaihe tiedotusvälineissä. Omat ongelmansa rakentamiskaudelle tuotti valtion krooninen rahapula, joka pani virkamiehet pohtimaan, mistä rahoja voitaisiin säästää. Tässä jonossa Kemijärvi Oy oli eturintamassa, vaikka pohjoisen ja vasemmiston poliitikot yrittivätkin pitää yhtiön puolia.

6.4.1 Leikkuri uhkasi ja iski – helpotti kilpailijoita?

Jo kesällä 1962 käytiin taas keskustelua Kemijärven osakepääomarahoista. Valtiolla oli taloudellisia vaikeuksia ja oikeusministeri J.O. Söderhjelm (rkp), joka oli myös Puunjalostusteollisuuden Kes-

279 Kemijärvi Oy:n vuosikertomus 1965 ja kolmannesvuosikatsaukset. KSA n:o 39, Elka.

280 Kemijärvi Oy:n vuosikertomus 1965. KSA n:o 39, Elka.

281 Verotuslaki 12.12.1958, <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/1958/19580482> (Luettu 12.4.2011).

282 7.12.1964 solmittu sopimus puunhankinnasta, KSA n:o 327, Elka.

kusliiton asiamies, oli esittänyt säästöjä jo myönnettyistä valtionyhtiöiden osakepääomien korotuksista. Asiaa selvitellessä todettiin että varat olivat jo maksettu tai sidottu hankintoihin, joten osakepääomien maksatusta ei voinut lykätä.²⁸³

Seuraavan vuoden valtion tulo- ja menoarviossa leikkuri kuitenkin kävi. Rakennusohjelman mukaisesti osakepääoman korotuksen 1963 olisi pitänyt olla 1,5 mrd mk, Karjalaisen porvarillinen enemmistöhallitus oli leikannut siitä 500 miljoonaa, 1963 rahassa 5 mmk²⁸⁴. Karjalaisen valtiovarainministeriksi valitsema kokoomuksen Osmo P. Karttunen.²⁸⁵, siviilissä puunjalostaja Saastamoisen toimitusjohtaja ja puunjalostusteollisuuden järjestöaktiivi, sai tehtäväkseen karsia menoja ja korottaa veroja. Hallituksen oikeusministerinä oli jo Kemijärven rahoista säästämään pyrkinyt Söderhjelm.²⁸⁶ Edellisenä vuonna hyväksytyt rahoitusohjelman mukaisesta osakepääoman korotuksesta leikattiin siis kolmannes. Maalaisliiton ministerit eivät ilmeisesti pystyneet tai halunneet hallituksen kädenväännössä pitämään nimikkotehtaansa puolta.

Kemijärven rahoilla oli kuitenkin puolustajia eduskunnassa. Lahtela arvioi Karttusen olevan niin puhdasoppinen yksityissektorin talousmies, ettei ole kyennyt ymmärtämään, että valtionyhtiöiden rahoitus on toteutettava suunnitelmien ja KTM:n esitysten mukaan, jotta välttyttäisiin turhilta tappioilta. Lahtela totesi myös että tämä 5 mmk tarvitaan joka tapauksessa Koillis-Lapin alueelle ihmisten työllistämiseksi seuraavana talvena. Yksityiskohtaisessa käsittelyssä Lahtela hyökkäsi supistuksiin kantaa ottanutta pääjohtaja Warista kohtaan ja ihmetteli, mikä on sellainen valtion keskuspankin johtaja ja omistajan edustaja, joka lisää valtionyhtiön kustannuksia ja pitää mahdollisena venyttää rakentamista jopa kahdella vuodella. Tämä ei Lahtelan mielestä ollut todellakaan valtion etujen mukaista. Lahtelan mukaan Waris pyrki auttamaan vanhaa ruotsinkielistä teollisuutta, koska niiden olisi supistettava viidellä prosentilla tuotantoaan, jos Kemijärvi valmistuisi ajoissa.²⁸⁷

Haapasalo (sd) näki hallituksen jarrutuksen tuottavan kilpailuetua samaan aikaan rakennettaville Kaukaan ja Kymin samankokoisille tehtaille ja ymmärsi siinä näkyvän kokoomuksen kannan, mutta ihmetteli olivatko maalaisliitto ja hallituksessa istuvat SAK:n ministeritkin samaa mieltä. Haapasalon mukaan asiantuntijat arvioivat viivästyksen merkitsevän 4–5 miljoonan markan lisärasituksia. Yksityiskohtaisessa käsittelyssä Haapasalo kertoi vielä keväällä käsityksen olleen, että Kemijärven tehdasta rakennetaan rahoitusohjelman mukaan, mutta sitten hallituksessa asiantuntijana esiintynyt pääjohtaja Waris on esittänyt oman jarrutusohjelmansa. Haapasalon mukaan Waris oli kyllä kertonut selluloosateollisuuden 28 %:n tuotannonsupistuksista, mutta jättänyt kertomatta, että valkaistun selluloosan markkinat olivat paremmat ja supistus oli vain 8 %.²⁸⁸

283 US 7.6.1962 *Valtionyhtiöiden miljardit jätettiin saneeraamatta*, KSA n:o 51, Elka.

284 Tästä lähtien käsitellään vuoden 1963 rahauudistuksen mukaisia arvoja, jossa 1 nykymarkka oli 100 aiempaa markkaa.

285 Paaskoski, Jyrki: Osmo P. Karttunen. <http://www.kansallisbiografia.fi/talousvaikuttajat/?iid=1263> (Luettu 11.4.2011)

286 Karjalaisen hallituksen kokoonpano Valtioneuvoston verkkosivuilla (Lueetu 1.5.2011)

<http://www.valtioneuvosto.fi/tietoa-valtioneuvostosta/hallitukset/hallitusohjelmat/vanhat/karjalainen/fi143449.jsp>

287 VP 1962 Ptk. s.1265 ja s. 2307-2309.

288 Emt. s. 2037–2038 ja 2316–2317.

SKDL:n rovaniemeläinen kansanedustaja Vilho Suosalo puolestaan arvioi Lahtelan Karttusta kohtaan esittämän ymmärryksen johtuvan siitä, että kokoomuksen ja maalaisliiton hallitussopimus antaa oikeutuksen vastustaa valtion laitoksia ja ”ministeri Karttunen edustaa nimenomaan yksityistä puunjalostusteollisuutta”. Edelleen Suosalo muistutti tehtaan merkityksestä Koillis-Lapin alueelle niin puun käytön kuin työllisyydenkin kannalta.²⁸⁹ Vilho Väyrynen (sd) luokitteli itsensä syntyperäiseksi kemijärveläiseksi ja moitti maalaisliiton luopumisesta näin nopeasti kesällä Kemin puoluekokouksessa hyväksytystä teollistamisen linjalle rakentuvasta puolueohjelmastaan. Väyrynenkin ilmoitti tekevänsä esityksen osakepääoman korottamisesta alkuperäisen ohjelman mukaisena ja toivoi ”viimeinen mohikaani” Lahtelan lisäksi omalle esitykselleen tukea maalaisliiton ryhmästä ja ”sieltä oikealta, jossa teollisuuden harjoittaminen pitäisi olla erinomaisen korkeassa kurssissa”.²⁹⁰

Yksityiskohtaisessa käsittelyssä Kemijärvi Oy:n rahoitusta koski neljä esitystä. Suosalo esitti viitaten Tainion raha-asiainaloitteeseen Väyrysen kannattamana osakepääomamomentille lisää 5,1 miljoonaa nykymarkkaa²⁹¹. Haapasalo viittasi aloitteeseen ja valiokunnassa kirjattuun vastalauseeseen esittäen Väyrysen kannattamana, että ko. momentin perusteluissa lausuttaisiin ”Eduskunta edellyttää, että...rakentamista jatketaan hidastelematta eduskunnan hyväksymän suunnitelman mukaisesti.” Lahtela viittasi omaan aloitteeseensa, mutta muotoili Sääskilahden kannattamana lausuman, jonka mukaan tehtaan rakennusohjelmasta pidettäisiin kiinni tehtaan saamiseksi tuotantoon 1964 loppupuoliskolla ja hallitus antaisi kaiken mahdollisen tukensa rahoitusohjelman toteuttamiseksi. Suosalon ehdotus hävisi 101–78, Haapasalon ja Lahtelan esityksistä äänestettiin vastakkaisina Haapasalon eduksi 111–65. Lopplisessa äänestyksessä hallituksen esitystä vastaan Haapasalon esitys hävisi 93–84.²⁹² Maalaisliittolaisista oli viimeisessä äänestyksessä Haapasalon esityksen takana Lahtelan lisäksi kuusi edustajaa.²⁹³

6.4.2 Yhtiökokous venytti rakennusohjelmaa

Rahoituksen lykkääminen ei koskenut vain osakepääoman puolta miljoonaa nykymarkkaa. Toimitusjohtaja Hannunkari sai KTM:n ohjeet 23. helmikuuta 1963 ylijohtaja Pekka Rekolalta ministeriössä käydyssä neuvottelussa. Hannunkarin kirjoittamaan muistioon kirjatus ministeriön kannan mukaan vuonna 1963 varoja voisi käyttää 29,3–32,1 mmk²⁹⁴, jolloin lisärahoituksen tarve olisi 23,5–26,3 mmk. Vuodelle 1964 suunnitellusta 50 mmk:sta 20 mmk olisi siirrettävä vuodelle 1965. Muutettu ohjelma pitäisi muistion mukaan ratkaista teknillisesti niin että ”vuoden 1963 ohjelma luontaisesti liittyy vuoden 1964 ohjelmaan ja työllisyysnäkökohdat huomioidaan”. Hannunkarin arvioon mukaan tehdas olisi tuotannossa aikaisintaan vuoden 1965 kuluessa rahoituksen käyttöön saa-

289 Emt. s. 2310–2311.

290 Emt. s. 2317.

291 Emt. s. 2323

292 PTyö 20.12.1962, LK 20.12.1962, KSA n:o 51, Elka.

293 VP 1962 2331–2332.

294 Hannunkari käyttää muistiossaan vanhoja markkoja, jotka on tässä muutettu 1963 nykymarkkoiksi.

misesta riippuen ja rakennuskustannukset nousisivat 5–10 mmk vuoden 1961 kesäkuun hintatason mukaisesti. Tämän mukaan Hannunkari arvioi muistiossa, että kustannustason nousu korottaa kokonaiskustannuksia, joka näkyy lisärahoituksen tarpeena 1965. Kuinka paljon tarvitaan, voidaan arvioida vasta 1964 lopulla kun indeksien kehitys vuoden 1961 kesäkuusta vuoden 1964 loppupuolelle tiedetään. Ennen neuvottelun alkua lupasi ministeri Wiherheimo toimitusjohtaja Hannunkarin pyynnöstä, että KTM:n kanta toimitetaan yhtiölle kirjallisesti.²⁹⁵

KTM lähettikin maaliskuun 12. ja 14. päivänä 1963 kirjeet, joissa ministeriön, valtionvarainministerin (Karttunen) ja Suomen Pankin pääjohtajan (Waris) kanssa käydyissä neuvotteluissa oli päädytty valtion kiristyneen rahatilanteen perusteella seuraaviin rahoitusmahdollisuuksiin: 1963 osakepääomaa valtiolta 10 mmk ja lainoja 14 mmk, josta Kelalta ja Postipankilta molemmilta 5 mmk muista lähteistä 4 mmk; 1964 osakepääomaa 5 mmk ja lainoja valtiolta 25 mmk; 1965 lainoja valtiolta 23 mmk. Esitetyn suunnitelman toteuttaminen edellytti ministeriön mukaan, ettei työvoimaa vähennetä talvikuukausiksi.²⁹⁶

Huhtikuussa pidetty yhtiökokous päätti hallintoneuvoston kannan vastaisesti muuttaa tehtaan rahoitus- ja rakennusohjelmaa sen mukaisesti, että tuotanto alkaisi kesällä 1965. Ilmeisesti siitä syystä että hidastuksella ei ollut oleellista vaikutusta 1963 rakennustöihin, löytyy toimitusjohtajan arkistosta vasta lokakuussa päivätty muistio uudeksi rakennusohjelmaksi. Tämän asiakirjan aluksi muistutetaan, että tehdas piti rakentaa alan teollisuuden yleisten käytäntöjen mukaisesti taloudellisesti edullisimmalla tavalla. Työvoiman määrä jakautuisi pidemmälle ajalle, mutta 1964 rakennustyövoima vähenisi ja väen palkkaaminen tehtaalte ja puunhankintaan ja kuljetukseen lykkääntyisi vuodelle eteenpäin. Erityisen suuri vaikutus olisikin metsissä ja kuljetuksissa, jossa 3000 työpaikaksi laskettu tarve lykkääntyisi lähes kokonaan vuodelle 1966.²⁹⁷

Yhtiö sai taas julkisuutta, mutta ei erityisen positiivisena. Jatkettu rakennusaika merkitsi lisää kustannuksia ja Kansan Tahto uutisoikin tehtaan olevan rakennuskustannusten kohoamisen ja saamatta jäävän tuotannon takia kymmenen vuotta tappiollinen.²⁹⁸ Helsingin lehdistä tällä kertaa Ilta-Sanommat otti tehtaan hampaisiinsa: *Tehdas Lapissa* pääkirjoituksessa väitettiin tehtaan syntyneen maalaisliiton vaalilupauksesta vuonna 1958 ja silloinen 5,2 mrd mk on kaksinkertaistunut 110 miljoonaksi nykymarkaksi²⁹⁹. Lehti komensi eduskuntaa seuraamaan mitä Lapissa tapahtuu.³⁰⁰

295 LH 25.2.1963: Muistio Kauppa- ja teollisuusministeriön ilmoittaman kannan vaikutuksesta Kemijärvi Oy:n tehtaan rakennussuunnitelmaan ja rahoitustarpeeseen, vmmk, KSA n:o 238, Elka.

296 LH 22.3.1963: Muistio joka arvioi KTM:n kirjeissä ilmoitetun rahoituksen muutoksen vaikutuksesta tehtaan rahoitukseen ja rakentamiseen, KSA n:o 238, Elka

297 LH 9.10.1963: Muistio, rakennusohjelma KSA n:o 238, Elka.

298 KTa 11.4.1963: Kemijärven tehtaan rakennusaikaa jatkettiin 6–9 kuukaudella – Tehdas kannattamaton 10 vuoden ajan, KSA n:o 52, Elka

299 Vuoden 1963 rahauudistus teki 100 vanhasta markasta 1 nykymarkan.

300 I-S 11.5.1963 Pääkirjoitus: *Tehdas Lapissa*. KSA n:o 52, Elka

6.4.3 Valtion takuut ja osakepääoman korotus

Kemijärvi Oy:n rahoitus palasi eduskuntaan taas kesäkuussa 1963, jolloin päätettiin yhtiölle myönnettävistä valtion takuista. Karjalaisen hallitus oli esittänyt 50 miljoonan nykymarkan arvosta valtion takauksia koti- ja ulkomaisille luotoille, mutta valtiovarainvaliokunnassa poistettiin vaatimus vastavakuuksista, joita hallitus oli esittänyt. Rkp:n edustajien tekemä ehdotus vastavakuuksien palauttamiseksi kaatui 138–31, yksi tyhjä ja poissa 29. Edellinen eduskunta oli jo rahoitusohjelmasta päättäessään hyväksynyt periaatteen, ettei vastavakuuksia takuille vaadita, kuten edustajat Kauko Tamminen (skdl) ja Esa Timonen (ml) keskustelussa todistivat. Valkeakoskelainen paperimies Tamminen kertoi ilolla todenneensa että maalaisliiton valtiovarainvaliokunnan jäsenet olivat tulleet synnintuntoon ja lopettaneet Kemijärven tehtaan jarruttamisen.³⁰¹

Vuosien 1962–1963 tapahtumia ja Karjalaisen hallitusta arvioitaessa pitää muistaa, että 1961 oli ensin koettu sosialidemokraattien ja kokoomuksen ns. aseveliakselin johdolla yritys vaihtaa Kekkonen 1962 presidentinvaaleissa oikeuskansleri Olavi Honkaan laajapohjaisen vaaliliiton avulla.³⁰² Lokakuun 1961 nootikkriisi päätti Honka-liiton ja aiheutti myös ennenaikaiset eduskuntavaalit heti tammikuun presidentivaalien jälkeen helmikuussa 1962. Karjalaisen vaivalla synnytetty, SAK:n TPSL-sidonnaisilla edustajilla vahvistettu porvarillinen enemmistöhallitus³⁰³ pyrki ilmeisesti enemmän toteuttamaan valtion rahataloudellisia vaatimuksia, kuin pitämään työt vauhdissa Kemijärvellä tai sitten hallitusneuvotteluissa oli asetettu ehtoja valtionalouden hoitamiseksi. Hallituksen ohjelmasta sellaista ei sinänsä voi päätellä, mutta kun hallituksen listalla oli mm. 40 tunnin työviikon edistäminen, jota kokoomus ja rkp vastustivat³⁰⁴, saattoi kauppatavarana olla esimerkiksi valtionyhtiöiden asioita.³⁰⁵ Honka-liitto oli kuitenkin jakanut puolueita sisäisesti ja myös maalaisliiton vaalivoitto saattoi vaikuttaa muiden puolueiden kannanottoihin.

Takauspäätös ei sinänsä aiheuttanut valtiolle lisäkuluja, mikä olikin tärkeää, koska valtion tulot ja menot joutuivat taas tarkasteluun valtion jouduttua aloittamaan vakautusohjelman, jota valmisti Suomen Pankin pääjohtaja Klaus Waris. Menojen supistamista tarkasteli kansliapäällikkö Aarno Nuorvalan johdolla istuva ”Teurastuskomitea”, joka etsi valtion menoista poistettavia kohteita. Kesällä suunniteltiin vuodelle 1964 määrättäviä lisäveroja niin tulo- kuin yritysveroihinkin.³⁰⁶ Karjalaisen hallitus joutui taloustilanteen takia vaikeuksiin ja SAK:n edustajat pyysivät eroa siitä elokuun lopussa maataloustulon korotuksen takia. Kahden kuukauden hallituskriisin aikana SAK:n ministe-

301 VP 1963 Ptk. s. 1199-1204

302 Honkaa tukemassa olivat jakautuneen SDP:n lisäksi kokoomus, molemmat kansanpuolueet, Vennamon pientalonpojat ja vapaamielisten liitto.

303 Hallituksen kokoon saaminen kesti runsaat kaksi kuukautta. Kts. Suomi, Juhani, (toim.): Urho Kekkosen päiväkirjat 1958–1962, Otava, Helsinki 2001 s.470–485. Merkintöjä vaaleista ja hallitusneuvotteluista 3.2– 13.4.1962.

304 Emt. s. 482.

305 Karjalaisen hallitusohjelma valtioneuvoston verkkosivuilla: <http://www.valtioneuvosto.fi/tietoa-valtioneuvostosta/hallitukset/hallitusohjelmat/vanhat/karjalainen/fi143449.jsp> (Luettu 1.5.2011)

306 HS 18.7.1963: ”Wariksen veroista” kohua julkisuudessa ja Kauppalehti 18.7.1963: ”Teurastusohjelmaa” tarkistetaan vielä – Suurimmat supistukset rakennustoiminnassa, KSA n:o 53, Elka.

rit saivat eron vasta lokakuussa, ja marraskuun alussa nimitettiin uusia ministereitä, mm. Olavi Lahtela toiseksi kulkulaitosten ja yleisten töiden ministeriksi marraskuun alussa. Lahtelan ministerin urasta tuli lyhyt, kun Karjalaisen hallitus erosi 18.12.1963.³⁰⁷

Vuoden 1964 budjettiin, jonka Karjalaisen hallitus ennen eroaan 18.12.1963 valmisteli, sisältyi osakepääomien korotuksia Rautaruukille, Kemijoelle, Kemijärvelle ja Otanmäelle, koska perustelujen mukaan yksityinen investointitoiminta on yleisesti vähäistä ja erityisesti näillä alueilla, jossa elinkeinoelämä on jäänyt muihin osiin verrattuna heikommin kehittyneeksi. Edellisenä vuonna saamatta jääneen viiden miljoonan tilalle esitettiin Kemijärvi Oy:lle kymmenen miljoonaa, koska kustannusten nousun ja rakennusohjelman hidastumisen lisäkustannusten takia osakepääoma olisi nostettava 35 mmk:aan. Budjetissa esitettiin myös 20 mmk pitkäaikaista valtion lainaa vuoden 1964 aikana. Tammikuuhun venyneen budjettikäsittelyn aikana valtionyhtiöiden määrärahoja esitettiin karsittavaksi ja lisättäväksi. Väyrynen ja Tamminen esittivät Kemijärven osakepääoman lisäämistä yhteensä 15 miljoonalla töiden kiirehtimiseksi.³⁰⁸ Tammisen mukaan valtiovarainvaliokunta totesi, että hidastuspäätös tehtiin väärillä perusteilla ja maalaisliittolaiset valiokunnan jäsenet valittelivat, että heitä johdettiin harhaan selluloosamarkkinoiden kehityksestä. Rakennusohjelman hidastaminen oli yhtiön johdon arvion mukaan aiheuttanut noin 7 mmk vahingon, Tamminen totesi³⁰⁹.

Yksityiskohtaisessa käsittelyssä Margit Borg-Sundman (kok) esitti Rautaruukin osakepääoman 15 mmk korotuksesta vähennettäväksi 5 mmk, jota Tallgren (rkp) kannatti ja korotti tarjousta esittämällä Otanmäen 2 mmk osakepääoman korotuksen poistamista kokonaan ja Kemijärven korotuksen puolittamista 5 mmk:aan. Ehrnrooth (rkp) kannatti Tallgrenia Otanmäen osalta ja Ilaskivi (kok) Kemijärven osalta. Tammisen 5 mmk:n korotusta kannatti Åsvik (skdl). Tammisen ja Tallgrenin vastakkaisista ehdotuksista Tamminen voitti, mutta hävisi hallituksen esitystä vastaan 111–84.³¹⁰ Eduskunnan vastauksessa hallituksen tulo- ja menoarvioesitykseen eduskunta kuitenkin kiirehti Kemijärven tehtaan rakentamista valkaistun sulfaattiselluloosan markkinatilanteen ollessa hyvän. Hallitusta velvoitettiin huolehtimaan, että riittävä lisärahoitus saadaan. Ensisijaisesti pitäisi hakea vapailta rahamarkkinoilta mutta ellei se onnistu, niin valtiolta.³¹¹ Eduskunta korosti mielipidettään kirjaamalla vielä valtiopäiväpäätökseen:

Valkaistun sulfaattiselluloosan menekki on viime aikoina huomattavasti kasvanut ja samalla sen hinta nousut. Kun tämä suhdannekehitys ilmeisesti tulee vielä jatkumaan, olisi eduskunnan mielestä Kemijärvi Oy:n rakenteilla olevan sulfaattiselluloosatehtaan rakennus- ja rahoitusohjelma kiireellisesti otettava uudelleen harkittavaksi ja pyrittävä nopeuttamaan rakennussuunnitelmaa niin, että uusi tehdas ehtisi käyttää hyväkseen nykyisten suhdanteiden antamat mahdollisuudet.³¹²

307 YLE Elävä Arkisto: Poliitikan vuosikymmenet/Ahti Karjalainen – presidentin varamies/Karjalaisesta Suomen nuorin pääministeri <http://www.yle.fi/elavaarkisto/?s=s&g=1&ag=4&t=481&a=4197> Videoleikkeet Karjalaisen hallitus hakee eroa 30.8.1963, Ministerinvaihdokset 1.11.1963 ja Karjalaisen hallitus lopettaa 19.12.1963. (Luettu ja katsottu 11.4.2011)

308 VP 1963 Ptk. s. 3012.

309 Emt. s. 3221–3222.

310 Emt. s. 3243–3244.

311 VP 1963 A.K. II Eduskunnan vastaus Esitys N:o 80 s. 17–18.

312 VP 1963 Valtiopäiväpäätös, s. 26–27.

6.4.4 Töitä vauhditettiin lainarahalla

Eduskunnan kantaa kuunnellen valtioneuvosto ryhtyi vauhdittamaan rakentamista ja helmikuussa 1964 hallintoneuvosto antoi johtokunnan tehtäväksi selvittää lisärahoituksen saamista. Tämä aiheutti yhtiön johdolle työtä rahoituksen hankkimisessa, mutta sen arveltiin tuovan myös säästöjä 2,5–5 mmk. Hallintoneuvosto päätti nopeutetusta ohjelmasta, joka mukaan tehdas saataisiin toimintaan tammi-helmikuussa 1965 ja valkaisimo 1–2 kk myöhemmin. Toukokuun lopulla oli rahoitus varmistunut vuoden 1964 osalta. Valtio maksaisi toukokuuhun mennessä 10 mmk osakepääoman korotuksen ja antaisi vientimaksu- ja työllisyyslainoina 2,5 ja budjetin perusteella pitkäaikaista lainaa 20 mmk. PYP luotottaisi 5 mmk, SKOP 2 mmk, OKO 1 mmk ja Kela 10 mmk.³¹³

Taulukko 10: Kokonaisrahoitus 1961, pidennetyn (KTM) ja nopeutetun ohjelman mukaan mmk :

	1961-62	1963	1964	1965	1966–	YHTEENSÄ
Alkuperäinen suunnitelma	15	35	50	10		110,00
Hidastettu suunnitelma	10,8	28,70	30,00	37,5	9,00	117,00
Yhtiön esitys 22.5.1964.		34,30*	55,63	25,54	12,00	127,47

* = 1961-1963

Lähde: LH: Muistio Kemijärvi Oy:n puunjalostustehtaan rakentamisesta 18.9.1961, LH: Muistio 22.3.1963 KSA n:o 238 Elka, Rahoitussuunnitelma 21.5.1964, KSA n:o 290 Elka.

Vuoden 1965 rahoitus sen sijaan oli lähes kokonaan auki ja siihen yhtiö esitti valtion 24 mmk:n ja muiden toimijoiden 1 mmk lainoja. Valtion lainasta oli lähetetty esitys KTM:öön vuoden 1965 budjettia varten. Sen perusteluissa kerrattiin että alkuperäisen rahoitussuunnitelman mukaan valtion lainoitus pitäisi olla 52 mmk, kun osakepääoma on alkuperäistä 5 mmk korkeampi. Kustannustason nousun ja rakentamisen hidastamisen aiheuttamien korkomenojen perusteella summaa olisi korotettava 4 mmk. Kun valtio on aiemmin myöntänyt pitkäaikaista lainaa 20 mmk ja kun vuoden 1965 lainaesitys on 24 mmk, esitetään vuosina 1966–1967 myönnettäväksi vielä 12 mmk, jolla muunnettaisiin tehtaan rakentamiseen otetut lyhytaikaiset luotot pitkäaikaisiksi. Esityksessä todettiin että yhtiöllä on valtion muita lainoja 5,15 ja rahamarkkinoilta otettuja lainoja 30,85 mmk.³¹⁴

Esityksen lähettämisen aikaan toimitusjohtaja Hannunkari sai puhelinoiton Suomen Pankin pääjohtaja Warikselta. Hannunkarin 19.5.1964 tehtyjen muistiinpanojen mukaan Waris ensin kertoi, että hankkeilla ollut OKO:n saksalainen obligaatioluotto on varmistumassa ja siitä Kemijärvi Oy:lle tuleva osuus vähentää valtion budjettilainaa. Waris kysyi puun hinnoista, ja Hannunkari kertoi, että vielä on aikaista arvioida yksityismetsien hintaa, eivätkä Metsähallituksen kanssa käytävät neuvottelutkaan ole ratkenneet, mutta hinta määräytynee jokisuun hinnoista taaksepäin laskien. Koivun käyttöä koskevaan kysymykseen Hannunkari vastasi tavoitteena olevan 30 % ja ehkä hiukan ylikin

313 LH: Muistio 2.4.1964 Kemijärven sulfaattiselluloosatehtaan rakennus- ja rahoitusohjelman nopeuttaminen, KSA n:o 238 Elka ja 21.5.1964 laadittu (LsF/LF/50) Rahoitussuunnitelma 1000 markkoina tehtaan valmistuessa tammi-helmikuussa 1965, KSA n:o 290 Elka.

314 Em. Rahoitussuunnitelma ja Kemijärvi Oy:n esitys valtion vuoden 1965 menoarvioon, KSA n:o 290 Elka.

vuoden 1967 jälkeen, mutta sen määrää kysyntä. Wariksen kyselyt saattoivat hyvinkin liittyä myös Kemi Oy:n suunnitelmiin, koska hän kysyi Kemi-yhtiön entiseltä johtajalta, onko säkkipaperin tuotanto kannattavaa, johon Hannunkari totesi kraftlinerin olevan paremman vaihtoehdon. Lopuksi Waris yritti edelleen vakuuttaa, ettei ole syytä liikaa kiirehtiä projektia, johon Hannunkari vastasi että nyt yritetään vain palata normaaliin rakennusaikatauluun.³¹⁵

Valtion 1965 budjettiin tehtyä esitystä ei kuitenkaan valtioneuvostossa hyväksytty, sen sijaan rahoitusta tuli vuoden 1964 aikana 20 DM eli runsaat 16 mmk OKO:n kautta ja 10 mmk Kelalta. Kun budjettirahaa ei ollut esillä, myös poliitikot antoivat rauhan tehtaan rakentajille. Lehdistökään ei ollut kovin aktiivinen, vaan uutisoi puun vastaanoton käynnistymisestä vuoden 1964 marraskuussa³¹⁶ ja tehtaan käynnistymisen vaiheista alkuvuodesta 1965³¹⁷.

315 LH: Yhtiön rahoitus, puhelinkeskustelu Waris-LH 19.5.1964, KSA n:o 290, Elka.

316 LK 28.11.1964: Puutavaran kuljetus alkanut Kemijärvi Oy:n tehtaalle, KSA n:o 54, Elka..

317 HS 16.2.1965: *Kemijärvi Oy aloitti selluloosan viennin*, KSA n:o 54, Elka.

7 TEHDAS TUOTANNOSSA

Tammikuun viidentenä 1965 julkaisi Koillis-Lappi uutisen, jossa lehden toimitukseen oli riemumiehin soitettu Särkikankaalta, että sielläkin jo haisee.³¹⁸ Sellutehtaan toiminta oli tärkeä uutinen alueella, olkoonkin, että rakennusvaiheessa Kemijärvellä oli vilkkaampaa. ”Kun paikkakunnalla oli kolmattatuhatta muualta tullutta komennusmiestä rakentamassa selluloosatehtaan lisäksi myös Raajärven ja Leveäselän kaivoksia ja Kemijärven vesistö säännöstelyä³¹⁹, oli kaikkien ravintoloiden edessä viikonloppuisin pitkät jonot ja parhaimmillaan miehet nukkuivat samassa sängyssä kolmessa vuorossa, vuokraemäntä vain vaihtoi lakanat kolmesti vuorokaudessa”, kertoo kaupunkineuvos Liimatainen rakennusvaiheen vilkkaasta elämästä.³²⁰

Tehtaan tuotanto siis saatiin käyntiin vuoden 1965 alussa, kun sellun kysyntä oli hyvää ja hinta palannut 1961 tasolle. Ponnistelut tehtaan saamiseksi käyttöön nopeammin poliitikkojen voimin virkamiehiä ja heidän neuvonantajiaan vastaan eivät kuitenkaan paljon auttaneet. Selluteollisuuden kysynnän ja hintojen lasku oli vastassa juuri silloin kun tehdas oli saatu hyvin käyntiin vuoden 1965 syksyyn mennessä. Jos tehdas olisi saatu täyteen tuotantoon 1964 aikana, olisi ensimmäinen tuotantovuosi näyttänyt paremmalta.

7.1 Vihkiäisissä kiitettiin Kekkoa

Huhtikuussa 1965 vietettiin tehtaalla myös juhlaa, kun hiihtomatkalle pohjoiseen menossa ollut tasavallan presidentti Kekkonen vihki tehtaan käyttöönsä. Tilaisuuden juhlapuhujan, professori Kullervo Kuuselan sanomaa puuvarojen riittävydestä ja hoidosta käsiteltiin jo alaluvussa 4.2.4, Kuusela päätti puheensa toteamukseen, että Kemijärven selluloosatehdas on teknillistä nykyaikaa, ”mutta siitä säteilevä hyvinvointi on peräisin puista ja satojen vuosien aikana puihin varastoituneesta maan ja auringon energiasta”. Vihkiäisissä puhuttiin muustakin kuin puun riittävydestä. Kemijärvi Oy:n johtokunnan puheenjohtaja, Veitsiluodon vuorineuvos Aarne Pelkonen totesi tehtaan käynnistymisen olleen Pohjois-Suomen talouselämän kehittämisessä merkittävän tuloksen, sellaisen, jota Kekkonen kymmenen vuotta sitten kaipasi myös pohjoiseen. Näitä aiemmin etelään rakennettuja ratkaisuja on nyt toteutettu ja niistä aidoimpana on keskelle koskematonta luontoa rakennettu Kemijärven tehdas.³²¹ Tervetuliaispuheessaan Pelkonen suuntasi kiitokset sille taholle, joka kiistatta vaikka ei aina näkyvästi vaikutti tehtaan rakentamiseen:

Laajan maakunnan väestö yhdessä Kemijärvi-yhtiön ja sen palveluksessa olevien kanssa tuntee Teitä kohtaan, Herra Tasavallan Presidentti, jakamatonta kiitollisuutta siitä, että tämä tehdas on noussut Koillis-Lappiin. Tulkitsen juhlaväen ajatukset toivottaessani Teidät sydämellisesti tervetulleeksi.³²²

318 K-L 5.1.1965: *Se haisee jo!* KSA n:o 54, Elka.

319 Raajärven ja Leveäselän kaivoksia rakennutti Otanmäki Oy ja Kemijärven säännöstelyä Kemijoki Oy.

320 Liimataisen haastattelu.

321 Vuorineuvos Aarne Pelkonen 15.4.1965, vihkiäisten puheet, KSA n:o 295, Elka.

322 Emt.

Pelkonen käsitteli puheessaan myös tekijöitä, jotka sitten tehtaasta päättämisen olivat vaikuttaneet yhtiön toimintaan. Vuodesta 1961 puuraaka-aineen hinta oli noussut 42 % ja tehdaspalkat 28 %, mutta tehtaan valmistaman selluloosan hinta pysynyt samalla tasolla. Myös tehtaan rakentamiseen käytettyjen vieraiden pääomien määrä oli runsaasti kaksinkertainen verrattuna vuotuisen liikevaihtoon, Pelkonen totesi.

Puheita tilaisuudessa pitivät myös hallintoneuvoston puheenjohtaja Liisanantti ja toimitusjohtaja Hannunkari, joka toi esille erityisesti jätevesien puhdistuksen. Siinä oli noudatettu samanlaisia yleisperiaatteita ja ratkaisuja kuin uusimmissa sisämaan tehtaissa Pohjois-Amerikan Yhdysvalloissa. Molemmat kiittivät kaikkia tehtaan rakentamiseen osallistuneita ja osoittivat erityiskiitokset juhlan päävieraalle presidentti Kekkoselle, joka vihki tehtaan leikkaamalla poikki tehtaalle kulkevan tien yli vedetyn nauhan.³²³ Kiirastorstaksi Kemijärvelle olivat tulleet myös pääministeri Johannes Virolainen (ml), varapuhemies Aitio (skdl) ja kauppa- ja teollisuusministeri Wiherheimo (kok).³²⁴

Vihkiäisistä kerrottiin uutisissa lähes kaikissa lehdissä. Uutispalstoilla teksti oli Uutta Suomea ja Helsingin Sanomia myöten neutraalia tai innostunutta.³²⁵ Kemiläinen Pohjolan Sanomat, ainoa maalaisliiton äänenkannattaja Lapissa, antoi pääkirjoituspalstansa Olavi Lahtelan käyttöön. Lahtela totesi, että Kemijärven yli puoli vuosisataa vireillä ollut puunjalostushanke on ollut tyypillinen syrjäseutujen tehdashanke, jonka tiimoilla on käyty ankaraa ja värikästä kamppailua. ”Vastustajat eivät ole olleet toimeettomina. Lukemattomat kerrat hanke on lyöty matalaksi, mutta aina se on aloitettu uudelleen ja uusin voimin.” Lahtela ei ehkä uskonut että sama kamppailu jatkuisi moneen kertaan vielä tehtaan toimiessa, mutta totesi, että taustalla on toiminut presidentti Kekkonen. ”joka on ollut parhain tuki tällekin syrjäseutujen elinkeinoelämää monipuolistavalle ratkaisulle”.³²⁶ Saman asian vahvisti myös pankinjohtaja Matti Lahtela, joka kertoi ministeri Ahti Karjalaisen saaneen yhtiön perustamisvaiheessa lapun jossa luki: ”Kemijärvi käsitellään tänään”³²⁷

7.2 Uitto kesti vain hetken

Kemijärven tehtaan uittokysymyksen syksyllä 1964 sovittu ratkaisu päästiin toteuttamaan ensimmäisen tuotantovuoden aikana. Kemijoen Uittoyhdistys rakensi järven yläpuolelle Autioniemen vastuulle mekaanisen erottelulaitoksen, jolla Kemijärvi Oy:lle tuleva puutavara eroteltiin koneellisesti alemmas jatkavasta puutavarasta. Samassa paikassa oli jo aiemmin koottu puutavara hinauskuormiksi Kemijärven ylitystä varten. Erottelussa ensin lyhyempi pinotavara erotettiin pitkistä sahapuista ja sitten kuuset männyistä. Sopimuksen mukaan erottelu tehtiin vain puutavaralajiin ja

323 Toimitusjohtaja Hannunkari ja hallintoneuvoston puheenjohtaja Liisanantti tehtaan vihkiäisissä 15-4.1965, vihkiäisten puheet, KSA n:o 295, Elka

324 Vihkiäisten kutsuvieraslistat. KSA n:o 291, Elka.

325 HS 16.4.1965 *Kemijärven uusi sulfaattiselluloosatehdas lähti käyntiin – Työtä tehtaassa 400 ja metsässä 3000 miehelle*, KSA n:o 54, Elka.

326 PoSa 16.4.1965 Pääkirjoitus, Olavi Lahtela: *Se toteutui – selluloosa haisee jo Kemijärvellä*, KSA n:o 54, Elka.

327 Lahtelan haastattelu

määrään perustuen, ei puihin lyötyjen yhtiöiden merkkien mukaan. Samalla tavalla oli jo aiemmin toimittu Kemijokisuulla.³²⁸

Autioniemestä Kemijärvi-yhtiö hinasi itse puutavaran tehtaalle Kemijokea pitkin. Ensimmäisenä uittokesänä puutavaraa tuli 230 000 pinokuutiometriä joka oli 13 % koko Kemijärvelle yltävästä uittosta. Uiton merkitys oli Kemijoen vesistöissä edelleen suuri, vuoden 1965 uittomäärä oli noin 49 miljoonaa kuutiojalkaa, joka oli enemmän kuin koskaan aikaisemmin.³²⁹ Uitosta ei kuitenkaan ollut pitkäaikaiseksi toimintamuodoksi, vaan se Kemijärvi Oy:n osalta lopetettiin 1969³³⁰. Kokonaan Kemijoen uitto lopetettiin 1991.³³¹

7.3 Jo syksyllä tuotettiin Lapponia-merkkituotetta

Tuotanto aloitettiin koekäyttöillä ja viimeistelytöillä tammikuun alussa ja 24. maaliskuuta päästiin valkaistun selluloosan tuotantoon. Neljän ensimmäisen kuukauden tuotanto oli 15 357 ja paras vuorokauden tuotanto oli 304 tonnia. Syksyllä tuotettiin jo tehtaan vuosikertomukseen kirjatun arvion mukaan kansainvälisesti kilpailukykyistä laatua, vaikka elokuun lopussa tärkeimmistä tehtaan osista soodakattila, höyryturpiini, arkkileikkuri, suodinpesu ja valkaisimon laitteet eivät olleet saaneet loppullista hyväksymistä. Maailman ainoassa napapiirin pohjoispuolella olevassa tehtaassa tuotettiin Lapponia-merkkiselluloosaa männystä ja kehitettiin koivuselluloosan laatua, niin että sekin saavutti samankaltaisen laatutason. Jo kesäkuussa oli kuitenkin edessä selluloosayhdistyksen tuotantoseisokki ajalle 8.6.–5.7. Uutena tehtaana Kemijärvi sai toukokuussa tehdyllä tuotannonrajoituspäätöksellä selluloosan tuotantokiintiöksi vain 65 770 tonnia, jota voitiin nostaa yhden tehtaan jäätyä tuotannosta³³² 69 300 tonniin. Maailmanmarkkinoilla kilpaileminen näytti vielä vuoden alussa hyvältä, mutta seisokkien ohella uutta tuottajaa tervehtivät loppuvuonna eteen tulleet hintojen alenemiset: valkaistun mäntyseluloosan hinta aleni 7,5 % ja valkaistun koivuselluloosan 10 %.

Vuoden tuotannoksi tuli 68 533 tonnia. Tarkemmat tuotantoluvut ovat taulukossa 14 sivulla 89. Varastot kuitenkin laskivat kesän 18 000 tonnista 11 286 tonniin. Asiakkaille lähti Kemijärven selluloosaa 57 247, josta 7 000 tonnia kotimaahan.³³³ Työvoiman vahvuus mukaanlukien rakennusurakoitsijoiden, konetoimittajien ja yhtiö oma henkilöstö Kemijärvellä oli vuoden alussa 1300 henkilöä, josta se putosi elokuun loppuun 460:een ja oli vuoden lopussa 453.³³⁴

Tuotannonrajoitusten aiheuttamien seisokkien ohella ensimmäiseen tuotantovuoteen kuului muitakin seisokkeja, joita uutta tehdasta käyttöön otettaessa aina tapahtuu. Syyskuussa klooraustornissa

328 Itkonen 2001 s.213–215.

329 K-L 20..7.1965: *Koneet sivuuttaneet keksin*, KSA n:o 54, Elka.

330 Uittoa ja Autioniemen erottelua käytettiin vain neljänä vuonna. 1965 Kemijärvi Oy:n puita käsiteltiin 227 701 pm³. 1966 määrä oli 215 202 pm³, 1968 107 066 pm³ ja 1969 128 923 pm³.

331 Itkonen 2001 s.213–215.

332 Finncellin tilastojen mukaan Metsäliiton Teollisuuden Äänekosken tehtaiden kokonaistuotanto laski noin 20 000 tonnia. Ssyt:n vuosikertomukset 1964–1966, SSA, n:o 131 Elka.

333 Kemijärvi Oy:n Vuosikertomus 1964, kolmannesvuosiselostukset 1.1.-30.4 ja 1.5.-31.8. skä kuukausiraportit syys–joulukuu, KSA n:o 39, Elka

334 Emt.

sattuneen murtuman takia oli ajettava puolivalkaistua mäntyselluloosaa, mutta pidempiä vaikeuksia tuotti Tampellan toimittama soodakattila jonka ongelmat alensivat tuotantoa syyskuussa ja loka-kuussa. Samaan aikaan todettiin myös, ettei kesällä hyväksytyllä Valmetin kuivauskoneella saavuteta mäntyselluloosalla takuun mukaista kapasiteettia. Marraskuussa jouduttiin soodakattilan takia pysäyttämään tuotanto yhdeksäksi päiväksi. Ongelmat jatkuivat edelleen joulukuussa, jolloin kattila oli ajettava alas ja pidettävä puolentoista vuorokauden seisokki. Tampellan kerrottiin yrittävän korjata kattilaa uuden vuoden tuotannonrajoitusseisokin aikana tammikuussa 1966. Näiden seisokkien takia tuotanto jäi vajaan tuhat tonnia alle syksyllä korotetun kiintiön. Taloudellisesti vuosi 1965 oli voimakkaasti tappiollinen, liikevaihto oli 21,2 mmk ja tappio 4,2 mmk. Palkkoihin kului vajaat 4,5 mmk, korkoihin runsaat 4 mmk.³³⁵

Vuoden 1965 lopussa tehtaan rakennuskustannukset oli arvioitu 121,7 mmk:aan, johon sisältyi taseeseen kirjatut koekäyttökustannukset ja korot, yhteensä 7 mmk. Yhtiön arvion mukaan rakennuskustannukset olivat ylittyneet 4 mmk, kun otetaan huomioon rakennusaikainen indeksien muutos 17 mmk, ja rakennusajan puolen vuoden pidennys sekä vähentävänä tekijänä liikevaihtoveroon tehdyt muutokset 2 mmk.³³⁶ Heinäkuussa 1966 kustannuksia voitiin vertailla alkuperäiseen arvioon oheisen taulukon 11 mukaisesti.

Taulukko 11: Rakennuskustannukset 1961 arvion ja taseen käyttöomaisuusarvon mukaisina vuoden 1963 nykymarkoissa ja muunnettuna vuoden 2010 rahan arvoon

Kohde/Ajankohta	1961 arvio	2010 €	1965	2010 €
Rakennukset	25 935 000	54 463 500	34 114 000	56 427 967
Koneet ja kalusto	61 651 000	129 467 100	74 424 000	123 104 738
Muu käyttöomaisuus	5 114 000	10 739 400	11 993 000	19 837 621
Maa-alueet*			712 000	1 177 719
Perustamis- ja järjestelykustannukset*			202 000	334 128
Vuoden 1964 tappio*			255 000	421 796
YHTEENSÄ	92 700 000	194 670 000	121 700 000	201 303 970

* = Alkuperäisessä arvioissa erittelemättömiä, mutta sisältyvät kokonaissummiin

Lähde: Taseen mukainen erittely tehtaan ja asuntojen arvioiduista ja toteutuneista rakennuskustannuksista, KSA n:o 290, Elka.

Taulukosta ilmenee, että kustannusten nousu vuoden 2010 rahassa mitattuna oli aika vähäinen. Kun tehtaan rakennusaikana ainakin osa rahoituksesta oli indeksiin sidottu, se aiheutti merkittäviä rahoituskustannusten lisäyksiä. Kemijärvi Oy ei saanut velkojaan inflaatiolla maksetuksi, kuten usein Suomessa on ollut tapana.

335 Emt.

336 LH 23.6.1966: Tehtaan ja asuntojen arvioitujen ja toteutuneiden kustannusten vertailu, KSA n:o 290, Elka.

7.4 Täyteen tuotantoon, mutta huonoin hinnoin

Vuosi 1966 alkoi edelleen heikkojen hintojen ja tuotantorajoitusten merkeissä. Talvikin oli poikkeuksellisen kylmä ja lisäsi polttoainekustannuksia; myös rahat kallistuivat, kun laivaukset jouduttiin siirtämään pahimmillaan etelärannikon satamiin. Tuotantokapasiteetin rajoituksiin pyrkinneet selluloosateollisuuden seisokit, joita ei voinut korvata työehtosopimuksen mukaisilla seisokeilla, toteutettiin 3.–10.1, 4.–11.7. ja 15.–28.8. Kun tehdas oli käynnissä, se toimi suunnitellusti ja syyskuusta päästiin jo yli nimellistehon. Vuoden kokonaistuotanto oli 107 895 tonnia. Loppuvuodesta markkinatilanne parani lievästi ja varastoja päästiin pienentämään. Laadultaan tuote oli korkea pohjoismaista tasoa ja vastasi Suomen sulfaattituotannosta 4,5 %.³³⁷ Yrityksen liikevaihto lähes kaksinkertaistui 42,6 mmk:aan, mutta tappio kasvoi edellisvuodesta 1,7 mmk, ollen 5,9 mmk. Korokulut nousivat jo 7,7 mmk:aan. Henkilökuntaa oli vuoden alussa 456 ja lopussa 377 henkilöä. Vierias työvoima oli myös poistunut tehtaalta vuoden loppuun mennessä.³³⁸

Tuotanto alkoi olla nyt hyvin hallinnassa. Tammikuussa tehtiin uusi vuorokauden tuotantoennätys 382,3 tonnia, jota maaliskuussa parannettiin 383,1 tonniin. Kuukauden tuotannossa päästiin syyskuussa 10 059,4 tonniin, joka kuukauden keskituotantona 335,3 tonnia vastaa juuri nimellistuotantoa. Lokakuussa tehtiin uudet ennätysluvut 10 649,5 t, keskituotantona 343,5 t/vrk. Marraskuussa vuorokauden keskituotanto nousi 349,5 tonniin. Kuivauskoneen kapasiteetin puutteiden takia selluloosaa ajettiin alhaisempaan kuivuusasteeseen ja elokuun seisokissa lisättyjen neljän kuivaussylinterin käyttöönoton jälkeen mittausajo osoitti edelleen mäntymassalla 6-7%:n alikapasiteettia Valmetin toimituksessa. Jätevesien puhdistuksen tehostamiseksi nostettiin lokakuussa jätevesijärven pintaa 1,2 metriä ja rakennettiin lähtökanavaan ilmastuslava, joka nosti veden happipitoisuutta ja poisti rippeet veteen liuenneesta rikkivedystä. Vesi viipty puhdistusaltaissa noin 2,5 viikkoa muutosten jälkeen. Joulukuun kuukausiraportissa toimitusjohtaja Hannunkari kertoi tehtaan löytäneen toisena toimintavuonnaan jo vakinaiset ostajansa ja esitteli myyntimäärien jakauman maittain. Kemijärven selluloosan suurin ostajamaa oli Ranska 27 935,3 tonnia, toinen Englanti 25 812,4, kolmas Italia 15 533,2 ja neljäs USA 11 905 tonnia. Vientimaista kauimpana olivat Kiina, Australia, Japani ja Venezuela. Suomi oli yhdeksäntenä 2 058 tonnilla.³³⁹

7.4.1 Kolmas tuotantovuosi nosti jo lähelle nollaa

Yhtiön seitsemäntenä toiminta- ja kolmantena tuotantovuotena 1967 markkinat olivat edelleen huonot, hinnat vielä alenivat vuoden lopulla ja käytössä olivat jälleen tuotannon supistukset. Suomen hallituksen lokakuussa toteuttama 31,25 prosentin devalvaatio ulkomaisiin valuuttoihin nähden paransi markkahintoja, mutta vuosikertomuksen arvion mukaan vientimaksupidätys, ulkomaisten lai-

337 Kemijärvi Oy:n Vuosikertomus 1965, KSA n:o 39, Elka, Ssy:n vuosikertomus 1965, SSA n:o 131, Elka.

338 Kemijärvi Oy:n Vuosikertomus 1966, KSA n:o 39, Elka.

339 Kemijärvi Oy:n kuukausittaiset toimintakertomukset 1966, KSA n:o 39, Elka.

nojen pääoman ja kotimaisten kustannusten nousu jätti hyödyn vähäiseksi. Vientimaksuna Lapin teollisuus sai kuitenkin osakseen vain puolet muualla sovelletusta 14 %:sta. Vuosi oli kuitenkin aiempiin verrattuna myönteinen kun sitä katsotaan tuotannon näkökulmasta. Vaikka kesällä tuotanto pysäytettiin soodakattilan tulistimen takuukorjausten vuoksi kahdeksi viikoksi ja vuoden lopulla samanmittaisen tuotannon supistusseisokin takia, päästiin selvästi yli suunnitellun 110 000 tonnin nimellistehon. Kokonaistuotannon nousi 123 585 tonniin, jossa kasvua 14,5%. Liikevaihto kasvoi 7 % ja päättyi 45,6 mmk:aan ja tappio supistui voimakkaasti ollen 662 416 markkaa. Henkilökuntaa oli tehtaalla vuoden alussa 376 ja vuoden lopussa 352.³⁴⁰

Taulukko 12 Talouden tunnuslukuja tilinpäätöksissä 1964-1967

	1964	1965	1966	1967
Omaisustase	113 841 868	149 151 511	154 708 569	163 700 662
Rahoitusomaisuus	12 899 175	4 110 146	3 592 840	4 193 409
Vaihto-omaisuus	7 411 062	18 558 715	17 213 796	16 931 555
Käyttöomaisuus	91 737 986	119 535 960	120 065 641	141 775 525
Arvostuserät*	1 334 983	1 683 059	2 361 693	9 442 036
Lyhytaikainen vieras pääoma	5 990 499	17 585 279	20 817 470	29 368 231
Pitkäaikainen vieras pääoma	71 204 640	92 730 815	89 065 340	88 367 353
Kulut				
Palkat	155 403	4 475 865	4 628 371	4 347 235
Korkokulut	17 521	4 068 115	7 733 882	7 832 350
Poistot	97 324	457 109	1 624 936	2 049 688
Muut varsinaiset kulut	189 900	1 270 323	1 257 438	1 362 344
Liikevaihto		21 153 311	42 587 874	45 562 508
Tappio	255 617	4 176 691	5 914 918	662 416

* = lainojen indeksikorotukset ja valuuttamääräisten lainojen kurssimuutokset

Lähde: Toimintakertomus 1964–1967, KSA n:o 39, Elka.

Tuotannossa tehtiin maaliskuussa taas uusia ennätyksiä: kuukausituotanto oli 11 823,3, josta mäntyselluloosaa 4 774,3 ja koivuselluloosaa 7 049 tonnia, keskivuorokausituotanto 381,4 t. Ennätyksien takana oli tehtaan käynti pääsiäispyhinä ja koivuselluloosan suuri osuus. Myöskään sähkö- ja instrumenttialan työntekijäin ylityö-, sunnuntaityö- ja hätätyökielto ei vaikuttanut toimintaan, kun työtaistelun piiriin kuuluneet tekivät normaalin päivätyönsä. Noin 30 työntekijää koskeva työtaistelu muuttui täydelliseksi lakoksi 21.6. ja päättyi vasta syyskuussa. Lakko vaikutti kuukausittaisten toimintakertomusten mukaan lähinnä seisokin aikaisiin töihin. Soodakattilalle tehtiin kesäseisokissa vielä tulistajan 2-osan materiaalinvaihto Tampellan ja Superheaterin takuutoimituksena. Entistä materiaalia eivät hyväksyneet myöskään viranomaiset. Nyt höyryn tulistusaste voitiin nostaa alkuperäiseen arvoon, jolloin turpiinin antama sähköteho ja käyttövarmuus lisääntyivät.

340 Kemijärvi Oy:n Vuosikertomus 1967, KSA n:o 39, Elka.

Kuivauskoneen sylinteriosalle asennettiin puhallusjärjestelmä, joka nosti hiukan koneen kapasiteettia. Heinäkuun seisokin jälkeen tuotanto saatiin normaalisti käyttöön, mutta valkaisulaitoksella ja kuivauskoneen puristimella oli häiriöitä, joista jälkimmäinen saatiin lopullisesti kuntoon vasta syyskuussa. Sähkömiesten lakko hidasti korjaustöitä ja tuotantoa. Joulukuussa tehtiin vielä vuoro-kauden keskituotantoennätys 385,8 tonnia. Tehtaan heinäkuun raportin mukaan näkyi markkinoiden epäedullinen kehitys muidenkin puunjalostustuotteiden kohdalla. Tämä johtui talouselämän yleisestä kehityksestä markkina-alueilla Länsi-Euroopassa ja Pohjois-Amerikassa. Kanadalaisten kilpailu painoi loppuvuonna hintoja yhä alaspäin.³⁴¹

7.4.2 Hienopaperia Kemijärvellä vai Länsi-Saksassa?

Tehtaan taloudesta huolimatta, tai ehkä sen vuoksi yhtiössä selvitettiin tuotannon jalostusasteen nostamista rakentamalla paperitehdas. Ensimmäiset muistiinpanot asiasta tehtaan arkistossa ovat vuodelta 1965³⁴² Pöyryn tekemissä suunnitelmissa tutkittiin voimapaperia ja hienopaperia ja tehtiin myös suunnitelma jatkojalostuksesta Euroopan talousyhteisön sisällä. Suomen vapaakauppasopimus EEC:n kanssa oli vasta seuraavan vuosikymmenen asia ja tällainen laskelma ilmeisesti olisi ollut tarpeen, jos se olisi osoittanut investoinnin Kemijärvellä kannattavammaksi. Pöyryn elokuussa 1967 valmistuneiden suunnitelmien mukaan voimapaperituotannosta olisi Kemijärvellä kannattavaa vain kaapelipaperin tuottaminen, kun muut vaihtoehdot olisivat säkkipaperi ja kääreiden pohjana käytetty twisting-paperi. EEC-alueelle sijoitetun jatkojalostustehtaan tappio kaikilla tuotantomuodoilla päätyi minimissään runsaat 1,3 mmk tappiolle. Nettotuotantomäärät suunnitelmissa olisivat olleet: säkkipaperi 59 000, twisting 41 000 ja kaapelipaperi 24 000 tonnia vuodessa. Lokakuussa valmistuneen hienopaperitehdassuunnitelman mukaan Kemijärvellä kannattaisi business form -nimikkeellä ilmaistun, neliöpainoltaan 45 gramman³⁴³ lomakepaperin tuotanto 34 500 t/v, mutta korkealaatuisten, neliöpainoltaan keskimäärin 70 gramman offset-painopaperien tuotanto 48 000 t/v jäi Pöyryn laskelmassa 900 000 mk tappiolle. Suunnitelmaan tehtyjen lyijykynälisäysten mukaisesti devalvaatio olisi parantanut tässäkin kannattavuuden 800 000 mk vuodessa plussan puolelle. Suunnitelmat-han oli tehty ennen syksyllä 1967 toteutettua devalvaatiota. Lomakepaperituotannosta ei tällaista korjausta ollut tehty.³⁴⁴

Saksaan määritellyllä EEC-alueella toteutettu tehdas olisi Pöyryn laskelmien mukaan selvästi kannattava molemmissa vaihtoehdoissa, vaikka henkilöstön määrä olisikin yli sata korkeampi kuin Kemijärvellä. Laskelman perusteella palkkamenot henkilöä kohden olisivat olleet pienemmät Saksassa, mutta valmistuskustannukset selvästi kalliimmat, mutta siitä huolimatta molemmat tehtaat

341 Kemijärvi Oy:n kuukausittaiset toimintakertomukset 1967, KSA n:o 39, Elka.

342 Käsien kirjoitettu muistiinpano 25.5.1965 Paperitehdas, KSA n:o 282, Elka.

343 Neliöpaino on paperin mittayksikkö, joka kertoo montako grammaa neliometri kyseistä paperilaatua painaa. Tavallinen kopiopaperi on 80 g/neliö ja nykyinen sanomalehti noin 40 g.

344 Paperitehdassuunnitelmat, Jaakko Pöyry & Co 1967, KSA n:o 282, Elka.

olisivat olleet Pöyryn mukaan merkittävästi kannattavampia toteutettuna Saksassa kuin Kemijärvellä. Selluloosan hinnoissa Kemijärvellä oli suunniteltu käytettävän pumppumassaa ja Saksaan toimitettuun oli laskettu kuivatuskustannukset ja rahdit, jotka muodostivat hintaeron.³⁴⁵

Taulukko 13: Paperitehtaan suunnitelma 48 000 t/v offset ja 34 500 t/v business form

KOHDE/SIJAINTI	KEMIJÄRVI	LÄNSI-SAKSA
Investointikustannus	45 340 000	67 200 000
Henkilöstö yhteensä	205	306
Henkilöstökustannus/vuosi	2 591 500	3 413 000
Offset-paperi 70 g		
Nettohinta tehtaalla	598,60	902,70
Valmistuskustannus	484,40	619,90
Vuoden voitto/tappio	-902 000	3 811 000
Lomakepaperi 45 g		
Nettohinta tehtaalla	693,60	1 024,55
Valmistuskustannus	479,00	620,55
Vuoden voitto/tappio	1 591 000	5 159 000
Raaka-aineiden hinta tehtaalla (lomakepaperi)		
Mäntyselluloosa (40%)/t	372,50	481,50
Koivuselluloosa (60%)/t	317,70	428,70
Kaikki raaka-aineet/tuotettu paperitonni	350,00	442,75
Energia	30,10	59,15

Lähde: Paperitehdassuunnitelmat, Jaakko Pöyry & Co 1967, KSA n:o 282, Elka.

Oheisen taulukon perusteella voi verrata paitsi tätä tapausta, myös sitä, mikä merkitys 400 markan hintaerolla tuotetonnin kohden oli vuoden tulokseen: samalla tuotannolla Kemijärvellä olisi saanut 1,6 mmk voittoa, kun Saksassa voitto olisi ollut 5,2 mmk eli yli kolminkertainen. Kuinka tarkka Pöyryn suunnitelma on, en pysty arvioimaan, mutta yleisellä tasolla se varmasti oli pätevä. Jos tehtaita olisi oikeasti ruvettu suunnittelemaan, ehkä Saksassa toimiminen erilaisine työnantaja- ja muine velvoitteineen olisi saanut hieman erilaisen tuloksen. Kuinka laajalle tieto mahdollisesta jalostusasteen nostosta rakentamalla tehdas Saksaan oli levinnyt, on vaikea sanoa, mutta ainakin ne, jotka vaativat vuodenvaihteessa 1965–1966 jalostusasteen nostoa, tuskin olisivat tyytyneet paremmin voittoa tuottavaan vaihtoehtoon.³⁴⁶

7.4.3 Hyvästit itsenäisyydelle

Kemijärvi Oy:n pääomistaja oli Paasion kansanrintamahallituksessa jo päättänyt lopettaa Kemijärvi Oy:n itsenäisen toiminnan vuoden 1968 tulo- ja menoarvioesityksessä, jonka eduskunta hyväksyi.³⁴⁷ Kesäkuusta lähtien tehdas muuttui Veitsiluoto Oy:n Kemijärven tehtaaksi. Tehdas kuitenkin toimi

345 Emt.

346 PoSa 2.11.1965: *Koilliskulmalta merkittyä*. Valtuuston kokouksen yhteydessä kerättiin addresssia, jossa vaaditaan että Kemijärvi Oy:lle toteutetaan paperiosasto, KSA n:o 55, Elka.. KTa 11.2.1966 : *Teollisuutta valtion avulla Koillis-Lappiin – Myös maatalouden hyväksi tehtävä enemmän*, väliotsikko: *Jalostusastetta olisi nostettava*. KSA n:o 54, Elka.

347 VP1967. A.K. II Valtion tulo- ja menoarvio vuodelle 1968.

entiseen tapaan toukokuun loppuun saakka, jonne asti myös tehtaan arkiston tuotantoraportit yltävät. Vuoden 1968 viiden kuukauden tuotanto, joka tehtiin Kemijärvi Oy:n nimissä oli yhteensä 55 579,6 tonnia. Maaliskuussa saavutettu 11 853,6 kuukausituotanto oli uusi ennätys, joka ilman vappuseisokkia olisi mennyt toukokuussa rikki, koska toukokuussa kirjattiin vielä vuorokauden keskituotantoennätys 392 t. Toukokuun lopussa yhtiöllä oli henkilökuntaa 354, tilapäisiä 34 ja harjoittelijoita 23.

Soodakattilan tulistimessa oli huhtikuussa vuotoja, jotka pakottivat ajamaan kahdesti tehtaan alas. Aikaa kului 2,75 vuorokautta ja tuotantotappioita noin 1100 t selluloosaa. Kesäkuun seisokissa aiottiin korjata tulistinta, niin että kattilaa voisi käyttää vuoden ajan. Seuraavana kesänä voisi olla mahdollista uusia tulistimen osa. Asiaa olivat tutkineet englantilainen valmistaja, kattilan toimittaja ja VTT.³⁴⁸ Kemijärvellä tuotettiin vuoden aikana 126 961 tonnia sulfaattiselluloosaa, joka oli 4,9 % koko maan sulfaattituotannosta. Tehtaan toimitukset olivat 131 591 t eli 9,4 % markkinasellun toimituksista.³⁴⁹

Kemijärvi Oy:n teollinen toiminta jäi siis kovin lyhyeksi. Tuotanto alkoi 1965 tammikuussa ja jo kesäkuussa kolme vuotta myöhemmin sellua tehtiin Veitsiluoto Oy:n nimissä. Käyntiinajovuoden tappio oli vajaa viidennes liikevaihdosta ja yli seitsemäsosa vielä 1966 mutta enää alle puolitoista prosenttia 1967. Vuoden 1968 marraskuussa tehtyä tilintarkastusta varten oli tehty tilinpäätös, joka näytti yli 20 miljoonan toiminnallista tulosta, vaikka siinä oli katettu edellisvuosien 11 mmk:n tappiot. Liikevaihto 11 kuukaudelta oli 53,54 mmk ja menot vain 32,33 mmk. Pääomakuluja pienensi valtion 20 mmk:n luoton poistuminen kirjanpidosta sulautumissopimuksen mukaan kesäkuusta lähtien ja indeksisidonnaisuuden poistuminen.³⁵⁰ Tämän tarkastusraportin perusteella siis näyttäisi että Kemijärvi Oy:n toiminta ei suinkaan olisi ollut kriisissä, varsinkin jos Veitsiluodon fuusion yhteydessä luvattu 20 miljoonan valtionlainan anteeksianto ja sen kautta vähentyneet 1,4 mmk:n korkokulut olisivat olleet myös itsenäiselle yhtiölle tarjolla. Devalvaation vaikutus selluloosan markkinahinnassa ja myös kysynnän kasvu olisivat nostaneet niin merkittävästi myyntiä, että yhtiö olisi päässyt positiiviselle uralle ainakin 1975 öljykriisiin saakka. Pelkkänä markkinasellutehtaana toimimisessa olisi siitä eteenpäinkin ollut ongelmana voimakkaat suhdannevaihtelut, joita Veitsiluodon osana oli periaatteessa mahdollista tasoittaa.

7.5 Veitsiluoto Osakeyhtiön Kemijärven tehdas

Tehtaan tuotantotoiminnan arkistomateriaaliin perustuva tarkempi tarkastelu päättyy tähän, mutta joitakin tehtaan toimintaan liittyviä asioita voidaan vielä seurata 1960 ja 1970 -lukujen vaihteeseen lehdistä ja tehtaan arkistoon tallennetusta muusta materiaalista. Maaliskuussa 1969 Pohjolan Sano-

348 Kemijärvi Oy:n kuukausittaiset toimintakertomukset 1967, KSA n:o 39, Elka.

349 SSsy vuosikertomus 1968. SSA, n:o 132, Elka.

350 Tilintarkastuskertomus 14.12.1968, Kertomus Kemijärvi Oy:n, sittemmin Veitsiluoto Oy:n Kemijärven tehtaan valvontatilintarkastuksesta 13.12.1968 ja niihin liittyvä kuukausi- ja kokonaistase tilanne 30.11. 1968. KSA n:o 287, Elka.

mat ja Koillis-Lappi raportoivat tehtaan vuoden 1968 tuotanto- ja myyntiennätyksistä. Koko tuotanto oli 132 812 tonnia. Toimitukset ostajille nousivat varastojen pienentyessä peräti 136 615 tonniin, josta 98 % meni vientiin. Kaikkien osalta luvut ylittivät entiset. Liikevaihto oli 29 % enemmän kuin edellisvuonna ja nousi 58,9 mmk:aan. Vuoden lopulla saatiin tuotantoteho nousemaan 140 000 tonniin selluloosaa vuodessa. Tehtaanjohtaja Hannunkari totesi taloudellisen tuloksen nousseen voitolliseksi, joka antaa kuvaa siitä, miten tehdas olisi käynnistynyt, jos se olisi tehty alkuperäisten suunnitelmien mukaan. Nyt rahoituksen aiheuttaman lisäkuorman kevennys oli tarpeen.³⁵¹ Puro Veitsiluodon historiikissa kerrotaan, että ”vuoden 1968 tuotanto osoitti ennätyslukemia – suurelta osalta kiitos Kemijärven tehtaan”. Liikevaihto nousi peräti 66 prosenttia 140:stä 232:een miljoonaan ja tuotot liikkeen harjoittamisesta lähes kaksinkertaistuvat 51:stä 94:ään miljoonaan, mutta Kemijärven fuusion mukana korkokulut kasvoivat voimakkaasti. Tulos antoi kuitenkin mahdollisuudet 32 mmk:n ennätyspoistoihin, enemmän kuin edellisenä kolmena vuonna yhteensä.³⁵² Liikevaihdon suhteessa Kemijärven osuus olisi ollut tästä noin kymmenen miljoonaa.

Vuonna 1969 Kaleva raportoi tehtaan lisänneen koivun käyttöä 400 kiintokuutiometriin ja suunnittelevan siirtymistä puun sekarankakuljetuksiin, jolloin puut eroteltaisiin ja katkottaisiin tehtaalla. Jutussa kerrottiin tehtaan työllistävän jatkuvasti 60–70 kuorma-autoa, jotka tuovat puuta Inarista Kitkalle ulottuvalta alueelta.³⁵³ 1969 tehtiin jälleen uudet ennätykset ja 1968 toteutettujen noin 2 mmk:n investointien avulla valkaistun selluloosan tuotanto nousi 14 000 tonnilla 141 145 tonniin. Raaka-aineen kulutus nousi 1,1 miljoonaan pinokuutiometriin, viimeisiksi jääneissä uitoissa tuli tehtaalle 20 % mäntypuusta, kaikki muu autokuljetuksina. Kokonaistuotanto nousi 154 540 tonniin, kun mukaan lasketaan mäntyöljy ja tärpähti.³⁵⁴ Emoyhtiön liikevaihto nousi jo 270 ja tuotto liikkeen harjoittamisesta 115 mmk:aan. Korkeiden määrä oli Veitsiluodossa pudonnut jo 3 mmk ja poistoja tehtiin lähes 50 mmk.³⁵⁵

7.5.1 Sukselaisenkin myönnettävä: hyvin suunniteltu ja tuottava tehdas

Veitsiluodon hallintoneuvoston ja johtokunnan vieraillessa kesäkuussa 1970 Kemijärven tehtaalla hallintoneuvoston puheenjohtaja V.J. Sukselainen myönsi, että tehdas oli osoittautunut erittäin hyvin suunnitelluksi ja tuottavaksi. Sen vuosituotos oli huomattavasti ylittänyt alunperin suunnitellun. Sukselaisen mukaan tehdas olisi kannattanut hyvien suhdanteiden aikana itsenäisenäkin, mutta huonojen aikojen varalta on edullisempää että tehdas kuuluu Veitsiluotoon.³⁵⁶

351 K-L 14.3.1969 Kemijärven tehtaalla saavutettiin viime vuonna uudet tuotanto- ja myyntiennätykset KSA n:o 56, Elka.

352 Puro 1971 s. 108–109. Poistoja käsitellessä kannattaa muistaa, että 1960-luvulla yritysten ei tarvinnut noudattaa nykyisenkaltaista uusliberalistista kirjanpitoa, vaan huonoina vuosina poistoista tingittiin.

353 Kva 2.10.1969: *Kemijärven tehtaan vuosituotanto 140.000 tonnia, Lapin koivun käyttöä huomattavasti lisätty*. KSA n:o 56, Elka.

354 K-L 13.1.1970: *Ennätystuotanto Kemijärven tehtaalla viime vuoden aikana*, KSA n:o 57, Elka.

355 Puro 1971 s. 111–112.

356 LK 24.6.1970: V.J.Sukselainen: *Kemijärven tehtaan vuosituotos ylittänyt alunperin suunnitellun*. KSA n:o 57, Elka.

Paikallisjohtajaksi valittu aiempi teknillinen johtaja Erkki Laurila totesi tehtaan pysyneen hyvin aikataulussaan valmistaa 145 000 tonnia selluloosaa.³⁵⁷ Laurila kertoi joulukuussa 1970 tehtaan onnistuneen nostamaan entisen hukkapuun eli koivun käytön 500 000 pm³:iin.³⁵⁸ Laurila puhui 1971 Kehittyvä Kemijärvi-messuilla ja totesi, että kun tehdas on saanut toimia kuusi vuotta ja myös hyvien suhdanteiden aikana, se on osoittanut, ettei ole rasitus enempää kansantaloudelle kuin Veitsiluodollekaan. Laurila esitteli kuuden ensimmäisen vuoden toiminnasta seuraavan taulukon:

Taulukko 14: Tehtaan tuotanto 1965–1970 tonnia vuodessa

	1965	1966	1967	1968	1969	1970
Mäntyseluloosa	54 857	75 418	76 767	81 666	85 546	79 616
Koivuseluloosa	13 676	27 978	42 163	45 300	55 599	65 408
Selluloosaa yhteensä	68 533	103 396	118 930	126 966	141 145	145 025
Mäntyöljy	2 396	3 371	2 485	4 589	4 496	3 018
Tärpähti	475	954	1 008	1 150	1 188	1 093
Tuotteita yhteensä	71 404	107 721	122 423	132 705	146 829	149 135
Liikevaihto mmk	21,2	42,6	45,6	58,9	72,6	85,0

Lähde: Paikallisjohtaja Erkki Laurilan puhe: Kemijärven selluloosatehdas – tärkeä osa Lapin yleisessä kehittämistyössä Kehittyvä Kemijärvi -tilaisuudessa 7.8.1971, KSA n:o 285, Elka

Laurila kertoi Kemijärven Lapponia-mäntyseluloosaa käytettävän erilaisten painopaperien, valkoisten voima-, pussi- ja käärepaperien, päällystettyjen paperien, kirjoitus-, monistus- ja laminointipaperien sekä kartonkien valmistukseen. Lapponia Birch -koivuseluloosaa käytetään useimmissa em. papereissa ja kartongeissa korvaamaan havupuuseluloosaa ja parantamaan paperin painatusominaisuuksia, monissa papereissa jopa pääraaka-aineena. Aluetaloudellisesti Laurilan mukaan tehdas jättää Koillis-Lappiin noin puolet liikevaihdostaan eli yli 40 mmk metsätuloina, maksuna kuljetuksista sekä hakkuu- tai teollisuustyöhön osallistuvien palkkoina. Myös kunnan sijoitukset ovat Laurilan mukaan tulleet hyvän koron kanssa takaisin: tehtaalaisten verotuotto on 12 % kunnan ja 7–8 % kauppalan koko verotulosta. Tehdas on maksanut 1969 lähtien 26% kunnan koko verotulosta eli 1,2 mmk vuodessa.³⁵⁹

7.5.2 Ylä- ja alamäkeä 1970-luvulla

Nousujohteinen tuotanto kuitenkin katkesi vuoden 1971 taantumaa. Tuotantorajoitukset olivat 7-8 viikkoa ja niiden odotettiin jatkuvan myös 1972.³⁶⁰ Vuotta 1971 Kemijärven tehtaan selluloosan myyntituotanto laski 20 000 tonnia ja vielä 1000 tonnia 1972. Vuosi 1973 ja 1974 olivat jälleen hyviä, tuotannon noustessa lähelle 1970 ennätystä, mutta seuraavana 1974 alkoi öljykriisi, joka romahdutti tehtaan tuotannon 1975 alimmalle tasolle sitten 1967.

357 K-L 26.6.1970: *Veitsiluoto Oy:n hallintoelinten vierailu Kemijärven tehtaalla*, KSA n:o 57, Elka.

358 K-L 11.12.1970: *Huomattava laajennusohjelma parhaillaan käynnissä Veitsiluoto Oy:llä*. KSA n:o 57, Elka.

359 Paikallisjohtaja Erkki Laurilan puhe: Kemijärven selluloosatehdas – tärkeä osa Lapin yleisessä kehittämistyössä Kehittyvä Kemijärvi -tilaisuudessa 7.8.1971, KSA n:o 285, Elka.

360 Kva 9.11.1971: *Uusia seisokkeja luvassa: Selluloosatehtaiden varastot kasvavat – menekki heikkenee*, KSA n:o 57, Elka.

Vuoden 1974 joulukahveilla uusi paikallisjohtaja Markku Halonen totesi öljykriisin nostaneen inflaation Suomessa 14–17 prosenttiin, mutta paperi- ja kartonkimarkkinat olivat vielä olleet vilkkaat. Tavoitteeksi asetettua 150 000 tonnin tavoitetta ei saavutettu, vaan selluloosaa saatiin aikaan noin 144 000 tonnia. Halonen totesi vuodenvaihteessa tulevan 10 vuotta tuotantotoimintaa ja että sen aikana oli valmistettu 1,24 miljoonaa tonnia selluloosaa, josta männystä 750 000 t ja koivusta 490 000 tonnia. Kemiaalisia sivutuotteita oli valmistunut 53 000 tonnia mäntyöljyä ja 10 400 tärpätettä. Mäntykuitupuuta oli tehtaan nieluun syötetty 4,8 ja koivua 2,1 miljoonaa k-m³. Alkuvuosien tappiollisuus oli väistynyt ja tehdas oli ollut liiketaloudellisesti kannattava 1968 lähtien lisätönnien, devalvaation ja selluloosan hinnan nousun ansiosta. 1974 oli saatu huomattaviakin hinnankorotuksia kohonneiden kustannusten kompensoimiseksi.³⁶¹

Vuoden 1975 helmikuussa tehtaalla saavutettiin uusi vuorokausituotantoennätys 468 t. Tuotantoennätyskahveilla huhtikuun alussa näytti vielä lupaavalta, mutta pahempaa oli tulossa. Tuotantorajoitukset eivät näyttäneet Kemijärvellä ongelmalta, koska kesäseisokki oli suunniteltu kuuden viikon mittaiseksi. Sen aikana aiottiin mm. uusia soodakattilan pohjaosan seinäputket ja peruskorjata sähkösuodin.³⁶² Joulukahveilla 23.12. optimismi oli hävinnyt. Suhdannekehitys oli heikkoa eikä Euroopassa ollut selviä merkkejä tilanteen parantumisesta. Vaikka paperintuotanto oli lievässä kasvussa ei se vielä 1975 ollut vaikuttanut selluntuottajiin ostajien purkaessa varastojaan. Vuoden tuotanto oli jäänyt 122 500 tonniin soodakattilan korjausajan ylityksen ja seisokin jälkeisten tuotantohäiriöiden vuoksi ja näin jälkeen 135 000 tonnin tavoitteesta. Vielä huonompi viesti oli, että toimituksia kertyi vain 104 500 tonnia varastojen kasvaessa. Koko yhtiön myyntitulojen vähennys ja Veitsiluodon sulfaattiselluloosatehdasprojekti eivät antaneet mahdollisuuksia suuriin investointeihin.³⁶³

7.5.3 Erinomainen hankinta Veitsiluodolle

Tehtaan alkuvaiheen ongelmat siis katosivat fuusiovuonna. Toiminnan kääntyminen voitolliseksi 1968 lähtien todetaan useissakin dokumenteissa. Finncellin tilastojen perusteella nimellishintojen korotus 1967–1968 oli yli 18 % hintojen korotus merkitsi yli kymmenen prosenttia vientimaksukin vähennettynä³⁶⁴. Kun myynti lisääntyi samalla 6,5 prosenttia, ja tuotannonrajoituksetkin valkaistulta sellulta poistuivat, ei ole mikään ihme, että 13,3 mmk:n lisäys myyntiin lähelle nollatulosta päätyneestä vuodesta 1967 vuoteen 1968 käänsi huonoksi yhtiöksi haukutun Kemijärven tehtaan voitolliseksi. Veitsiluodolle tehtaan vastaanottaminen 20 mmk pienemmillä veloilla ja osakepääoman 10 mmk:n korotuksella oli epäilemättä erinomainen hankinta. Se, että rannikolla asuvat isännät eivät harkinneetkaan hienopaperikonetta sisämaahan, jätti Kemijärven suhdanneherkäksi markkinasellutehtaaksi.

361 Paikallisjohtaja Markku Halosen puhe joulukahveilla 20.12.1974. KSA n:o 285, Elka.

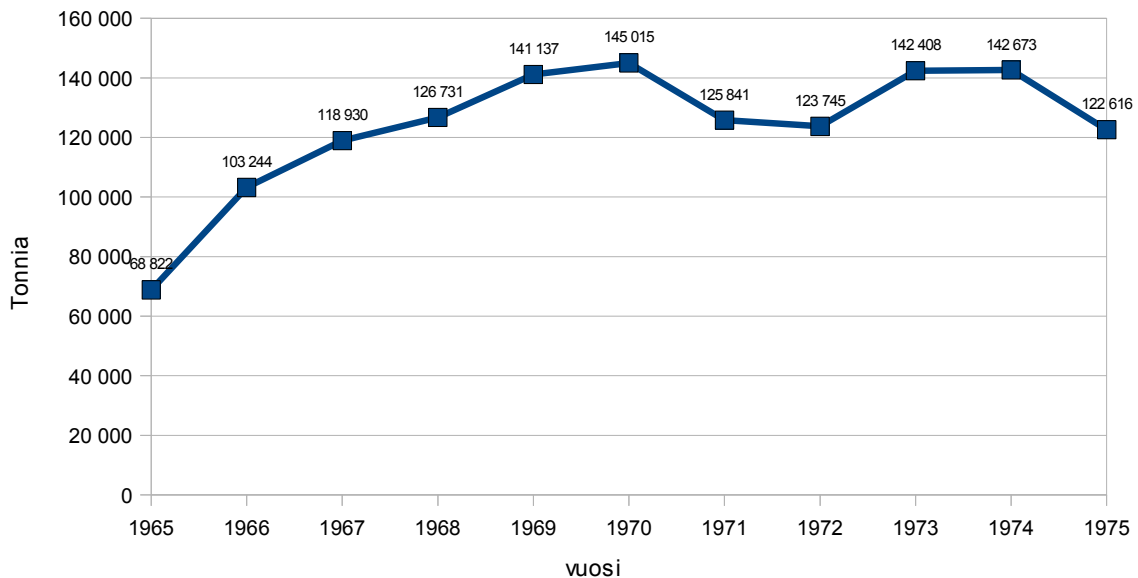
362 Halosen puhe tuotantoennätyskahveilla 3.4.1975. KSA n:o 285, Elka.

363 Halosen puhe henkilökunnan joulukahveilla 23.12.1975. KSA n:o 285, Elka.

364 Ssy:n vuosikertomukset 1967 ja 1968, SSA n:o 131, Elka.

Kun tehtaasta on saatavissa tilastoaineistoa mm. Suomen selluloosayhdistyksen arkistossa, on tietoa 1968 jälkeisestä ajasta otettu mukaan aiempiin taulukko- ja graafisiin esityksiin. Kaaviossa 4 tehtaan myyntituotantoa kuvaava diagrammi. Tehtaan tuotantovaiheen rahoitus ja siihen suoraan liittyvä poliittinen keskustelu ja päätökset esitellään seuraavassa alaluvussa. Kemijärvi Oy:n yhdistäminen Veitsiluotoon käsitellään vuorostaan luvussa 8.

Kaavio 4: Kemijärven selluloosatehtaan myyntituotanto 1965–1975

Lähde: Suomen selluloosayhdistyksen vuosikertomukset. 1965–1975. SSA, n:o 130–133 Elka

7.6 Tehtaan rahoituksessa paljon työtä ja politiikkaa

Vaikka tehdas saatiinkin tuotantoon, ei se merkinnyt rahoitusongelmien poistumista. Kun tehtaan käynnistys osui ajankohtaan, jolloin suhdannetaantuma alkoi ja hintataso putosi vielä seuraavanakin vuonna, oli selvää, että vain yhden prosessin varaan rakennettu liiketoiminta oli suurissa vaikeuksissa. Yhtiöllä kun ei ollut muita, vähemmän suhdanneherkkiä tulonlähteitä eikä aiemmin kertynyttä varallisuutta, kuten esimerkiksi samaa tuotetta samanlaisessa tehtaassa valmistamaan aloittaneilla Kaukaalla ja Kymillä.³⁶⁵

Tehtaan perustamisesta lähtien sitä vastustaneet piirit hakivat koko ajan negatiivisia signaaleja yhtiön toiminnasta. Liimataisen mielestä on ilmeistä, että ne, jotka eivät alunperinkään halunneet tehdasta, pyrkivät haittamaan hanketta koko ajan. Tästä esimerkkinä olivat esimerkiksi nämä Wariksen listat, joiden avulla osakepääoman korotusta rajoitettiin sekä esittelijöiden haluttomuus viedä asioita eteenpäin kerran hyväksytyin suunnitelman mukaisena.³⁶⁶ Ongelma siis oli, ettei 1962 budjetin perusteluihin kirjattu rakennusohjelma rahoitussuunnitelmineen sitonut seuraavia vuosia. Kemijärven tapauksessa yhtiö ei saanut suunnitelman mukaista valtion lainapääomaa, vaan joutui ottamaan sitä mm. valuuttamääräisenä. Helpotusta yhtiön alkuvuosille sentään toivat Pohjois-Suomen

365 Markkinatilanteesta sivuilla luku 3.2. s.24-25.

366 Liimataisen haastattelu.

verohuojennuslain antamat vapaavuodet uuden tehtaan verotuksessa. Ensimmäiset kehitysaluelait, joilla pyrittiin monipuolistamaan erityisesti Pohjois- ja Itä-Suomen elinkeinoelämää, tulivat voimaan vuonna 1966, mutta niitä ei alkuun ajateltu suurteollisuudelle.³⁶⁷

7.6.1 Tappiot tiedossa jo Pöyryn suunnitelmassa

Tehtaan rahoituksen ongelmaa oli pohdittu tehtaan suunnitteluvaiheesta lähtien pohjana Pöyryn tekemä tehdassuunnitelma. Pöyryn suunnitelman mukaan 44 miljoonan nettomyynnillä olisi tehtaan pitänyt olla lähes 3 mmk voitollinen ja vielä hintatason laskiessa viisi prosenttia 64 300 mk plussan puolella 1963 markkoiksi muutetuin luvuin. Suunnitelman viisivuotislaskelman, joka on liitteenä 2, mukaan ensimmäisen vuoden tappio olisi vuoden 1963 markoissa 31 mmk:n nettomyynnillä ollut 3,4 mmk ja toisena vuonna 37,7 mmk:n myynnillä 60 000 mk, mutta kolmannen vuoden voitto olisi pitänyt olla 3,5 miljoonaa, jolloin myynnin nettoarvo olisi ollut 44,3 mmk. Kun hinnat taipuivat alaspäin enemmän kuin oli arvioitu, vasta neljäs vuosi 1968 kääntyi voitolle. Pöyryn laskelmissa korkomenojen osuus olisi kolmena ensimmäisenä vuonna ollut 6,3, 6,1 ja 5,7 mmk.³⁶⁸

Yhtiön talousosastolla 12.10.1964 päivätyn ja ylijohdaja Pekka Rekolalle KTM:öön toimitetun laskelman mukaan oli päädytty siihen, että tehtaan myyntitulot ylittäisivät menot vasta neljäntenä toimintavuonna ja rahoitusta tarvittaisiin lisää vuosina 1964-1968 42 miljoonaa. Tältä pohjalta yhtiö teki esityksen vuoden 1966 valtion tulo- ja menoarvioon 9 miljoonan euron lainasta. Kun se ei toteutunut, esityksen 6 mmk osakepääoman korotuksesta vuoden 1966 lisäbudjettiin.³⁶⁹

Valtion rahoituksen jäädessä jälkeen suunnitellusta, oli yhtiön etsittävä rahoitusta yksityisiltä markkinoilta tai valtion laitoksilta kuten Postipankilta ja Kelalta, joissa korot olivat korkeammat. Yhtiön tilanne oli rakentamisen päästyä vauhtiin ja tehtaan tuotantoon niin tiukka, ettei lainaehdoista niukkojen pääomien Suomessa varmaankaan juuri neuvoteltu. Hallintoneuvoston ja johtokunnan säilyneistä pöytäkirjamerkinnöistä voi päätellä, että yhtiön johdolla oli täysi työ hankkia rahoitusta, joka usein riitti vain muutaman kuukauden päähän.³⁷⁰ Tehtaan siirtyessä Veitsiluodolle valtion takaamia lainoja oli Kelalta lähes 30 mmk ja Postisäästöpankilta 7,2,. Miljoonan molemmin puolin olivat luottoa valtion takuilla antaneet SKOP, OKO, Eläke-Varma, Teollisuusvakuutus ja laitetoimittajat toimitusluottoina. Koko saldo oli 43,4 mmk.³⁷¹ Lisäksi valtio oli taannut OKO:n D-markka-luoton, jonka summa ennen devalvaatiota oli 16,2 mmk. 1967 tilinpäätöksen mukaan kiinnelainoja oli 27,3 mmk, muita pitkäaikaisia velkoja 61,1 mmk ja lyhytaikaista velkarahaa 29,4 mmk taseessa, jonka loppusumma oli 163,7 mmk. Pankkisuhteisiin kytkettiin yhtiön rahaliikennettä, jonka pääosin sai ruotsinkielisen pääoman PYP, tottunut vientikaupan rahoittaja. PYP oli lainannut 1965 selvityk-

367 Virtanen 1993, s. 277.

368 Pöyry 1961

369 V. 1966 valtion menoarvioesitys, Kemijärvi Oy:n ehdotus 30.3.1965 sekä V. 1966 valtion lisämenoarvioesitys, Kemijärvi Oy:n ehdotus, 26.2.1966, KSA n:o 290, Elka.

370 Pöytäkirjat Johtokunta 20.9.1966, 10.11.1966, Hallintoneuvosto 5.8.1965, 7.10.1965 KSA n:o 8, Elka

371 Valtion takaukset asetuksen 346/63 20.6.2963 mukaisille lainoille per 31.5.1968, KSA n:o 290, Elka.

sen mukaan runsaat 10 mmk vekseli- shekki- ja dollarilainaa. Postisäästöpankki huolehti, että se sai osansa rahaliikenteestä, mutta alkuvaiheen merkittävät omistajat osuuskassat ja rahoittaja OKO jäivät ilman rahaliikennettä, josta OKO:n vaihtunut johto moitti yhtiötä yrittäen rangaista koron nostolla.³⁷² Rahaliikenteessä uusi yhtiö toimi alan traditioiden mukaan.

7.6.2 Viimeisestä osakepääoman korotuksesta Kemijärvi Oy:n loppusuora

Osakepääoman viimeinen korotus toteutui 1966 lisätalousarviossa 5 mmk määräisenä, mutta se käynnisti valtiovarainvaliokunnan vaatimat selvitykset yhtiön tilasta. Suuressa salissa ei asiasta juurikaan keskusteltu, mutta C.O. Tallgren lainasi valiokunnassa kuultavana vierailutta johtokunnanpuheenjohtaja Pelkosta: valiokunta päättää voidaanko yhtiön palkat maksaa 1. heinäkuuta. Tallgrenin loppukaneetti kuvaa hyvin tehtaan vastustajien asennetta:

Tämä on siksi vakava asia, ja me joudumme täällä eduskunnassa aika ajoon, melkein joka vuosi, tekemään tällaisia saman tapaisia ikäviä ratkaisuja. Valtiovarainvaliokunta on tähän asiaan kiinnittänyt huomiota, mutta kun hallitus kerran esittää näinkin suuren määrärahan merkitsemistä tähän lisämenoarvioon, haluaisin kysyä herra kauppaja- ja teollisuusministeriltä, voiko hän jo tässä vaiheessa suositella, mitä tälle huonolle yhtiölle olisi tehtävä, jotta tämä jatkuva tekohengitys loppuisi.³⁷³

Valiokunnan mielestä hallituksen pitäisi, siis ensimmäisen tuotantovuoden perustella, myös ryhtyä selvityksen perusteella tarvittaviin toimiin.³⁷⁴ Mitä valiokunnassa on asiasta keskusteltu, ei käy ilmi eduskunnan arkistosta, koska valtiovarainvaliokunnan pöytäkirjat 1960-luvulta ovat erittäin pelkistettyjä. Lisää tietoa voisi löytyä puoluearkistoista, mahdollisesti KTM:n arkistostakin.

Kauppaja- ja teollisuusministeri Olavi Salonen kävi itse tutustumassa Kemijärvellä yhtiön tilaan ja totesi rakentamisen ja tuotannon suunnitelmat asiallisiksi, mutta tappio on ministeriä siteeranneen lehden mukaan syntynyt monenlaisista kustannus- ja hintatason vaihteluista.³⁷⁵ Jo aiemmin keväällä ministeriön miehet olivat käyneet tehtaalla. Lapin Kansan pikku-uutisen mukaan tehtaalla olivat maaherra Mieltusen johdolla käyneet VM:n budjettipäällikkö Heikki Tuominen ja hallitussihteeri Pauli Heinilä sekä KTM:n ylijohtaja Pekka Rekola.³⁷⁶

Toimitusjohtaja Hannunkari oli 15.6.1966 valtiovarainvaliokunnan kauppaja- ja teollisuusjaoston kuultavana ja toimitti 20.6. jaostolle lisätietoa. Esityksessään hän selosti yhtiön toimintaa ja puoli toista vuotta käynnissä ollutta tuotantoa ja totesi, että tuotanto saatiin käyntiin hidastusohjelman takia puoli vuotta suunniteltua myöhemmin ”tammikuun kovilla pakkasilla, mikä Lapissa ei ole leikintekoa”. Hannunkari kiisti KTM:n ylijohtaja Rekolan 15.6. valiokunnassa esittämät väitteet, ettei tehtaan rakentamisen viivyttäminen olisi nostanut kustannuksia ja ettei valmistumisella ja rakentamisaikataululla olisi ollut väliä, koska yhtiö Rekolan lausunnon mukaan tuottaisi joka tapauksessa

372 LH:n kirje Heikki Valvanteelle Suomen Pankkiin 21.3.1968, OKO:n kirje Kemijärvi Oy:lle 14.10.1965, Kemijärvi Oy:n 16.12.1965 päivätty dokumentti: Yhteenveto lainoista, joiden saamisen ehtona on ollut sopimus maksuliikenteen saamisesta ao. pankin kautta (LH/HK), KSA n:o 290, Elka.

373 VP1966 Ptk. s. 287–288.

374 Vv 22.6.1966, Eduskunnan arkisto, Mikrofilmi Vv1966, Kva 23.6.1966: Vv: *Kemijärvi Oy:n tila tutkittava viipymättä*, KSA n:o 55, Elka.

375 PoSa 14.7.1966: *Kemijärven tuotantosunnitelmat asialliset. KTM Salonen Lapissa*, KSA n:o 55, Elka

376 LK 10.3.1966: *Maaherra eilen Kemijärvellä*, KSA n:o 55, Elka.

tappiota. Toimitusjohtaja muistutti, että samaan aikaan rakenteilla olleista kolmesta tehtaasta Kemijärvi työnnettiin rakennusohjelman pidennyksellä viimeiseksi. Muut tehtaot pääsivät käyntiin suhteellisen hyvän menekki vuoden aikana, eikä niiden tarvinnut supistaa tuotantoaan ensimmäisenä vuonna lainkaan, saati puolitoistakertaisena, kuten Kemijärven täytyi rajoitusten taas astuessa voimaan. Valiokunta sai kuulla myös, että jos valtioneuvoston supistusohjelman mukaisesti tehtaot valmistumista olisi viivytetty vuodella, eikä rakentamisen pidennystä olisi saatu puolitettua, olisi tehdas valmistunut juuri, kun selluloosakriisi ja hintojen putoaminen oli ovella. Tällöin taloudellinen tulos olisi vielä huonompi.

Hannunkari nosti esityksessään valiokunnalle esiin tehtaot oman toiminnan lisäksi kolme merkittävää kansantaloudellista vaikutusalueita.

1. Yhtiö toi valuuttaa aluksi 40 ja myöhemmin 50 mmk maksutasevaikeuksien kanssa kamppailevan valtion kassaan.
2. Tehdas käytti muuten metsään jäävää puuta, josta luopuminen olisi merkinnyt metsänhoidon kustannukset nousua, jos toisarvoisella puulla ei olisi ollut käyttöä.
3. Tehdas ylläpiti työllisyyttä, kun runsaat 2000 henkilöä sai vakinaisen tai pääasiallisen toimeentulon yhtiössä ja puunhankinnassa ja lisäksi koko joukko tehtaot välillisesti luomissa työpaikoissa.

Lisäksi Hannunkari huomautti, että yhtiö oli saanut suunnitelman mukaisesta 85 mmk:n valtion rahoituksesta vain 60 mmk.³⁷⁷

Tässä Kemijärvi-näytelmän kohtauksessa merkittävintä oli ministeriön ylijohdajan lausunto valtiovarainvaliokunnassa. Tämä osoittaa kiistatta sen asenteen, joka ministeriön ylijohdajalla ja todennäköisesti muillakin ministeriön virkamiehillä oli. Saman käsityksen jakaa edellisellä sivulla kerrottu kaupunkineuvos Liimataisen ja myös Matti Lahtelan näkemys³⁷⁸

7.6.3 Talousselvityksiä ja ehdotuksia joita kukaan ei käyttänyt

Yhtiössä työskenneltiin kesällä 1966 yhä uusien talousselvitysten kanssa. Jälkikäteen katsoen kaikki tehtiin turhaan, koska tehtaot fuusiointi Veitsiluotoon oli enemmän poliittinen kuin taloudellinen ratkaisu, kuten luvusta 8 käy ilmi. Laskelmilla ei voitu myöskään ennustaa tulevaa hintaa ja kysyntää.

Kesäkuun lopulla tehtiin rahoitusarviota vuosille 1966–1976, johon kirjattiin esitys, että valtio tukisi yhtiötä maksamalla 100 mmk:n arvoisten velkojen 5 prosentin ylittävät lainanhoitokustannukset ja että osakepääomaa korotettaisiin 15 mmk:lla, josta 5 mmk 1966 puolella. Lisäksi esitykseen kuului 30 mmk takuut vastavakuuksia vaatimatta. Laskelma perustui 1966 kustannustasoon ja sellu-

377 LH 20.6.1966: Eräitä lisänäkökohtia Kemijärvi Oy:n toiminnasta, KSA n:o 238, Elka.

378 Matti Lahtela kertoi Korsimon yrittäneen kertoa virkamiehille, että he ovat valmistelijoita ja avustajia mutta hallintoneuvosto isäntä. Lahtelan haastattelu.

loosan hintatasoon 1970 saakka, jolloin odotettiin 5 % korotusta. Lainasubvention kustannus olisi ollut vuodessa 2,2–2,8 mmk vuodessa, kun indeksien vaikutus oli arvioitu vuoden 1967 loppuun saakka. Tällä menettelyllä esitystä tehtäessä ollut lainojen 110 mmk:n saldo putoaisi 69 mmk:aan 1976 mennessä. Oheisessa taulukossa 15 näitä vaihtoehtoja voi verrata fuusiossa toteutuneeseen.

Taulukko 15 Kemijärvi Oy:n 1966 esittämät rahoitusvaihtoehdot lisättynä fuusiossa toteutuneella

TOIMENPIDE/VAIHTOEHTO	I	II	FUUSIO
Osakepääomaa 1966, mmk	5	30	5
Osakepääomaa 1967, mmk	5	10	15*
Valtion lainojen moratorio, vuotta	5	10	vapautus
Lainasaldo 1976, mmk	60,4	53,0	?–20
Valtion subventio yli 5 % koroista, lainoille mmk	-	75	-

* 10 mmk osakepääoma merkittiin 1968 Veitsiluodolle 5 mmk 1969.

Laskelmat oli luovutettu yhtiön esityksenä KTM:lle 1.7.1966. Selostukset ja tiedot Kemijärvi Oy:n toiminnasta 22.7.1966, KSA n:o 287, Elka. Fuusion tiedot valtiopäiväaineistosta.

Tämänkaltaiset esitykset eivät tuohonkaan aikaan olleet poikkeuksellisia; Kemi Oy:n kotimaiset luotottajat sopivat 1966 marraskuussa kolmen vuoden lykkäyksestä vuoden 1967 lyhennyksiin, jota vuosi myöhemmin jatkettiin myös 1968 lyhennysten osalta.³⁷⁹ Yksityisen Savon Sellun³⁸⁰ tukemisesta oli vuonna 1966 säädetty laki, joka oikeutti valtioneuvoston antamaan valtion omavelkaisia takauksia yhtiön kartonkitehtaan rakentamista varten ottamien enintään 60 mmk lainojen ja niiden korkojen maksamisen vakuudeksi. Laki (11.3.1966/129) antoi valtioneuvostolle myös mahdollisuudet maksaa korkohyvityksenä viiden prosentin koron yli menevän osan ja indeksikorotuksen.³⁸¹ Kemijärvi-yhtiö esitti vastaavan edun saamista. Heinäkuussa tehdyssä esityksessä ilmoitettu indeksikustannuksista luopuminen 1967 jälkeen perustui ilmeisesti tietoon tai arvioon siitä, että indeksiehdon käyttäminen lainoissa ja talletuksissa päättyi maaliskuussa 1968 pankkien, valtion ja työmarkkinaosapuolten sopimuksella.³⁸²

Heinäkuussa 1966 KTM:n selvityksiä tuli tekemään maisteri Leikkonen Outokumpu Oy:stä, joka yhdessä Hannunkarin ja konttoripäällikkö Oksasen kanssa määritteli, mitä tietoja selvitys vaatii.³⁸³ Heinäkuun 22. päivätyssä kokonaisuudessa on 15 osaa, joka kattaa taloudellisia laskelmia ja muita dokumentteja yhtiöjärjestyksistä ja eduskunnan päätöksistä lähtien. Sen ensimmäinen osa oli Hannunkarin kirjoittama 14-sivuinen yhteenveto Kemijärvi Oy:n toiminnasta, joka sisälsi tiedot Braxin ja Pöyryn suunnitelmista. Hannukari kertoi perusteellisen analyysinsä lisäksi, että yhtiö oli käynyt jo lokakuussa 1965 selostamassa tilannetta pääministeri Johannes Virolaiselle ja teki joulukuussa

379 Virtanen 1993, s. 277–281.

380 Metsäliiton johdolla toteutettu yksityinen yritys.

381 VP1967 A.K.II Valtion tulo- ja menoarvio vuodelle 1968 pääluokka 32.82 momentti 43.

382 Kuisma, Markku: *Kahlittu raha, kansallinen kapitalismi*, SKS Helsinki 2004, s.156–157.

383 Otsikoton dokumentti: Maisteri Leikkonen, toimitusjohtaja Hannukari ja konttoripäällikkö Oksanen 11.7.1966. Yhtiön taloudellisen tilan tutkimista varten laadittavat selvitykset., KSA n:o 287, Elka.

valtioneuvostolle esityksen rahoituskustannusten keventämisestä, koska valtion 1961 lupaama rahoitus ei ollut toteutunut. Yhtiön piti saada valtion lainaa 57 mmk, mutta sitä oli saatu vain 25,1 mmk; luottolaitoksilta saatua kalliimpaa lainaa oli 78,3 mmk alkujaan arvioidun 25 mmk:n sijasta.

Hannunkari arvioi selluteollisuuden näkymien jatkuvan samanlaisina mm. Kanadasta tulevan kilpailun takia, mutta hintojen laskua ei enää ennustettu. Tuotannonrajoitusten pienentyminen 1967 ja poistuminen 1968 näyttäisivät todennäköisiltä. Loppuyhteenvedossa Hannunkari totesi, että yhtiön puunjalostuslaitoksen tuloksia ja merkitystä voitaisiin tarkastella vain riittävän pitkällä aikavälillä ja että rakentaminen, tuotanto ja markkinointi olivat sujuneet arvioiden mukaisesti. Kustannustason nousu ja laskeva vientihintataso olivat aiheuttaneet yhtiölle lisärasituksen, jonka keventämisestä yhtiö oli esittänyt valtioneuvostolle ratkaisun. Sen mukaan taloudellinen tilanne olisi vaikeimmillaan 1966–1969, mutta paranisi 1970-luvulle tultaessa.³⁸⁴ Selvitykseen kuului heinäkuun alussa lähetettyä esitystä tarkempi lainojen saldojen kehityslaskelma, jossa otettiin huomioon myös kaksi vaihtoehtoa sellun hinnan kehittymiselle. Ei tehdä mitään ja hinnat edelleen huonot -skenaarion mukaan lainat 1980 olisivat yli 120 mmk. Parhaassa vaihtoehdossa lainasaldo samana vuonna olisi alle 30 mmk. Laskelmissa ei ollut otettu huomioon indeksikorotuksia 1966 jälkeen.³⁸⁵

7.6.4 Tulevaisuuden ennustaminen ei onnistunut

Todellisuudessa 1974 asti kestänyt boomi muutti laskelmien perusteet täysin. Vaikka käsin ja laskukoneella tehtyihin laskelmiin ja millimetripaperille piirrettyihin diagrammeihin³⁸⁶ oli upotettu varmasti satoja tunteja, ja ehkä pilattu taloushallinnon henkilökunnan kesälomat, ei laskelmien avulla kuitenkaan voitu ennustaa tulevaisuutta. Kukaan ei varmastikaan uskaltanut edes kuvitella esittävänsä laskelmaa, jossa liikevaihto olisi ollut vuonna 1970 kaksi kertaa vuonna 1966 saavutettu eli 85 mmk ja tuotanto 150 000 tonnia, koska lukuja olisi pidetty ylioptimistisina. Sellun hintaennusteessa nojaututtiin alalla yleisesti liikkuneeseen arvioon, että vasta 1970 hinta saattaisi nousta 5 %, kun valkaistun koivusellun nimellishinta vuodesta 1966 vuoteen 1970 nousi 67% ja mäntysellun 50%. Reaalihinnatkin nousivat 40 ja 24 %³⁸⁷. Näin ministeriön miehille annettiin kuitenkin perustieto, joihin vedoten päätöksiä toivottomaksi ja skandaaliksi moititun yhtiön osalta tehtiin.

Viisi päivää toista sataa sivua käsittäneen selvityksen lähettämisen jälkeen, oli Outokumpu Oy:stä lähetetty Kemijärvelle kirje. Lähetteessä todettiin ohessa olevan Kemijärvi Oy:n taloudellista tilaa koskevan tutkimuksen ja kerrottiin että tutkimus on samana päivänä on lähetetty KTM:öön. Lähettäjä totesi, että lähetetystä perusteellisesta selvityksestä oli ollut ratkaisevaa apua tehtävän suorituksessa ja kirjoitti Leikkosen olevan jo lomalla. Leikkonen oli valittanut, että lausunnossa

384 Kemijärvi Oy:n selvitys KTM:lle 22.7.1966: Yhteenveto Kemijärvi Oy:n toiminnasta, KSA n:o 287 Elka.

385 Emt. Selvitys lainojen saldoista, graafisia esityksiä selityksineen.

386 1960-luvulla oli toki eräajokäyttöisiä tietokoneita taloushallinnossa, mutta ennen PC-tietokoneen ja taulukkolaskennan keksimistä apulaisia sihteereitä ja piirtäjiä tarvittiin insinöörin ja ekonomin kalkyylien viemiseksi paperille. *Itse koettu lähde.*

387 Asiasta enemmän luvussa 3. Reaalihinnat laskettu Tilastokeskuksen vuoden 2010 rahanarvotaulukkoon perustue, kuten muissakin kohdissa tätä työtä.

esiin tulevat asiat eivät ehkä kaikki olleet Kemijärvi Oy:n kannalta katsottuna miellyttäviä. ”Kuitenkin niiden esiintuominen saattaa helpottaa yhtiötänne koskevien probleemien ratkaisua.”³⁸⁸ Leikkosen tekemää raporttia ei kuitenkaan tehtaan arkistosta löytynyt. Myöskään siitä mitä tapahtui Leikkosen raportin ja vuoden 1968 budjettiesityksen valmistelun välillä, ei käyttämästäni aineistosta voi päästä varmuuteen.

KTM:n asettamassa yhtiön talouden selvitysryhmässä kävivät Pelkonen ja Hannunkari vielä loppukesällä suullisesti tentattavana³⁸⁹ koska sen jälkeen Kemijärvi-yhtiössä valmisteltiin vielä syyskuussa aineisto, jossa esiteltiin toiminnan kehittämisvaihtoehtoja. Näihin liittyvät aiemmin esitellyt Pöyryn tekemät paperitehdassuunnitelmat ja 1968 toteutettu kapasiteetin nosto. Tuotannon jalostusasteen lisäämiseksi paperin tuotannolla tulisi kysymykseen korkealle jalostettu paperilaatu, todetaan raportissa. Uusi tuotantoala ja ensimmäinen paperikone vaatisivat sisäänajokauden, joten tällaisella jalostusasteen nostolle ei voitaisi vaikuttaa lähivuosina yhtiön velkarasituksen keventämiseen Hannunkari arvioi. Korkealle jalostettujen paperilaatujen valmistuksen mahdollisuudet paranisivat hänen mielestään, jos Efta ja EEC yhdistyvät ja Suomi olisi mukana alueessa.³⁹⁰

7.6.5 Junnila yrittää iskeä Kairamon aseihin

Politiikkaa puhuttiin muutenkin kuin suoranaisesti rahoitukseen liittyen. Eduskuntaan paluun tehnyt kokoomuksen oikean laidan anti-kekkoslainen, KOP:n pankinjohtaja ja kansanedustaja Tuure Junnila toi taas lusikkansa Kemijärvi-keittoon. Hän yritti ahdistaa hallitusta kysymyksellä Kemijärvestä. Junnila oli ilmeisesti saanut innoitteensa Kairamon vuosien takaisista puheista, koska hän kysyi suullisessa kysymyksessään 3.11.1966 pitääkö paikkaansa se väite, että valtion Kemijärvelle rakentaman tehtaan ”vuositehoa vastaava selluloosatuotannon lisäys” olisi voitu toteuttaa 40 prosentilla Kemijärven tehtaan vaatimasta pääomasta, jos olisi laajennettu Kemissä ennestään sijainneita laitoksia?

Kysymys päättyi ylijohtaja Rekolan lähettämänä³⁹¹ Kemijärvelle, jossa Hannunkari vastasi arvelemalla luvun olevan peräisin Kemi Oy:n suunnitelmasta 1961, jossa tehtaita olisi laajennettu 110 000 tonnin määrän valkaisuamattoman sulfaatin tuotantoon. Tällaisen tuotteen kysyntä olisi ollut epävarmaa ja rahtikustannukset korkeat. Jos olisi pyritty samanlaiseen vientimarkkinoilla kysytyyn tuotteeseen kuin Kemijärvellä, valkaisuamattomien, kuivauskoneen ja selluloosavaraston hankkiminen olisi ollut välttämätöntä. Kun kustannuksissa olisi otettava huomioon vielä 20 %:n rakennuskustannusten nousu ja mahdollisuus edullisesti laajentaa Kemijärven kapasiteettia 25 %:lla, päättyi

388 Outokumpu Oy:n lähete kirje LH:lle Kemijärvelle, päivätty 27.7.1966. Allekirjoitus Outokumpu Oy pp. L Vaaranto, KSA n:o 287 Elka.

389 Pöytäkirja Kemijärvi Oy:n johtokunnan kokouksesta 20.9.1966 2 § Yhtiön taloudellisen aseman selvittelyyn liittyvät asiat, KSA n:o 287 Elka.

390 Lisätietoja Kemijärvi Oy:n toiminnasta 20.9.1966, KSA n:o 287 Elka.

391 Puhemies Virolaisen kirje Kauppa- ja teollisuusministerille Junnilan kirjallisesta kysymyksestä 3.11.1966, ylijohtaja Rekolan kirje Hannunkarille 11.11.1966, KSA n:o 287, Elka.

Hannunkari vähintään 80 %:n kustannuksiin. Rakentamalla Kemiin olisi ohutpuu ja koivu kuitenkin jäänyt käyttämättä, koska niitä ei voi uittaa. Näin Lapin metsien hoito- ja uudistussuunnitelmien toteuttaminen olisi jäänyt vaillinaiseksi, Hannunkari kirjoitti.³⁹²

Kauppa- ja teollisuusministeri Salonen vastasi Junnilalle, ettei se hallitus, jossa hän on ministerinä, tehdasta ole perustanut, mutta silloisen hallituksen ja eduskunnan kannanottoon vaikutti pyrkimys Itä-Lapin talouselämän kehittämiseen sekä alueen puuvarojen hyväksi käyttämiseen. Salonen totesi tehtaan myös käyttävän sellaista puuta, jota ei Kemiin kannattanut kuljettaa. Ensimmäisessä lisäkysymyksessään Junnila tiedusteli tehtaan tappioita ja kuinka korkealle ne nousevat kuluvalta vuodelta, johon Salonen vastasi vuoden 1965 ja 1964 tiedoilla.

Toisessa lisäkysymyksessään Junnila kysyi toisesta julkisuudessa esitetystä väitteestä, että Pohjois-Suomen metsäteollisuuden irtisanomiset³⁹³ johtuvat budjettivaroin tuettujen valtionyhtiöiden toiminnasta, niiden kun ei tarvitse ottaa huomioon kannattavuutta. Jos tämä väite piti paikkaansa, Kemijärven selluloosatehtaan perustaminen oli Junnilan tulkinnan mukaan, paitsi liiketaloudellisesti, myös kansantaloudellisesti virheellinen sijoitus. Salonen ei tähän ryhtynyt vastaamaan ja Junnila teki asiasta kirjallisen kysymyksen.³⁹⁴

Salonen käytti tähän vastatessaan myös muita Kemijärvellä kirjoitettuja argumentteja. Hän totesi Kemi Oy:n henkilökunnan vähennyksen tapahtuneen sulfiittiselluloosatehtaan teknisesti vanhentuneen kalsiumlinjan pysäyttämisen takia. Yhtiön jalostusasteen nostoon ajateltua krafliner-kartonki-tehdasta ei saatu rahoitettua, koska rahoittajat eivät uskoneet sitä silloisilla puun hinnoilla kannattavaksi. Rahoittajien edellyttämä puun hinnan lasku olisi taas merkinnyt, ettei puulle olisi jäänyt kantohintaa. Kemijärven kannalta vakavampi kannanotto oli, kun Salonen totesi, ettei Kemijärvestä päätettäessä vuonna 1961 ollut tiedossa raakapuun hintojen nousua männyn osalta 45 ja koivun osalta 35 %:lla sekä palkkakustannusten nousua 40 %:lla tehtaiden rakentamisaikana.

Mikäli näin suuri epäsuhde hinta- ja kustannuskehityksessä olisi ollut ennakoitavissa, olisi ilmeisesti kyseessä olevan selluloosatehtaan rakentamisesta luovuttu liiketaloudellisista syistä huolimatta siitä, että painavat yhteiskuntataloudelliset syyt olivatkin puoltamassa asiaa. Myöskin yksityisten metsäteollisuusyhtiöiden taholla olisi ilmeisesti pidättäydytty eräiden äskettäin valmistuneiden sulfaattitehtaiden rakentamisesta nykytilanteessa.³⁹⁵

Junnilan käynnistämä Kemi Oy:n entisen toimitusjohtajan, Aulis Kairamon julkisuudessa esittämiä asioita kerrannut episodi voidaan liittää siihen, että Kairamo joutui eroamaan Kemi Oy:n toimitusjohtajan tehtävistä lokakuun 1966 puolivälissä. Vaikka ero tapahtui muodollisesti Kairamon pyynnöstä, hallintoneuvoston puheenjohtaja Miettunen kertoi lokakuussa hallintoneuvoston tulleen

392 LH:n kirje Rekolalle 18.11.1966 ja 19.11.1966 liitteenä Lausunto kansaedustaja Junnilan Kemijärven Selluloosatehtaan perustamista koskevan eduskuntakyselyn johdosta ja nimetön liite, joka kommentoi Kemi Oy:n toimitusjohtajan, vuorineuvos Kairamon Uudessa Suomessa 20.10.1966 antamaa tietoa, että Kemi Oy:n tehdasta olisi voitu laajentaa Kemijärvi Oy:n tehtaan vuositehoa vastaavalla määrällä ja vain noin 40 prosentilla siellä tarvittua pääomasta. KSA n:o 287, Elka.

393 Tarkoittaa erityisesti Kemi Oy:n sulfiittiosaston sulkemisesta työttömiksi mahdollisesti jääviä 300 henkilöä.

394 VP 1966 Ptk. 806. Ed. Junnilan suullinen kysymys n:o 47 valtion varojen sijoittamisesta selluloosateollisuuteen Pohjois-Suomessa. VP1966 A.K.V Kirj. ksm. n:o 60

395 VP 1966 A.K. V Kirj. ksm. n:o 60, ministeri Salosen vastaus.

siihen käsitykseen, ettei Kairamo voinut enää jatkaa.³⁹⁶ Kairamon ei varmaankaan tarvinnut eduskuntaan palannutta ja julkisuutta hakevaa Junnilaa kovasti yllyttää.

7.6.6 Seteleistä selluloosaa vai perustuslaillinen kysymys?

Lehdistön kommentit Kemijärvi-yhtiöstä terävöityivät heti 1967 alussa, kun Uusi Suomi kirjoitti pääkirjoituksessaan käyvistä Suomen Pankin seteleistä tehtävän selluloosaa Kemijärvellä.³⁹⁷ Suomenmaa taas nimesi Klaus Wariksen pääkirjoituksessaan kehitysaluepolitiikan jarrumieheksi.³⁹⁸ Kemijärvi Oy:n yhtiökokouksen uutisoinnissa vuoden 1966 tappio 5,9 mmk, oli pääasia otsikoissa muissa paitsi Lapin lehdissä, jotka pyrkivät asettamaan lappilaista näkökulmaa.³⁹⁹

Kevään 1967 aikana koettiin poliittinen episodi, joka oli yksi osa yhtiön vastaista kampanjaa. Junnilan hengenheimolainen Georg C. Ehrnrooth (rkp) yritti perustuslakivaliokunnassa saada hallituksen kertomukseen vuodelta 1965 maininnan Kemijärvi Oy:n taloudellisesta asemasta ja tuore helsinkiläinen kansanedustaja, poliittisen historian professori L.A. Puntila (sd) ilmeisesti erehtyi kannattamaan ehdotusta. Ensimmäisessä käsittelyssä Ehrnroothin ehdotuksen puolella oli neljä ja puheenjohtajan vastaehdotusta, jonka mukaan lausumaa ei ollut otettava mietintöön, kannatti yhdeksän jäsentä. Toisessa käsittelyssä metsäteollisuussukuun kuuluvan Ehrnroothin mietintö saikin käsittelyyn kilpailevan esityksen Puntilalta, joka voitti ensin Ehrnroothin 11–2, ja sitten alkuperäisen mietinnön, johon lausumaa ei sisällynyt. Puntilan esitys, joka sinänsä tunnusti tehtaan tarpeellisuuden, mutta kertoi mitä sosialidemokraattien johtamissa ministeriöissä suunniteltiin, oli seuraava:

Asiantuntijoita kuultuaan perustuslakivaliokunta toteaa Kemijärvi Oy:n toiminnan suuren tappiollisuuden ja sen, ettei sen toiminta nykyisissä olosuhteissa eikä näkyvissä olevan tuotteiden hintakehityksen valossa voi tulla liiketaloudellisesti kannattavaksi. Kun puunjalostusteollisuuden ylläpitäminen Kemijärvi- ja Kemijokialueen piirissä on kansantaloudellisesti ja työllisyyden ylläpitämisen kannalta koko maata koskeva kysymys, perustuslakivaliokunta odottaa, että alueen puunjalostusteollisuuden kannattavuuden palauttamiseksi tutkitaan toimialarationalisoinnin, jalostusasteen kohottamisen ja teollisuuden yhteistoiminnan mahdollisuudet.

Mietintöön kirjattiin kaksi vastalauseetta. Ehrnrooth toisti aiempaa esitystään ja väitti, ettei tehdasta suunniteltaessa ollut riittävästi tutkittu hankkeen edellytyksiä. Hänen mukaansa tehtaan tappio olisi kolmannes myynnistä ja kun parempaa ei tuotteen hinnan ja tuotantokustannusten epäedullisen kehityksen takia ollut odotettavissa, rasittaisi tehdas suuresti valtiontaloutta. Matti Kekkonen, Arvo Pentti ja Kustaa Tiitu (kesk) vaativat kappaleen poistamista, koska tehtaan rakentaminen on vuosikymmeniä vaikuttava investointi, jonka tuloksia voidaan arvostella vain riittävän pitkällä ajanjaksolla. Tästä syystä asian arvostelu tehtaan käyntiinlähävaiheen ja ensimmäisen laskusuhdanteen mukaan ei ollut perusteltua. Kun metsäteollisuudessa vaikeuksia oli muillakin, oli yksinomaan Kemijärvi Oy:öön kohdistuva arvostelu sitäkin oudoksuttavampaa, kolmikko toteaa.⁴⁰⁰

396 Virtanen 1993, s. 158.

397 US 8.1.1967 Pääkirjoitus: *Tässä sitä ollaan*. Pääaiheena on valtion huonosti menestyvä metalliteollisuusyhtiö Mekes, KSA n:o 55, Elka.

398 Smaa 8.2.1967 Pääkirjoitus: *Kehitysaluepolitiikan jarrumiehiä*. Ottaa kantaa Wariksen näkemyksiin perusteellisuuden rahoituksesta ja toteaa etteivät tehtaat synny raaka-aineiden äärelle kuin vasta kovan tappelun jälkeen. KSA n:o 55, Elka.

399 28.4.1967 HS, Kva, US, yhtiökokous oli uutisen päärivinä PoSa:ssa, K-L:ssa ja LK:ssa, KSA n:o 55, Elka.

400 Plv. Ptk. 10. ja 29.3.1967, Eduskunnan arkisto, Plv. mikrofilmi 1966–1967

Valiokunnan kannanoton uutisoi Helsingin Sanomat tuoreeltaan kolmen palstan otsikolla ”*Perustuslakivaliokunta: Kemijärvi Oy:n toiminta on nykyoloissa kannattamatonta*”.⁴⁰¹ Uusi Suomi odotti hallituksen kertomuksen käsittelyä suuressa salissa ja kertoi Ehrnroothin puheessaan todenneen, ettei Suomella ole varaa niin kalliiseen työllisyyspolitiikkaan kuin Kemijärvellä harjoitetaan ja ehdottaneen perustuslakivaliokunnassa esittämäänsä lausumaa korvaamaan Puntilan esittämän osuuden. Lehden mukaan ”puhe aiheutti vasemmiston ja keskustapuolueen taholta voimakkaan vastahyökkäyksen, jossa pyrittiin osoittamaan Kemijärven selluloosatehtaan olevan sittenkin hyödyllisen ja hyvissä kantimissa”. Tästä esimerkkinä lainattiin Lahtelan puhetta, jossa esitettiin perustuslakivaliokunnan lisäämän lausuman poistamista ja todettiin, että ”...yhteiskuntataloudellisesti Kemijärven selluloosatehtaan rakentaminen on ollut erittäin viisas teko”. Sisäisivuilla lainattiin erillisjutussa pitkästi Ehrnroothia, joka totesi ettei ole saanut tietoa yhtiön tuloksesta, mutta kertoi kuitenkin tilinpäätöksen osoittavan 5,9 miljoonan tappiota, jonka todellinen määrä olisi kuitenkin ollut 12 miljoonaa, jos poistot laskettaisiin täysinä.⁴⁰² Puhuja tiesi lisäksi, että kauppa- ja teollisuusministeriön asiantuntijain työryhmä olisi jo edellisenä vuonna jättänyt suosituksen hallituksessa käsiteltäväksi, mutta julkisuuteen ei asiasta ole annettu tietoja.⁴⁰³

Eduskunnan keskustelu herätti myös lehtien pääkirjoittajia. Helsingin Sanomat luokitteli jälkiartikkelissaan Kemijärven tehtaan liiketaloudellisesti suuren luokan virheinvestoinniksi.⁴⁰⁴ Kaleva vuorostaan piti Ehrnroothin hyökkäystä heikosti perusteltuna ja tendenssimäisenä ja totesi Pohjois-Suomessa suhtauduttavan asiaan toisin kuin Etelä-Suomen pankkimiespiireissä. Jos Kemijärven työllistämä miesmäärä olisi jouduttu marssittamaan työttömyystöihin tai avustuskortistoon, olisi valtiolle langennut lasku ollut Kalevan mukaan paljon suurempi. Lehti vaati vain tappioiden syiden korjaamista ja kysyi lopuksi puristaako Ehrnroothin kenkä siitä, että Pohjois-Suomen puuta viedään nytkin etelän tehtaille parin suuren tuotantolaitoksen verran.⁴⁰⁵ Kansan Tahto kysyi, miten kävisi Koillis-Lapin väestön elinehdoille, jos meneteltäisiin niin kuin oikeisto vaatii? Lehden mielestä toinen asia oli kannattavuuden parantaminen. Sitä ei kuitenkaan pitäisi tehdä tunteettomin keinoin kuiten yksityissä suuryhtiöissä, vaan jalostusastetta nostamalla ja Lapin puunjalostusteollisuuden toiminnan yhtenäistämistä tutkimalla.⁴⁰⁶ Seuraavana päivänä samassa lehdessä siteerattiin kansanedustaja Toivo Frimanin (skdl) eduskunnassa käyttämää puheenvuoroa, jossa hän kiisti Ehrnroothin puheita ja nosti esille yhtiön korkomenojen suhteen: korkomenot Kemijärvellä olivat 18 % liikevaihdosta kun ne kilpailijoilla ovat keskimäärin 5 % tai jopa alle 3 %. Korkojen päälle oli

401 HS 30.3.1967, Lehtileikearkisto, KSA n:o 55, Elka.

402 Täysiä poistoja ei tehty huonoina vuosina yksityisissä yrityksissäkään. Poistot olivat enemmänkin verotuksen säätelykeino. Jos poistamatonta oli jäljellä enemmän, niin se merkitsi suurempaa markkamäärää ja vähemmän veroja hyvän vuoden sattuessa. Ennen nykyistä kirjanpitolakia yritysten ulospäin näyttämät tulokset saattoivat olla erilaisia kuin omistajan todellinen tulos.

403 US 4.5.1967 s.1: *Hallituksen kertomus v:lta 1965 eduskunnassa, Kemijärven tappiot esillä.* ja s.7: Ehrnrooth: *Kemijärvi Oy:lle lahja veronmaksajilta, Kansantaloudellista haaskausta*, KSA n:o 55, Elka.

404 HS 6.5.1967 Jälkiartikkeli: *Kemijärven tehtaan tappiot*, KSA n:o 55, Elka.

405 Kva 6.5.1967 Jälkiartikkeli: *Kemijärvi Oy*, KSA n:o 55, Elka.

406 KTa 6.5.1967 Pääkirjoitus: *Kemijärvi Oy*, KSA n:o 55, Elka.

laskettava vielä indeksimaksut yhteensä 10,3 mmk. Kun palkkakulut olivat 4,6 mmk. ei auttaisi vaikka työt tehtäisiin talkoilla, Friman totesi.⁴⁰⁷

7.6.7 Presidentinvaalien kiistakapulaksi

Kemijärvi Oy:stä tuli 1967 lopulla ja seuraavan vuoden alussa tuli myös presidenttivaalien kiistakysymys, johon monet aiemmat kannanotot ja aktiviteetit liittyivät. Presidenttiehdokkaina olivat koomuksen ja Rkp:n oikeiston ehdokas, KOP:n pääjohtaja Matti Virkkunen, Veikko Vennamo ja kansanrintamahallituksessa istuvien puolueiden yhteisehdokkaana Urho Kekkonen, jota tukivat myös liberaalit ja Rkp:n keskusta omalla listallaan. Kemijärveä pidettiin esimerkkinä Kekkosen liiallisesta puuttumisesta talouselämään, mutta tässä riittänee, kun esitellään pari lehdissä esiintynyttä kommenttia ja Kekkosen sitaatti Kemijärveä koskeneelta osalta.

Kaleva kirjoitti pääkirjoituksessaan presidenttiehdokas Virkkusen käyttäneen kampanjapuheissaan puoli minuuttia Pohjois-Suomen asioihin ja sen kokonaan Kemijärvi Oy:n asioiden puntarointiin. Hannunkari sai lehteen pääkirjoituksen tietoja täydentävän Virkkuselle suunnatun vastineen.⁴⁰⁸ Virkkunen vieraili Oulussa marraskuussa, jossa hän totesi teollisuusasteen kohottamisen tärkeäksi, mutta ei teollisuuden sijoittamista Pohjois-Suomeen. KOP:n pääjohtajan mielestä uudet teollisuuslaitokset säteilevät vaikutuksensa pohjoiseenkin, kun yrittäjä saisi itse valita sijaintipaikkansa. Kemijärvi Oy:tä hän piti esimerkkinä väärentyyppisestä teollisuuslaitoksesta, jollaisia ei pitäisi perustaa. Siitä oli presidenttiehdokkaan mielestä oli syntynyt jatkuva rasitus valtiontaloudelle. Pohjois-Suomen ongelmat eivät Virkkusen mielestä eronneet suurestikaan muun Suomen ongelmista.⁴⁰⁹

Kekkonen vastasi Virkkuselle puhuessaan Kemissä ja Rovaniemellä joulukuussa:

Täällä Pohjois-Suomessa on äskettäin pidetty puhe, jossa on ilmoitettu ainoaksi lääkkeeksi takäläiseen pulmaan teollistamisasteen kohottaminen, mainitsematta minkä teollistamisasteen. Samalla on todettu kuitenkin, ettei uusia teollisuuslaitoksia tarvitse sijoittaa Pohjois-Suomeen, sillä ne säteilevät vaikutuksensa tännekin. Ensiksi on tähän todettava, että tuo säteily on suunnilleen yhtä vähäistä kuin auringon säteily kaamosaikaan Kilpisjärvellä. Jos siis pohjalainen haluaa osalliseksi runsaammasta säteilystä, hänen olisi muutettava lähemmäs säteilykeskusta. Etelä-Suomi ei tänä päivänä voi tarjota työpaikkoja Pohjois-Suomen työttömälle väestölle. Kyllä täältä lähdetään töihin Etelä-Suomeen, jos siellä töitä on, sillä nälkä auttaa hyvin matkalipun hankinnassa. Työt ja teollisuutta on tuotava tänne pohjoiseen.

Esimerkkinä väärentyyppisestä teollisuudesta on mainittu Kemijärvi Oy, joka muodostuu jatkuvaksi rasiukseksi valtion taloudelle. Kemijärvi Oy:tä vastaan voidaan esittää, varsinkin lamakauden alettua, monia yksityistaloudelliselta pohjalta nousevia huomautuksia. Mutta asiaa on tarkasteltava yhteiskunnan ja valtion kannalta eikä vain pankkimiehen silmin. Kyseinen tehdas on tarjonnut työtä tehtaan rakentamisessa, tuotannossa ja puun hankinnassa toimintansa aikana 7.000 miestyövuotta. Tämä työmäärä olisi merkinnyt valtion työmaille sijoitettuna n. 162 milj. mk:n investointimenoja, mikä on enemmän kuin tehdas on maksanut. Lisäksi ovat tehtaan koneistojen ja raaka-aineiden hankinnat antaneet huomattavan työmäärän kotimaiselle teollisuudelle, joka puolestaan on maksanut veroja valtiolle ja kunnille. Huomattava osa sijoitetuista varoista on siis palannut takaisin valtiolle. Tänä päivänä eivät tehtaan palveluksessa olevat työntekijät ole yhteiskunnan rasiuksena vaan he saavat palkkansa tehtaalta ja maksavat veroa sekä kunnille että valtiolle vähintään 4 milj. mk vuodessa. Jos tehdasta ei olisi, maksaisi heidän (1.500 työntekijää) työllistämisensä valtiolle ja kunnille n. 40 milj. mk vuodessa.⁴¹⁰

407 KTa 7.5.1967: Kansanedustaja Toivo Friman: *Kemijärvi Oy:n tilassa tapahtunut kohentumista*, KSA n:o 55, Elka.

408 Kva 3.10.1967 Pääkirjoitus: *Kemijärvi Oy jälleen* ja 7.10.1967 LH: *Kerran Kemijärviyhtiökin*. KSA n:o 55, Elka.

409 US 6.11.1967: *Devalvaatio oli erehdys*, KSA n:o 55, Elka.

410 LK 19.12.1967: *Huolestuttavia piirteitä ilmestynyt kehityskuvaan*. Lehti julkaisi Kekkosen Rovaniemellä ja Kemissä puheen ilmeisesti kokonaan, KSA n:o 55, Elka.

8 SULAUTTAMISELLA SIIVOTTIIN JÄLJET

Kauppa- ja teollisuusministeriö ei tuonut vuoden 1966 selvityksiä ja asiantuntijaryhmän suosituksia julkisuuteen, vaikka esimerkiksi edellä selostetussa Salosen vastauksessa Junnilalle, asiasta mainittiin. Sen sijaan alettiin ilmeisesti valmistella vuoden 1968 valtion tulo- ja menoarvion ratkaisua, jossa yhtiön toiminta loppuisi, mutta tehdas jatkaisi osana isompaa yhtiötä. Yhtiön fuusio tarjosi houkuttelevan vaihtoehdon myös poistaa yhtiö keskustelusta, saattoipa se sitten vastustajat tai puolustajat naurunalaiseksi.

Laajempaakin valtion metsäteollisuuden fuusiota tosin väläytettiin hieman aiemmin: ajatus tuli esille HS:n jutussa Enso-Gutzeitin sisäisestä valtakamppailusta. Siinä esitettiin Kemijärven ja Veitsiluodon liittämistä Ensoon yhdeksi valtion puunjalostusyhtiöksi. Jutussa Enson spekulatioiden sanotaan alkaneen pääjohtaja Wariksen puheesta, jossa hän oli kertonut, etteivät tähänastiset menetelmät tehoa puunjalostusteollisuuden kohentamiseksi ja että on kyseenalaista, voiko tilanne tervehtyä, elleivät jotkut yritykset lopeta toimintaansa ja sulaudu vahvempiin; tässä hän viittasi Ruotsiin ja Norjaan, jossa näin on jo käynyt. Jutun mukaan Waris ei tätä mahdollisuutta rajoittanut vain valtionyhtiöihin, vaan myös vaikeuksissa oleviin yksityisen puolen yhtiöihin.⁴¹¹

8.1 SKDL halusi Lapin metsäyhtiöt yhteen

SKDL:n tavoitteena oli Lapin kolmen metsäteollisuusyrityksen yhteenliittymä, josta puolueen lappilaiset kansanedustajat Tainio, Salla, Friman ja Tiekso tukenaan myös SKP:n puheenjohtaja Aarne Saarinen ja varapuheenjohtaja Taisto Sinisalo, tekivät helmikuussa 1967 toivomusaloitteen. Aloitteen mukaan Kemi Oy, josta valtio omistaa lähes 40 %, on jo toisen kerran lyhyen ajan kuluessa joutunut taloudellisiin vaikeuksiin ja irtisanomisiin. Yhtiöiden jalostusasteen nosto, jossa sellulosaasta voidaan tehdä paperia ja kartonkia, olisi taloudellisempaa ja tarkoituksenmukaisempaa suuressa valtionyhtiössä, aloitteessa väitetään.⁴¹²

Ajatus Lapin puunjalostusyhtiöiden yhteen liittämisestä oli ollut valtioneuvostossa esillä jo syksyllä 1966, kun Kairamon ero Kemi Oy:stä toteutui⁴¹³. Myös ammattiosasto ja Kemissä vierailut työministeri Leo Suonpää (skdl) olivat Kemi-yhtiön valtiolistamisen kannalla. Pääministeri Paasio-kin oli kertonut hallituksen tutkivan asiaa, mutta toinen työministeri Niilo Ryhtä (kesk) kiisti, että hallitus olisi käsitellyt kolmen fuusiota. Ryhdän mielestä valtiolla ei olisi ollut mitään mahdollisuuksia lunastaa itselleen muiden omistamaa kahta kolmannesta Kemi Oy:n osakepääomasta.⁴¹⁴

Syksyllä 1967 lappilaisen puunjalostusteollisuuden yhdistäminen nousi uudelleen esille. Uusi Suomi käytti lähteenään oululaista Liitto-lehteä ja otsikoi: ”Veitsiluoto, Kemijärvi ja Kemi sittenkin yhteen”. Veitsiluodon toimitusjohtaja Pelkonen kiisti, että asiaa olisi yhtiöiden hallinnossa käsitelty

411 HS 8.4.1966 s.22: *Enson sisäiset ristiriidat johtivat kahteen eroamiseen*. HS Sähköinen arkisto, PLA.

412 VP 1967 A.K. IV toivomusaloinen n:o 115.

413 Kva 16.10.1966 :*Kairamo eroaa... Kolmen yhteistyöstä neuvoteltu*. Uutisessa haastateltu ministeri Salosta. KSA n:o 74, Elka.

414 Virtanen 1993 s. 278 –279.

mutta toinen haastateltu, hallintoneuvoston puheenjohtaja Sukselainen myönsi, että asiasta on pidemmän aikaa puhuttu tupakkapuheissa. Hän arvioi, ettei ”ole mitenkään mahdotonta, että hallitus on keskuudessaan budjettia kaavaillessaan keskustellut tällaisesta fuusiosta”.⁴¹⁵ Kaleva jatkoi muuttaman päivän päästä lainaten Sukselaisen lausuntoja Uudessa Suomessa ja arvioi, että asia olisi tulossa talouspoliittiseen ministerivaliokuntaan syyskuussa.⁴¹⁶ Lapin Kansa vuorostaan määritteli samana päivänä asian pelkäksi huhuksi haastateltuaan Pelkosta, joka ihmetteli miltä taholta fuusiouutinen on lehtiin tullut ja korosti, että Kemi-yhtiön osalta päätöksen tekevät osakkaat. Asiaa ei Pelkosen mukaan ole käsitelty enempää Kemin kuin Veitsiluodonkaan kokouksissa.⁴¹⁷ Lahtelaa haastatellut Suomenmaa otsikoi Kemijärven fuusion olevan ennenaikaisen ja Lahtela kertoi, miksi Kemijärveä ei pitäisi yhdistää rannikon tehtaisiin, mutta hoputti Kemiä ja Veitsiluotoa yhteen.⁴¹⁸

Parin viikon kuluttua Kansan Tahto referoi Rakennustyöläisten liiton edustajakokouksessa käytettyä puheenvuoroa, jossa Lapin yhtiötä vaadittiin yhteen⁴¹⁹ ja viimeiseksi Kalevan eduskuntatoimittaja arvioi 1968 budjettiin tulevan fuusion oikein, mutta sen sisällön väärin luullen sen koskevan kaikkia kolmea yhtiötä⁴²⁰. SKDL:n vaatima jalostusasteen nosto sentään toteutui Kemi-yhtiössä⁴²¹, fuusio taas vain valtionyhtiötä koskevana.

8.2 Valtion budjettiin rahat yhtiön kanssa keskustelematta

Rafael Paasion kansanrintamahallitus siis sisällytti vuoden 1968 budjettiesitykseen Kemijärven ja Veitsiluodon fuusion. Asiasta ei Kemijärvi-yhtiön kanssa neuvoteltu lainkaan⁴²², vaikka esitettiin, että yhdistyminen merkitsisi kustannussäästöjä. Aivan ilmeisesti päätökset tehtiin jossakin hallituksen sisäpiirissä, josta ei haluttu kertoa mitään yhtiölle. Toimitusjohtajaan ei ollut oltu lainkaan yhteydessä⁴²³ ja silloisen omistajaohjauspolitiikan mukaan hallintoneuvostolle asiat yritettiin sanella, mutta se ei vuorostaan totellut. Vielä yhtiökokouksen fuusiopäätöksen jälkeen 30.5.1968 hallintoneuvosto vaati KTM:ltä laskelmia, joihin yhdistyminen perustui, mutta sai ylijohtaja Rekolalta vastaukseksi vain lupauksen että asiasta kysytään ministeriön mielipidettä.⁴²⁴

Kun vuoden 1968 tulo- ja menoarvioesitys oli julkistettu, piti hallintoneuvosto kokouksen 31.10.1967, jossa hallintoneuvoston jäsenet ja kokoukseen osallistuneet johtokunnan jäsenet keskustelivat yhdistymiskysymyksestä. Keväällä hallintoneuvostoon valittu⁴²⁵ etelähämäläinen sosiali-

415 US 12.9.1967: alaotsikkona: *Kemijärven rahoitus jotenkin järjestettävä*, KSA n:o 55, Elka.

416 Kva 16.9.1967: *Lapin puunjalostuksen fuusioimista harkitaan*, KSA n:o 55, Elka. Lehti väittää virheellisesti Sukselaisen olevan sekä Veitsiluodon että Kemijärvi-yhtiön hallintoneuvostoissa, kun hän oli Veitsiluodon ja Kemin hallinnossa.

417 LK 16.9.1967: *Lapin puunjalostustehtaiden yhdistäminen pelkkää huhua*, KSA n:o 55, Elka.

418 Smaa 17.9.1967: *Kemijärvi Oy:n fuusio on vielä ennenaikainen*, KSA n:o 55, Elka.

419 KTa 1.10.1967: Erkki Jääskeläinen: *Lapin puunjalostuslaitokset liitettävä yhdeksi yhtiöksi*, KSA n:o 55, Elka.

420 Kva 8.10.1967: *Pääjohtaja- ja budjettiviikko avautuu: Pohjoissuomalainen puunjalostusfuusio toteutuu*, KSA n:o 55, Elka.

421 Virtanen 1993, s. 284-287.

422 Kva 25.10.1967: *Kemijärvi Oy:n johto yllättyi fuusiosta*, Hannunkari toteaa: ”Yhtiöiden fuusioista on aikaisemmin puhuttu lehdistössä, mutta muuten asia oli meille täysi yllätys.” KSA n:o 55, Elka.

423 Hallintoneuvoston pöytäkirja 31.10.1967, 4 § Hannunkarin puheenvuoro. KSA n:o 287, Elka.

424 Hallintoneuvoston pöytäkirja 31.5.1968 7 §: ”Ylijohtaja Rekola lupasi tiedustella ministeriön kantaa siihen, voidaanko sulautumista koskevat laskelmat lähettää yhtiön hallintoneuvostolle.”

425 Valinta kuvaa osakeomistuksen muutosta, kun Kemi Oy:n edustaja Melamies jäi pois, mutta Raunio oli 1967 Vv:n

demokraattien kansanedustaja, valtiovarainvaliokunnan puheenjohtajana 1966–1967 ja vuoden 1968 alusta valtiovarainministerinä toiminut Eino Raunio⁴²⁶ esiintyi kokouksessa isännän tavoin. Hän esitti hyvin yksiselitteisesti, että sekä valtion pitkäaikaisten velkojen anteeksianto että Veitsiluodolle kohdistettu määräraha poistetaan esityksestä, jos fuusiota ei hyväksytä. Pohjana esityksessä oli yhtiön oma saneeraussuunnitelma, joka Raunion mukaan ”heitettiin Veitsiluodolle”. Esitykset merkitsisivät hänen mielestään ”kestävää pohjaa tehtaan jatkuvalla toiminnalle”. Raunio pelotteli, että Kemijärvi Oy:lle tehdään karhunpalvelus, jos asiasta tehdään nyt eduskunnassa aloite. Pelkonen säesti toteamalla, ettei fuusio ole itsetarkoitus vaan tarkoitus on edistää sen jälkeisiä ratkaisuja. Vuorineuvos ilmoitti, että asiat on hoidettu ministeriön ja hallituksen tasolla. Ilmiselvästi siis myös Veitsiluodon johto oli ollut niissä mukana. Pelkonen ja Hannunkari totesivat molemmat, että yhtiön kannan ratkaisee lopulta omistaja – niin Kemijärvi-yhtiössä kuin Veitsiluodossakin. KTM:n edustajana johtokunnassa ollut ministeriön teollisuusneuvos Alhos totesi, että 1966 asiantuntijaryhmä tutki yhtiön taloudellista tilaa ja antoi siitä lausuntonsa, jota hän ei tunne. Alhoksen tietojen mukaan asiasta on keskusteltu hallitustasolla usein ja todettu, että kysymykselle voidaan tehdä jotakin aikaisintaan 1968 valtion budjetissa. Lisäksi Alhos totesi toimialarationalisoinnin olevan ”ajan kuva” Ruotsissa. Raunio toisti, ettei hallituksen esitystä voi muuttaa ja että se menee läpi eduskunnassa.

Lappilaiset jäsenet Väisänen, Karppinen ja Matti Lahtela epäilivät fuusion tarvetta juuri nyt ja kysyivät paikallisista vaikutuksista. Karppinen kysyi, mistä syntyvät budjettiesityksessä mainitut säästöt? Väisänen totesi esityksen olleen sokki Koillis-Lapissa ja moitti, ettei tämä ole oikeata kehitysaluepolitiikkaa. Olavi Lahtela kysyi onko fuusio Kemijärvi Oy:lle edullinen ja mitä lunastushintaa tarkoittava lause todellisuudessa tarkoittaa, josta myös Matti Lahtela halusi lisää tietoa. Olavi Lahtela tulkitsi johtokunnan puheenjohtajan ja toimitusjohtajan käsityksen olleen, että ensin saneerataan ja kysyi onko nyt oikea aika fuusiolle. Hallintoneuvoston pöytäkirjaan kirjattiin, ettei hallintoneuvostolta ole pyydetty lausuntoa sulauttamisesta ja että ”hallitus ja eduskunta aikovat ilmeisesti toteuttaa budjettiesitykset”. Hallintoneuvoston jäsen Korsimo ei käyttänyt asiasta yhtään puheenvuoroa, jonka voisi tulkita, että yhdistämisellä oli Kekkonen suostumus.⁴²⁷

Jos edellä esitettyjä talouslukuja voi uskoa, oli fuusio Veitsiluodolle erittäin edullinen. Ei myöskään voi välttyä vaikutelmalta, että fuusio piti toteuttaa nopeasti, koska vuoden 1968 tulos olisi osoittanut väitteet Kemijärvi Oy:n epäonnistumisesta kyseenalaisiksi ja samalla ratkaisun edullisuuden Veitsiluodolle. Kemijärvi-yhtiön maine jatkuvana valtion tuen tarvitsijana ja erittäin tappiollisena maalaisliiton tehtaana oli ilmeisesti saatu niin hyvin läpi ns. yleiseksi mielipiteeksi, että poliitikot

puheenjohtaja ja pääsi Koiviston hallitukseen valtiovarainministeriksi.

426 Kansanedustajat 1907– <http://www.eduskunta.fi/thw/fakta/hetekau/hex/hxent.htm> (Luettu 24.4.2011).

427 Kekkonen päiväkirjasta ei löydy asiasta merkintää syyskuusta joulukuulle 1967. ei myöskään Kemin ja Rovaniemen vierailun kohdalta, vaikka hän puheessaan asiaa käsittelee. Suomi 2001.

halusivat päästä ongelmasta eroon. Kampanjassa kunnostautuivat lehdet, jotka antoivat tilaa silloisten poliittisten populistien kuten Junnilan ja Ehrnroothin julkisuustempuille.

Esimerkkinä poliitikkojen uskon loppumisesta on rovaniemeläisen kansanedustajan ja kaupunginjohtajan Tuure Salon (lkp) ”synnintunnustus”, jossa hän kesällä 1967 työllisyystöinä tehtyjen teiden ja vuosien 1965–1966 Kemijärvi Oy:n tulosten perusteella ryhtyy lappilaiseen itsekritiikkiin liian hyvistä teistä ja valtion huonoista sijoituksista teollisuuteen.⁴²⁸ Teollisen toiminnan perusteita ymmärtämättömän poliitikon oli varmaankin mahdotonta ymmärtää, että sellutehtaan saaminen kannattavaksi saattaa erityisesti ylitarjonnan ja heikon kysynnän oloissa kestää kauemmin kuin eduskunnan vaalikausi ja että alalle tyypillistä on voittojen ja tappioiden voimakas vaihtelu. Myöskään 1968 kevään presidentinvaalit eivät voineet olla huonompaan aikaan, koska vuoden 1967 kohutuullinen tuloskaan ei vielä ehtinyt julkisuuteen. Kun koko vaalitalanne oli Kekkoselle kiusallinen⁴²⁹, saattoi hänkin todeta, että Koillis-Lappi on tehtaansa saanut, eikä hänen enää tarvinnut puolustaa sen itsenäisyyttä. Vaalikampanjassa Kekkonen joka tapauksessa puolusti erittäin vahvasti yhtiötä.⁴³⁰ Tämän tilanteen tarkempi arviointi vaatisi merkittävästi enemmän tutkimusta ja puolue lähteiden läpikäyntiä. Kuten hallintoneuvoston 31.10.1967 jälkeisistä pöytäkirjoista voi päätellä, näitä jälkiä pyrittiin myös välttämään kirjaamalla keskustelupöytäkirjojen asemesta vain, että asiasta käytiin vilkas keskustelu.⁴³¹

8.3 Kansanrintamahallitus haki perusteita Ruotsista

Paasion neljän puolueen kansanrintamahallitus⁴³² vei äänillään läpi fuusion vaatimat määrärahat. Budjetin perusteluissa katsottiin että kansainvälisen kilpailun kiristyessä ja tullien poistuessa on välttämätöntä parantaa kilpailukykyä toimialarationalisoinnilla, jota on käytetty mm. Ruotsissa. Myös valtioenemmistöisissä yhtiöissä piti tehdä uudelleenjärjestelyjä, kun se on taloudellisesti edullista ja toiminnan kehittämisen kannalta tarkoituksenmukaista. Tällaisiksi syiksi Kemijärvi-yhtiön ja Veitsiluodon osalta katsottiin toimiminen samalla alalla ja puunhankinta Pohjois-Suomessa. Ehkä asiasta päättäneet eivät tienneet, että yhtiöillä oli jo yhteinen hankintaorganisaatio ja muutenkin merkittävästi yhteistyötä johtokunnan personaaliunionin kautta. Tietämättömyys yrityskaupoissa, fuusioissa ja yksiköiden lopetuksissa ei ole tämän päivän kokemustenkaan perusteella lainkaan epätavallista. Hallitus siis esitti yhtiöiden sulauttamista, Kemijärven osakkeiden poistamista valtion osakerahastosta, vuonna 1964 myönnetyn 20 mmk lainan takaisinmaksusta vapautusta ja valtion Kemijärvi Oy:lle myöntämien takausten siirtoa ehtoja muuttamatta.⁴³³ Lisäksi esitettiin Veitsiluo-

428 PoSa 13.7.1967: *Tien ohesta*, nimimerkki Pietari kirjoittaa pakinassaan Tuure Salon puheesta toissa sunnuntaina Taivalkoskella, KSA n:o 55, Elka.

429 Suomi 2001 s. 309–310 ja 370.

430 Kva 18.12.1968: *Presidentti Kekkonen Pohjois-Suomessa: Työn ja teollisuuden luominen välttämätöntä maan pohjoisosiin* ja PoSa 19.12.1968: *Tien ohesta*, KSA n:o 55, Elka.

431 Hallintoneuvoston myöhemmissä säilyneissä pöytäkirjoissa ei ole kirjattu jäsenten mielipiteitä.

432 SDP, SKDL,TPSL ja Keskustapuolue

433 VP 1967 A.K. II Valtion tulo- ja menoarvio 32.85 Sijoitukset valtionomisteisiin yhtiöihin s.590–591.

dolle 10 mmk lisää osakepääomaa 1968 ja 5 mmk 1969. Momentin perusteluosassa todettiin Veitsiluodon osakepääomaa korotetun 7,5 mmk:lla 1967, mutta taloudellista tilaa rasittavan investointien korko- ja indeksimenot. Yhdistäminen piti perustelujen mukaan toteuttaa niin, ettei se vaikeuttaisi Veitsiluodon taloudellista asemaa. Sitä, tarvittaisiinko vielä muita toimia, piti budjettiesityksen mukaan selvittää ja antaa niistä eri esitykset eduskunnalle.⁴³⁴

Budjettiesityksen lähetekeskustelussa valtiovarainvaliokunnan puheenjohtaja Raunio kertoi, että Kemijärvi–Veitsiluoto fuusion lisäksi esitetään samaa lääkettä Otanmäki–Rautaruukki -kaksikolle ja myös Kemijoki Oy:lle ja Imatran Voimalle, ”jotta sähkön tuotanto ja jakelu saadaan tähänastista paremmin keskitetyksi yhdelle organisaatiolle”. Näistä viimeksi mainittu ei kuitenkaan toteutunut. Raunio suositteli yhteistyötä myös voimiaan ja varojaan keskinäiseen kilpailuun käytävälle yksityiselle sektorille ja iloitsi, että valtiollakin on ryhdytty talouden viisivuotissuunnitteluun.⁴³⁵ Keskustapuolueen ryhmäpuheenvuorossa Sukselainen totesi valtion olleen kärkeä perustamaan osakeyhtiöitä, mutta ei huolehtimaan, että niillä on riittävästi riskipääomaa. Hän hyväksyi väitteet, että valtiolta puuttuu teollisuuspolitiikka.⁴³⁶ Tässä kannattaa muistaa, että Sukselainen oli pääministerinä vuosikymmenen alussa kun valtionyhtiöitä perustettiin.

Kokoomuksen ryhmäpuheenvuorossa Junnila vastasi Sukselaiselle myöntäen, että on olemassa hyviäkin valtionyhtiöitä, kuten Outokumpu ja Enso-Gutzeit, mutta väitti niidenkin saavan runsaskäntisiä osakepääoman korotuksia aikana, jolloin yksityisten ei kannata edes yrittää järjestää osakeantia. Junnila kutsui ansarikukkateollisuudeksi⁴³⁷ sellaisia valtionyhtiöitä, jotka eivät ilman tukea voisi toimia enempää kansainvälisessä kuin kotimaisessakaan kilpailussa ja totesi tämän budjetin sisältävän tukea pelottavan monelle tällaiselle yhtiölle. Junnila piti Kemijärvi-yhtiötä räikeimpänä esimerkkinä:

Tarkoitan tietysti sitä tapaa, jolla hallitus esittää Kemijärvi Oy:n asioiden järjestämistä. Jotta tämä suurskandaali ei paljastuisi kaikessa räikeydessään, tämä yhtiö esitetään budjettiesityksen perusteluissa fusioitavaksi Veitsiluoto Osakeyhtiöön. Mutta näinkään menetellen ei voida enää salata koko skandaalia. Hallituksen on pakko fuusiosuunnitelmasta huolimatta esittää, että 20 mmk valtion aikaisemmin Kemijärvi Oy:lle myöntämää lainaa pyyhittäisiin pois ja samalla Kemijärvi Oy:n osakkeet kokonaan poistettaisiin valtion osakerahastosta.

Junnila vaati, että valtioneuvoston jäsenkannatukset pohjiaan myöten penkoisivat tämän poliitikkojen lastaaman kivireen sekä osoittaisivat eduskunnalle ja julkisuudelle kuka kantaa tästä skandaalista päävastuun. Junnila jo ilmoitti että päävastuulliset löytyisivät lähinnä maalaisliitto-keskustapuolueen ”riveistä ja sen liepeiltä”. Edelleen hän väitti näiden poliitikkojen johtaneen eduskuntaa harhaan asiantuntijoiden neuvoista piittaamatta ja kytki Kemijärvi-yhtiöön käytetyt varat tuhlailevaan valtion menopolitiikkaan, joka johti devalvaatioon.⁴³⁸

434 VP 1967 A.K. II Valtion tulo- ja menoarvio 32.85 Sijoitukset valtionomisteisiin yhtiöihin s.594–595.

435 VP 1967 Ptk. s. 1325

436 Emt. s. 1329

437 Samaa termiä käytti Kairamo laajassa jutussaan joulukuussa, HS 14.12.1967.

438 VP 1967 Ptk. s. 1337–1338.

Yleiskeskustelussa päästiin keskustelemaan myös Kemijärvi-yhtiön yksityisten osakkaiden sijoituksen arvosta. Irma Karvikko (lkip) syytti hallitusta Marxin teorioiden käytöstä valtionyhtiöihin tehtävien sijoitusten perustana ja myös siinä, ettei hallitus ole fuusiointi-innossaan edes vaivautunut ottamaan selvää Kemijärvi-yhtiön ja sen sijoituskunnan välisen sopimuksen ehdoista. Lisäksi hallitus oli unohtanut, että alueen väestö on itse kerännyt tehtaan rakentamisen edellytykseksi asetetun pääomaosuuden. Karvikko vaati että sitoumukset hoidetaan.⁴³⁹

Lahtela aloitti hyökkäämällä Junnilan lähete keskustelun puheenvuorossa esittämiä väitteitä vastaan ja totesi Junnilan puheiden olevan tohtorinhatulla verhoittua puoluepropagandaa, jossa annetaan tietoisesti vääriä kuvia Kemijärvi Oy:stä. Lahtela piti Junnilan puheita myös hyökkäyksenä yli tuhatta vähiä varojaan yhtiöön sijoittaneita kohtaan. Lahtela kehotti Junnilan ryhmätovereita kysymään mitä aihetta Junnilalla on solvata yhtiön toimihenkilöitä ja työntekijöitä, jotka ovat vuosikautia ponnistelleet mahdollisimman hyvän tuotantolaitoksen luodakseen.

Tätä on syytä kysyä ed. Junnilalta aivan erityisesti sen takia että hän ja hänen poliittiset hengenheimolaisensa sekä korkeakorkoiset yritystoiminnan viholliset ovat alusta pitäen järjestelmällisesti vastustaneet ja järjestäneet Kemijärvi Oy:lle hankaluuksia ja sen toiminnalle haittoja hävyltäkin hännän purren.

Lahtela ihmetteli, ettei Karvikko ja hänen liberaalit edustajatoverinsa valtiovarainvaliokunnassa äänestäneet hänen tekemiensä esitysten, joiden avulla nämä hallituksen unohdukset olisi korjattu, puolesta. Lahtela antoi myös katsauksen yhtiön toimintaan ja nykyvaiheeseen, ”koska tämän yhtiön kohtalo on jälleen eduskunnan käsissä ja puutteelliset tiedot näyttävät ohjailevan enemmistöä harhapoluille”. Hän totesi pääomistajan aiheuttaman rakennusajan jatkamisen kustannukset ja markkina-aseman heikentymisen ja kertoi päättävän vuoden tuotannon nousevan 118 000 ja 1968 arviolta 125 000 tonniin ja että 5 mmk:n investoinneilla voitaisiin päästä 150 000 tonnin tuotantoon. Tulosta oli muutenkin pystytty parantamaan 4–5 mmk:lla, eli 10 % liikevaihdosta. Vuoden 1967 tulokseksi ennen korkoja ja poistoja jäisi hallintoneuvoston varapuheenjohtaja Lahtelan mukaan 8,3 mmk, korkoja 7,9, mmk ja poistoihin 0,4 mmk. Alustavan arvion mukaan 1968 tuotanto olisi 125 000 tonnia, tulos ennen korkoja ja poistoja 13 mmk, korot 8,2 mmk ja poistoihin 4,8 mmk. Vertailtaessa muihin varsinaisen teollisuustoiminnan tulokset ennen korkoja, veroja ja poistoja olivat hyvin vertailukelpoiset, mutta kun yhtiö ei ole voinut toimia parempien suhdanteiden vallitessa, on velkojen määrä ja korkorasitus Lahtelan mukaan oleellisesti suurempi. Hän totesi, että Kemijärvi Oy oli tehokas ja kehittymiskykyinen selluloosatehdas. Lisäksi oli Lahtelan mielestä muistettava, että tehdas on käyttänyt noin 1,8 miljoonaa pinokuutiometriä raaka-ainetta. Puhuja muistutti ilmeisesti vaaliliittokumppaneitaan, että muut tehtaan hyötynpuolet oli kerrottu suuren vaaliliiton presidenttiehdokkaan Urho Kekkosen puheessa edellisenä sunnuntaina Rovaniemellä.⁴⁴⁰

439 VP 1967 Ptk. 2020-2022.

440 Emt. s.2161–2163. Kekkosen puheesta aiemmin kohdassa 7.4.5.

Lahtela jatkoi vielä taisteluaan fuusiota vastaan yksityiskohtaisessa käsittelyssä, jossa hän totesi hallituksen perustelujen mukaan sulautumisella saavutettavan etuja ja kysyi mistä nämä edut saavutettaisiin, kun Kemijärvi on 200 km Kemistä, eivätkä tehtaot toimi samalla alueella. Myöskään parempaa yhteistyötä ei voida saavuttaa, kun Veitsiluoto jo huolehti yhteistyössä puunhankinnasta ja kun Veitsiluodon toimitusjohtaja ja metsäpäällikkö sekä ministeriön edustaja istuivat johtokunnasta. Ainoa ristiriita oli ollut omistajan kanssa, kun omistajan edustaja päätti yhtiökokouksessa rakennusaikataulun jatkosta vastoin hallintoneuvoston mielipidettä. Kustannussäästöjen sijaan sulautuminen aiheuttaisi 4-5 mmk kustannukset, kun yksityisten osakkeenomistajien ja kunnan velvoitteet hoidetaan. Tämä voitaisiin sen sijaan käyttää kapasiteetin nostoon ja sitä kautta tuloksen parantamiseen. Lahtela kertoi myös kuulleensa, että sulauttamisella pyritäänkin parantamaan Veitsiluodon asemaa, mutta sanoi ettei uskonut sitä.

Johtuuko tämä siitä, että oikeisto, joka on siivottomasti yrittänyt ryvettää Kemijärvi Oy:tä sen perustamisesta alkaen väärillä ja tuulesta temmatuilla väitteillä, on saanut lopultakin vasemmistoemmistöisen hallituksen uhraamaan alttarille Kemijärvi Oy:n, jotta jokin toinen valtioemmistöinen yhtiö ei joutuisi oikeiston ajohajdinhin kohteeksi? ... Vai onko sulauttaminen keino, jolla estetään Kemijärvi Oy:tä osoittamasta, kuinka hyvä yritys se lopultakin on, tappamalla se juuri siinä vaiheessa kun se on selviytymässä vaikeuksistaan?⁴⁴¹

Lahtela otti vielä esille mahdollisuuden, että yhtiö lopetettaisiin siksi, että keskustapuolue on sitä niin voimakkaasti aikoinaan ajanut, mutta piti sitä älyttömyytenä: vaikka keskustapuolueen vähemmistöhallitus perustamista esittikin, päätöksen teki eduskunta yksimielisesti. Lahtela kuitenkin sanoi olleensa havaitsevinaan että sulauttamisella ajetaan sellaisiakin tavoitteita, jotka eivät kestä päivänvaloa. Hän totesi kannattavansa valtioemmistöisten yhtiöiden yhteistoimintaa, jopa niin että kaikilla yhtiöillä olisi yhteinen johtoporras. Silloin yhtiöiden toimintaa voitaisiin kehittää pitkäjänteisesti. Lahtela ei kuitenkaan hyväksynyt sulauttamista sillä tavalla ja niillä perusteilla, joita hallitus nyt edusti, mutta toi esille taloudellisen demokratian lisäämisen, jossa tuotantoyksiköillä ja niiden työntekijöillä ja osakkailta olisi enemmän päätäntävaltaa. Tämän kansanvaltaisen ja työntekijöiden asemaa kohentavaan päämäärään päästään paremmin itsenäisessä Kemijärvi Oy:ssä.⁴⁴²

Lahtela ja Junnila kävivät vielä vastauspuheenvuoroissa väittelyn, jossa Lahtela moitti Junnilaa vanhojen, vuoden 1966 tilinpäätöslukujen käyttämisestä. Uusiin lukuihin hallintoneuvoston jäsenellä oli tuki parempi pääsy.⁴⁴³ Kauppa- ja teollisuusministeri Salonen ilmoitti, ettei puutu Lahtelan puheenvuoron yksityiskohtiin, mutta halusi esittää muutamia tosiasioita, kun tiedettiin, että mm. tasavallan presidentti oli puheissaan käsitellyt Kemijärvi Oy:n kysymystä. Salosen mukaan yhtiö tehdaslaitoksena täytti hyvin korkeat vaatimukset. Se valmisti korkealuokkaista tuotetta, jolla oli myös hyvät markkinat. Kaiken arvostelun ja kritiikin yhteydessä olisi Salosen mielestä ollut syytä todeta, että yrityksessä oli erittäin hyvä työntekijä- ja toimihenkilökunta, jolle tässä yhteydessä olisi syytä antaa pieni kiitos mm. kapasiteetin ylittämisestä 20 000 tonnilla. Kemijärvi ja Veitsiluoto ei-

441 Emt. s.2233

442 Emt. s. 2232–2234.

443 Emt. s. 2234–2235

vät olleet aivan pieniä laitoksia, mutta eivät suuren kapasiteetin tehtaitakaan. Fuusioita toteutettiin Ruotsissa milloin se oli mahdollista ja myös budjetissa olevan esityksen tavoitteena oli varautua huomispäivää varten kun kilpailu kiristyi.⁴⁴⁴

Tuure Salo käsitteli sulautumiseen liittyen Kemijärven kunnan ja Kemijärvi Oy:n sopimusta, joka on aiheuttanut kunnalle noin 1,5 mmk kustannukset maanlunastuksista ja sen luovuttamisesta nimelliseen hintaan sekä kunnallistekniikasta. Salo oli samaa mieltä Lahtelan kanssa siitä, että kunnan ja osakkeenomistajien asiaan kiinnitettäisiin eduskunnan perusteluissa huomiota.⁴⁴⁵ Lahtela teki äänestystä varten jo valtiovarainvaliokunnassa tekemänsä vastalauseen mukaisen esityksen, jonka mukaan eduskunta ei olisi hyväksynyt sulauttamista ja osakkeiden poistamista valtion osakerahastosta, mutta olisi päättänyt antaa suostumuksensa 20 mmk lainan takaisin maksamisesta vapauttamiseen sekä toisen esityksen 10 mmk osakepääoman korotuksesta Kemijärvi Oy:lle. Säaskilahti (kesk) kannatti Lahtelan esitystä ja esitti perusteluihin lisäystä, jossa valtio suorittaa Kemijärven kunnalle 14.5.1962 tehdyn sopimuksen mukaisen korvauksen sekä lisäystä, jossa lausuttaisiin, että sulautumisen toteutuessa Kemijärvi Oy:n osakkeiden tullessa lunastettavaksi, olisi ne lunastettava vähintään nimellisarvostaan. Säaskilahden esitystä kannatti Hanhirova (kesk)⁴⁴⁶.

Rkp:n Nordström esitti kaikkien muiden valtionyhtiöiden osakepääoman korotusten alentamista, mutta ei puuttunut Kemijärven ja Veitsiluodon fuusioon. Lahtelan esitys sulautumisen poistamisesta hävisi 141–36, 4 tyhjää 18 poissa. Esitys sai taakseen suurimman osan keskustapuoluelaisista, Lkp:n Leinosen ja Salon sekä Smp:n Vennamon ja kokoomuksen Raipalan. Tyhjää äänestivät keskustapuolueen Kaarna, Pakkanen ja Sukselainen sekä Lkp:n Pesola. Hallituksen keskustalaiset ministerit, kuten Ahti Karjalainen ja Nestori Kaasalainen, äänestivät vastaan. Lahtelan toinen esitys raukesi ja Säaskilahden kaksi esitystä hävisivät 140–43, poissa 16 ja 139–40, poissa 20.⁴⁴⁷ Näin sulautuminen sai 20. joulukuuta 1967 eduskunnan siunauksen ja yksityisten omistamien osakkaiden arvo jäi myöhemmin ratkaistavaksi.

8.4 Pohjoisen porvarilehdet valtionyhtiöiden fuusiota vastaan – muut puolesta

Lehdistön kannanotot fuusioon olivat selvästi kaksijakoiset: fuusiota vastustavalla kannalla olivat Pohjois-Suomen porvarilliset lehdet, mutta vasemmisto ja etelän lehdet fuusion puolesta. Pohjolan Työ vaati vielä elokuussa pääkirjoituksessaan työrauhaa tehtaalte, jonka esitteli uutispalstoilla Suomen nykyaikaisimmaksi, mutta ei ottanut asiaan kantaa sen jälkeen.⁴⁴⁸ Uusi Suomi ilmoitti minkä tahansa yrityksen tulevan kannattavaksi 20 miljoonan velkojen poispyyhkimisellä ja että Veitsiluoto saa näin haltuunsa kevennetyn yhtiön⁴⁴⁹.

444 Emt. s. 2235.

445 Emt. s. 2236–2237.

446 Emt. s. 2247.

447 Emt. s. 2249–2251.

448 PTyö 12.8.1967 Pääkirjoitus: *Työrauha tehtaalte* ja s.1: *Suomen ajanmukaisin tehdas Kemijärvellä*, KSA n:o 55, Elka.

449 US 25.10.1967 Pääkirjoitus: *Virtojen vietävänä*, KSA n:o 55, Elka.

Kaleva tosin moitti Lahtelan käyttäytymistä pääministeriä kohtaan⁴⁵⁰, mutta kirjoitti runsaan kuukauden kuluttua, ettei mitään selitystä ole annettu, kuinka kahden tappiollisen yhtiön, jotka sijaitsevat kaukana toisistaan, yhdistäminen auttaisi niiden toimintaa. Pääkirjoitus myös puolusti Kemijärvi Oy:n itsenäisyyttä, ja totesi yhtiön perustamisen olleen Pohjois-Suomen kannalta parhaan vaihtoehdon, josta tuskin kukaan edes oletti tulevan heti voitollista. Lehden mukaan Hannunkarin televisiossa esittämälle lausunnolle kehityksen kääntymisestä olisi annettava sille kuuluva arvo.⁴⁵¹ Pohjolan Sanomat taas kirjoittaa, että ”on vaikea käsittää mitä voitettaisiin sillä, että Kemijärvi Oy yhtiönä lakkaisi olemasta” ja samalla pistää neulalla Veitsiluodon toimitusjohtajaa, jonka virka-asunto on määrätty Helsinkiin. Pohjolan Sanomien pääkirjoittaja tiivistää tilanteen:

Kun näiden numeroina näkyvien tappioiden rinnalla ei ole yhtä selvästi voitu tai haluttu nähdä tällaisen laitoksen sosiaalista ja kansantaloudellista merkitystä työnantajana ja sellaistenkin raakapuureservien talteen otantajana, jotka muutoin olisivat jääneet kokonaan käyttämättä, on Kemijärvi Oy:tä vastaan nostatettu ajojahtia muistuttava moitteiden vyöry.⁴⁵²

Kansan Tahdon pakinoitsija Oskari puolusti hallituksen linjaa ja väitti Pohjolan Sanomien pelottelevan Koillis-Lapin asukkaita ja esittää yhdistymisen tuovan kustannussäästöjä. Alakertapakinassa mainittiin keskustapuolueen ministerien hyväksyneen hallituksen esityksen ja että sen siunasi myös Veitsiluodon hallintoneuvoston puheenjohtaja V.J. Sukselainen.⁴⁵³ Valtionyhtiöiden merkittävän rahoittajan Kelan pääjohtaja Sukselaisen roolista yhdistymisessä voi yrittää tulkita hänen lausuntoaan, jonka mukaan Kemijärvi Oy oli kärsinyt jo niin suuria tappioita, että ”vähin mitä voitiin tehdä” oli yhdistymisajatus Veitsiluotoon.⁴⁵⁴ Helsingin Sanomat otti asiaan kantaa antamalla kokosivun edestä tilaa Aulis Kairamon pitkälle esitykselle, jossa kritisoitiin valtion ja valtionyhtiöiden toimintaa Lapissa ja esitettiin kuinka Kemi Oy olisi vastaavilla rahoilla saanut paljon enemmän aikaan.⁴⁵⁵ Artikkelin ja sen julkaisemisen voi nähdä myös HS:n kannanottona presidentinvaaleihin, olihan Kairamo julkisesti ollut eri mieltä presidentti Kekkonen teollisuuspolitiikasta. Sukselaisen toimintaa taas voi arvioida paitsi hänen asemastaan Veitsiluodossa ja Kelassa myös hänen skeptisyytensä Kekkonen ajamaa Pohjois-Suomen teollistamista kohtaan joka näkyi mm. äänestyskäyttäytymisessä ja kristallisoitui kannanottona Rautaruukista.⁴⁵⁶

Yhdistyminen herätti huolta Koillis-Lapissa, jossa paikallislehden haastatteluissa kunnallismiehet pitivät esitystä alueen elinmahdollisuuksien ratkaisevana supistuksena. Lehden haastattelemat kauppalan- ja kunnanvaltuuston puheenjohtajat näkivät tavoitteena olevan voimavarojen käyttämisen Kemin kaupungin ja tehtaiden hyväksi ja Kemijärvellä olevan teollisuuden laajennussuunnitel-

450 Kva 3.11.1967 Pääkirjoitus: *Lahtela & Paasio*, KSA n:o 55, Elka.

451 Kva 17.12.1967 Pääkirjoitus: *Fuusio fuusion vuoksi*, KSA n:o 55, Elka.

452 PoSa 25.11.1967 Pääkirjoitus: *Fuusiointoilu*, KSA n:o 55, Elka.

453 KTa 26.11.1967 Oskari: *Fuusiopeikolla*, KSA n:o 55, Elka.

454 LK 23.11.1967: Pääjohtaja V.J. Sukselainen: *Kemijärvi Oy:llä vähin tehtävä yhdistäminen Veitsiluoto Oy:öön*. KSA n:o 55, Elka.

455 HS 14.12.1967: Aulis O. Kairamo: *Lapin metsäteollisuuden suurttappiot*, KSA n:o 55, Elka.

456 Ukkola, Jukka: *Kuumaa terästä*, Rautaruukki, Oulu 2004. Sukselaisen arvio Rautaruukin menestymisen mahdollisuudesta: ”Jopa Rautaruukin ”kättilö” pääministeri Sukselainen arveli, että parhaassa tapauksessa Rautaruukista voi tulla kannattava vuosikymmenen tai kahden kuluttua.” Sukselainen äänesti eduskunnassa useita pohjoisten hankkeita vastaan. Palonen 2008.

mien ohittamista. Tässä ja muutamissa muissakin lehtijutuissa arvioitiin, että paperitehtaan rakentaminen Kemijärvelle ei toteudu Veitsiluodon alaisuudessa.⁴⁵⁷ Alueen kuntien lähetystö matkusti joulukuussa eduskuntaan kertomaan kantojaan valtiovarainvaliokunnalle ja eduskuntaryhmille, mutta Kalevan mukaan vastaanotto oli nuiva.⁴⁵⁸ Myös HS raportoi kolmen palstan jutulla, jossa kerrottiin kuntien vaatimukset Veitsiluodolle osoitetun rahoituspaketin siirtämiseksi Kemijärvi Oy:lle ja fuusion perumista. Jutussa selitettiin Kemijärvi-yhtiön merkitystä alueen kehitykselle ja odotettujen uusien työpaikkojen menetystä, Kemijärven kunnan ja yhtiön sopimuksen merkitystä ja pääkonttorin verotulojen menetystä sekä poikkeuksellisen raskasta rahoitusrakennetta, josta yhtiön tappiollisuus aiheutui. Esiin nostettiin myös huoli yksityisten osakkeenomistajien panoksesta. Jos sijoituksesta saataisiin takaisin vain kolmannes, se ei ainakaan tukisi yritteliäisyyttä ja uskoa alueen väestön omatoimisuuteen.⁴⁵⁹ Valtion tulo- ja menoarvion käsittelyn jälkeen ei lehdissä tehtaan leikearkiston perustella juurikaan asiasta keskusteltu, mutta SKDL:n lappilaisen kansanedustajan Pekka Sallan selittelevä kannanotto Kansan Tahdossa näytti selkeästi, että ministerikastiin viimein päässeet vasemmistolaiset olivat omaksuneet Wariksen ja virkamiesten ”fuusio on ajan ilmiö ja kansainvälinen kilpailukyky vaatii” -jargonin.⁴⁶⁰

8.5 Päätös fuusiosta tehtiin viime tingassa valtioneuvostossa

Fuusion toteutus vietiin läpi kireässä aikataulussa. Kemijärvi Oy:n yhtiökokous oli kutsuttu koolle 30.5.1968, mutta valtioneuvostossa asia pantiin vielä pöydälle 28.5.⁴⁶¹ Seuraavana päivänä päätös kuitenkin syntyi kolmannessa ylimääräisessä istunnossa, mutta ilman ratkaisua muiden kuin valtion omistamien osakkeiden lunastuksesta. Sen sijaan päätös sisälsi toiminnan siirtämisen Veitsiluodolle jo 31.5. Veitsiluodon yhtiökokous oli kutsuttu asiaa käsittelemään samana päivänä.⁴⁶²

Päätöksenteon nopeus sai ainakin Pohjolan Sanomien uutistoimittajan aikaperspektiivin hämärtymään, koska lehti aloitti juttunsa ”Jo useita vuosia vireillä ollut Kemijärvi Oy:n sulauttaminen...” Tai sitten hänellä oli todella sellaista tietoa, jota ei enää ole saatavissa. Etusivulta alkaneen jutun jatkon viereen oli liitetty Kemijärvelle päivätty uutinen siitä, että yhtiön hallintoneuvosto piti yhdistymistä tarpeettomana. Kirjoittaja arvioi, ettei yhtiökokous vielä voisi tehdä päätöstä, vaan asia poistettaisiin kokouksen listalta. Toisessa uutisessa Hannunkari puolestaan vakuutti, ettei fuusio vaikuttaisi tehtaan toimintaan ja tuotantoon. Kolmannessa kylkijutussa taas kerrottiin, että kunnan vaatimukset oli valtioneuvostossa unohdettu.⁴⁶³

457 K-L 14.11.1967: Kemijärven johtavat kunnallismiehet toteavat: *Koillis-Lapin alueen elinmahdollisuuksien ratkaisevaa supistamista merkitsee valtiovallan esitys*, KSA n:o 55, Elka.

458 Kva 16.12.1967: *Kemijärvi Oy:n kohtalo: Hallituspuolueet kiinni fuusiointiesityksessään*, KSA n:o 55, Elka.

459 HS 15.12.1967: Kunnanisät eduskunnassa: *Kemijärvi Oy:n fuusio lisäisi Koillis-Lapin työttömyyttä*, KSA n:o 55, Elka.

460 KTa 14.1.1968: Kansanedustaja Pekka Salla: *Kemijärvi Oy:n fuusioinnista*, KSA n:o 56, Elka.

461 LK 29.5.1968 *Fuusio vielä pöydälle*, KSA n:o 56, Elka.

462 HS 30.5.1968 *Kemijärvi Oy sulautuu Veitsiluotoon perjantaina*, PLA.

463 PoSa 30.5.1968 s.1 *Fuusiointi on nyt tosiasia* s.7 Kemijärvi Oy:n hallintoneuvosto: *Fuusiointi tarpeeton*; Toim.joht. Hannunkari: *Ei vaikutta toimintaan; Kunnan vaatimukset unohdettu*. KSA n:o 56, Elka.

Pohjolan Sanomien Kemijärven toimittajan toive asian poistamisesta yhtiökokouksen listalta ei toteutunut, vaan kokous pidettiin yhtiön kerhotalolla Kallaanvaarassa 30. toukokuuta. Paikalla oli satakunta henkilöä ja 796 220 osaketta, joista painavinta salkkua kantoi KTM:n ylijohdaja Pekka Rekola edustaen valtion 758 823 osaketta. Rekola valittiin kokouksen puheenjohtajaksi ja kokous hyväksyi ensin vuoden 1967 toimintakertomuksen ja tilinpäätöksen todeten tappion olleen 662 415,60 markkaa. Käsiteltäessä sulautumista Veitsiluotoon, puheenjohtaja esitteli valtioneuvoston 28.5. hyväksymän sulautumissopimuksen, jota hän esitti hyväksyttäväksi. Hallintoneuvoston puheenjohtaja Liisanantti luki ja jätti pöytäkirjaan otettavaksi hallintoneuvoston lausunnon ja keskustelussa läsnä olleet osakkaat ja asiamiehet valtion ja Veitsiluodon edustajia lukuun ottamatta ilmoittivat omasta ja päämiestensä puolesta vastustavansa yhtiön sulauttamista. Siltä varalta että sulautuminen Veitsiluotoon tapahtuisi kaikki ilmoittivat omat ja päämiestensä osakkeet lunastettavaksi nimellisarvostaan lisätynä sille lasketulla kohtuullisella korolla. Kokousta esitettiin myös keskeytettäväksi, jotta ne osakkaat, jotka eivät olleet paikalla voisivat tulla jatkokokoukseen valvomaan etujaan. Kun valtion edustaja tätä vastusti, jatkettiin kokousta. Äänestyksessä sulautumista kannatti 758 823 osaketta ja ääntä ja sitä vastusti 37 381 osaketta. Veitsiluodon edustaja Pelkonen pidättäytyi äänestyksestä esteellisenä.

Kokouksessa ilmoitettiin myös, että lunastamista haluavien olisi ilmoitettava siitä ennen 1. loka-kuuta 1968. Kokouksen alkuperäistä pöytäkirjaa liitteineen ei ole tehtaan arkistossa, ei myöskään hallintoneuvoston pöytäkirjaa Liisanantin esittämine lausuntoineen. Sen sijaan pöytäkirjatekstin liitteenä on hallintoneuvostolle tarjotut esitystekstit, joita se ei hyväksynyt.⁴⁶⁴ Hallintoneuvoston taipumattomuudesta sai Matti Lahtela kuulla ministeriön miesten valittaneen, kun hän asioi OKO:ssa seuraavan kerran.⁴⁶⁵

8.6 Hallintoneuvoston kanta esiin lehdissä

Lehdissä myös hallintoneuvoston lausuma pääsi julkisuuteen. Alueen lehtien julkaiseman tekstin mukaan hallintoneuvosto ei ennen kokousta saanut pyynnöistä huolimatta tietoa taloudellisista laskelmista, joihin yhdistyminen perustui. Johtokunnan esittelemä selonteko ja sulauttamissopimus eivät tätä tietoa edelleenkään sisältäneet. Näin hallintoneuvoston mielestä perustietojen puuttuessa asiallinen kannanmäärittely ei ollut mahdollista. Kun hallintoneuvosto oli vastuussa myös vähemmistönä oleville osakkeenomistajille ja kun yhtiön toiminta annettujen selvitysten mukaan kehittyi suotuisasti, hallintoneuvosto ”käsityksensä esittää, että sulautumisen toimeenpanosta ainakin toistaiseksi pidättäydytään”. Jos sulauttaminen hallintoneuvoston kannasta huolimatta toteutettaisiin se vaati että sopimukseen otettaisiin määräys yhtiön henkilöstön työsuhte-etujen turvaamisesta ja mui-

464 Pöytäkirja Kemijärvi Oy:n varsinaisesta yhtiökokouksesta yhtiön kerhotalolla Kallaanvaarassa Kemijärven kunnassa torstaina toukokuun 30. päivänä 1968 alkaen klo 14.00. Pöytäkirja on allekirjoittamaton versio, mutta sen tekstin oikeellisuutta ei ole syytä epäillä. Allekirjoitettu versio lienee Veitsiluodossa tai valtiolla. KSA, n:o 287, Elka

465 Lahtelan haastattelu .

den kuin valtion ja valtionyhtiöiden osakkaiden lunastuksesta osakkaiden sijoittaman pääoman ja sille laskettavan kohtuullisen koron mukaisesta arvosta sekä korvattaisiin Kemijärven kunnan kustannukset. Jutussa myös selitettiin, että kokouksen keskeyttämistä vaadittiin, jotta mahdollisimman monet osakkaista voisivat olla paikalla. Aiemmin asiasta saatujen tietojen mukaan osakkaiden ei olisi tarvinnut olla paikalla saadakseen saman kohtelun kuin paikalla olevat, sulautumista vastustaneet osakkaat. Valtion edustaja ilmoitti, ettei hänellä ole valtuuksia keskeyttää kokousta.

Alueen lehdet selostivat kokouksen kulkua toteamalla liki sata puheenvuoroa käytetyn fuusiota vastaan ja vain yhden sen puolesta, siis valtion edustajan.⁴⁶⁶ Lapin Kansa oli saanut Rekolalta puristettua lupauksen, jonka mukaan hän huolehtisi, että kokouksessa esitetyt kannat vietäisiin ministeriöön ja että hän itse pyrki siihen että osakkeiden lunastuksessa mentäisiin kohtuullisiin ratkaisuihin ja kaikkia osakkeenomistajia kohdeltaisiin samalla tavalla, olivatpa he kokouksessa tai eivät. Rekolan mukaan yhtiön taloudellinen tila oli kuitenkin heikko, rahat lopussa ja maksut olisi jouduttu katkaisemaan 2–3 kuukauden jälkeen. Jokin ratkaisu oli löydettävä ja valtion taholla katsottiin fuusiointi ratkaisuksi Pohjois-Suomen metsäteollisuuden kehittämiseksi.⁴⁶⁷ Lapin Kansa kommentoi seuraavana päivänä pääkirjoituspalstallaan valtioneuvoston linjaa, joka päätettiin kuulematta hallintoneuvostoa ja siten yksityisiä osakkeenomistajia ja unohdettiin kunnan sijoitusten korvaaminen, tyrmistyttäväksi. ”Tällaisilla otteilla kyllä hävitetään niin kuntien kuin yksityistenkin kiinnostusteollistamista kohtaan”, lehti totesi.⁴⁶⁸

Kaleva arvioi puolestaan, että fuusion perimmäinen tarkoitus oli saada vanhemman valtionyhtiön Veitsiluodon ja nuoremman Kemijärven yhteinen tase kauniimmaksi katsella, kun ”tappiot” Kemijärvi Oy:n liittämistä korvattiin uusilla valtionavustuksilla. Lehden mukaan Veitsiluodon voitollinen tilinpäätös, viime vuonna yli miljoona markkaa, oli näennäinen edullisen valtionlainoituksen ja -takuiden ansiosta. Jos yhtiö olisi joutunut maksamaan pitkäaikaisesta vieraasta pääomastaan normaalin koron, olisi toiminta ollut tappiollisempaa kuin Kemijärvi Oy:n, joka toimi huomattavasti kalliimmalla rahoituksella. Pohjois-Suomen valtiojohtoisen teollisuuden tukeminen olisi voitu toteuttaa myös pitämällä yhtiöt erillään, kun kukaan ei ollut pystynyt osoittamaan mitään säästöjäkään, jakamalla tukirahat kahtia. Kemijärvi-yhtiön tappiollisuuden kaventaminen olisi onnistunut myös Koillis-Lapin puuvaroja lisäämällä, joka samalla olisi parantanut työllisyyttä.⁴⁶⁹

Pohjolan Työ heräsi hiljaisuudestaan lähettämällä viikko kokouksen jälkeen Kemijärvelle jutun tekoon ilmeisesti kesätoimittajaksi pestautuneen Esko-Juhani Tennilän, myöhemmän SKDL:n ja vasemmistoliiton kansanedustajan, joka antoi fuusiokriitikoille puheenvuoron. Kunnanjohtaja Liima-

466 K-L 31.5.1968 *Maakunta yksimielisesti valtion esitystä vastaan Kemijärvi Oy:n yhtiökokouksessa eilen*, LK *Kemijärvi Oy:n yksityiset osakkeenomistajat vastustavat sulauttamista*, PoSa *Hallintoneuvoston vastustuksesta huolimatta Kemijärvi Oy sulautetaan*. KSA n:o 56, Elka.

467 LK 31.5.1968 Ylijohtaja Pekka Rekola: *Fuusiointi on toteutettava, Korvaukset vielä avoinna*. KSA n:o 56, Elka.

468 LK 31.5.1968 Jälkiartikkeli: *Sulautuminen*, n:o 56, Elka

469 LK 31.5.1968 Pääkirjoitus: *Sulautuminen*, Kva 1.6.1968 Pääkirjoitus: *Kemijärven fuusio*. KSA n:o 56, Elka.

tainen pääsi toteamaan, että jos sama raha, jolla nyt tuettiin Veitsiluotoa, olisi saatu Kemijärvi Oy:lle, ei mitään hätää olisi olemassakaan.⁴⁷⁰ Lehti jatkoi vielä syyskuussa asian käsittelyä Kemijärven maalaiskunnan ongelmista tehdyllä jutulla, jossa käsiteltiin lopussa myös Kemijärvi-yhtiön yhdistämistä Veitsiluotoon. Kunnanjohtaja Liimatainen vastasi kysymykseen, että juuri kun yhtiöltä olisi saatu verotuloja, ne menevätkin Kemin kaupungille. Toinen pettymys oli, ettei paperitehdasta saataisi, vaikka tehtaan paikka ratkaistiin osittain siihen varautuen. Paperitehdas olisi tuonut useita satoja vakituksia työpaikkoja, mutta nyt toiveet olivat rauenneet. Liimataisen mukaan tuntui kyseenalaiselta olisiko kunnan kannattanut tehdä mitään. Paperitehtaan sijoittaminen Kemiin ei Liimataisen mukaan olisi sen edullisempaa, kannattavuuden vuoksi pitäisi mennä Tukholman eteläpuolelle. Jos ajateltaisiin vain tehokkuutta edessä ei olisi ollut maaltamuutto vaan myös maastamuutto.⁴⁷¹

8.6 Ei nimellishintaa osakkeista, ei korvauksia kunnalle

Toinen kauppa- ja teollisuusministeri Väinö Leskinen vieraili heinäkuussa Kemijärvellä ja selitti, ettei osakkeiden lunastus nimellishintaan mm. lakimiespiirien mukaan ollut mahdollista, mutta asia tulisi ratkaisuun pian ja siinä ”pyritään lain puitteissa tekemään oikeutta yksityissektorille”. Kunnan korvauksiin hän ei sen sijaan luvannut mitään, koska samanlaisia tapauksia tulisi esille myös muualla maassa.⁴⁷² Vastatessaan syyskuussa kansanedustaja Sääskilahden kysymykseen, Leskinen oli keräyttänyt entistä parempia syitä Kemijärven sulauttamiseen. Nyt syyksi oli löydetty jalostusasteen nostamisen edellyttämä tutkimus- ja tuotekehitystyö, jota ei kahdessa yhtiössä olisi kannattanut tehdä erikseen, kuten ei myöskään markkinointia, jossa yritysten oman panoksen oli arvioitu kasvavan. Leskisen mukaan ne piirit, jotka vaikuttivat Kemijärvi Oy:n perustamiseen, olivat saavuttaneet päämääränsä, kun valtio tuli mukaan tehtaan rakentamiseen omistaen yhtiöstä viime vaiheessa 95 %. Osakkeiden lunastuksesta päättämisen Leskinen sanoi nyt venyvän vuoden lopulle, koska selvityksiä käypää arvoa korkeammasta hinnasta tehtiin yhä. Sulautuminen oli kuitenkin Leskisen mielestä Lapin metsäteollisuuden ja yhtiöiden kehityksen kannalta aiheellinen toimenpide.⁴⁷³

Kesällä 1968 valtiovarainvaliokunta päätti suunnata kesäretkensä pohjoiskalottiin, ja poiketa myös Kemijärvelle. Retken johtajana toiminut Kalervo Haapasalo, joka kuului tehtaan melkein alkuperäisiin tukijoihin totesi tehtaan rakentamisen olleen kansantaloudellisesti oikeaan osuneen toimenpiteen, valitettavaa vain oli että sen rakentamista viivytettiin. Epäedullisten suhdanteiden jälkeen Haapasalo uskoi jo samana vuonna päästävän tasapainoon.⁴⁷⁴

470 PTyö 25.6.1968 *Kemijärvi Oy:n fuusiointi herättänyt vastustustakin*. Toimitussihteeri on kesän juttupulassa levittänyt jutun etusivulta neljällä palstalla alkamaan ja otsikoinut sen poliittisesti siedettävästi, vaikka yhtään fuusion puolustajaa jutussa ei esiinny. KSA n:o 56, Elka.

471 PTyö 7.9.1968: Kemijärven mlk: *Fuusiointi ehkä viisasta – alueellisesti onnetonta*. KSA n:o 56, Elka.

472 K-L 2.7.1968: *Teollisuusministeri vierailulla myös Kemijärvellä*, KSA n:o 56, Elka.

473 PoSa 21.9.1968: *Leskinen selviiteli syyt Kemijärvi Oy:n fuusiointiin*. KSA n:o 56, Elka.

474 Kva 6.8.1968: Kansanedustaja Haapasalo: *Kemijärvi Oy:n toiminnassa tasapainoon jo tänä vuonna*. KSA n:o 56, Elka.

Osakkeiden lunastushinta ratkesikin marraskuussa, kun valtioneuvosto päätti lunastushinnaksi 36,24 mk osakkeelta eli 13,76 alle nimellisarvon. Pitkän pohtimisen jälkeen arvo oli osattu laskea vähentämällä osakepääomasta vuoden 1967 tilinpäätöksen mukaiset tappiot ja jakamalla summa osakkeiden määrällä. Päätös syntyi äänestyksen jälkeen, kun keskustapuolueen ministerit äänestivät nimellisarvon mukaisen korvauksen puolesta.⁴⁷⁵ Asiaa jatkettiin vielä eduskunnassa erityisesti Olavi Lahtelan ajamana, joka saikin valtiovarainvaliokunnan täpärästi nimellisarvon taakse, mutta suuressa salissa korvaus palautettiin vasemmiston äänillä 101–79 valtioneuvoston esittämälle tasolle.⁴⁷⁶

Paikallisesti asia oli tärkeä periaatekysymys, jonka lopputulokseen Koillis-Lappi pyrki vaikuttamaan jakamalla 13.12. ilmestyneen asiaan keskittyneen numeronsa eduskunnassa kaikille kansanedustajille.⁴⁷⁷ Asia käsiteltiin eduskunnassa osana vuoden 1969 valtion tulo- ja menoarviota. Valtiovarainministeri Raunio teki esityksen hallituksen esittämän arvon palauttamisesta ja totesi valtiontalouden tarkastusviraston päätyneen vielä alempaan hintaan, joka oli 24,50 mk. Ehrnrooth ilmoitti, ettei moraalista vastuusta huolimatta voida lunastushintaa nostaa veromaksajain rahoilla. Liberaalien Tuure Salo muistutti Lapin asukkailta vaaditun panosta tehtaan perustamiseksi ja yhtiön kannattavan nyt paremmin, jolloin korkeampi hinta olisi paikallaan. Kokoomuksen Huurtamo taas väitti fuusion merkitsevän Kemijärvi Oy:n taloudellisen katastrofin tunnustamista, mutta katsoi valtion moraaliseksi velvollisuudeksi suorittaa omistajille 50 mk osakkeelta.⁴⁷⁸

Asian ratkettua Lahtela hyökkäsi sosiaaliministeriön pääluokan yhteydessä lunastushinnan korotuksen vastustajia kohtaan nimittäen sosialismin, köyhän asian, oikeudenmukaisuuden, tasa-arvoisuuden ja demokratian unohtavaksi ”ruotsalaisen pääoman ja rappiososialistien linjaksi”. Lahtelan mukaan linjaa johti valtiovarainministeri Raunio, josta ei viitsi edes puhua, ”koska nimi tuo mieleen outoja ajatuksia”. Linjan muista edustajista hän nimesi Georg C. Ehrnroothin (rpk), jonka kommunistit tunsivat hyvin suurena köyhien ystävänä sekä helsinkiläisen Olavi Laineen (skdl). Lahtelalle tätä linjaa kuvaavana oli jäänyt parhaiten mieleen pääministeri Koivisto ja Marcus Wallenbergia esittävä lehtikuva, jonka kuvatekstinä oli ”ruotsalainen pankkiiri herra Wallenberg ja hänen renkinensä Manu”, raportoi HS.⁴⁷⁹ Pohjolan Työ kirjoitti asioista HS:iin verrattuna oikeon ja totesi Lahtelan puheenvuoron ”räikeyydessään ja ilkeämielisyydessään ylittäneen Vennamon hurjimmat palopuheetkin”.⁴⁸⁰ Eduskunnan puhujapöytäalustuksessa alkaneeseen sydänkohtaukseen 29.12. menehtynyt Lahtela⁴⁸¹

475 LK 28.11.1968: *Kemijärvi Oy:n yksityisten osakkeet lunastetaan valtiolle 36 mk/osake*, KSA n:o 56, Elka.

476 LK 20.12.1968: *Kemijärvi Oy:n osakkeista 50 mk:n korvausta esittää vv-valiokunta* ja LK 21.12.1968 *Eduskunta päätti äänin 101-79 Kemijärven osakkeiden lunastushinnaksi 36,24 markkaa*. KSA n:o 56, Elka.

477 K-L 13.12.1968 Lehdessä oli useita haastatteluja ja lukijoiden kannanottoja, joissa pidettiin nimellisarvoa alemmaa hintaa oikeusmurhana. KSA n:o 56, Elka.

478 HS 21.12.1968: *Kemijärvi Oy:n osakkeista kiistaa*, KSA n:o 56, Elka.

479 HS 21.12.1968 s.11 *Lahtelan määritelmä: Ruotsalainen pääoma ja rappiososialistit*, PLA.

480 PTyö 21.12.1968 Lahtela: Mauno Koivisto on suurpankkiirin renki. KSA n:o 56, Elka.

481 Marjomaa, Ulpu: Olavi Lahtela. <http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/890/> Kansallisbiografia-verkkojulkaisu. Studia Biographica 4. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1997- (luettu 28.4.2011)

tuskin kuitenkaan pystyi arvaamaan, että Wallenbergien ja Suomen valtion yhteisesti omistama yritys lopettaa Kemijärven tehtaan 40 vuotta myöhemmin.

Osakkeiden lunastus alkoi 15.1. ja kaikki merkittävät määrät yksityisosakkeita jätettiin lunastettavaksi, tarjous kahden nimellisarvoltaan 50 markan osakkeen vaihdosta yhteen 10 mk nimellisarvoiseen Veitsiluodon osakkeeseen ei houkuttellut. Vaikka suurimmat osakkaat eli yhteismetsät hävisivätkin osakkeissa eniten, olivat ne jo nähneet tehtaan hyödyn puukaupassa. Yksityisiä osakkeita jäi esitettyä aikana lunastamatta 191 ja niiden varalle valtiokonttori talletti 6921,84 mk Lapin lääninhallituksen huostaan.⁴⁸²

Lunastushinta oli selvästi pettymys poliittisessa keskustelussa ja siitä pyrittiin antamaan kuvaa, että asia olisi taloudellisesti merkittävä yksittäisille ihmisille. Yksittäisten henkilöiden omistamien osakkeiden määrä oli kuitenkin niin pieni, ettei siinä taloudellisesti tapahtunut suuria tappioita. Alueen yhteisöomistajien osalta tehtaalla oli lähes kaikille niin positiivisia vaikutuksia, että osakkeissa koettu tappio ei ollut oleellinen. Enemmänkin oli kyse periaatteesta. Kun valtio oli vaatinut alueen osallistumista, koettiin oikeudenmukaiseksi, ettei lunastuksen pohjana ollut yhden tappiollisen vuoden tulos, kun kaikki näkivät yhtiön tilanteen olevan parantumassa. Kun tehdas siirrettiin toiseen valtionyhtiöön, kokivat osakkaat että valtion olisi pitänyt palauttaa heidän Kemijärvi Oy:tä varten luovuttamansa rahat. Miksi sitä ei voitu tehdä jäi selittelyn varaan, kuten edellä esitetystä lakimiesten selän taakse piiloutuvasta Väinö Leskisen puheenvuorosta voi päätellä. Jos silloiset lait eivät olisi siihen antaneet mahdollisuutta, uusi oltaisiin voitu tehdä.⁴⁸³

482 KTM:n kirje Valtiokonttorille 29.12.1969, toimitettu tiedoksi Veitsiluoto Oy:lle ja Kemijärven tehtaan konttoripäällikkö Oksaselle.

483 Arvio perustuu Matti Lahtelan haastatteluun ja sanomalehtiaineistoon.

9. KEKKOSEN AJAN POLIITTINEN TEHDAS

Tutkimuskysymykseen vastaaminen ei sen jälkeen, kun olen kerännyt ja käsitellyt edellä kuvattua aineiston, ole kovinkaan vaikeaa. Olen pyrkinyt tekemään työn poliittisen taloushistorian näkökulmasta. Oma määritelmäni poliittisesta taloushistoriasta on, että se kuvaa taloudellisia yksiköitä irrottamatta niitä erilliseksi saarekkeeksi vaan pyrkii löytämään laajemmasta kontekstista yhteiskunnallisia tekijöitä, jotka ovat vaikuttaneet lopputulokseen. Talous ei ole yhteiskunnasta ja kansainvälisestä yhteisöstä irrallaan eikä toimi ”näkyttömän käden” vaikutuksesta, vaan siihen vaikuttavat oleellisesti politiikan asettamat reunaehdot, yövärtijavaltioistakin päätetään eduskunnassa.

Markku Kuisma kirjoittaa kirjassaan *Suomen poliittinen taloushistoria 1000–2000*:

Talous ei toimi tyhjiössä. Kansainvälisenä järjestelmänä se muokkaa maailmankulttuuria itsensä näköiseksi, aivan kuten paikallistaloudet ovat luoneet perustan lähiyhteisöjensä elämäntavoille ja -arvoille. Vastaavasti poliittiset voimat ja kulttuuriset rakenteet ovat vaikuttaneet lukemattomin tavoin talouselämän ja liikeyritysten valintoihin.⁴⁸⁴

9.1 Mitä tavoitteita asetettiin

Olen mielestäni saanut selkeän kuvan, mitä tehtaan perustamisella tavoiteltiin. Aluetaloudellisesti tavoitteita oli kaksi. Saada alueen metsissä kasvavalle puulle markkinoita ja löytää työtä alueen rakennetyöttömyydestä kärsivälle väestölle. Lisäksi oli poliittisia tavoitteita, jotka liittyivät aatteeseen ja puolueen ohjelmallisiin tavoitteisiin. Ne liittyivät uskoon, että teollistuminen oli toivottavaa modernisaatiota, joka luo hyvinvointia ja parempaa elämää, irtiotta taloudellisesta ja henkisestä köyhyydestä.

Metsä on Koillis-Lapissa ainoa teollisesti jalostettava uusiutuva luonnonvara, jota on paljon. Napapiirin pohjoispuolella maanviljelyksellä eläminen oli 1950-luvulla jotenkin mahdollista, mutta sen mahdollisuudet eivät riittäneet kasvavalle väestölle. Pientilavaltainen maanviljely tarvitsi tilaan kuuluvien metsien tuottoa ja tilan ulkopuolisia töitä. Koillis-Lapin metsillä oli yksi suuri omistaja, Metsähallitus, jolle on aina asetettu tavoite tuottaa markkoja tai euroja valtion kassaan. Koillis-Lapissa yksityismetsät muodostavat noin puolet metsämaista ja alueella on historiallisista syistä tilan omien metsien lisäksi merkittävän suuria yhteismetsiä, jotka toimivat suurina metsätalouksikkoina. Olen luvussa 4 osoittanut että näiden metsien tuottaman, massateollisuuden raaka-aineeksi kelpaavan puutavaran tarjonta oli 1950- ja 1960-luvuilla moninkertainen kysyntään nähden. Lisäksi alueen koivua ja pienpuuta ei olisi tuona aikana saatu myytyä muuna kuin polttopuuna, jonka markkinat teollisuuspuuhun verrattuna olivat joskus paikallisesti merkittävät, mutta yleisesti vähäiset.

Toinen alueellinen päätavoite oli työpaikkojen luominen suoraan teollisina työpaikkoina ja tehtaan toimintaan liittyvinä työmahdollisuuksina. Merkittävä, joskin määräaikainen oli tehtaan rakennustyö, jonne yhtiö laski etukäteen tarvitsevansa enimmillään 1400 työmiestä. Tehtaan toimiessa, tehtaan työpaikat arvioitiin sadoissa ja kun tehdas tarvitsi raaka-aineen metsästä puun vastaanot-

⁴⁸⁴ Kuisma, Markku: *Suomen poliittinen taloushistoria 1000–2000*. Siltala, Helsinki 2009.

toon, puhuttiin tuhansista. 1950-luvulla puun ostajan löytyminen merkitsi paljon työtilaisuuksia puunhankinnassa, mutta työn koneellistuminen alensi tarvetta. Kun Niskalan–Haaviston suunnitelmaa esiteltiin 1957, kerrottiin tehtaan antavan elannon 20 000 henkilölle. Kemijärvi Oy:n arvio metsätöissä ja kuljetuksissa tarvittavasta työvoimasta oli 3 000. Tehtaan ja puunhankinnan sekä kuljetusten odotettiin tarjoavan yhteensä 3500 työpaikkaa.

Tehtaan perustamisessa oli myös poliittisia tavoitteita, jotka toki liittyivät edellä esitettyihin pää-tavoitteisiin. Yksinkertaisimmillaan kun kannatti puoluetta, joka pyrki luomaan teollisia työpaikkoja, saattoi niistä jokin osua myös äänestäjälle, perheenjäsenelle tai sukulaiselle. Kun työn puute oli niin akuutti kuin se Lapissa 1950- ja 1960-luvuilla oli, usko siitä, että työtä voidaan politiikan avulla alueelle saada, oli varmasti keskeisiä vaaliteemoja. Puolueiden tai kansanedustajaehdokkaiden piti sitten pystyä saamaan toivottu tulos ja osoittaa, että se oli juuri heidän ansiotaan. Teollisuuden puolesta puhuminen oli myös samoin ajattelevien kannattajien hakemista; se oli olennainen osa aatetta, kuten vasemmistopuolueilla, joille teollisuus oli aina merkinnyt äänestäjiä. Myös maalaisliitokeskustapuolueen K-linja oli sitoutunut teollistamiseen. Kemijärven tapauksessa tehdas merkitsi myös parempia tai edes jonkinlaisia kantohintoja ja siksi se oli erityisen tärkeä viljelijäväestöä edustavalle maalaisliitokeskustapuolueelle. Oli myös selvää, että Lapin maatilojen tuvissa ja kamareissa kasvoi suurten ikäluokkien viljelijän poikia ja tyttäriä, joille omalta tilalta ei ollut tarjolla elantoa. Kokoomuslainen kauppiaskaan ei ollut lainkaan pahoillaan, koska tehdas merkitsi asiakkaita, joilla on palkkarahaa. Koillis-Lapissa ei siis ollut ihme, että tehtaan saaminen oli lähes kaikkien tavoite. Valtakunnallisella tasolla teollistamisen poliittiset tavoitteet on esitelty luvussa 2.

9.2 Miksi hankkeessa onnistuttiin?

Siihen, että tehdas Kemijärvelle rakennettiin, on monta syytä. Niistä keskeisin oli Kekkonen ajan henki, joka teki mahdolliseksi pohjoisen valtiojohtoiset teollisuushankkeet. Kukaan ei edes ajatellut, että muu kuin valtio tekisi sellutehtaan napapiirin pohjoispuolelle. Toki etelän eliitissä oli paljon tehtaan vastustajia, mutta tehtaan takana oli vahvempi tahto, kuten vihkiäisistä kertovassa alaluvussa 7.1 kiitetään. Maalaisliiton eteläsuomalainen johto taas halusi jonkin meriitin siitä, että sen oli pakko suostua eduskunnan enemmistön tahtoon valtion varojen käyttämiseksi Raahen terästehtaan rakentamiseen, Vielä yhtiön perustamisvaiheessa eliitti yritti saada hankkeen kumoon osakepääomavaatimuksella, mutta pelastukseksi tulivat alueen yhteismetsät. Kun tästäkin selvittiin, yritti eliitti osoittaa rakentamisen lykkäys- ja tappiokampanjallaan eduskunnan olleen väärässä.

9.3 Miten tavoitteet saavutettiin?

Edellä on luvussa 4.2 kuvattu tehdas, joka hävitti nollarajan. Kemijärven tehdas oli erittäin ratkaiseva tekijä siihen, että puun kysyntä kasvoi ja teollisuuden ainespuuta saatiin myytyä hiljaisempinakin aikoina. Hakkuutähteiksi aiemmin määriteltyä pienpuuta ja koivua ei ostanut mikään muu kuin riit-

tävän lähellä toimiva tehdas. Nyt kun tehdas on lopetettu, jääkin nähtäväksi, onko tällä puulla vielä ostajia. Pienpuun hyötykäyttö on todennäköisimmin mahdollista energiapuuna.

Valtion taloudellisen tutkimuskeskuksen (VATT) tutkimuksen mukaan vuonna 2004 koko tehtaan ostaman puun arvo oli 38 miljoonaa euroa, josta puolet jäi Itä-Lappiin ja vajaa viidennes Pohjois-Lappiin ja Pohjois-Pohjanmaalle.⁴⁸⁵

Tehtaan henkilöstömäärä tarkastelukaudella vaihteli neljänsadan työpaikan molemmin puolin. Rakentamisvaiheessa tarve oli enimmillään yli 1500. Puunhankinnassa työtilaisuuksien määrä pieneni koko ajan koneellistumisen vuoksi, eikä siitä ole tehtaan arkistossa tietoa. VATT:n raportissa todetaan työllisyyden kokonaisvaikutuksen vuonna 1965–2004 olleen 1866 työpaikkaa joista 1140 syntyi 1965–1979.⁴⁸⁶ Jos tehdasta ei olisi rakennettu, VATTin raportin mukaan työttömyysaste olisi melkein 22 prosenttia nykyistä (2004) korkeampi, jolloin 45 prosenttia olisi ollut ilman työtä. Kotitalouksien tulot olisivat 39 % ja elintaso kolmannesta alhaisempi. Valtion verojen kertymä saman raportin mukaan olisi noin 40 % alhaisempi.⁴⁸⁷ Kun tehdas on nyt pysäytetty toivottavasti VATT mittaa esimerkiksi viiden vuoden kuluttua tehtaan pysäyttämistä, mitä on tapahtunut. Korvaavia työpaikkoja on toki jonkin verran tullut, mutta sellutehdasta ne eivät voi korvata.

Poliittisten tavoitteiden toteutuminen ei näkynyt puolueiden saavuttamissa kansanedustajien paikoissa Lapissa 1962 eikä 1966 vaaleissa. Keskustapuolue hävisi Lapissa SMP-vaaleissa 1970 pailan. Lapissa sosialidemokraatit eivät saaneet lisäpaikkoja, mutta Oulussa yhden 1966 vaaleissa,

9.4 Lopuksi

Tämän työn tekeminen on opettanut historioitsijan työstä sen, että vielä paljon on tehtävä päästäkseen sille tasolle, jota historian tutkimus ja kirjoittaminen vaatii. Onneksi pro gradu -työ on vasta ensimmäinen oikea yritys toimia historiantutkijana ja -kirjoittajana. Jo nyt kun tätä työtä on lukenut viimeisiä – toivottavasti – virheitä tekstistä etsien, alkaa muodostua käsitys siitä, mitä olisi voinut tehdä toisin. Lehtimiehenä opin kuitenkin, että on aika kirjoittaa viimeinen piste. Työn jatkuva käsittely ei sitä kuitenkaan paranna ja aikataulu on tärkeämpi kuin täydellisyyteen pyrkiminen. Toivon kuitenkin, että tästä työstä sen mahdollisille lukijoille muodostuu käsitys, minkälainen prosessi oli tehdä selluloosatehdas Kemijärvelle ja minkälaisia voimia toimi sen puolesta. Käyttämäni lähdeaineisto varmasti vääristää monen mielestä todellisuutta. Se nostaa esiin sellaisia asioita, tapahtumia ja henkilöitä, jotka eivät välttämättä olleet kokonaisuuden kannalta niin tärkeitä kuin ne, joita ei voi lukea eduskunnan pöytäkirjoista, lehtijutuista eikä arkistolähteistä. Tällaista historiantutkijan valinta kuitenkin on. Toivon että tästä asiasta saadaan toisenlaisiakin näkemyksiä.

485 Honkatukia, Juha – Törmä, Hannu: *Stora Enso Oyj:n Kemijärven sellutehtaan 40-vuotisen toiminnan alueellinen kokonaisvaikutavuus*. VATT keskustelualoitteita 368 Valtion taloudellinen tutkimuskeskus, Helsinki 2005, s. 34.

486 Emt. s. 22

487 Emt. s.36.

10 LÄHTEET

Arkistolähteet:

Suomen Elinkeinoelämän Keskusarkisto (Elka):

Stora Enson arkisto – Kemijärven sellutehtaan arkisto (KSA)

Suomen Selluloosayhdistyksen arkisto (SSA)

Eduskunnan Arkisto

Perustuslakivaliokunnan pöytäkirjat – mikrofilmit 1966–1967

Valtiovarainvaliokunnan pöytäkirjat – mikrofilmit 1966

Kemijärven Kaupunginarkisto (KKA)

Kemijärven kauppalan teollisuustoimikunnan arkisto

Kemijärven tilallisten yhteismetsän arkisto (Kty)

Vuosikertomukset

Kemijärven Metsänhoitoyhdistyksen arkisto

Vuosikertomukset

Keskustan ja maaseudun arkisto (KMA):

Maalaisliiton eduskuntaryhmän ja ryhmävaltuuskunnan pöytäkirjat 1954–1958, mikrofilmi rulla 47.

Maalaisliiton eduskuntaryhmän pöytäkirjat 1957–1961, mikrofilmi rulla 48

Painetut lähteet:

Valtiopäiväasiakirjat:

Valtiopäivät 1957–1969, Pöytäkirjat, Liitteet ja Asiakirjat

Komiteanmietinnöt (painetut)

Teollistamiskomitean mietintö, Komiteanmietintö 1951:12, Helsinki 1951.

Valtakunnansuunnittelukomitean mietintö, Komiteanmietintö 1954:4, Helsinki 1954.

Teollisuusneuvottelukunnan mietintö teollistumisen edellytyksistä ja toimenpiteistä sen edistämiseksi, Komiteanmietintö 1959:4, Helsinki 1959.

Lapin teollisuustoimikunta: *Osamietintö N:o 1*, luovutettu kauppa- ja teollisuusministeriölle 1.7.1960, KSA n:o 284, Elka.

Sähköiset lähteet:

Helsingin Sanomien sähköinen arkisto - Päivälehden Arkisto

Verkkopalvelut:

Eduskunta: Kansanedustajat 1907– <http://www.eduskunta.fi/thwfakta/hetekau/hex/hxent.htm>

Finlex ajantasainen lainsäädäntö <http://www.finlex.fi/fi/laki/>

HS Digilehti, Arkisto www.hs.fi/arkisto

Kansallisbiografia-verkkojulkaisu. *Studia Biographica* 4. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1997- <http://www.kansallisbiografia.fi/>

Paperiliiton verkkosivut <http://www.paperiliitto.fi/www/fi/paperiliitto/historiaa/index.php>

Suomalainen Wikipedia <http://fi.wikipedia.org/wiki>

Suomen Sosialidemokraatti <http://www.demari.fi/arkisto>

Tilastokeskus http://www.tilastokeskus.fi/til/khi/2010/khi_2010_2011-01-14_tau_001.html

Valtioneuvosto: <http://www.hallitus.fi/hakemisto>

<http://www.valtioneuvosto.fi/tietoa-valtioneuvostosta/hallitukset/hallitusohjelmat>

YLE Elävä Arkisto: Poliitiikan vuosikymmenet/Ahti Karjalainen – presidentin varamies

<http://www.yle.fi/elavaarkisto/s=s&g=1&ag=4&t=481&a=4197>

Julkaistut lähteet:

Tutkimuskirjallisuus:

- Ahvenainen, Jorma: *Enso-Gutzeit Oy I 1872–1929*, Jyväskylä, 1992 s. 228–230
- Hobsbawm, Eric: *Äärimmäisyyksien aika: lyhyt 1900-luku (1914–1991)* [The age of extremes: the short twentieth century, 1914–1991], suom. Pasi Junila, Vastapaino, Tampere, 1999.
- Honkatukia, Juha – Törmä, Hannu: *Stora Enso Oyj:n Kemijärven sellutehtaan 40-vuotisen toiminnan alueellinen kokonaisvaikuttavuus*. VATT keskustelualoitteita 368 Valtion taloudellinen tutkimuskeskus, Helsinki 2005.
- Jensen-Eriksen, Niklas: *Läpimurto. Metsäteollisuus kasvun, integraation ja kylmän sodan Euroopassa 1950–1973*, SKS Helsinki 2008.
- Kauppa- ja teollisuusministeriö 75 vuotta 1888 – 1938 – 1963*, Kauppa- ja teollisuusministeriö, Helsinki, 1963.
- Kuisma, Markku: *Kahlittu raha, kansallinen kapitalismi*, SKS Helsinki 2004
- Kuisma, Markku: *Kylmä sota, kuuma öljy. Neste, Suomi ja kaksi Eurooppaa*, WSOY, Porvoo 1997.
- Kuisma, Markku: *Suomen poliittinen taloushistoria 1000–2000*. Siltala, Helsinki 2009.
- Palonen, Osmo: *Pohjois-Suomen teollistaminen, sen poliittiset tukijat ja vastustajat*, teoksessa: Faravid 32/2008 Pohjois-Suomen historiallisen yhdistyksen vuosikirja XXXII, Rovaniemi 2008 s. 229–246.
- Parpola, Antti – Åberg, Veijo: *Metsävaltio – Metsähallitus ja Suomi 1859–2009* Edita 2009 s. 118–119.
- Suomi, Juhani, (toim.): *Urho Kekkosen päiväkirjat 1958– 1962*, Otava, Helsinki 2001
- Virtanen, Sakari: *Lapin leivän isä 100 vuotta. Kemi-yhtiön historia*. Kemi Oy, Kemi 1993.

Muu kirjallisuus:

- Auer, Jaakko: *Puunjalostusta Pohjolassa. Kemi Oy vuosina 1893–1968*, 1986.
- Gripenberg, H: *Nollaraja ja Lapin metsätalouden kehittäminen* Talouselämä n:o 32–33. 15.8.1958:
- Ilvessalo Yrjö: *Lapin metsävarat ja niiden tila*, teoksessa Kauhanen, V-M (toim.): *Lapin metsien mahdollisuudet*, Suomen metsänhoitajaliitto, Helsinki 1955. s. 12–20.
- Ilvessalo Yrjö: *Pohjois-Suomen metsät ja niiden hakkuumahdollisuudet*, teoksessa Öhman – Suomalainen (toim.): *Suomalainen tiedeakatemia, Esitelmät ja pöytäkirjat 1955* Helsinki 1956. se. 175–189.
- Itkonen, Martti *Kemijoien Uittoyhdistys 1901–2001*, Tornio 2001, s.203–204 ja s.213–215.
- Kairamo, Aulis O: *Metsäteollisuuden mahdollisuuksista Lapissa*, teoksessa Kauhanen, V-M (toim): *Lapin metsien mahdollisuudet*, Suomen metsänhoitajaliitto, Helsinki 1955. se. 51–59.
- Kauhanen, V-M (toim): *Lapin metsien mahdollisuudet*, Suomen metsänhoitajaliitto, Helsinki 1955.
- Kekkonen, Urho: *Lapin teollistamishankkeet*, teoksessa Kauhanen, V-M (toim): *Lapin metsien mahdollisuudet*, Suomen metsänhoitajaliitto, Helsinki 1955. se. 30–35.
- Kekkonen, Urho: *Onko maallamme malttia vaurastua*, Otava, Helsinki 1952.
- Konttinen, Seppo: *Kansallisomaisuuden ryöstö*, Barrikadi n:o 13 barrikadi.fi, Vantaa, 2009.
- Leskelä, Eero A.: *Kemijärven yhteismetsä 1935–1985*, Kemijärven tilallisten yhteismetsä, Kemijärvi 1985.
- Massa, Ilmo: *Pohjoinen luonnonvalloitus Suunnistus ympäristöhistoriaan Lapissa ja Suomessa*, Gaudeamus 1994
- Osara, N.A: *Lapin metsätalouden tulevaisuus*, teoksessa Kauhanen, V-M (toim): *Lapin metsien mahdollisuudet*, Suomen metsänhoitajaliitto, Helsinki 1955, se. 21–29.
- Pikkarainen, Juha: *Taistelua toimeentulosta ja olemassaolosta*, Paperiliiton Kemijärven osasto n:o 84 ry:n 40-vuotishistoriikki, Kemijärvi 2003

Puro, Pentti: *Veitsiluodosta valtaväylille. Veitsiluoto Osakeyhtiö yrityksenä vuosina 1921–1971*, Veitsiluoto Oy Kemi 1971.

Suviranta, Bruno: *Taloudelliset realiteetit – ja poliittiset*, WSOY Porvoo 1955.

Julkaisemattomat lähteet

Matti Lahtelan käsikirjoitus Kemijärven sellutehtaan taustoista, aiottu julkaista paikallisessa lehdessä. Kopio kirjoittajan hallussa.

Haastattelut

Pankinjohtaja Matti Lahtela, Kemijärvi, haastattelu tehty 11.3.2011. Haastattelu tallennettu tekijän arkistoon.

Kaupunkineuvos Kaarlo E. Liimataisen, Kemijärvi haastattelu tehty 11.3.2011. Haastattelu tallennettu tekijän arkistoon.

Lyhenteet:

Ek = Eduskunta

Elka = Suomen elinkeinoelämän keskusarkisto, Mikkeli.

Emt. = Edellä mainittu teos.

He = Hallituksen esitys

HS = Helsingin Sanomat

I-S = Ilta-Sanomat

Kela = Kansaneläkelaitos

KKA = Kemijärven kaupunginarkisto, Kemijärvi.

K-L = Koillis-Lappi (paikallislehti Kemijärvellä)

KMA = Keskustan ja maaseudun arkisto, Helsinki.

KSA = Stora Enson Kemijärven sellutehtaan arkisto, Elka, Mikkeli

KTa = Kansan Tahto (SKDL:n äänenkannattaja, sanomalehti, Oulu)

KTM = Kauppa- ja teollisuusministeriö

Kty = Kemijärven tilallisten yhteismetsä

KU = Kansan Uutiset

Kva = Kaleva (sanomalehti Oulussa)

LH = Lars Hannunkari

LK = Lapin Kansa (sanomalehti Rovaniemellä)

Ltt = Lapin teollisuustoimikunta, Teollisuusneuvottelukunnan 1959 asettama toimikunta, joka tutki mm. Kemijärven puunjalostustehtaan toteuttamisen mahdollisuuksia. Julkaisi osamietinnöt 1960 ja 1961

Mhy = Metsänhoitoyhdistys

PLA = Päivälehdien arkisto

Plv = Perustuslakivaliokunta

Ptk. = Pöytäkirjat (Valtiopäiväaineistot)

PoSa = Pohjolan Sanomat (maalaisliiton äänenkannattaja, sanomalehti Kemissä)

PTyö = Pohjolan Työ (SDP:n äänenkannattaja, sanomalehti Oulussa)

SSA = Suomen selluloosayhdistyksen arkisto

SSd = Suomen Sosialidemokraatti

Ssy = Suomen selluloosayhdistys

Sv = Suuri valiokunta

VP = Valtiopäivät

Vv. = Valtiovarainvaliokunta

VM = Valtiovarainministeriö

LIITE 1 YHTIÖN HALLINTO

Hallintoelimistä yhtiökokouksen alapuolella ylintä valtaa käytti hallintoneuvosto, johon kuuluivat:

Puheenjohtaja:	Poliisitarkastaja	Kauko Liisanantti	Rovaniemi	1961–1968
Varapuheenjohtaja	Kansanedustaja	Olavi Lahtela	Helsinki	1961–1968
Jäsenet:	Kansanedustaja	Toivo Friman	Kittilä	1961–1968
	Diplomi-insinööri	Lars Hannunkari	Kemi	1961
	Maanviljelijä	Martti Hautala	Salla	1965–1968
	Tekn.lis.	P.E. Johansson	Helsinki	1961–1963
	Päämetsänhoitaja	Eero Karppinen	Kemijärvi	1961–1968
	Ministeri	Arvo Korsimo	Helsinki	1961–1968
	Pankinjohtaja	Matti Lahtela	Kemijärvi	1963–1968
	Kunnallisneuvos	Arvid Leskelä	Salla	1961–1965
	Kunnanjohtaja	Kaarlo E. Liimatainen	Kemijärvi	1961–1968
	Metsänhoitaja	Mauri Melamies	Rovaniemi	1961–1967
	Kansanedustaja	Eino Raunio	Forssa	1967–1968
	Pankinjohtaja	Viljo O. Väisänen	Kemijärvi	1963–1968
Johtokuntaan kuuluivat:				
Puheenjohtaja	Vuorineuvos	Aarne Pelkonen	Kemi	1961–1968
Varapuheenjohtaja	Varatuomari	Pentti I. Saarikko	Helsinki	1961–1964
	Toimitusjohtaja	Lars Hannunkari	Kemijärvi	1964–1968
Jäsenet:	Teollisuusneuvos	Timo Alhos	Helsinki	1964–1968
	Toimitusjohtaja	Lars Hannunkari	Kemijärvi	1961–1964
	Diplomi-insinööri	Erkki Laurila	Kemijärvi	1966–1968
	Diplomi-insinööri	Lauri Laurila	Rovaniemi	1961–1966
	Metsäneuvos	Yrjö Simola	Rovaniemi	1961–1963
	Metsäpäällikkö	Antti V. Pitkänen	Kemi	1963–1968
Yhtiön johtajina toimivat:				
	Toimitusjohtaja	Lars Hannunkari	Kemijärvi	1961–1968
	Teknillinen johtaja	Aarne Esilä	Kemijärvi	1961–1966
	Teknillinen johtaja	Erkki Laurila	Kemijärvi	1966–1968
Veitsiluoto Oy:n Kemijärven tehtaan paikallisjohtajana toimivat:				
	Diplomi-insinööri	Lars Hannunkari	Kemijärvi	1968–1970
	Diplomi-insinööri	Erkki Laurila	Kemijärvi	1970–1974
	Diplomi-insinööri	Markku Halonen	Kemijärvi	1974–

Paperiliiton Osasto 84 Kemijärvi

Vuoteen 1975 mennessä osaston puheenjohtajina toimivat Toivo Salmenahon jälkeen Toivo Mäkinen, Aarno Haikonen, Veikko Louhelainen, Vilho Jaakkonen ja Seppo Törmälä. Pääluottamusmiehiksi Eino Rissasen jälkeen valittiin Esko Kiviniemi, Väinö Tiikkaja, Paavo Ketola ja Vilho Jaakkonen. Osaston tehtäviin kuului myös työsuojelutyö, ensimmäiseksi työsuojeluvaltuutetuksi valittiin Eero Hautaniemi 1974.

Liite 2: Viiden vuoden
tulosarvio
Pöytä 1961

	1.vuosi				2. vuosi				3. vuosi				4. vuosi				5. vuosi			
	Tuotanto 70 %				Tuotanto 85 %				Tuotanto 100 %				Tuotanto 100 %				Tuotanto 100 %			
	Vaihtoehto		Vaihtoehto		Vaihtoehto		Vaihtoehto		Vaihtoehto		Vaihtoehto		Vaihtoehto		Vaihtoehto		Vaihtoehto		Vaihtoehto	
	1	4	1	4	1	4	1	4	1	4	1	4	1	4	1	4	1	4	1	4
	Miljoonaa mk				Miljoonaa mk				Miljoonaa mk				Miljoonaa mk				Miljoonaa mk			
Nettomyynti	3 103,9	3 434,9	3 768,9	4 170,9	4 434,1	4 907,0	4 434,1	4 907,0	4 434,1	4 907,0	4 434,1	4 907,0	4 434,1	4 907,0	4 434,1	4 907,0	4 434,1	4 907,0	4 434,1	4 907,0
Muuttuvat kustannukset	1 764,4	1 813,5	2 108,9	2 158,3	2 454,2	2 504,0	2 454,2	2 504,0	2 454,2	2 504,0	2 454,2	2 504,0	2 454,2	2 504,0	2 454,2	2 504,0	2 454,2	2 504,0	2 454,2	2 504,0
Katetuotto	1 339,5	1 621,4	1 660,0	2 012,6	1 979,9	2 403,0	1 979,9	2 403,0	1 979,9	2 403,0	1 979,9	2 403,0	1 979,9	2 403,0	1 979,9	2 403,0	1 979,9	2 403,0	1 979,9	2 403,0
Katetuotto %	43,2%	47,2%	44,0%	48,3%	44,7%	49,0%	44,7%	49,0%	44,7%	49,0%	44,7%	49,0%	44,7%	49,0%	44,7%	49,0%	44,7%	49,0%	44,7%	49,0%
Kiinteät kustannukset	430,0	512,5	430,0	512,5	430,0	512,5	430,0	512,5	430,0	512,5	430,0	512,5	430,0	512,5	430,0	512,5	430,0	512,5	430,0	512,5
Poistot	602,0	739,5	602,0	739,5	602,0	739,5	602,0	739,5	602,0	739,5	602,0	739,5	602,0	739,5	602,0	739,5	602,0	739,5	602,0	739,5
Voitto ilman korkoja	307,5	369,4	628,0	760,6	947,9	1 151,0	947,9	1 151,0	947,9	1 151,0	947,9	1 151,0	947,9	1 151,0	947,9	1 151,0	947,9	1 151,0	947,9	1 151,0
Vieraan pääoman korot	625,0	760,0	608,0	739,0	566,0	691,0	566,0	691,0	566,0	691,0	566,0	691,0	566,0	691,0	566,0	691,0	566,0	691,0	566,0	691,0
Verot, kunnan ja kirkon	21,7	26,0	26,5	292,0	31,0	34,4	31,0	34,4	31,0	34,4	31,0	34,4	31,0	34,4	31,0	34,4	31,0	34,4	31,0	34,4
Nettovoitto	-339,2	-416,6	-6,5	-270,4	350,9	425,6	350,9	425,6	350,9	425,6	350,9	425,6	350,9	425,6	350,9	425,6	350,9	425,6	350,9	425,6
Nettovoiton nykyarvo	-317,5	-389,5	-5,2	-6,6	286,3	346,5	286,3	346,5	286,3	346,5	286,3	346,5	286,3	346,5	286,3	346,5	286,3	346,5	286,3	346,5

Vaihtoehto 1. nettovoiton nykyarvo

573,6 mmk

Vaihtoehto 2. nettovoiton nykyarvo

684,3 mmk